PETRI ANDREÆ MATTHIOLI MEDICI Senensis Commentarii,

IN LIB. QUINTUM PEDACII DIOSCORIDIS ANAZARBEI, DE MEDICA MATERIA.

SUperioribus quatuor libris, amicissime Aree, tradidimus de aromatibus, oleis, unguentis, arboribus, & earundem lacrymis, ac fructibus: item de animalibus, melle, lacte, adipe, cerealibus, oleribus: nec non de omni radicum, herbarum, succorum seminumque ratione. In hoc autem totius operis quinto differemus de vinis, & metallicis, à vite nostram commentationem auspicati.

COMMENTARIUS MATTHIOLI.

QUONIAM non difficile tantum sed quasi etiam impossibile esset, ut cujuscunq; scientiæ, aut facultatis principiis ac fundamentis universalibus ignoratis, sciri perfectè possint illa, quæ deinceps speciatim in ea consideranda veniunt: ideo non minus necessarium, quàm utile fore existimavi, si hic in universum fossilium, ac metallorum materia tractaretur. Nam etsi in hoc quinto libro nonnullorum fossilium medicamentorum cum historiam, tum facultates tradiderit Dioscorides, & ipsum secutus Gal. in libris simpl. med. cùm tamen eorum neuter originem, materiam, causas, ac alia plura in his æstimanda, ac cognoscenda explicuerit, illa quidem hoc loco silentio involvenda non duximus, ut quantum per nos fieri potest, nihil quod ad absolutam rerum simplicium cognitionem, & communem usum faciat, à nobis intactum relinquatur. Cùm itaq; plures tam antiquos, quàm recentiores qui de fossilium, ac metallorum materia scripserunt, diligenter satis perlegerim, eos ut iq; non modò inter se differentes reperi, sed in aliquibus etiam contrarios. Nam licet eorum quidam de veritatis tramite parum deflectant: videntur tamen non exactè ea omnia explicavisse, quæ hac in re maximè necessaria censentur. Fieri enim lapides Aristoteles author est, igne non liquescentes ex ficca igniscente exhalatione. Ex quibus deduci potest, exhalationem humidam materiam esse lapidum liquescentium, è quibus metalla constantur, quo fit ut ex Aristotelis sententia, lapides igne non liquescentes fiant ex calido, & ficco vapore: liquescentes verò ex humido halitu tantùm. Sed opinionem hanc, qui rem altius, diligentiusq; investigarunt, minimè probandam existimant, cùm lapides longè minus, quàm terræ ex vapore fieri queant. Siquidem pulvis, qui sic gigneretur, unum aliquod ex pluribus fieri nunquam posset, nisi humor illi commisceretur, & omnes pariter lapides non liquescentes absq; multa hominum opera, ac tundendi labore facilè in arenam vel pulverem transirent, si tantùm ex iis nullo accedente humore efficerentur. Quod profectò haud ita se habet: lapides namq; ferè innumeros admodum compactos, solidosq; videmus, id quod haud dubiè ostendit, ex illo tantum vapore eos nequaquam genitos esse. Quod si ex eo lapides ejusmodi procrearentur, magis omnino fierent in superiore aeris regione, ut quæ facilè ignis contactu incendatur, quàm intra terram. Quandoquidem omnibus liquidò constat, quàm superior illa aeris regio ex velocissima astrorum conversione, citius accendatur. Ac certè si non alias, saltem quoties gignerentur cometæ, faces, flammæ, clypeiq; ardentes, decciderent lapides è cœlo, aut terra, quod tamen fieri non videmus. Et quamvis tradiderint prodigiorum scriptores pluisse quandoq; lapides, ut Plinius, & alii quidam testantur, non tamen ob hoc opinatus est Aristoteles in aere gigni posse. Nempe is lapidem è cœlo delapsum ventorum vi in aerem sublatum scribit. At si lapides in aere fiunt (quod planè negare non ausim) quid obstat, cur dici non possit hoc ex eadem fieri materia, ex qua illi sub terra generantur, quam quidem materiam facilè produxisse potuerint violentissimæ tempestates: utpote quæ repentino aliquo motu dum oriuntur, ex reliquorum elementorum mutatione terrena illa corpora genuerint. Theophrastus verò non lapides solùm, sed terras etiam constare scribit ex pura, ac aqualimateria, quæ confluxu quodam sive percolatione sit effecta, aliove modo excreta. Quod etsi jure aliquo probari possit, non tamen iis duobus modis tantùm talis efficitur. Nec ea quamvis proxima sit materia terra insignis, omnis etiam est lapis, verùm aliis quoq; modis fit pura & aqualis materia, ut cum succi nascuntur. Interdum quoq; necesse est, ut calor materiam iis duobus modis genitam prius coquat, ut inde efficiat succum, ex quo tandem lapis, qui liquescat ignis calore, fieri possit. Verum enimvero multò magis in hoc erasse Theoph. deprehenditur, quòd scilicet omnes lapides etiam pretiosos terra abundare crediderit: is enim ait inquit. Eorum quæ in terra consistunt, alia aquea sunt, alia verò terrena. Aquea quidem sunt metalla, nempe aurum, argentum,

Varia de generatione lapidum sententia Aristotelis opinio

Theophrasti opinio.

argentum, & reliqua. Terrena verò lapis, & lapidum species speciosæ, ac etiam terrarum species omnes, quæ colore, vel lævore, vel spissitudine aliáve facultate sunt insignes. Quandoquidem si veræ esset hæc Theophrasti sententia, nulla quidem inveniretur gemma, quæ transluceret, cùm tamē variæ, ac ferme innumeræ reperiantur, quæ maximè pellucent. Hinc itaq; fit, ut citra injuriam dici possit, non omnes preciosorum lapidum species esse terrenas, sed aqueas, id est, ex humore quodam conflatas, cui aquæ pondus longè majus, quàm terræ insit. Cæterùm Avicennæ opinio, quam sequitur Albertus, multò magis veritati, ac rationi cohærere videtur, quàm aut Aristotelis, aut Theophrasti. Quippe quanquam nō explicuerit ipse, quibus modis futura lapidis materia congregetur; dixit tamen lutum esse in primis lentum & aquam non simplicem illam, sed cum terra permistam. In qua permistione si plus terræ, quàm aquæ confluxerit, lutum dicitur: sin aquæ, succus: nihil enim aliud est lutum, quàm terra, quæ permaduerit aqua: nec succus aliud quidem explicat, quàm aquam, quæ sorbuerit terram, vel abraserit, tetigeritq; metallum. Lutum enim, ex quo lapis futurus est, lentum, ac tenax esse oportet, cujusmodi illud est, ex quo lateres & fictilia fiunt: nam ab alterius generis luto, quod penitus lentore careat, haud difficulter sepadi illud est, ex quo lateres & fictilia fiunt: nam ab alterius generis luto, quod penitus lentore careat, haud difficulter separatur, ac dissolvitur humor, tumq; non lapis ex eo efficitur, sed pulvis. Lutum verò tenax calor primùm exiccando conratur, ac dissolvitur humor, tumq; non lapis ex eo efficitur, sed pulvis. Lutum verò tenax calor primùm exiccando contrahit, efficitq; medium inter lutum, & lapidem: deinde quia diutius idem agit, vel acrius, lapidem gignit. Quinetiam succus crassus, & lentus facilè convertitur in lapidem: quod in animantibus est evidens, præsertimq; in nobis, cum jamdudum veteribus Medicis, ac etiamnum recentioribus decretum sit, tum renum, tum veficæ calculos non aliunde progigni, quàm ex lento crassoq; humore, tēporis tractu à caloris nostri facultate coacto. Ob id igitur transluentes gemmas nō ex aqua tantùm fieri constat: sed ex puro liquidoq; succo, qui aquæ multum, terræ verò tantillum referat. Siquidem si ex aqua tantùm hujusmodi lapides efficerentur, non utiq; mergerentur in ea projecti, sed ea supernatarent, non secus ac glacies, & grando. At cùm omne lapidum genus demergatur aquæ, ac etiam crystallus, & beryllus, quæ tamen quoniam glaciem colore repræsentant, omnino videntur ex aquæ constare, satis intelligimus, ex sola aqua non gigni lapides illos. Quapropter (ut in sequentibus suo loco dicetur) planè explodenda venit Plinii, & aliorum quorundam sententia, quibus certum est, crystallum glaciem esse, quæ nive in algidissimis montibus concreverit, cùm aqua non supernatet. Generantur præterea lapides ex lapidibus ipsis, cùm fluviorum, rivulorum, ac subterraneorum fontiū aquæ per saxa excurrentes, ab eorum superficie aliquid lapidosi abraserint, quòd cum resederit, solis calore siccatur, ac lapidescit. Hoc enim evidentissimè apparet in canalibus, ac soli patentibus aquæ ductibus: quibus nonnullæ aquæ calidæ dicuntur. Is nimirum lapideis quibusdam crustis oblinuntur, quæ cum tenuissimis ramentis compactæ sint, cæteris molliores infirmioresq; habentur. Hoc idem apertissimè conspicitur in quibusdam balneis aquarum sponte nascentium, præsertimq; in balneo sancti Philippi comitatus nostri Senensis. Quandoquidem ex hujusce balnei aqua, particulæ quædam gignuntur lapideæ, saccharum tum candore, tum etiam materia referentes, quæ usq; adeò imitantur semina saccharo contecta, & alia id genus, quæ in officinis saccharo similiter conteguntur, nempe anisum, coriandrum, ac etiam plerunq; cinnamomum, ut iis capsulæ à quibusdam imple-antur, itaq; aptentur, ut solatii causa aliquos sacchari, ejusq; confecturarum avidissimos decipiant. Fit hoc quoq; in his, qui hujus aquæ stillicidio utuntur ad cerebri morbos curandos, illi quotidie caput subjicientes: siquidem lapidosa illa materia, capillis circumcisis continuè inharens, in granula quædam cogitur, ac coalescit. ab anisso saccharo contecto nihil serè dissimilia, quæ non nisi tractu temporis inde se explicant, & dissolvuntur. Idem præterea evenit in montium concavitatibus, ac speluncis. quæ ex saxo potissimùm calcario constant: quippe aquarum ex saxorum commissuris stillicidio, lapidea concrescit materia, quæ è cavitatum illarum cameris non aliter pendet, quam stiriæ hyberno gelu è domorum nostrarum tectis prominent. Ex eodem etiam saxo calcario oritur gypsum, melitites, galactites, & alii quidam lapides: & ex succo, qui ex eodem saxo, & aqua contemperatur, lapis specularis, & gypsum, quod rarò transtucidum inventur. Eodem modo ex ramentis rubet lapidis fit hæmatites, & schistos: item in commissuris marmoris maculosi, aut ejus, quod in candido cinereum colorem refert, reperiuntur dactyli Idæi, lapides Judaici, trochitæ, & consimiles. Verum enimvero succus lapidescens omnino differt ab aqua, quæ saxorum ramentis referta est, vel quòd plus habeat sedimenti, vel quod cōlor talem coquendo aquam, eam densiorem effecerit, vel quòd aliquid in succum contineat, quod vehementer adstringat. Ex quo (ut opinor) corallium maris planta, & antipathes oriuntur. Postremò materia lapidis erit quicquid habet meatus, per quos succus lapidescens imbibi possit, sive is à terra contineatur, sive cum aquis mistus ex ea effluxerit. Quamobrem multoties arbores, frutices, animantes, ossa & alia in lapides vertuntur, ut Bohemi apertè testantur. Quandoquidem in eorum regno pluries in subterraneis fodinis (Georgius Agricola auctor est) arbores inventæ fuerint in lapidem conversæ, stantibus adhuc ramis, cortice, medulla, ac radicibus. Equidem ipse quoque ingenuè fateri possum, arboris trunum ex lacus cujusdam littore mihi allatum esse, qui altera lapideus, altera verò ligneus cernebatur. Venetiis item in magno Germanorum emporio, quod vulgò vocant il Fondaco de Todeschi, equi testiculum lapidem factum, Antonius Golb mercator ibi pro Fuggeris agens, jucundo omnium spectaculo & admiratione ostendebat. Id quod animalium quorundam carnibus, & ossibus, tum etiam testaceis piscium operimentis evenisse comperimus: namq; in Hetruria quàm plurimis in agris buccina, cochleæ, conchulæ, & ejusmodi multa aratro ab agricolis eruuntur in lapide cōversa. Quæ sanè omniá haud dubiam fidem faciunt, ita se rem hanc habere, uti diximus. Sed ut ex prædictis omnem lapidum materiam paucis perstringamus, ea in primis est lutum, in quo multò plus sit tenacis terræ, quam aquæ. Deinde est succus, qui vehementi frigore congelascit, in quo aqua ipsa terram superat. Sunt præterea ramenta saxorum, quæ aquarum decursus abradit: Quinetiam succus lapidescens, qui tum in aërem effluxit, in lapidem concrescit. Omne denique, quod habet meatus, in quibus lapidescens succus facilè excipiatur. Nihilo secius in metallorum ortu & materia; de quo jam nobis disserendum est, authores inter se dissentire invenio. Alia etenim est philosophorum, alia chymistarum, alia astrologorum sententia: quibus etiam accedit opinio imperitissimi vulgi, quæ tantùm ab aliis dissidet, quantum à veritate, & ratione prorsus abhorret. Is namque certò credit, non modò saxa, sed etiam metalla omnia, pretiosos lapides, & gemmas, ac terrarum varia genera, in ipsa tantùm mundi creatione Deum optimum maximum talia finxisse, atque creasse, qualia nunc reperiuntur, nec medio temporis lapsu, ullam ex materiis ad id dispositis esse natam, vel renatam, neq; aliquam vim naturæ, ad eorum perennitatem summum rerum opificem tribuisse. Qui certè vulgus ita temerè pronuncians non videt quàm maximam naturæ inferat injuriam, quæ nunquam aliquo temporis momento quiescens, nil aliud agit, quàm ea semper regenerare, quæ aliàs genuit, quæ etiam nova multa producit. Unde hæc vulgaris opinio prorsus explodenda, atque exibilanda est. Quam insuper ut vanam ac ridiculam illud maximè diluit, ac demolitur, quod in antiquis metallorum cuniculis sole clarius visitur. Siquidem innumeræ inveniuntur metallorum fodinæ, tanquam inutiles à fossoribus derelictæ, quòd inde omne metallum effoderint, per quas etsi priùs longè, lateque patebat transitus, ita ut liberè, & absq;

Avicēnæ opinio comprobata.

Plinii opinio explosa.

Varia dē metallorum ortu sententia. Vulgi opinio explosa.

& absq; ullo impedimento non modò fossores ipsi, sed vehicula, & curriculi per eas discurrerent: tractu tamen temporis factum est, quòd materia lapidescens in ipsis adeò creverit, ut fossoribus denuo ingredi volentibus, ob cavitatis angustiam denegaretur aditus. Sed præterea metalla continuè generare ferrum indicio est. Id quod in Iluæ insulæ metallicis fieri (ea enim à maritimis nostris non longè distat) non modo probatissimi scriptores memoriæ prodiderunt, sed fossores ipsi, qui diutius in ipsis versati sunt, verbis referunt: quippe quòd ferreæ illæ fodinæ multis jam annis destitutæ, iterum atq; iterum ferrea materia impleantur. Porrò Philosophi & chymistæ aliter sentiunt. Aristoteles lapidum materiam halitum tantùm existimat. Chymistarum verò nonnulli omnino asserunt, metalla in visceribus terræ gigni ex sulphure & argento vivo, alii ex quodam cinere aqua madefacta. Quorum sententia, cùm non solùm suspecta, sed etiam planè falsa habeatur, eos nimirum omnes decipit, qui horum lubricu fundamentis nixi philosophantur, ut firmis tum rationibus, tum argumentis probare non vererer, nisi id præter nostrum institutum esset, qui hic harum rerum capita tantùm percurrimus. Verùm si quis rem hanc fusius enarratam, atq; exactissimè discussam habere cupit, librum legat Georgii Agricolæ viri eruditissimi, à quo nos plura mutuatos esse ingenuè fatemur. Cæterùm illud omnibus, ut mea quidem fert opinio, persuasum esse debet, quòd nil aliud sit metallorum materia, quàm substantia elementaria, quæ tantò perfectius metallum efficit, quantò magis in æquali proportione tum qualitatis, tum quantitatis impensè depurata constat. Quippe in metallorum materia aquam esse, maximo argumento est, quòd igni calore liquentur, ac fluant: frigore verò tum aëris, tum etiam aquæ rursus densentur, ac coeant. Id quod clarè ostendit, ea aqua multum, terræ verò parum obtinere. Simplex enim aqua non est eorum materia, sed mista cum terra: atq; terræ quidem portio tanta in mistione existit, quanta aquæ perspicuitatem obscuret, fulgorem verò non auferat. Quin etiam mistura quò purior fuerit, eò pretiosius (ut diximus) metallum constat, idq; magis ignis patiens redditur. Sed quota terræ portio insit cuiq; humori, ex quo efficitur metallum, nemo mortalium unquam mente concipere potest, ne dum verbis explicare. Id tantùm novit Deus optimus maximus, qui certas, ac definitas quasdam leges naturæ tribuit, quibus res inter se miscet, ac temperat. Succus igitur est, ex quo formatur metallum, quem pariunt varii motus, quorum proximi sunt aquæ defluxus terram mollientis, aut secum rapientis: terræ cum aqua permistio: & vis caloris agens in misturas, ut id genus succos gignat. Sed cum de metallorum materia satis dictum sit, jam causam efficientem prosequamur. Ea autem nil aliud nobis esse censetur, quàm calor, & frigus, qui in ipsius terræ visceribus reconduntur. Calor inquam is est, qui humoris metallici mistionem coquit, ac purificat: frigus verò quo eadem densatur, & dura efficitur. Hoc equidem experientia facilè comprobatur, cùm neminem lateat igni metalla liquescere, ac eam tractu temporis post liquationem, ipsius ignis calore contabescere, auro excepto. Quamobrem detestanda videtur eorum opinio, qui tantùm calore subterraneo metalla confici crediderunt. Sunt & qui putent, metalla omnino effici siderum errantium influxu. Soli namq; auri generationem assignant, Lunæ argenti, Martiferri, Mercurio argenti vivi, Jovi stanni, Veneri æru, Saturno denig; plumbi. Addunt q;, quòd sicut metalla ab errantibus stellis sui ortus principium habent: ita pretiosi lapides, ac gemmæ, à fixis suam effectricem causam suscipiunt. Huic autem sententiæ pleriq; non acquiescunt, quoniam has causas nimis remotas credunt, & propinquioribus causis inhærendum esse arbitrantur. Ego tamen inficias non eundum reor, quin omnia hæc inferiora terrena ac finita, regantur, gubernentur, & producantur à superioribus cœlestibus, ac sempiternis: quæ tandem diuturna orbium circumvolutione, omnium causarum tam remotarũ, quam propinquarum causa existunt. Ita pariter dicendum existimo, lapidum gignendorum causam non semper à solo frigore, vel calore, sed modò ab hoc, modò ab illo provenire. Nam lapides, quos aqua humectando dissolvit, calorem exiccãdo compegisse intelligimus. Contrà verò qui calore ignis liquescunt, ut fluviorum, & torrentium silices, quibus igne liquatis vitrum conficiunt artifices, eos frigore concrevisse certum est. Concretio enim eiquè oppositæ affectiones, resolutio scilicet, atque liquefactio, oriuntur à causis inter se contrariis. Etenim calor à materia humorem extrahens, eam efficit duram: at frigus eandem, aëre maxima ex parte excluso, vehementer constringit, quemadmodum agit, cùm aquam in glaciem, vel nivem cogit. Hinc est, quòd memoriæ prodidit Galenus, eam aquam corporibus prorsus inimicam esse, quæ à nive, vel glacie colliquatis fluxit: quoniam omne, quod in ea tenuissimum erat, à gelu expressum fuerit. Duabus hu causis tertia quoque accedit, quæ est succus ille lapidescens, de quo superius diximus, qui vel solus, vel cum aquis permistus in stirpium meatus, aut in animantium particulas recipitur. Nam præterquàm quòd sit lapidum materia, causæ etiam efficientis partes subit: quando scilicet in corpus aliquod per meatus penetrat, idq; totum secum in lapidem vertit. Quòd si in lapidem concreverit guttatim cadens, aut in urceos diffusus, tunc materia tantùm, non causa efficiens dici meretur. Gignitur hic (ut suprà dictum est) in locis quibusdam lapidosis, & interdum aquæ commistus, per venas terræ manat, & effluit. Quapropter mirari non licet, si fontes, rivuli, lacus, ac putei reperiri possint, qui stirpes, ossa, & alia multa in lapidem tractu temporis vertant. Verùm non est ignorandum, quòd succus is lapidescens motu aliquo agitatus, non facilè in lapidem densatur, nisi crassus admodum fuerit, sed simulatq; in meatus ligni, aut alterius rei receptus, dispersusq; quieverit, frigore cogitur, & concrescit, mutatq; res illas, quibus continetur, in lapides, ut in quodam Gothiæ fonte evenire probatissimi autores testantur. Cujus guttæ solo perfusæ, cùm moveri, aut agitari nequeant ab ambiente aëre, densantur & lapidescunt. Quòd si præterea verum est, in montibus Pyreneis esse loca, in quibus aquæ pluviales lapidescant, id ideo fieri posse videtur, quòd aquas cum terra permistas vel solis calor paulatim concoquat, vel insignis propter colorem siccandi vis, quæ terræ insit, conspisset: utroque enim modo ex eis potest effici lapis. Neq; necesse est confingere, aut comminisci aliam vim, quæ id ipsum agat, quam quatuor qualitatum, aut eam, quæ ab ipsis inter se agentibus, & patientibus orta loco tribuitur. Sed hic nobis subit inquirendum, cur unus tantùm quandoque gignatur lapis, cur verò plures uno loco efficiantur. Fit igitur, ut arbitramur, unus tantùm lapis, cùm locus, qui concepit materiam, solidus fuerit, ac meatibus carens. Quippe concluſus calor omnem tum operam, tum facultatem undique in materiam conferens, unum duntaxat lapidem gignit, & ipsum quidem magnum, aut parvum, secundùm materiæ quantitatem: quapropter plerumque singulares a frigore efficiuntur, cùm purissimi succi, ex quibus constant, rarius multi ac magni in locum unum congregentur. Verùm contra plures gignuntur lapides, si locus non fuerit planè solidus, sed meatibus refertus, per quos calor ipse discurrere queat: nam si meatus pauci fuerint, calor materiam dividens paucos efficit lapides: sin multi, multos. Ad hæc plures generantur lapides non modò ex prædicto, sed etiam ex materiæ diversitate: quandoquidem calor partem unius generis secernens ab alterius generis parte, plures efficit lapides. Item plures efficiuntur ex multis unius loci receptaculis, in quibus infusa materia in plures partes dividitur: siquidem in ea frigus non minus, quàm calor vires suas exercere potest. Qui lapides præterea pro diversa materiæ mole, magni aut exigui redduntur. Iisdem modis quoque glarea & silices fiunt: etsi ii sæpius aquarum impetu, qui saxa frangit, & comminuit, efficiantur. Hactenus causas explicavimus, quæ lapides, & metalla efficiunt: nunc ad eorum differentias progredia-

Contra Caymistas.

Causa metallorum efficiens.

Cur pauci, cur multi lapides fiant.

grediamur. Colorum itaq; discrimina, quæ in lapidibus spectantur, materia, ex qua gignuntur, diversitatem indicant: unde unus & idem lapis sæpe varios colores consequitur, quòd fiat ex diversi coloris materia. Deinde calor, cùm ipsorum lapidum sit opifex, coloribus materiam inficit: nam obscuros ipsius colores illustrare, illustres verò obscuros reddere potest. Cujus effectus exemplum clarum habetur in coloribus iis, quibus fictilia vasa pinguntur: namque colores omnes, qui ad vasa fictilia pingenda, vel inficienda parantur, anteaquàm in fornacem conjiciantur, ab his plurimùm distant, qui in fictilibus ipsis igne torrefactis, postea visuntur. Quandoquidem etsi fictilia æris squama super porphyrite lapide lævigata, admista aqua, infecta rufo colore, æris ferè modo appareant, ignem tamen fornacis experta, viridia efficiuntur: sicut & color, qui ex ferri squama paratur, melinus efficitur. Lapis etiamnum, quem figuli nostrates vulgò vocant zaffara, porphyrite lapide lævigatus, colore subnigro cruda adhuc fictilia tingit: sed igne percoctus, in cæruleum præstantissimum mutatur, ut nobis apertè declarat cæruleus, ac pulcherrimus ille color, quem vulgò pictores vocant Smalto: is enim ex ipso lapide zaffara nominato, cum vitro misto in vitriariis fornacibus efficitur. Verùm hanc colorum permutandorum facultatem in frigore non invenias: quare lapides ab ipso coacti colorem eundem servant, quo prius eorum materia infecta fuerat. Ex his adduci possumus, ut non temerè credamus, quòd plerique fluviorum, ac torrentium silices coloribus in superficie tingantur: quoniam modò aquarum inundatione madefiant, modo solis calore siccentur. Solis enim calor, à quo silices ipsi æstate Sirio ardente adeò incalescunt, ut vix tangi possint, ipsorum quidem colores (ut fictilium fornax) facilè immutare potest, licet id magis evenire constet in eorum superficie, quam in centro. Differunt & metalla inter se colore, splendore, sapore, odore, pondere & facultate. Color primùm varius in metallis conspicitur, nam unumquodque suum sortitur colorem. Aurum siquidem inter metalla, ideo sulvi coloris est, quòd calor vel terram in flavedinem quandam synceram verterit, anteaquàm cum aqua misceretur, vel succum ipsum mox futurum auram inflavedinem quandam synceram verterit, anteaquàm cum aqua misceretur, vel succum ipsum mox futurum aurum. Aes verò suum colorem habet, & eum quidem subrubrum, eo quòd terram nonnihil impuram adusserit calor. Ferrum autem subnigrum est, propter terram valde impuram, & adustam. Argentum porrò candidum est, quod terra ejus fuerit alba: eadem in cæteris singulis colores investigandi ratio. Sequitur deinde eorum splendor, & nitor, qui ab aqua tantùm (ut antè diximus) provenit. Ex quo fit, ut quantò humor ipse tenuior, densior, puriorq; fuerit, eò metallum nitidius ac splendidius efficiatur: quam ob causam reliquis hac in parte præstat aurum. Atq; hinc etiam saporem odoremque sibi metalla asciscunt: dum enim aurum igne comburitur, terræ ipsius synceritate, quæ optimè cum aqua commista est, fumum perexiguum, & vix sensibilem emittit, & dulcem, ac suavem magis, quàm fœtidum. Argentum verò contra, quòd terram impuram, licet combustu difficiliorem obtineat, plus fumi eructat, quàm aurum, & subfœtidum quoque odorem exhalat. Sed tam ferro, quàm æri multò major fumi copia effunditur, atque unà odor longè fœtidior, quòd scilicet adustam contineant terram. Plumbum denique ac stannum, ob aquæ redundantiam, hebetes admodum odores promunt. Nec alia de causa tum ærea, tum ferrea vasa, qui rem hanc scitè cognoverunt, ab usu coquinario abdicavere, quàm quòd adustæ terræ, quam possident, valde amara qualitate cibi omnes, qui in hujuscemodi vasis vel coquuntur, vel parantur, vel asportantur, vel reponuntur, facilè infici possint. Id quod non modo gustum malè afficit, & exasperat, sed etiam in ventriculo nauseam, & subversionem commovet. In hoc ergo admonitos seplasiarios volumus, ut ab horum vasorum usu caveant: nam quandoq; compertum est, quòd acida medicamenta in cacabo æreo (quæ fuit pharmacopolæ vel ignavia, vel imperitia) decocta, sæva ac periculosa intulerunt ægris symptomata. Præterea metalla omnia ponderosissima sunt: cujus rei causa est densitas ipsa, quæ sequitur bonam terræ cum aqua permistionem. Hinc fit, ut gravissima quæq; pondera metallis liquefactis supernatent, modò major sit metallorum quantitas, quàm rerum, quæ ipsis demerguntur. At hujus rei experimentum quotidie facere licet, si argentum vivum in aliquod vas infundatur, eique metallica pondera superponantur, auro excepto, quod solum inter cætera fundum petit, quoniam plus cæteris ponderet: argento enim vivo ipsa pondera non aliter supernatare deprehendentur, quàm aquæ ligna. Cæterùm aurum in ipso mergitur, non modò quòd ponderosius sit, sed etiam quòd cognationem quandam, & quasi consensum cum ipso habere videatur. Metalla insuper, quæ liquescunt, iis quæ attingunt, minimè adhærent: nec eadem humectant, neque etiam labuntur, ut cæteri aquei liquores tam fossitii, quàm à plantis, aut animalibus producti: sed eorum partes invicem coguntur, simulq; cohærent. Idq; non alia ratione fieri constat, quàm quòd tam bona, firmaq; mistio rei siccæ cum humida facta sit, ut sicca obstet humidæ, ne adhæresçat, & humectet: humida verò contrà impediat, ne sicca prorsus conquiescat. Quæ quidem mistio quoniam in auro perfectissima reperiatur, ideo hoc igne nunquam absumitur, nam cùm ejus purissima terra sit optimè cum aqua permista, humorem stringit, & continet, ne vi ignis expiret: humor verò contrà tuetur, ac defendit terram, ne accendatur. Idcirco nunquam comburitur aurum, ut cætera faciunt metalla, quæ quandoquidem impuriorem sortiantur terram, deteriorem q; mistionem, proinde ignis violentia, facilè rapiuntur, & conficiuntur: cùm enim terra flammis accensa fuerit, humorem celeriter deperdit. Attamen metallum unum alio magis, & citius comburitur, prout hoc illo plus terræ, eamq; minus probè mistam obtinet. Etenim si libeat experiri, inprimis ferrum deprehenditur igni consumi, propter nimiam, quam habet, terræ impuræ copiam. Mox plumbum, & stannum, quòd iis non satis firmum sit cum terra temperamentum, quam ob causam postquàm humorem exhauserit ignis, terram consumit. Deinde æs, quod cùm terræ purioris, ac etiam pauciori participeps sit, quàm ferrum, etsi ea non satis exquisitè mista sit cum aqua, diutius igni resistit. Postremò argentum, quia puriore terra constat, ac melius aquæ commista, non nisi longiori tempore flammæ cedit. Verùm plumbum, ac stannum non ob id igne tam facilè vincuntur, quòd multum impuræ terræ contineant, sed solùm ob misturæ vitium, quoniam in his imperfectior invenitur. Sed ad lapides nostra revertatur oratio, de quorum quoq; luciditate, sive perspicuitate, ac nitore, vel horum oppositis obscuritate, ac squalore jam aliquid nobis disserendum est. Ex prædictis itaq; omnibus clarũ esse arbitror, lapides aquam magis, ac terram participare, quàm cætera elementa. Sed quoniam non terra, sed aqua cernitur esse perspicua, ac pellucida, ideo ab ea tantùm perspicuitatem, luciditatemq; in iis advenisse constat. Unde ex succis claris, & perlucidis constare lapides, qui translucent, affirmamus, quemadmodum ex terra eos, qui qualitatis perspicuitati oppositæ reperiũtur: hi enim ex claris succis gigni nequeunt, sed ex impuris, ac turbidis vel luto, vel nigrore infectis. Quòd vero alij lapides magis, alij minus pelluceant, non aliunde fieri certum est, quàm è succorum diversitate, cum scilicet alij aliis clariores, ac lucidiores existunt. Ex quo sequitur, quòd albæ gemmæ gignantur ex succo, cui aquæ color insit, atq; adeò cæteris clariores, & illustriores appareant, ut crystallus, & iris gemma sic ex argumento vocata: nam sub tecto percussa sole, ob angulos quos habet, colores ex opaco reddit, speciesq; arcus cœlestis in proximos (ut Plinij verbis utar) ejaculatur parietes. Ad adamas ex succo minus claro progignitur, ideoq; tam nitide, quàm crystallo obscurior est. Non dissimili varietate notantur aliorum colorum gemmæ translucentes, sive ortæ fuerint è succis viridibus, ut smaragdi, ac prasii: sive è cæruleis, ut sapphyri, cyanei, & jaspidum quoddam genus: sive è rubris, ut carbun-

Lapidum colores unde varij.

Lapis zaffara.

Metallorum differentiæ plures.

Admonitio cõtra cacabos æreos.

Metallũ unum altero citius cur comburatur.

Lapidum diversa discrimina.

Cur lapides alij pelluciores?

carbunculi: sive è purpureis, ut amethysti, & hyacinthi: sive ex aureis, ut chrysolithi, & chrysopatii: sive ex misti coloris succis, ut opali. Hinc igitur colligi facilè potest, quòd cætera gemmarum genera, quæ perspicuitate carent, & succis concrescant impuris, atris, & obscuris: quando nec aqua quidem limpidissima, cui ater succus infusus sit, clara ac pura perspici possit. Nitent tamen gemmæ non transluccntes propter insignem lævorem, qui lucis continuitatem & densitatem parit. Quem quidem lævorem, aut sibi natura comparant, aut artificum mangonio consequuntur: iisdem de causis marmora quoque radiant. Porrò lapides & gemmæ pellucentes nonnunquam coloris labem, aut vitium aliquod contrahunt: sæpe enim aut umbra, aut nubeculis, aut capillamentis, aut sale, aut plumbagine vitiantur. Quæ sane omnia non alia ex causa proveniunt, quàm ex coloris succi diversitate. Gignitur quidem umbra, cùm succi color aliqua parte obscurior fuerit: nubecula verò ob partem albidioris coloris. At capillamentum, quo præsertim sapphirus inficitur: sal, quo opalus: plumbago, quo smaragdus, ex alieno prorsus colore, fiunt, non autem proprio gemmarum. Quinetiam sibi gemmæ scabritiem induunt, cùm ob succi diversitatem partes inæqualiter coalescunt. His ergo rationibus nixus, nemo non audebit dicere atque asserere, lapides omnes, ac saxa, quæ neq; nitent, neque pellucent, ex crassissimo succo, & terrena materia fieri. Differunt præterea lapides spissitudine & raritate, levitate & gravitate: itaq; ponderosis, ac compactis lapidibus pauci & admodum occulti sunt meatus: rari verò, ac levibus contra multi, & patentes. Quapropter dicendum esse reor, quòd rari, ac leves efficiantur lapides, ubi eorum humor cum terra non probè fuerit mistus, is siquidem à calore siccatus, locum in quo consederat, vacuum relinquit, ut in tophis & similibus conspicitur. Idem quoq; evenit, cùm sponte flagrant montes, ut Aetna in Sicilia, & Vesuvius in Campania Plinij tempore, ac etiam hac nostra ætate: nam cùm in magnis incendiis terra cremetur, eadem ratione ex ipsa fiunt meatuum pleni, cavernosi, & levissimi pumices. Contrarium planè fieri constat, si humor undique in terram penetret, & illi optimè misceatur: ii enim hoc modo lapides graves, compactos, ac duros generat. Quòd autem lapides duri, vel molles fiant, partim materia in causa est, partim verò ibi, quod materiam fingit, & format. Nam si fuerit materia tenax, & calor tantus, ut ex ipsa humorem exhaurire queat, vehementer constringitur, & in se cogitur, fitq; ex ea lapis densus, & durus. Si lentoris parum admodum, aut nihil habuerit, & calor fuerit multus, aquam etiamsi probè terræ permista sit, absumit, & resolvit, terram verò comburit: quo fit, ut lapis adeò mollis fiat, & friabilis, ut facilè in pulverem redigatur. Obdurescunt ad hæc lapides frigore, utpote quod succum validissimè cogat & constringat. Atq; ij lapides, qui ex hujusmodi succis coactis concreverint, in fornaces ardentes conjecti liquescunt fluuntq;, ob conclusos humores. Qui verò igni admoti franguntur, & dissiliunt, non quidem tantum humoris in se continent, quantum priores, ut eo terrenæ partes cohiberi possint. Quos autem ex luto gentit calor, ignu terit in pulverem, propter terrenam siccitatem. Cæterùm qui ex succis pinguibus, & bituminosis constant, accensi non secus ac ligna ardent. Cujus generis est gagates lapis, quo Cimbri, & alij plerique Germaniæ inferioris populi passim lignorum vice, quorum inopiam habent, ad ignem utuntur. Verùm enimvero non ob id tanta est ignium vis, ut adamantem vincat: quandoquidem hujus humor ignis calore fortior existit. Eandem etiam ob causam amianthus non modò non comburitur igni, sed ne quidem dissolvitur. Uterq; enim etsi siccus, cùm tangitur, esse sentiatur, tamen humorem immissum obtinet, non aliter atq; metalla. Porrò lapides, qui corpora erodunt, ut in Lycia inventi, vel absumunt, ut Asius, in quo corpora defunctorum condita absumi tradunt, unde illi sarcophagi nomen, ex materia admodum acri gignuntur, ut in fodinis quibusdam cadmia quædam invenitur, quæ fossoribus ipsis manus erodit & ulcerat. Postremo nonnulli lapides sunt, qui veluti prægnantes lapillum, vel argillam, vel liquorem in utero gerunt. Cujus rei causa est, & materiæ diversitas, & quòd eadem magna ex parte figuram globosam referat, aut quàm proximè accedat. Materia enim pars interior ab exteriore differens, aut colore cocta mox dividitur, aut aliquo post temporis spatio separatur, non secus ac arefacta nucis avellanæ nucleus à putamine. Quòd si fuerit succus, vel lutum tenax, ipsa etiam pars interior in lapidem cogitur, ut in Aetite visitur: si verò lutum non tenax, vertitur in terram plerunq; argillaceam, ut cernere licet in Geode: sin succus tenuis, vel aqua, liquor interdum remanet, ut in Enhydro, in quo ad motum fluctuat intus, veluti in ovi liquor, ut inquit Plinius. Cæterùm cochleas in saxis repertas, calor conclusus, ex materia pingui, & lenta efficere videtur, & ex eadem gignere musculos, & conchylia: sed terra quantò est crassior, quàm mare, tantò ea magis imperfecta gignit. Nec mirum cuipiam esse debet, quòd ejusmodi conchilia in lapidum medio orta, ibi diutius conclusa, ipsis cedente lapide, crescant, & vivant. Siquidem ego certò testari possum, me vidisse non longè à Timavo fonte prope Duinum castrum in Adriatici litore situm, ubi maris aliuit unda, lapides à sociis malleis ferreis frangi, atque in illis plurima reperiri conchylia, quæ Dactylos à forma, & colore vocant: sunt enim palmarum caryoti similia. Hæc eadem me aliquando comedisse memini in Castro Goritiæ in opiparis mensis illustris ac clari comitis Francisci à Turri, nostrorum studiorum (quæ ejus est singularis humanitas) fautoris, promotoriúq; maximi: quæ sanè non minorem quàm ostrea, in cibis gratiam habere comperi. In ipso quoq; Duini castro iisdem vesci mihi contigit apud magnificum Matthiam Hofferum, virum sanè nobilitate & moribus insignem. Neq; me fugit, his nuper elapsis annis virum magnificum atq; præclarum Didacum Mendozium Hispanum, lapideas quasdam tabellas mihi ostendisse ex Veronensi agro (ut asserebat) delatas, quæ in longum scissæ varios intus pisces veluti insculptos habebant, cum omnibus suis particulis quamvis minimis, in lapidem versos: tot tamq; admirabilia sunt opera naturæ. Huc præterea illud accedat, quòd pisces fossiles reperiuntur ultra pyrenæos montes, ut narrat Polybius libro 24. suarum historiarum. Usque ad Narbonem amnem, inquit, planities est, per quam fluvij feruntur Illiberis & Rhoscinus, fluentes propter urbes ejusdem nominis, quæ habitantur à Celtis. In hac igitur planitie sunt pisces fossiles dicti: in ea enim est terra tenuis, ubi multum nascitur gramen, sub quod altitudine duorum vel trium cubitorum per arenam aqua fluminum delata fluit: & si quando inundaverint, cum aqua pisces terram subeuntes (nam mirificè appetunt graminis radices) planitiem efficiunt refertam piscibus subterraneis, quos incolæ effodiunt: hæc Polybius. Quibus adde, quòd etiam pisces fossiles inveniuntur circa Heracleam, atq; in aliis plerisq; Ponti locis, ut Theophrastus est auctor: quin & in Germania ultra Albim fluvium quibusdam in locis hac ætate effodiuntur. Verùm quandoquidem Dioscorides in hoc quinto libro scripsit tractavitq; etiamnum de variis terrarum generibus, quæ in medicum usum veniunt, non alienum fore judico, quòd de his quoque universim aliquid differamus. Terram itaq; aut simplicem, aut compositam esse oportet. Simplicem nunc eam intelligo, quæ cum nulla re fossili, neq; cum aliquo liquido succo fuerit permista: non autem eam, quæ à cæteris elementis sit penitus munda: quippe ob continuam elementorum mistionem vix ullam reperiri posse putaverim, quæ nonnihil aquæ, aeris, vel ignis non complectatur. Quamobrem eam simplicem dixerim, quæ nullam prorsus aluminis, aut salis, aut nitri, aut chalcanthi, aut bituminis, aut cujusvis alterius rei metallicæ mistionem admiserit. Contrà compositam appellaverim, quæ unum, vel plura ex huius se receperit. Simplex autem terra, de qua nunc sermonem habemus, modò gravis, modò levis constat, pro majori, aut minori elementorum mistione, quæ illi inest.

Gemmæ cur niteant?

Lapides cur leves aut graves?

Lapides cur duri vel molles?

Lapides cur ardeant?

Lapides erodentes.

Lapides cur prægnantes?

Conchylia in lapidibus.

Pisces lapidibus insculpti.

Pisces fossiles.

Terrarū brevis enarratio.

Terra simplex quæ?

Terra cōposita.

Quis

*Quis enim dubitet, quin ea ſit levior, ac rarior, quæ plus aeris, aut ignis participat, quàm aquæ? Ad hæc terra ipſa per ſe omnis exiccat, ſed varias ſortitur facultates pro varia eorum, quæ ei admiſcentur, qualitate. Nam illa, in qua ſit aquæ frigus, adſtringit: quæ ignem accepit, aeris eſt: quæ aerem, glutinoſa, & levis: quæ aerem & ignem, levis & acris. Illa verò, quæ ſibi ſulphur adjunxit, aut alumen, aut chalcanthum, aut metallum aliquod vel foſſilem ſuccum, facilè quidem guſtu, ac etiam olfactu cognoſci poteſt. Nec de his plura dicenda ſunt, quòd mihi planè perſuadeam hujuſmodi qualitates nulli non cognitu faciles futuras, guſtu duntaxat judice, qui tamen dulcia ab amaris, acria ab acidis, ſalſa ab inſipidis, acerba à maturis diſcernere ſciat. Terræ autem, quarum in medicina eſt uſus, ſua mutuantur nomina partim à locis, ubi effodiuntur, & aſportantur: partim à coloribus, quibus inficiuntur: partim à facultatibus propriis. A locis enim denominantur Lemnia, quòd ex Lemnio inſula deferatur. Samia, quòd ex Samo: Chia, quòd ex Chio: Cimolia, quòd ex Cimo: Eretria, quòd ex Eretria Eubœæ civitate: & Pnigitis, quòd ex Pnigite Libyæ pago. A colore appellationem trahunt Rubrica, & aliæ nonnullæ. A facultate denique nomen accepit Ampelitis, quòd ejus ſit uſus ad illinendas vites ſub germinationis tempus adverſus erucarum injurias. Et ut aliorum quoque foſſilium colores percurramus, colore albo conſtant, creta qua ſarcinatores utuntur, gypſum, alumen, amiantus, Arabicus lapis, Judaicus, melitites, galactites, alabaſtrites, cryſtallus, argentum, argentum vivum, ſtannum & ſynceriſſimum marmor. Colore cinereo produntur Melia terra, & Eretria altera. Cæruleo verò colore ſpectantur ſapphyrus, cyanus, & lapis proprie cæruleus dictus. Virent ſmaragdus, praſius, chryſocolla, & chalcanthum. Flavo luteove colore ſunt aurum, ochra, chryſopatius, chryſolitus, & auripigmentum. Rubeo tinguntur rubini, granati, ſandaracha, corallium, hæmatites, ſciſilis lapis, minium, cinnabaris, rubrica, & Lemnia terra. Quædam colore purpureo fulgent, ut hyacinthus, & amethyſtus. Alia cæruleo diluto viſuntur quemadmodum jaſpis, quem boream dicunt. Nonnulla cæruleo viteſcente, ut ærugo, & Armenius lapis. Alia albo rufeſcente, ut aphrodiſiace. Quædam rufo candicante, ut xanthos. Quædam nigro rufeſcente, ut tertia batrachitis ſpecies. Aliqua atro purpuraſcente, ut alabandicus lapis. Alia aureo candicante, ut topatius. Sed plura ſeparatos colores habent, ut nigro, albo, & quovis verſicolore, ut achates. Apſicton verò nigram rubentes venæ diſtinguunt. Contrà naſomonites, cum ſit ſanguinis colore, nigris venis decoratur. Venæ autem, quæ ſpeciem præ ſe ferunt ſanguinis, intextæ quodammodo ſunt heliotropiis, corpore porracei coloris. At in cæruleo ſapphyro aureæ punctæ collucent. Quinetiam quædam ſunt, quæ tres ſeparatos habent colores: nam per album ægyptellæ corpus duæ venæ permeant, altera nigra, altera rubra. Porrò eupetalos, & orca quatuor habent colores: eupetalos enim cæruleum, igneum, minij, mali: orca verò nigrum, fulvum, viridem, candidum. Verſicolores poſtremò nonnullæ habentur, non aliter ac collum gallinæ Numidicæ vel pavonis, aut columbæ in ſole apricantis, ut criſtalus, & pederotum genera: ea enim ad inclinationem colores permutant. Cæterùm ſciendum eſt, quòd ex foſſilibus, quæ in medendi uſum recipiuntur, alia quidem corpora ſanant, alia verò eadem affligunt, in cibis vel potionibus data. At quæ remedia corpori ſunt, medentur ei partim proprietate totius ſubſtantiæ, partim qualitate aliqua, quâ profligantur morbi. Quæ autem proprietate valent, earum quædam reſiſtunt venenis, quædam morbos ſanant. Quibus natura dedit vires ſuperandi venena, eorum alia corpora, quæ peſtilentia ſunt affecta, curant, ut ſmaragdus, ſigillum Lemnium, gleba Armenia. Alia ſingulari veneno medentur, ſicuti ſcorpionum ictibus ſapphyrus potus, ſulphur plagæ illitum: fungis ſtrangulantibus, nitrum potum, ac pariter atramentum ſutorium. Alia pluribus adverſantur venenis, ut ſal, morſibus viperæ, ceraſtis, ac crocodili, his enim emplaſtri modo imponitur: ſed potum opio, & fungis præſidio eſt. Quibus verò ſolis vipera, ceraſtis, ac crocodili, his enim emplaſtri modo imponitur: ſed potum opio, & fungis præſidio eſt. Quibus verò foſſilibus comparatum eſt, ut morbos proprietate fugent, eorum quædam ſanguinis profluvium ſiſtunt, ut hieracites: alia os ventriculi geſtatu & appoſitu roborant, velut jaſpis: alia ſiniſtro mulieris brachio adalligata abortum prohibent, ut aetites: alia item ad femora prægnantis adalligata partum accelerant, ut idem aetites, & jaſpis. Sunt quæ craſſa è corporibus dejiciunt, ut magnes: alia atram bilem, ut Armenius, & cæruleus lapis: nonnulla vomitum faciunt, ut idem Armenius lapis, chryſocolla, & chalcanthum. Sed inter ea, quæ elementaribus qualitatibus agunt, calefaciunt alumen, chalcanthum, chalcitis, miſy, ſory, melanteria: refrigerant, terra Eretria, molybdoides, ſtibium, argenti ſpuma, ceruſſa. Alia ſingulares habent facultates, ut

VITIS VINIFERA.

rarum morsibus: contra lienis inflammationem illinitur cum rosaceo, & ruta, & aceto.

Ἄμπελος ἀγρία. LABRUSCA. CAP. II.

LAbrusca duorum generum est. Alterius uva non matureſcit, sed floretenus œnanthen nominatam perducit. Altera ad frugem pervenit, parvis acinis, nigra, & adstringens. Folia, caules, & claviculæ, quibus repunt, vim habent cultæ viti similem.

Σταφυλή. UVA. CAP. III.

UVæ recentes alvum turbant, & stomachum inflant: innocentiores, quæ decerptæ diu pependere, ideo quòd in eis copia humoris exiccatur, utilesq; fiunt stomacho, ægrisq;, atq; cibi aviditatem excitant. In a vinaceis, & ollis servatæ, ori & stomacho gratæ sunt, alvum sistunt, sed vesicam, & caput tentant: & sanguinem excreantibus conveniunt. Similesque, quæ in musto fuere. Sapa, aut passo conditæ, stomachum magis infestant. At quæ solem prius passæ, in aqua cœlesti conduntur, minus vinosæ sunt, siticulosis, ardentibus, & longis febribus salubres. Reconditi vinacei inflammatis mammis, rigentibus, ac præduris, cum sale illinuntur. Decoctura eorum dysentericos, cœliacos, & fœminas fluxione vulvæ laborantes juvat infusa: ad desessiones, ac fotus assumitur. Nuclei acinorum adstringendi vim obtinent: stomacho utiles sunt. Inspargitur farina tostorum, polentæ modo, dysentericis, & cœliacis, & solutis stomacho.

Vitis vinifera, uvæque confid.

Vitium omnium genera, quæ non modò gratissimas, dulcissimasq; uvas ad cibos proferunt, verùm etiam ex his vinum præcipuum humanæ vitæ bonum, suavissimumq; potum largiuntur, quot & qualia sint, hic scribere supervacuum esse puto. Quandoquidem earundem dulcedine humanum genus allectum, adeò eas sibi conciliavit, familiaresq; reddidit, ut nullus tam clarus quàm obscurus, tam nobilis quàm ignobilis, tam denig; urbanus quam rusticus inveniatur, qui de vitium generibus, earumq; historia non possit aptè, atq; etiam distinctè loqui. Ut autem & vites ipsæ, & vinum a quorundam vermiculorum erodentium vindicentur injuria, illud omnino silentio involvendum non duximus: quòd si dum à sarmentis repurgantur, ac putantur, salx hirci sanguine oblinatur, vel ea ipsa prius cotem experta, cassiorei corio affricetur, nuper emissa gemma (si tantæ rei agrariæ authoribus fides adhibenda est) ab erucis minimè erodi possunt: neq; etiam emissa jam folia, ab aliis quibusdam vermiculis convolvi. Præterea non ignorandum est, quòd magna admodum injuria vitibus infertur, atq; uvis maximum detrimentum, si brassica seratur inter vites: siquidem perniciale uni cum altera odium intercedit. Quod cùm animadverterent rei medicæ scriptores, præcipuum ebrietatis antidotum in brassica collocarunt. Ea enim si cruda præsumatur (ut apud pleraſq; nationes in cœnæ initio capitatam brassicam minutim resciſſam, lactucæ & intubi loco in acetariis recipi observavimus) ebrietatem futuram mirum in modum arcet, quemadmodum etiam post sumpta crapulam discutit. Quo fit, ut Germaniæ populi vino admodum addicti, semper suis mensis brassicam interponant, vel recentem, vel muria asservatam. Ad Elephantinem (ut Theophrastus est author) itemq; circa Memphin, vites perpetua fronde virent: tametsi annuas tantùm proferant uvas. In Italia verò vites habentur, Plinio insanæ appellatæ quæ ter in anno florent, sed primas tantùm maturant uvas. Uvas sine vinaceis quidam provenire affirmant, si propaginum ima pars, quæ terra in scrobe obrui debet, ante plantationem adeò secetur in longum, ut medulla utring; eximatur, ac deinde conjunctis partibus, & ulmeo cortice circumvolutis, propagines ipsæ suis scrobibus implantentur. Sed ut jam uvu suas reddamus facultates, Uvæ (ut Galenus libro secundo de alimentorum facultatibus memoriæ prodidit) quemadmodum inter fructus autumnales principatum obtinent, ita fugacibus omnibus magis nutriunt, minimumq; prasunt ij, qui vinearum fructum custodiunt: quippe qui tunc temporis uvarum esu admodum pinguescant. Cæterùm non omnes uno quidem modo nutriunt, quoniam quæ dulces existunt, cæteris succum habent calidiorem: ob id sunt siticulosæ: ac ventriculum inflant, & alvum subducunt. Contrarium efficiunt austeræ: siquidem, & ventrem cohibent, parum nutriunt, ægreq; concoquuntur. Acerbæ autem vitari prorsus debent, utpote quæ ventriculo adversentur. Uvæ eò laudabiliores, quò carnosiores fuerint, præsertim cùm probè maturæ à vite decerpuntur. At pensiles, si prius maturæ sint, & dulces, cæteris minus ventriculum inflant, & alvum convenienter emolliunt: hactenus Galenus. Uva recens probè matura præstat auxilio magno ad ambusta, si manibus pressa adeo ut vinum reddat, ambustis partibus illinatur. Namque non solum dolorem illico sedat, sed vesicas fieri prohibet.

Vites quo pacto ab erucis vindicentur? Brassica apud vites non ferenda.

Vites perpetua fronde virentes.

Uvarum facul. ex Gal.

Nomina.

Vitis, quæ Græcis ἄμπελος & οἰνοφόρος, Latinis Vitis vinifera appellatur: Arabibus, Harin, seu Karm: Italis Vite vinifera: Germanis Weinreb: *Gallis, Vigne. Quæ verò ἄμπελος ἀγρία Græcè Labrusca Latinè dicitur: Italicè Lambrusca: Germanicè* Wildweinreb: *Gallicè Vigne sauvage. At Uva Latinus ac Italis σταφυλὴ Græcis vocatur: Arabibus Haineb: Germanis* Weinber: *Gallis Roisin.*

Στα-
φὶς

Στυφὶς. UVA PASSA. CAP. IV.

UVa passa alba adstringentior est. Prodest esitata caro earum tussi, faucibus, renibus, ac vesicæ. Estur in dysenteria per se cum nucleis: & decocta in patinis cum melle, admista milii, ac hordei farina, & ovo, valet ad purgandum caput: ejusdem gratia cum pipere commanducatur. Testium inflammationes sedat, illita cum lomento fabarum, & cumini farina. Favos, epinyctidas, carbunculos, enatas in articulis sedat, illita cum lomento fabarum, & cumini farina. Favos, epinyctidas, carbunculos, enatas in articulis putredines & gangrænas, sine nucleis trita, & cum ruta imposita sanat: podagræ convenienter cum panacis succo illinitur: mobiles ungues illita, celerius extrahit.

* UVA PASSA. *

Uvæ passæ confud.

UVas passas, quarum ubiq; vulgaris & frequens est usus, omnibus notissimas esse arbitror. Veruntamen non est, meo quidem judicio, credendum, quòd cùm de Uvis passis mentionem faciunt Galenus & veteres alij, parvulas illas tantùm intelligant, quæ hoc tempore ex quibusdam Aegæi insulis ac Peloponneso Venetias convehuntur, & in quibusdam etiam Italiæ locis insolantur: siquidem Galenus nulla magnitudinis, vel parvitatis habita ratione, omnes in universum uvas solis calore siccatas passas appellat. Id quod ipse Galenus libro secundo de alimentorum facultatibus ijs verbis declarat. Porrò quemadmodum passarum differentia, quæ a colore sumitur, nihil ad passarum facultatem confert, ita nec magnitudo: sola autem qualitatis, quæ gustu, inest, differentia potest omnia. Ex his nimirum Galeni verbis satis colligi potest, ipsum omnis generis uvas, quæ solis fervore flaccescunt, nullo prorsus discrimine passas appellasse, nempe Damascenas cæteru grandiores (zibibum officinæ vocant) ac pariter his congeneres, quæ è Smyrnis (ut ajunt) Cypro, & Creta comportantur. Præterea loco citato idem Galenus ita scribit: Nonnulli autem, & rectè sanè, è dulcibus, grandibusq;, quales sunt scybelitides, priusquam mandant, semina eximunt, quæ & ipsa inveterata, cutim duram, crassamq; habent, easq; prius in aqua coguntur macerare: nam & semen ipsum facilius sic eximitur. Aliæ quædam sunt his contrariæ, solidæ & crassæ, quæ nullum prorsus semen habent. Crescunt hæ in Cilicia, colore subflavo: In Pamphylia autem scybelitica, & colore nigræ: quæ, ut dixi, sunt maximæ: hæc ille. Cæterùm sciendum est, non omnes Uvas passas ejusdem esse facultatis: alia namq; facultas inest dulcibus, alia austeru, alia vinaceos habentibus, alia non habentibus. Quæ itaq; vinaceis carent, vel quòd ita natura producantur, vel quòd ij arte fuerint exempti, si dulces sint, adstringente facultate usq; adeò privantur, ut etiam mirificè leniant: quamobrem pectoris angustiæ, tussi, exasperatis faucibus, & renum vesicæq; vitiis maximè conveniunt. Id quod planè confirmat Galenus libro septimo, & octavo de compositione medicamentorum secundum locos, ubi uvas passas sine vinaceis leniendo pectori, ac jecinorosis plurimum commendat. Contra verò facultate omnino adstringente censentur, quæ cum suis vinaceis manduntur. Quod cùm non ignoraret Dioscorides, Uvam passam cum nucleis in dysenteria edendam esse tradidit. Hinc itaq; fit, ut maximo in errore versari existimem Medicos alioqui ætatis nostræ celebres, qui alui deiciendæ gratia, Uvam passam parvam vulgarem, quæ ex locis suprà dictis in Italiam defertur, simul cum vinaceis devorandam exhibent: quippe cum alvum fluidam facere in animo sit, eam potius cohibent, quàm leniant: idq; potissimum, ubi uvæ passæ temporis tractu succi partem amiserint. Quare perspecta in hanc sententiam deducor, ut ad alvum emolliendam aptiores censeam Damascenas, Cyprias, ac Creticas (quibus tamen priùs nuclei exempti sint, vel ea sumantur, quæ sine nucleis nascuntur) quàm quæ minutæ passim in officinis inveniuntur: quandoquidem hæ succi longè minus, quàm corticis & vinaceorum continent, nisi sint omnino recentes, & diligenter asservatæ. Quapropter si hoc tenuis uvarum passarum genere, uti quandoq; cogimur ad emolliendam alvum, eas eligi præstat, quæ sine vinaceis proveniunt: vel si hæ desint, suppleant illæ quæ a nucleis fuerint expurgatæ: tametsi Damascenis & Creticis longè bonitate cedant: de quibus sanè intellexisse Galenum, easq; ad pectoris vitia laudasse planè suspicamur. In quorum genere hac etiã tempestate sunt, quæ semine carent, quemadmodum quæ Galeni ætate ex Cilicia convehebantur. Illud porrò animadvertendum est, quòd ubi quis alvum bonam facere cõtendit, non debet passis uti, quæ gustu acerbitatem, vel austeritatem relinquunt: sunt enim tales frigidæ ac terrestres, quibus itaq; facultatibus cohibent, adstringunt, & roborant, præsertim si cum vinaceis nucleis comedantur. Unde scitè Galenus libro secundo de alimentorum facultatibus, hæc prodidit: Uvæ passæ cum aliis uvis eandem habent rationem, quam caricæ cum ficubus. Multæ enim sunt dulces, acerbæ autem omnino paucæ: plurimæ verò ex dulci & austera qualitate sunt mistæ: quanquam dulces nonnihil quoq; austeræ qualitatis habent, & austeræ dulcedinis. Cæterum ut dulces temperamento sunt calidiore, ita austeræ frigidiore. At hoc austeræ stomachum roborant, & ventrem constipant, & his multò magis acerbæ: mediam autem quodammodo inter ipsas constitutionem dulces obtinent, ut quæ nec stomachum dissolvant, nec alvum subducant. Dulcibus tamen, ut vis quædam semper inest contemperandi, ita & mediocriter detergendi: quibus duabus facultatibus exiguas mordicationes, quæ os ventriculi infestant, obtundunt. Et libro 8. cap. 7. de compositione pharmacorum secundum locos, idem Galenus sic inquit: Uva passa contemptilis videri possit, ob familiarem ejus usum. At verò hoc ipsum eam facit utiliorem: nam cùm familiaris nobis sit, in tantum adstringens est, quantum opus habet viscus affectum. Habet autem & vim concoctoriam crudorum humorum, & vim coercendi maligna, sit q; ipsa haud facilè putredini obnoxia: & ultra hæc secundum totam sub-

Zibibum off.

Uvæ passæ in facultatibus differentiæ.

Medicorum error.

Uvæ passæ vires ex Gal.

ſtantiam, viſceri ipſi, hoc eſt jecinori, familiaris eſt, & propria. Item libro de attenuante victus ratione, ſic habet: Uvæ paſſæ, ſi non ſint adſtringentes, lieni quidem, & epati tumentibus non conducunt, thoracis tamen, & pulmonis affectibus conducunt. De uvis autem paßis ut cibus ſunt, locutus eſt ipſe Galenus lib. 2. de alimentorum facultatibus, his verbis: Alimentum ex paßis uvis, tali qualitate in corpus diſtribuitur, qualis ipſarum natura fuerit, dulce ex dulcibus, auſterum ex auſteris, miſtum ex ijs, quæ utriuſq; qualitatis ſunt participes. Quantitate verò copioſius ex pinguibus, ac dulcibus: parcius ex auſteris & macris. Quòd ſi paſſarum pinguium, dulcium, à quibus ſemina fuerint exempta, parem molem cum pari uvarum mole conferas, paſſas valentius nutrire deprehendes. Hujuſmodi ſanè ut minus quàm caricæ ſubducant, abſtergant q; magis tamen quàm illæ ſtomachum juvant. Hæc uva quæ Græcis ῥαφὶς, Uva paſſa Latinis pariter ac Italis vocatur: Arabibus Zibib: Germanis Weinbeerlein/Meertreubel und Roſin: *Hiſpanis paſſas: Gallis Roiſins en capiz.*

Nomina.

οἰνάνθη. OENANTHE. CAP. V.

OEnanthe vocatur vitis ſylveſtris fructus, cùm floret: Recõdi debet fictili non picato, collectaq; ſubſtrato linteo, in umbra ſiccatur. Laudatiſſima in Syria, & Cilicia, & Phœnice. Vis ei adſtrictoria, quare pota ſtomachõ, ac ciundæ urinæ utilis: alvum ſiſtit, ac ſanguinis excreationes. Contra faſtidia, & acorem ſtomachi, ſicca & illita efficax eſt, capitis doloribus tam viridis, quàm ficca ex aceto, & roſaceo perfunditur, ſanguinolenta vulnera cataplaſmate, & incipientes ægilopas, oris ulcera, & genitalium nomas trita cum melle, croco, myrrha, & roſaceo ab inflammatione vindicat. Peſſis miſcetur ad ſiſtendum ſanguinem: contra oculorum delacrymationem, & ſtomachi ardores cum polline polentæ, & vino illinitur. Cinis crematæ in teſta candentibus prunis, facit ad oculorum medicamenta: reduvias, & pterygia, abſcedentes gingivas, cruentasq; cum melle ſanat.

Oenanthes conſideratio.

OEnanthen non illius labruſcæ modò florem eſſe, quæ uvas ad maturitatem non perducit, verùm etiam alterius, quæ fructum perficit, aſſerere non dubitamus. Nam etſi ſuperius ſcripſit Dioſcorides, labruſcam duorum generum eſſe, atque alterius uvam non matureſcere, ſed floretenus Oenanthen nominatam perducere: nihil tamen propterea prohibet, quin alterius quoq; labruſcæ florentis uva Oenanthe pariter dici queat, cùm non aliud veteribus ſignificet Oenanthe, quàm vitis flos. Quod in præſenti capite ipſe Dioſcorides manifeſtè declarat: quippe qui tradat Oenanthen vocari vitis ſylveſtris fructum, cum floret, nullius facta generis diſtinctione. Quin & idem in ſequentibus confirmat, ubi vini oenanthini meminit, è ſeracu ſylveſtris vitis floribus fieri ſcribens. Ex his itaq; abundè conſtare arbitror, non tantùm infructiferæ, ſed etiam fructiferæ labruſcæ florem Oenanthen vocari poſſe. Adde quod id quoq; apertè teſtatur Gal. lib. 8. cap. 1. de compoſitione medicamentorum ſecundum locos, his verbis: At verò quemadmodum omphacium, ſic etiam abſinthij ſuccum admiſceo quandoq; etiam ambo & tertium inſuper hypociſtidis & quartum oenanthes: ſic autem appello vitium ſylveſtrium germen una cum floribus, ex quo ſuccedentibus diebus uva fit. Plinius lib. 12. cap. 28. Oenanthen uvam, non florem eſſe cenſet, ſic inquiens: Eodem & Oenanthe pertinet: eſt autem Vitis labruſcæ uva: colligitur cum flore, cùm optimè olet: hæc Plinius: in cujus ultimis verbis ſuſpicor mendum ſubeſſe, & fortè rectius legendum eſſe, cùm floret, non cum flore. Non enim video, quomodo quis unquam uvam cum flore colligere poſſit. Cæterùm ne aliquis fortaſſe decipiatur, hic non ducimus ſilentio diſſimulandum eſſe lapſum Marcelli Vergilij, alioqui doctiſſimi interpretis, & commentatoris Dioſcoridis: is autem ex ejus verbis, quæ nunc ſubjiciam, magis innoteſcet. Monemus, inquit, ſcribere in 6. ſuæ medicinæ, Paulum Aeginetam plurimum quidem ex labruſca Oenanthes uſum eſſe, quoniam egregie adſtringit, ſtomachumq;, & alvum maximè firmat. Veruntamen traditis his, idem ſtatim ſubjicit: Dioſcorides autem aliam deſcribit Oenanthen contrarias huic vires habentem, ideoq; ſecundis, ſtillicidio veſicæ, & fellis ſuffuſionibus eam mederi ait. Quorum nihil in capite hoc legitur, neq; in ſcriptore hoc alibi legiſſe me memini, & nihilominus non negligenda Aeginetæ authoritas, & teſtimonium eſt, quem credere oportet vera, & quæ aliquando legiſſet, teſtari: hæc Marcellus. In quibus ſanè verbis evidentiſſimè deprehenditur hallucinatus, vel potius eorum oblitus, quæ de Oenanthe herba viribus huic contrarijs prædita, memoriæ prodidit Dioſcorides libro tertio. Neq; ſolum hujus, quam tamen Latinam fecerat, non meminiſſe videtur: ſed neq; eorum quoq; quæ ibidem in ſua commentatione doctè ſatis ſcripſit. Sed aliquando etiam bonus (ut ajunt) dormitat Homerus. Illud poſtremo addiderim, quòd etiam domeſticæ vitis flos Oenanthe dicitur. Verùm quia ſylveſtris vitis vi multò magis adſtrictoria pollet, is per excellentiam Oenanthe appellatur. Dicitur igitur Græcis οἰνάνθη: Latinis Oenanthe, & Labruſca flos: Italis Enanthe: Germanis Wildreben: *Gallis Grappe de vigne ſauvage.*

Nomina.

Marcelli Vergilii lapſus.

ὀμφάκιον. OMPHACIUM. CAP. VI.

OMphacium ſuccus eſt acerbæ uvæ nondum matureſcentis, è Thaſia vite, aut Aminæa. Oportet autem ante Canis ortum, expreſſam melliginem in rubro ære, linteo cooperto, inſolare, uſq; dum cogatur: ſemperq; quod cervici vaſis concretum hæſit, reliquo humori permiſcere: noctu verò à ſubdialibus locis in rectum referri, quandoquidem nocturni rores ipſum concreſcere non ſinunt. Eligendum eſt flavum, friabile, vehementer adſtringens, & linguam mordens. Sunt qui coquendo melliginem cogant. Prodeſt contra tonſillas, uvam, ulcera oris, humida gingivarum vitia, purulentas aures cum melle, aut paſſo: item ad fiſtulas, vetera ulcera, nomasq; ex aceto: dyſentericis & mulieribus fluxione vulvæ laborantibus clyſtere infunditur: oculorum claritati, & ſcabritiæ, & eroſionibus angulorum convenit. Bibitur ad recentem ſanguinis excreationem, etiam ſi rupta parte aliqua contingat: ſed pauco, & aquatiore eſt utendum, valde ſiquidem exurit.

Omphacii conſideratio.

OMphacium ex omni immaturarum uvarum genere parat Italia, cùm Thaſiis, & Aminæis careat uvis, è quibus veteres ſuum Omphacium conficiebant, ad medicinæ duntaxat uſum, id in ſole cogentes, ubi videlicet adſtrictione opus erat. Quatamen parandi ratio hoc tempore ferè prorſus exolevit. Sunt, qui ut majorem omphacio adſtrictionem comparent, è ſylveſtrium vitium uvis illud exprimant, non ad medicamenta tantùm, ſed etiam ciborum condimenta. Verùm

ompha-

omphacium noſtrum ſole non cogitur, etſi pluribus diebus ipſum inſolari dimittamus ſuis cum vinaceis in cado, craſſo lin-teamine cooperto, donec excrementa ſubleventur, fax verò ſubſidat & inclareſcat ſuccus. Siquidem hac pa andi ratione abſq; ſale per annum incorruptum aſſervatur tam ad ciborum, quam ad medicamentorum uſum. Omphacium (ut Ga-lenus memoriæ prodidit lib. 4. ſimplicium medicamentorum) calidis morbis omnibus magno juvamento adhiberi poteſt: quippe cum id omnino acidum ſit, perfectè etiam refrigerat, unicéq; ardoribus prodeſt, ſive ori ventris impoſitum, ſive totis hypochondriis, ſive cuilibet alij, quod refrigerare velimus. At qui, etſi ſcribat Galenus Omphacium acidum eſſe, non tamen aceti modo in altum penetrare poteſt, quòd Omphacium calorem (ut ipſe inquit) non habeat, ut acetum, ac proinde neq; acrimoniam. Quare Joannis Fernelii Medici clariſſimi ſententiam probare non poſſum. Siquidem is libro quinto methodi medendi poſtquam omphacium frigidum ordine ſecundo, ſiccũ verò primo conſtituit, jecoris obſtructiones expedire & ob id regium morbum fœdasq; colores abſtergere ſcribit: quin & dum hæc præſtat, leni ſimul adſtrictione ventriculum, je-curq; corroborare. Quibus (quantum video) cùm Galenus, tum ratio ipſa refragatur. Siquidem quòd Omphacium primo tantum ordine ſiccet, falſum ſanè eſſe convincitur Galeni ipſius teſtimonio, quippe qui lib. 5. cap. ultimo de ſimpl. medic. facult. omphacium tertio ordine exiccare, ac vehementer adſtringere ſcribit: Id quod iterum repetit libro quarto, c. 1. de compoſitione medic. ſecundum locos: & libro & cap. 5. de medendi methodo. Quòd verò omphacium jecoris obſtructiones aperiat, nulla prorſus eſt ratio, quæ conſentiat. Nam cum ſcribat Gal. lib. 4. cap. 5. de compoſitione medic. ſecundum ge-nera, omnia adſtringentia contrahere ac denſare, quinetiam vincire, ac continere partium ſibi invicem cohærentium ſub-ſtantiam, atq; minus magisq; hoc pro adſtrictionis vehementia, palam fit Fernelii ſententiam haud eſſe probandam, & præſertim eo argumento, quo ipſe niti videtur, quòd ſcilicet omphacium auriginem & fœdos colores abſtergat. Siquidem tametſi omphacium cutis affrictum, auriginem, maculaſq; cutis abſtergat, non tamen ob id ſequitur, ut potum jecoris ob-ſtructiones aperiat. & præſertim cum ſtringendo & denſando, qua adſtringentia ſunt, ſumma corporis in altum penetra-re ac permeare prohibeatur eorum virtus. Ob quam cauſam (inquit Galenus) pulchrè nonnulli medicorum alia tenui-um partium, & acri poteſtate prædita videre cogitarunt, quibus veluti ductu adſtringentium vires in profundum corpus proveniunt. Itaq; cum omphacium craſſarum admodum ſit partium, nec quicquam caloris cum nativi, tum aſcitij ſor-tiatur, quo in jecur vehi poſſit, atq; occluſos permeare meatus, non video quo pacto Fernelij opinioni acquieſcere queam. Poſtremo quod leni adſtrictione ventriculum jecurq; corroboret, non ſatis Fernelij authoritate mihi conſtat, cum omphacium Galeno (ut præmiſimus) vehementer, non leviter adſtringens habeatur. Id Graci ἐυφάνιον dicunt, quod Latini item Omphacium: Itali Agreſto: Germani Agreſt: *Hiſpani Agraz. Galli Verjuſt.*

Omphacii vires ex Gal.

Jo. Fernelius reprehenditur.

Nomina.

οἶνος φύσει. VINI NATURA. CAP. VII.

VIno vetere nervi læduntur, & reliqui ſenſus, quod tamen guſtu ſuavius eſt: quare avendum iis, qui [a inteſtinæ] alicujus partis imbecillitatem ſentiunt: attamen in ſecunda valetudine paucum aqua dilutum, innoxiè ſumitur. Novum inflat, ægrè coquitur, inſomnia parit gravia, & urinam ciet. Ætate medium utraque vitia fugit: quare ad victus ſanorum, ægrorumq; uſurpatur. Album, tenue, ſtomacho utile eſt, ac facilè in membra diſtribuitur. Nigrum verò craſſum eſt, & concoctu difficile, carnem alit, & ebrietatem creat. Gilvum, utpote quod medium eſt, medias inter utrunq; vires habet. In ſecunda tamen & ſiniſtra valetudine, cum primis laudatur album. Quin & vina ſapore diſtant: ſiquidem dulce craſſis partibus conſtat, & difficilius à corpore expirat: ſtomachum inflat, alvum & interanea ut muſtum tur-bat, ſed minus inebriat: renibus & veſicæ aptiſſimum. Auſterum per urinam celerius tranſit: ſed capita dolore tentat, & temulentiam gignit. Acerbum ad ciborum per membra digeſtionem accommodatiſſi-mum: alvum, & cæteras fluxiones cohibet, minusq; urinam expellit. Novum nervos minus tentat. Vi-num aqua marina factum ſtomacho adverſatur, ſitim ſtimulat, nervos infeſtat, alvo aptum, à valetudi-ne ſe recolligentibus inutile. Paſſum, quod uvis ſole ſiccatis in area, aut in ſarmento torrefactis exprimitur, Creticum cognomine, aut Pramnion, aut Protropon: & ſapa, quæ ſit muſto igni decocto, Græcis ſirion, aut hepſema appellant: nigra quidem, & quæ dicuntur Melampſithia, craſſa ſunt, & corpora multum alunt: candidum tenuius: & helvola inter hæc media, medias ſortiuntur vires. Omnia tamen adſtringunt, & pulſus revocant: faciunt adverſus venena, quæ exulcerando necant, ex oleo pota, & vo-mitionibus reddita: contra cicutas, meconium, pharicum, toxica, & concretum in grumos lac: item contra renum & veſicæ pruritus, roſiones exulcerationesque, inflat tamen, & ſtomacho adverſatur. Privatim, prodeſt melampſithium ſi venter rheumatiſmum ſentiat. Album magis cæteris emollit al-vum. Gypſo conditum nervis officit, caput aggravat & incendit, ac veſicæ adverſatur: contra venena cæteris aptius. Picata aut reſinata excalfaciunt, concoquunt: ſanguinem excreantibus inimica. Quæ ve-rò aparachyta vocant, ut quæ admiſtam ſapam recipiunt, caput implent, temulentiam gignunt, ægri-us in halitum expirant, ſtomachum malè habent. Inter Italica vina Falernum principem locum obtinet: quod inveteratum perquam facilè coquitur, pulſus exuſcitat, alvum adſtringit, ſtomacho utile: ſed ve-ſicæ nocet, atq; iis qui viſus hebetudinem ſentiunt, & ad potus crebros minimè idoneum. Albana craſ-ſioribus conſtant partibus: dulcia ſtomachum inflant, ventrem emolliunt, ſed concoctionem non æq; adjuvant, & nervoſa minus infeſtant, vetuſtate eadem auſterum ſaporem concipiunt. Cecubum, cum ſit dulce, eſt & Albano craſſius: corpus & colorem alit: ægrè tamen coquitur. Surrentinum valde auſte-rum eſt, quare inteſtinorum & ſtomachi fluxiones cohibet, & cùm tenue ſit, caput minus tentat: inve-teratum ſuavius redditur, & ſtomacho utile. Adrianum & Mamertinum in Sicilia æque craſſis partibus gignuntur: modicè adſtringunt, & ocyſſimè inveteratur, minusque ob ſuam tenuitatem nervos ten-tant. Parætydianum, quod ex Adriatico ſinu defertur, odoratum ac tenuius eſt: quare liberaliter epo-tum fallit, diu ſervat ebrietatem, & ſoporem adfert. Iſtricum Parætypiano ſimile eſt, ſed urinam vehe-mentius pellit. Chium tamen antedictis mollius, & aptum potui eſt, bene alit, & minus inebriat, fluxio-nes cohibet, oculorum medicamentis utile. Lesbium facilè membra ſubit, Chio levius, & alvo idoneum. Epheſium eandem vim habet, quod Phygelites nominatur. Verùm Aſianum è Tmolo monte, Meſogi-tes appellatum, capitis dolores ciet, & nervos lædit. Coum verò, & Clazomenium, quoniam multam ſibi maris aquam vendicant, facilè corrumpuntur: flatus movent, alvum turbant, nervis officiunt.

a Meum Concluſa no legit.

Vinum omne (ut reliqua in cõmune dicantur) merum ac ſyncerum, & ſua natura auſterum, excalfacit, facilè in membra diſtribuitur, ſtomachum adjuvat, appetentiam ciborum invitat: vires alit, ac robur auget: ſomnum conciliat, & commendat colorem. Potum liberalius auxilio eſt contra aſſumptam cicutam, coriandrum, pharicum, ixiam, meconium, argenti ſpumam, taxum, aconitã, fungoſve: contra ſerpentium morſus, & omnium ictus, quæ refrigerando necant, aut ſtomachum in vomitiones effundunt. Facit ad longas inflationes, roſionesq; præcordiorum, ac diſtentiones, ſtomachi reſolutionem, & ſi venter, aut interanea rheumatiſmum ſentiant. Conveniunt ſudatoribus, & quibus corpus immodico ſudore digeritur, maximè alba, vetera & odorata. Quæ tamen vetuſtate dulceſcunt, renibus ac veſicæ accommodatiora redduntur: vulneribus, inflammationibusq; in ſuccida lana imponuntur: tetra ulcera, & phagedænica, fluxionibus obnoxia commodè perfunduntur. Quæ marinam non receperunt, auſtera & alba, ad ſanorum victus uſurpantur. In his præſtant Italica, Falernum, Surrentinum, Cecubum, Signinum, & permulta Campaniæ, & Parætypianum ab Adriatico ſinu & Siculum, quod Mamertinum appellatur. Ex Græcis Chium, Lesbium & Phygelites ex Epheſo. Craſſa verò, & nigra ſtomacho negotium exhibent, inflationem pariunt, corpus augent. Tenuia tamẽ & auſtera ſtomacho proſunt, & minus carnes alunt. Vetera valde tenuia & candida vehementius urinam ciunt, & dolores capitis movent nervosq; largius pota tentant. In media ætate, ut à ſeptimo anno potui ſaluberrima ſunt. Modus autem pro ætate, & tempore anni, & conſuetudine & qualitate vini definiatur. Non ſitire, & modicè cibos prolui, optimum eſt præceptum. Nocet ebrietas omnis & maximè aſſidua: ſiquidem obſeſſos nervos quotidie remittit: largiorq; potus acutorum morborum adfert initia. Mediocris tamen vinolentia aliquot diebus, maximè poſt aquæ potus, utilis: namq; modo quodam ex alto evocat, ſenſilesq; expurgat excretus, & per cæca corporis ducit ſpiracula. Sed aquam poſt vinolentiam bibere oportet: ſiquidem valetudinis alicujus gratia factæ temulentiæ remedium adfert frigida.

Vini facultates variæ pro modo uſus.

Cum profectò Vinum ſit liquor omnium ſuaviſſimus, præcipuum humanæ vitæ bonum ac præſtantiſſimum ſubſidium, vitalium ſpirituum regenerator maximus, ac omnium corporis tum facultatum, tum functionum inſtaurator optimus, cur lætificet tueaturq; ſummopere, nullis mirum eſſe debet, quòd plantã, quæ fructum fert, ex quo vinum exprimitur, Vitem, quaſi viãt, appellaverint veteres. Verùm non ob id gaudeant jubilentq; ij, qui vino nimis indulgent, quod ego ipſum tot laudibus extulerim: quippe cùm omne extremum (ut in communi proverbio eſt) ſit vitioſum. Si vinum immoderatè, & plus quam deceat, bibatur, periculoſos atq; horrendos (ut mox dicetur) procreat morbos. Alias ſi in ejus uſu temperantia adhibeatur, tum ad alendum, tum etiam ad roborandum corpus omnium efficaciſſimum habetur, quandoquidem puriſſimum generat ſanguinem, ocyſimè in alimentum vertitur, concoctionem in quavis corporis parte adjuvat, animum addit, cerebrum purgat, intellectum excitat, cor exhilarat, ſpiritus vivificat, urinam ciet, flatus diſcutit, innatum calorem auget, convaleſcentes impinguat, cibi appetentiam invitat, ſanguinem turbidum clarificat, obſtructiones aperit, alimentum in univerſum corpus defert, colorem conciliat, & omne in corpore excrementoſum dejicit. Sed ſi modus abſit, & ſine ratione, ac temperamento ſumatur ingurgiteturve (quod facere ſolent ebrioſi) ex accidenti totum refrigerat corpus: neq; enim ſecus nimio ejus potu (ut Galenus inquit) innatus corporis calor ſuffocatur, atq; parvus ignis magna lignorum ſtrue extinguitur. Præterea cerebro, ſpinali medullæ, ac nervis inde exorientib. obeſt: hinc fit, ut principe hac parte affecta, temporis tractu maximi, & pernicioſi concitentur morbi, nempe apoplexia, epilepſia, paralyſis, tremor, ſtupor, ephialtes, catalepſis, convulſio, vertigo, articulorum contractio, lethargus, phrenitis, deſtillatio, ſurditas, cæcitas, & oris labiorumq; diſtentio. Quinetiam vinum intemperatè hauſtum, bonos corrumpit mores: nam quòd homines contentioſi, loquaces, effrenesq; fiant, quòd furant, mentèq; moveantur, quòd deniq; aleæ, libidini ac rei venereæ ſemper ferè indulgeant, ac nonnunquam homicidia committant, nulli verius adſcribendũ eſt, quàm vino immodicè ſumpto. Adde quòd memoriam diſſipat, ſenſus omnes perturbat, aſſiduos morbos parit, & repentinas mortes adfert: ne ſingula perſequar, quæ recenſere longum eſſet, & audire moleſtum ijs, qui nimium vino dediti ſunt. Cæterùm Vinum magis ſenectuti, quàm reliquis ætatibus convenit: id ſiquidem frigidam ſenum temperiem, talem annorum multitudine redditam, temperat ac mulcet. Verùm pueris, ac adoleſcentibus ad vigeſimum annum uſq; minimè concedi debet. Si Galeni ſententia ſubſcribendum eſſe putamus, qui libro ſecundo de tuenda ſanitate, nil aliud aſſerit vinum eſſe puero, & adoleſcentibus exhibitum, quàm ignem igni additum. Cavendum quoq; eſt, ne in ardoribus æſtatis vinum nive, aut glacie, aut gelidiſſima aqua perfrigeratum hauriatur: quòd cerebro, nervis, pectori, pulmoni, ventriculo, inteſtinis, ſpleni, jecinori, renibus, veſicæ, utero, dentibusq; maximè noceat: Quare admirari non licet, ſi tempore vinum arte frigefactum bibentes coli & ventriculi cruciatibus afficit, item convulſionibus, reſolutionibus, apoplexia, ſpirandi difficultate, urinæ ſuppreſſione, calculo, viſcerum obſtructione, aqua intercute, ac pluribus aliis gravibus & pernicialibus morbis. Proinde ſcitiſſimè Galenus libro de cibis boni & mali ſucci, hæc prodidit. Qui non exercentur ſumma æſtate, cum vehementi calore urgentur, fontis aquam bibant, nivisq; & vini refrigerati uſum vitent. Hæc enim quamvis protinus nullam juvenum corporibus ſenſibilem læſionem inferant, ſenſim tamen, occulteq; creſcente vitio, cum jam ætas progreſſu temporis inclinaverit, articulos nervosq; & viſcera ijs morbis vexat, qui vel difficulter admodum, vel omnino tolli non poſſunt. Ad hæc in tuenda ſanitate diligenter procurandum eſt, ut vinum, quod in potu alimenti gratia quotidie ſumitur, ſit mundum, purum, clarum, odoratum, & ſapore jucundum: namque corruptum, turbidum, impurum, odore gravi, & guſtu ingrato, non modò toti corpori noxam infert, ſed etiam ſanguinem corrumpit. Quapropter feliciſſimè ſuam tuentur ſanitatem, qui regiones incolunt, in quibus optima vina proveniunt: quemadmodum in Goritienſi comitatu, ubi ſanè generoſiſſima vina naſcuntur, nimirum Pucinum illud antiquis adeò celebratum, necnon Vipacum illi bonitate proximum. Hæc quidem parcè modeſteq; pota, ad tuendam ſanitatem mirificè conferunt. Id quod ipſe experientia in me facta comperi, atq; etiam omnibus ingenuè teſtari poſſum: nam cùm multis antè annis diuturnus ventriculi dolor malè me habuiſſet, quem totius corporis imbecillitas conſecuta erat, ex Pucini & Vipaci tantùm uſu, me priſtinam meam ſanitatem, & integrum robur adeptum eſſe certò ſcio. Ob id ergo mirandum non eſt, ſi Plinius magnis laudibus prædicavit Pucinum libro 14. cap. 6. ubi ita ſcriptum reliquit: Livia Auguſta octuaginta duos annos vitæ Pucino retulit acceptos, non alio uſa. Gignitur in ſinu Adriatici maris, non procul à Timavo fonte, ſaxeo colle, maritimo afflatu paucas coquente amphoras: nec aliud aptius medicamentis judicatur. Hoc eſſe crediderim, quòd Græci celebrantes miris laudibus pyctanum appellaverunt ex Adriatico ſinu: hæc Plinius. Cujus certè teſtimonio plane ſubſcribunt ruſtici Japidiæ incolæ: quippe cùm ij vinis Pucino cognatis in quotidiano po-

Vinum cui ætati cõveniat

Vinum glacie vel nive refrigeratum malum.

Vini optimi notæ.

Generoſiſſima vina in Goritienſi agro.

Vinum Pucinũ.

no potu utantur, rariſsimè ægrotant, & longævam admodum vitam traducunt, adeò ut plurimi reperiantur, qui nonageſimum & centeſim ũannum attingunt. Eſt autem vinum hoc tenue, clarum, lucidum, colore aureum, odoratum, guſtuq; gratiſsimum. Potum valenter excalfacit, niſi dilutum fuerit, facileq; in univerſum permeat corpus. Quamobrem (ut libro tertio ſimplicium medicamentorum ſcribit Galenus) tale natura vinum, non modò perfrigeratorum omnium, ſed eorum etiam, qui aut ex oris ventriculi, aut cordis dolore animi deliquium patiũtur, præſentaneum fuerit remedium. Ex quibus facilè colligi poteſt, feliciſsimos eſſe eos, qui in regionibus, quæ vina optima ferunt, oriuntur, ſi tamen modeſtè (ut fieri decet) eis utantur. Cæterùm quæ vina in univerſum quotidiano uſui magis conveniant, hic longiori ſermone commemorare ſupervacuum duximus, cùm hoc à Dioſcoride latius ſit proditum, atq; etiam de omnium vinorum viribus diligentius ſcriptum, quàm ut plura à nobis referri debeant. Aqua vitæ & ejus vires. *Fit è vino aqua per alembicum (ut vocant) quam ob ejus admirandas vires Aquam vitæ appellavere ſapientes. Nam ſi ex vino optimo à perito opifice parata ſit, meritò hoc nomine appellari debet. Quemadmodum enim, quæ in eo macerantur, ab omni corruptione præſervat, ita ſumentium quoq; vitam, ſublata omni putredine, cuſtodit, fovet, reparat, tuetur, auget & producit, cùm non ſolùm nativum calorem foveat, & in ſuo vigore conſervet, ſed vitales quoq; ſpiritus regeneret & vivificet, ventriculum calefaciat, cerebrum & intellectum acuat, viſum clarificet, & memoriam reparet, & præſertim ſi ab his ſumatur, qui frigidiuſculo ſunt temperamento, quiq; cruditatibus ventriculi, flatibus, & aliis quibuſcunq; frigidis affectibus obnoxii ſunt. Quare, his qui ventriculi dolore à flatu, aut cruditate torquentur, vertiginoſis, comitialibus, reſolutis, melancholicis, veternoſis, hypochondriacis, & cordis pulſu, aut tremore, & animi deliquio laborantibus, ſummum eſt auxilium, ſi quotidie ſumatur cochlearis communis menſura.* Aquæ ſive Elixir vitæ Matthioli paranda ratio. *Atqui longè præſtantius Antidotum evadit, ubi hoc modo paretur, quo ego mihi parare ſoleo. Sumito cinnamomi unciam, gingiberis drach. quatuor, ſantalorum omnium ſingulorum drach ſex, caryophyllorum, galangæ, nucis myriſticæ ſing. drach. duas & ſemis, macis, combebarum, ſing. drachmam. Cardamomi utriuſq; ſem. melanthii, ſing. drach. tres. Zedoariæ ſemunciam. ſem. aniſi, fœniculi dulcis, paſtinacæ ſylveſtris, ocimi, rad. angelicæ, caryophyllatæ, glycyrrhizæ, calami odorati, minoris phu, foliorum ſclareæ, thymi, calaminthæ, pulegii, menthæ, ſerpylli, amaraci ſing. drach. duas: roſarum rubearum, florum ſalviæ, betonicæ, roriſmarini, ſtœchadu, bugloſi, borraginis ſing. ſeſquidrachmam: corticum citri drach. tres: pulveris diambræ, aromatici roſati, Diamuſci dulcis, Diamargariti, Diarhodonis abbatis, electuarii de gemmis ſing. drach. tres: Terantur, quæ terenda ſunt, & deinde in vitreo vaſe macerentur, ex libris duodecim aquæ vitæ præſtantiſsimæ, è ſelectiſsimo vino parata, occluſo ſubinde vaſis oſculo, diebus quindecim continuis. Ac deinde vitreo alembico vaſi ſuperpoſito, per aquæ ferventis balneum à perito artificè diſtillentur, oſculis alembici adeo concluſis, ut nihil inde expirare poſſit. Aqua quæ inde fluxerit, in aliud ſubinde vas recondatur, additis ſantali odorati teſſellatim conciſi duabus drachmis, moſchi, ambari, in tenui linteolo colligati ſing. ſemiſcrupulo, & julapij roſati clariſsimi libra. Demum concutiantur ſortiter, quouſq; julapium cum aqua miſceatur, claudaturq; deinde vas cera & membrana, & ita quieſcat diebus quindecim continuis: & ultimò in aliud transferatur vitrum, ibiq; aſſervetur. Eſt itaq; hæc aqua Antidotum præſtantiſsimum, & præſentaneum auxilium ad omnia prædicta. Quippe non ſolum hauſta, ſed in faciem ex alterius ore projecta, epilepticos, defectos animo, & fœminas uteri ſtrangulatu decidentes revocat, loquelam amiſſam reſtituit, & jamjam moribundos tam diu ſuſtinet, ut quandoq; miraculi ſpeciem afferat. Additur etiam in clyſteribus colicorum unciæ pondere præſentaneo auxilio, ubi à flatu aut frigiditate proveniat morbus: & præſertim additis theriacæ, aut mithridatis Antidoti binis drachmis: & uno verbo omnia ferè comprehendam, medicamentum eſt ſummum ad frigidos omnes affectus. Vinum ſic Latinè,* Vires mirabiles. *οἶνος autem Græcè vocatur: Germanicè* Wein: *Italicè pariter & Hiſpanicè Vino.*

Nomina.

οἶνος ὀμφακίτης. VINUM OMPHACITES. CAP. VIII.

OMphacites nomine, peculiariter fit in Lesbo ſiccata ſole acri uva, paulò ante maturitatem decerpta, triduo aut quatriduo, donec racemi in rugas contrahantur expreſſumque vinum cadis inſolatur. Vim adſtringendi habet, prodeſt diſſolutis ſtomacho, & ilei dolore laborantibus: item prænantium malaciæ & crudis: in peſtilentia quoque ſorptum auxiliari dicitur. Hujuſmodi vina non niſi poſt multos annos bibi poſſunt.

Δευτερία. LORA. CAP. IX.

LOra, quam Deuteriam, alii Potimon appellant, fieri ſolet adjectis metretis tribus aquæ in vinacea, quibus triginta vini metretæ extractæ fuerint: calcatis vinaceis, expreſſoq; decocto ad tertias partes, & additis in ſingulos congios modi ejus qui remanſit, binis ſalis ſextariis, poſt hyemem transfunditur in vaſa. Lora intra annum utendum, etenim celeriter exoleſcit. Convenit ægris, quibus timemus noxam vini, coacti ſæpe deſideriis eorum obtemperare: item à longa valetudine ſe recolligentibus. Fit & vinum, quod Adynamon vocant, loræ vires habens, hoc modo. Pares aquæ, & muſti menſuræ coquuntur molli igne, donec abſumatur aqua: quòd, ubi refrixerit, elutriatum picato vaſe reconditur. Alii marinæ, & cœleſtis aquæ, mellis & muſti pares miſcent portiones, decapulant, & quadraginta diebus inſolant, quo ad annum utuntur ad omnia eadem.

LOra alia ratione Galeni ætate, quàm Dioſcoridis parabatur. Ille ſiquidem Loram faciendi modum lib. 2. de alimentorum facultatibus, ijs verbis tradidit. Vinaceorum quoq; dilutum Græci τρύγα vocitant: quod rurſus ab Atticis Loræ paranda ratio ex Gal. *δευτερία, à noſtratibus σιμφυλίτης, id eſt, Lora appellatur. Conjectis namq; in parva dolia vinaceis, tantum aquæ ſuper affundunt, quoad omnia permadeant. Quod ubi ſatis factum videtur, in dolij fundo foramen aperiunt, ut dilutum efluat, idq; pro vino bibunt. Perſpicuum autem eſt, quòd pro racemorum copia aquam affundunt, experientia docti: quò videlicet neq; aquoſa admodum, neq; meraca ſit Lora. Deinde rurſum aliam aquam, parciorem tamen priori, vinaceis affundunt, ſic ut hoc quoq; potioni ſit attemperatum: quod quidam Atticæ proprietatis curioſi proprie δευτερίαν dici volunt, non veluti priùs illud. Utraq; Lora capiti dolorem adfert, niſi dilutior bibatur, ſed prior magis caput ferit. Dos una* Loræ facultates. *huic potioni conceſſa eſt, nempe quòd ocyus per urinam reddatur: ſed non pauca ſubeſt diverſitas ex varia uvarum ſpecie, è quibus vinacei ſunt relicti. Etenim ſi dulces fuerint, potus multò erit ſuavior, citiusq; per urinas excernetur: ſin verò*

vero acerba & acida fuerint, insuavior longè, ac minus ciens urinas. Porrò dilutum hoc valentius vinosiusq; efficitur, cùm vinacens ad ver, aut æstatem fuerit asservatus. Hyemis autem tempore si quis utatur, ut caput minus tentat, ita & per urinas minus expellitur. Hæc de lora Galenus. Ea διυλισμα Græcis, Latinis Lora, & Italis Acquarello appellatur.

οἶνος ἐκ τῆς ἀγρίας σταφυλῆς. **VINUM E LABRUSCA. CAP. X.**

VInum è sylvestri uva nigrum, adstringit: prodest alvi & stomachi fluxionibus, & cæteris, quibus constrictione & contractione opus est.

Vinum ex Labruscæ uvis.

NOn desunt in Hetruria, qui vinum è Labrusca uvis exprimant, colore admodum nigro, idq; giluo admiscent, ut rubicundius reddatur. Utuntur eo rustici in alterius vini penuria, siquidem constat dulce simul, & austerum: verùm tractu temporis dulcedinem facilè deperdit, fitq; tunc gustui omnino insuave, adeò ut tantùm medicamenti vicem expleat, ubi adstrictione sit opus.

οἶνος μελιτίτης. **VINUM MELITITES. CAP. XI.**

MElitites datur in longis febribus, quæ stomachum infirmarunt: namq; alvum leviter emollit, urinam ciet, stomachum expurgat: prodest articulario morbo, renum vitiis, imbecillo capiti, & mulieribus abstemiis: odoratum siquidem est, & corpus alit. Distat à mulso, quod fit è vino vetere, austero & melle exiguo. Melitites autem adjecto ad quinq; congios austeri musti, mellis congio, & salis cyatho. Cortinis magnis, quò magis ad effervescendum locus pateat, fieri oportet, sensim aspersо sale, cumq; efferuere desierit, in alia vasa transfunditur.

οἰνόμελι. **MULSUM. CAP. XII.**

MUlsum è vetere vino austeroq;, & bono melle factum, præfertur: minus enim inflat, ac celeriter id genus in usum venit. Vetus, corpus alit: media ætate, alvo prodest, urinam pellit: à summo cibo sumptum, nocet: & inter initia potum, implet: dein appetendi aviditatem revocat. Fit mulsum duabus vini metretis, admista uva mellis. Aliqui, quò celerius præberi possit, mel cum vino coquunt, & ita transfundunt. Alii utilitatis gratia, ad sextarios sex musti ferventis unum mellis adjiciunt: & ubi ferbuerit, vase recondunt: dulce autem permanet.

μελικρατον. **AQUA MULSA. CAP. XIII.**

AQua mulsa eadem, quas mulsum vires possidet. Cruda utimur cum moliri dejectionem, aut vomitionem incitare volumus: ut iis, qui venena hauserunt, ex oleo. Decocta datur imbecillis, & hominibus elanguescentis pulsus, quos illi dixere microsphyctos, tussientibus, peripneumonicis, & iis qui immodico sudore digeruntur. Jam paratum, conditivumq;, quod aliqui hydromeli proprie vocant, media ætate adynamo vino, aut loræ in recreandis viribus respondet, & similem vim adipiscitur, quare inflammationibus alicujus membri plusquam lora prodest. Inveterati tamen usus damnatur inflammatis, aut constrictis: sed laboranti stomacho, aut cibum fastidienti, sudatoribusve convenit. Fit duabus pluviæ aquæ veteris ad unam mellis partem additis & insolatis. Alii fontanam aquam adjiciunt, & ad tertias partes decoquunt, & ita recondunt. Nec desunt qui hydromeli appellent: quòd à melle elutis aqua favis confici ac servari soleat: sed meracius confieri convenit: aliqui id coquunt. Ægrotantibus noxium est, quoniam plurimum ceraginis sibi vendicat.

Aquæ mulsæ faciendæ ratio varia.

ALia sanè Aquæ mulsæ ratio conficiendæ est apud Mauritanæ familiæ authores, ab hac quæ hic à Dioscoride traditur. Inter Arabas namq; Mesues de ea ita scribit: Aqua mulsa, ex antiquorum sententia, magnis utiq; viribus prædita est. Sitim etenim arcet: frigidis affectibus, præsertim cerebri, & nervorum & articulorum, auxiliatur. Loco vini pota humida extussientibus prodest: quin & pus, & lentam, crassamq; pituitam è pectore trahit. Intestina, viscera, urinariosq; meatus purgat, terget ac lavat: quapropter subvenit coli doloribus, alvum subducit, & calculum gigni prohibet. Fit è libra laudatissimi mellis, non tamen veteris, colore pallido, odore jucundo, sapore cum dulcedine modicè acri, cum aquæ fontanæ libris octo, in vase lapideo, vel fictili vitreato, lento igni decocta despumataq;, & demum linteo percolata. Verùm si aqua hac paulò post bibenda erit, aquatior fiat, & statim à sublata spuma percoletur. Nam quæ longa coctione julapij consistentiam acquirit, diutius quidem servari potest, sed ægrius penetrat in remotas corporis partes, facileq; in bilem vertitur, ob suam exuperantem dulcedinem, unde sitim accendit, nisi plurima affusa aqua dissolvatur, adeò ut aquæ ferè modo reddatur insipida. Variant autem mulsæ facultates pro diversa coctionis ratione, quippe quæ brevi coquitur tempore, flatus in ventriculo parit, alvum magis movet & minus nutrit: quæ verò longiori coquitur tempore, flatus discutit, magis nutrit, minusq; alvum stimulat. Sunt qui mulsæ aromata etiam addant, nempe gingiber, crocum, cinnamomum, macim, & id genus alia. Alij galliam moschatam officinis vocatam, & agallochum adjiciunt. Fit præterea ex parte una mellis, & aquæ fontanæ partibus octo, fermenti (aliàs fœni græci) in his dissoluti unciis tribus, & propriè ad centum mulsæ libras. Quæ denig; omnia, musti modo efferuescenda in ligneum cadum conjiciuntur, non tamen ad summum repletum, ne ferveſcens resiliat. Ubi verò deferbuerit obturato vase, asservetur vini modo ad potandum, verumtamen non bibatur, nisi tertio mense transacto. Huic mulsæ aromata quoq; admisceri possunt linteolo inclusa, & adalligata in cadum demissa: hæc Mesues. Cujus ultimam mulsæ parandæ rationem, Germani Medonem vocant, qui tamen fermentum addunt, non ex cerealium genere aliquo paratum, sed ex vini musti recremento, & lupi salictarii floribus, quibus etiam utuntur ad zythum conficiendum, quod Cervisiam appellant. Medonis plurimum bibunt Poloni ac Lituani, quòd mellе plurimo abundent. Quod Græcis μελικρατον Latinis item Melicratum & Aqua mulsa vocatur: Italis Acqua melata.

Aromata Mulsæ adduntur

Nomina.

† Hoc

† *Hoc loco vulgata exemplaria Græca habent* χρώμεθα δὲ τῷ ἀφεψήματι, *hoc est, Utimur cocta. In quibus nimirum verbis vitium aliquod latere suspicor: nam contextus verborum & res ipsa postulabant, ut prius aquæ mulsæ crudæ, mox coctæ usum traderet Dioscorides, quod hunc feciſſe puto, ſed librariorum culpa evenisſe, ut ſit negatio omiſſa, vel verbum* ψωμίνω *alterius loco ſcriptum. Auget nobis ſuſpicionem Actuarius, qui in libro ſuo de compoſitione medicamentorum, ubi ea de Melicrato, id eſt Aqua mulſa ſcribit, quæ Dioſcoridi accepta referri poſſunt, inquit primùm, Cruda utuntur ij &c. deinde, cocta verò exhibetur, &c. Hunc ſecutus fortaſſe Ruellius vir doctiſſimus, vulgatam illam lectionem ut depravatam reliquit, & alteram ut veriorem accepit. Addam inſuper, quòd ratio ex uſu Aquæ mulſæ ſumptæ ſuadet, ut cruda magis quàm cocta alvum dejicere, aut vomitum ciere poſſit.*

10 Ὕδωρ. AQUA. CAP. XIV.

DE aquis in univerſum decernere, propter locorum proprietates, & peculiares naturas, cælum & alia pleraq;, difficile eſt. Magna tamen ex parte optima eſt dulcis, ſyncera, nullius omnino qualitatis particeps, & quæ ne minimo quidem tempore in præcordiis commoratur: ad hæc quæ & facili via fertur, & citra moleſtiam, nec inflationes creat, & minimè computreſcit.

Aquarũ differentiæ & facultates.

PAuciſſimis quidem verbis de potabili in univerſum aqua diſſeruit Dioſcorides, ita tamen ut nullam planè notam prætermiſerit ex his, quæ in optima aqua requiruntur. Quare ſi nobis eſſet ijs tantùm faciendum ſatis, qui rerum naturalium periti ſunt, non operæ pretium exiſtimarem, hoc in loco plura de aquis commemorare. Verùm quia hoſce commentarios in ſtudioſorum, & imperitorum potiſſimùm gratiam condimus, ideo non ſolùm aquarum omnium, quæ in communem tam cibi, quàm potus uſum veniunt, tum qualitates, tum facultates hic breviter perſtringam, ſed etiam earum, quæ ſponte naſcuntur, & ſibi metallorum cæterorumq; foſſilium varias vendicant facultates. In primis itaq; illa aqua ad potandum laudatiſſima cenſetur, quæ clara, pellucida, tenuis, pura ſruſtillorum, & ſaporum omnium expers levuq; reperitur: necnon quæ igni admota citò calefit, remota verò ocyſſimè frigeſcit, guſtu jucundo: quæ denique celeriter præcordia pertranſit, & ſine ulla ventriculi moleſtia labitur & ſecedit. Talis autem ea eſſe ſolet, cujus fons ad Orientem ſolem erumpit currit q; ſuper lapides, aut arenam, aut puriſſimam terram: quæq; æſtate frigida, hyeme autem calida manat. Omnium tamen præſtantiſſima eſt pluvialis, eaq; præſertim, quæ æſtate media pluit, ſilente cælo. Huic ferè illa reſpondet, quæ eodem tempore cum tonitruis deſcendit, tonitruoſa propriè appellata. At ea quæ maxima aëris ac ventorum procella, terrifico tonitruum, fulgurum & grandinis impetu, ex velociter concitatis nubibus cælo demittitur (ut in commentario libri ſexti Epidemiorum ſcribit Galenus) in humanæ vitæ uſum admitti non debet. Porro aqua ciſternarum non tot ſanè laudibus commendanda videtur, licet à quàm plurimis Medicis laudetur. Siquidem non modò noxia exiſtit, quòd miſcella quædam ſit diverſarum aquarum, quæ in diverſis anni temporibus imbi colliguntur ex pluvia tum ex grandine, & nivibus hyemali tempore in tectis colliquatis, ſed etiam quòd aquæ omnes ſtationariæ putrefactioni facilè ſint obnoxiæ. Quo fit, ut aqua in ciſternis collecta (ſi rem rectè expendamus) ſyncera pluviali minimè ſit comparanda. Dicendum igitur erit, aquam ſic aſſervatam eò pluviali ſyncera deteriorem eſſe, quò magis fuerit nivium, & grandinum liquationibus commiſta. Quandoquidem (ut in libro de bonitate aquæ ſcribit Galenus) quæ à nivibus & glacie colliqueſcit concoctionem impedit, urinam cohibet, pectus, pulmonem, ac ventriculum malè habet, convulſiones, laterum dolores, & flatus generat. Quod alia de cauſa non evenit, quàm quòd cum in glaciem, vel nivem concrevit, omne, quod tenue inerat, deperdit. Putealis præterea gravis quidem eſt, agreq; conficitur, nec ſtatui quidem poteſt, quòd ſit putredinis omnis expers: verumtamen tantò minus fuerit damnanda, quantò frequentius hauritur, vel ſi è ſubterraneo fonte ſcaturiat. Sequuntur lacuſtres & paluſtres, quæ omnino ſunt improbandæ, niſi coctæ, vel igne deſtillatæ fuerint. Fluviatilis deinde probatur vel improbatur, pro concurrentium aquarum, & rerum injectarum qualitate, quemadmodum ijs omnibus evenit fluminibus, quæ magnas perluunt civitates. Nam quibus animalia putrefacta, excrementa & urbium ſordes ineſſe ſentiuntur, ea ab alimentorum uſu abdicandæ ſunt, niſi longo temporis tractu magnis fictilibus aſſervatæ ac defecatæ clareſcant, & prorſus expurgentur: ut Romani faciunt cum ſui Tiberis aqua, quæ præ cæteris hac facultate pollet, ut clara facta, ad centum, & plures annos perduret incorrupta. Ad hæc noxiæ ſunt, quæ plurimam terræ miſtionem conſequuntur, quòd non modò viſcera obſtruant, ſed & calculos in renibus & veſica procreent. Cæterùm aquæ, quæ lapideum admittunt ſuccum, de quo ſatis diximus in prima hujus libri commentatione, prorſus vitandæ ſunt, ut quæ potantes ſtrangulare poſſint, eo ſanè modo, quo epotum gypſum: quippe hæ arterias obſtruentes ſpirituum tranſitum intercipiunt: quin & alimentum in corpus deferri prohibent. Quocirca hujuſmodi aquæ potabiles non ſunt, neq; in ciborum coquendorum uſum recipiendæ. Quemadmodum nec illæ ſanis probantur, quæ ſal, nitrum, chalcanthum, alumen, & alia id genus concreti ſucci continent, quanquam omnes in medicinæ uſum veniunt. Nam quòd omnes prædictis excalfacientibus medicamentis refertæ ſint, frigidis & humidis morbis laborantibus utiliſſimè exhibentur: ijs verò noxiæ ſunt, qui à biliоſis vel acribus proveniunt humoribus. Salſæ, ſi bibantur, pituitam ejiciunt, ſanguinem in ventriculo concretum diſſolvunt, aquam intercutem exiccant, & obeſa corpora extenuant: ſed his conſumptis potantes ſiticuloſos reddunt, ventriculum lædunt, inteſtina abradunt & ſcabiem, & pruritum excitant, utpote quæ non obſcurè ſanguinem acuant, & ſua ſalſedine adurant. Clyſteribus infuſæ pituitam attenuant & detrahunt, & ex ea prognatos dolores mirificè tollunt. Factis ex ea balneis, aquæ cutem ſubeuntes reſolvuntur, ſi novus fuerit morbus: frigidi nervorum dolores mulcentur, pectoris fluxiones cohibentur, excalfitq; ventriculus frigiditati obnoxius, & humiditate langueſcens: quin & pituitoſa ſcabies curatur. Tollitur quoq; vapore ex ijs calentibus accepto, tum capitis gravitas, tum aurium cruciatus: fotu verò frigidi tumores & totius corporis ſugillata delentur. Nitroſæ, ſi bibantur, corpus perturbant, pituitam dejiciunt, fœminas prolificas reddunt, & ſtrumas abſumunt. A ſalſis hæ facultatibus non diſſident, præterquam quòd in omnibus illis valentiores ſunt, non adeò tamen adſtringunt, ſed valenter abſtergunt: quare & ſcabioſos mundant, & aurium ulceribus medentur, incertoſq; earum ſonos, atq; tumores diſcutiunt. Aluminoſæ admodum adſtringunt: proinde mirum non eſt, ſi ventriculum roborent, qui crebris vomitionibus imbecillus efficiatur. Uteri fluxiones cohibent, abortum prohibent, & in his præſertim fœminis, quæ ante fœtus maturitatem plerunq; abortiri conſueverunt: veſicæ ulceribus medentur: & oris gingivarumq; inflammationibus, ſi ex eis frequens collutio fiat. Gargariſmatu non modò deſtillationes ad fauces inhibent, ſed etiam confluxos reſolvunt humores. Idem præſtat balneum ex ijs paratum: confert enim magno juvamento exterioribus totius corporis exulceratis particulis, iisque præſertim, quæ defluxionibus tentantur. Cruentis item expuitionibus ſubvenit, anum procidentem reprimit,

Quæ aqua ad potandũ laudatiſſima?

Aqua pluvialis omnium præſtantiſſima.

Aqua ciſternæ.

Aquæ nitroſæ.

Aquæ aluminoſæ.

Aquæ ex nive & glacie, omnium peſſima.

Aqua putealis.

Aqua lacuſtris & paluſtris.

Aqua fluviatilis.

Aqua Tiberis Romæ.

Aquæ lapideſcentes.

Aquæ ſalſæ.

reprimit, & ſudorem ſuperfluum cohibet. Nocet tamen tam in potu, quàm balneo, ijs qui viſcerum infarctu laborantes in febres facilè incidere poſſunt. Porrò aquæ, quibus chalcanthum, aut miſy, aut ſory, aut melanteria immiſcetur, cùm omnia eadem facultate conſtent, aluminoſis ſanè perſimiles ſunt: verùntamen hæ valentius ſuum obeunt munus, nempe quòd præter adſtrictoriam facultatem, ſuccum etiam admodum acrem obtineant, quamobrem ſerpentibus ulceribus, ac phagedænis opitulantur. Sulphuroſæ excalfaciunt, ac efficaciter nervos emolliunt: proinde reſolutis, convulſis, tremulis, ſtupidis contractiſq; peridoneæ inveniuntur. Eædem compaginum tumores diſcutiunt, & dolores mitigant: nam ubi quiſpiam coxendicum dolore, aut podagra, vel chiragra vexetur, ſulphuroſæ aquæ balneo magnopere juvatur. Præſtant præterea ad jecinoris, lienis ac uteri dolores, atq; tumores in ijs genitos mirificè reſolvunt: ventriculum tamen laxant & infirmant. Bituminoſæ, etſi potæ internis quibuſdam morbis conveniant, & balneis adhibitæ aliquo temporis tractu nervos emolliant ac excalfaciant, attamen caput replent, ſenſus hebetudine afficiunt, præſertimq; oculos. Quæ autem Armenii, aut cærulei lapidis, aut æruginis, aut chryſocollæ aliquid admiſtum habent, ſi bibantur, vomitiones concitant: ablutionibus verò phagedænica ulcera ſiſtunt. Quæ præterea auripigmentum, aut ſandaracham continent, pectus dilatant, aſthmaticis & ſuſpirioſis proſunt, & omnibus frigidis in univerſum morbis opem ferunt, quibus reſpirandi facultas impeditur. Aereæ oris & genitalium membrorum ulcera ſanant: quin & faucium, & oculorum deſtillationibus auxiliantur. Quæ denig; ferreæ ſunt, ventriculi, lienisq; vitiis, ſeminis profluvio, & menſtruis albis utiliter adhibentur. Et ut rem hanc ſummatim complectamur, aqua omnis, cui quodvis foſſile medicamentum admiſceatur, eandem facultatem præbet, quam quod illi admiſcetur. Qua nimirum ratione ducor, ut ſupervacuum putem, reliqua ſigillatim proſequi, ut taceam id nimis longum futurum. Aqua Latinis dicta, Græcè ὕδωρ appellatur: Italicè Aqua.

Sulphuroſæ.

Bituminoſæ.

Aquæ Aereæ.

Aquæ ferreæ.

Nomina.

Ὕδωρ θαλάσσιον. AQUA MARINA. CAP. XV.

AQua maris calida eſt & acris: ſtomacho adverſatur, alvum enim conturbat: pituitam expellit. Si verò calida ad fotus adhibeatur, elicit & diſcutit, nervorum vitiis, & pernionibus, ante ulcera prodeſt. Miſcetur cataplaſmatis ex hordeacea farina, & emplaſtris, & diſcutientibus malagmatis. Ad movendas dejectiones tepefacta infunditur, & ad tormina, calida: pſoras, pruritus, impetigines, lendes & mammas rigentes, foveri utile eſt: livores fotu diſcutit: ad venenatos ictus, qui tremorem & refrigerationem adferunt, ſalutaris intelligitur: maximè ſcorpionum, phalangiorum aſpidumq; etiam, ſi quis in calidam deſcēdat, auxiliatur: & malo habitu confectis jamdiu corporibus nerviſq;, balneæ ex ea utiles: hydropicos, capitis dolores, aurium gravitates, ferventis vapor levat. Syncera & ſine potabilis aquæ miſtione repoſita virus deponit. Sunt qui etiam præcoquant, & ita recondant. Datur ad purganda corpora per ſeſe aut ex poſca aut cum vino aut melle: verùm poſt dejectionem dant gallinæ, aut piſcium juſcula, ad domandam morſus acrimoniam.

Θαλασσόμελι. THALASSOMELI. CAP. XVI.

QUod Thalaſſomeli vocatur, vehementer purgare conſtat. Temperatur autem æquis portionibus maris, mellis, & imbris ex alto, defæcatis, & picato vaſo per Canis æſtus inſolatis. Alii ad binas marinæ coctæ ſingulas mellis adjiciunt, & vaſe condunt: hujuſmodi moderatius eſt aqua marina, & mitius.

ὄξος. ACETUM. CAP. XVII.

ACetum refrigerat & adſtringit. Stomacho utile, appetentiam excitat: erumpentem undecunque ſanguinem, potu inſeſſuve ſiſtit: prodeſt alvi fluxionibus coctum cum cibis: cruentis vulneribus inditur: inflammationes arcet, in ſuccidis lanis, aut ſpongia impoſitum: reprimit procidentia ſedis, vulvæq;, item abſcedentes gingivas, & ſanguine manantes. Ad nomas, & ignem ſacrum, ulcera quæ ſerpunt, lepras, impetigines, pterygia, cum aliquo convenienti efficax eſt: phagedænas ulcerum, nomaſq; fotu continuo cohibet: podagricis calido fotu, cum ſulphure auxiliatur: ſugillationes rapit, cum melle illitum. Contra capitis ardores cum roſaceo in ſuccidis velleribus, aut ſpongia imponitur. Ad aquam inter cutem, gravitatem aurium, & ſonitus ſibiloſq;, ferventis vapor proficit, inſtillatum quoque aurium vermes necat. Panos coërcet tepidi fotus, aut ſi imbuta aceto ſpongia admoveatur: pruritus permulcet. Contra venenatos ſerpentium ictus, qui refrigerando nocent, calidum commodè fovetur: & frigidum ijs, quæ exurens virus ejaculantur. Calidum potum, atque vomitionibus redditum, adverſus omnia venena efficax eſt, præſertim contra meconium, & hauſtam cicutam, conglobatum in ventre ſanguinem, lac coagulatum, fungos, ixiam taxumque, cum ſale: hauſtu voratas hirudines, ſi ſorbeatur, ejicit: tuſſim veterem mitigat, & recentem laceſſit. In orthopnœa calidum commodè ſorbetur: gutturis fluxiones gargarizatum inhibet: anginis, & uvæ procidenti convenit: contra dentium dolorem, calidum colluitur.

Aceti miſtæ facultatis conſideratio.

QUamvis Dioſcorides ſimpliciter pronunciaverit Acetum eſſe frigidum, quòd fortaſſe in eo magis frigiditas exuperet, quàm caliditas: tamen Galenus qualitatem medicamentorum omnium indagator maximus, ex contrariis qualitatib. calidis ſcilicet & frigidis, acetum conſtare docuit lib. 1. de ſimplicium medicamentorum facultatibus, nec eſſe homœomeres ſimilareve, quemadmodum nec lac univerſum. Id quod ipſe Galenus lib. 8. de eorundem facultatibus, apertiſſimè confirmavit his verbis: Acetum primo horum commentariorum miſta eſſe ſubſtantia, nempe frigida pariter & calida, ejuſq; utriuſq; tenuium partium demonſtratum eſt: cæterùm calidam frigida exuperat. Porrò magnam deſiccandi facultatem obtinet, adeò ut ſit tertii ordinis deſiccantium jam completi, utiq; cùm validum extiterit. Et libro primo de compoſitione pharmacorum ſecundum locos, idem ſic inquit: Atqui Acetum ex incidentium ordine exiſtens, ultra hoc quòd diſcutit, præcipuum quiddam in ſe habet, quod reprimit, ac quod influit & repellit: utpote quod ſubſtantia ſua parum calidum eſt, plurimum verò frigidum, & partium tenuium. Idem quoq; libro 4. ſimplicium medicamentorum,

torum ita scribit: At frigiditas, quæ ab aceto proficiscitur, tantò est validior, quantò & tenuior. Inest verò illi & acrimonia quædam excalfaciens, quæ tamen satis non sit ad superandam ab aciditate provenientem frigiditatem: verùm quæ transitum modo celeritatem promoveat: nam quantò calidum frigido facilius penetrat, tantò acris succus aptior est qui sensibilium corporum meatus transeat, quàm acidus. Itaq; ille, velut præcedens viam sternit, hic verò haud ita ardè insequitur: quo tempore sensus perficitur mistus, & qui ægrè exponi queat, utpote qui nec planè frigidum esse acetum denunciet, quippe cùm in eo ignea quædam percipiatur acrimonia, nec planè calidum. Nam perpetuò, quæ ex præcedente fit acrimonia, calefactionem frigus ab insequente aciditate occupans, obscurat protinusq; extinguit: quo fit, ut major multò ex frigore percipiatur sensus, quàm ex calore. Hæc ad literam Galenus. Ex quibus abundè liquet, quòd acetum, etsi ex contrariis qualitatibus constat, minus tamen frigiditatis, quàm caliditatis particeps est. Quod cùm re- 10 ctè animadvertisset Dioscorides, acetum simpliciter (ut supra diximus) refrigerare pronunciavit. Veruntamen illud ignorandum non est, quòd acetum nimirum eò calidius erit, quò vetustius & acrius extiterit. Siquidem ex Galeni sententia libr. 11 simplic. medic. capite de adipe, item tertio de compositione pharmacorum secundùm locos, vinum, mel, acetum, oleum, adeps, vetustate calidiora fiunt. Ex quo facilè fieri potest, ut reperiatur acetum adeo vetustate acerrimum, ut plus habeat caliditatis quàm frigiditatis. Acetum quod Latini vocant, Græcis ὄξος dicitur: Arabibus Chal: Italis Aceto: Germanis Essig: Hispanis Vinagre: Gallis Vinaigre.

ὀξύμελι. ACETUM MULSUM. CAP. XVIII.

ACetum mulsum, quod Oxymel vocant, hoc modo temperatur. Aceti heminas quinq;, salis marini pondo, mellis minas decem, aquę sextarios quinq; pariter coquito, decies effervescente cortina: atque ubi refrixerit, diffundito. Sumptum crassos humores extrahere, & ischiadicis, comitialibus, & articulorum morbo conflictatis prodesse creditur. Contra morsum ejus viperæ, quam sepa vocant, haustum meconium, ixiamve auxilio est. Anginis utiliter gargarizatur.

Oxymelitis confectio tri. plex Gal.

TRiplicem Oxymelitis componendi rationem posteritatis memoriæ tradidit Galenus lib. 4. de sanitate tuenda: qui tamen sal nulli commiscuit, ut ejus verba loco dicto aperte testantur, quæ ita sequuntur. Unt aceti parti, mellis, à quo detracta spuma sit, duplum est miscendum: deinde ambo in leni igni coquenda, donec eorum qualitates in unum coierint: ita enim nec acetum amplius crudum apparebit. Cum aqua verò statim ita facies oxymeli. Melli quadruplum optimæ aquæ miscebis: dein coques modico igni, quoad spumare desinat. Ac malum quidem mel multam egerit spumam, quo etiam diutius coqui debebit. Optimum verò, ut brevissimo tempore coquitur, ita minimum spumæ evomit, unde nec pari ei coctione est opus. Plurimum certè quartam partem ejus quod ab initio est inditum, amittit: post verò dimidio aceti adjecto rursus coquendum, donec qualitatum omnino sit unitas, nec acetum crudum etiam appareat. Conficitur sanè oxymeli etiam tribus statim ab initio mistis, ad hunc modum. Aceti unæ parti additur mellis duplum, & aquæ quadruplum: atq; hæc ad tertiam partem coquuntur vel etiam quartam, spuma interim detracta. Quod si valentius id facere studes, tantundem injicies aceti, quantum mellis: hactenus Galenus. Quem secutus Mesues, ipse quoq; de oxymelite sic scripsit: Oxymelitis confectio ex Meue.

Oxymelitis confectio ex Meue.

melli fit ex aqua, aceto & melle. Aqua verò miscetur, ut longa coctione resolvatur id, quod in oxymelite flatus excitat, ut etiam promptius despumetur, ut deniq; medicamenti hujus facultas, aquæ mistione tenuior facta, facilius in corpus distribuatur. Mel verò adhibitur, ad oppugnandam pituitam. Ex melle deniq; & aceto mistis, facultas quædam tertia, quæ ne- 40 tri eorum inest, tanta consurgit, ut efficacissima sit atq; certissima ad attenuandum, incidendum, resolvendumq; crassa, lentaq; excrementa, quæ in ventriculo & jecore existunt longo tempore genita: quin & ea, quæ ad articulorum compagines defluxerunt, & diuturnas procrearunt febres: ea namq; & incidit & coquit. Fit ex aceti parte una, mellis partibus duabus, aquæ partibus quatuor. Primum autem mel & aqua simul coquuntur, ubi despumata probè sunt, addito aceto percoquuntur, semper quoque despumando. Datur ab uncia una, ad uncias tres: hæc ille. Nomen ejus Græcum ὀξύμελι: Latinum Acetum mulsum: Italicum Aceto melato. Nomina.

ὀξάλμη. ACIDA MURIA. CAP. XIX.

ACida muria, quam Græci Oxalmen vocant, contra nomas fotu, putrida ulcera, canum morsus, & venenatos ictus auxiliatur. Sanguinis fluxiones post excisos calculos sistit, si statim calida in vulnus injiciatur: & prociduam sedem reprimit: dysentericis, si nomas sentiant, infunditur: oportet autem ex lacte instillare. Hirudines sorbitione, aut gargarizatu necat: furfures & manantia capitis ulcera exterget.

Acida muria, quæ Græcis Oxalma appellatur, usus ætate nostra prorsus exolevit. Parabatur autem veteribus illis ex sale & aceto: vel ex muria & aceto. Quæ Latinis Acida muria, Græcis ὀξάλμη vocatur. Nomina.

θυμοξάλμη. THYMOXALME. CAP. XX.

THymoxalme veteres utebantur, dabantque laborantibus imbecillitate stomachi, ternos quaternosve cyathos, aqua calida dilutos: item in articularibus morbis, & inflationibus. Crassos humores, atrosq; trahit. Hoc modo factitatur. Thymi triti acetabulum, salis idem modus, rutę, pulegii, polentæ, singulorum exiguæ portiones in vas conjiciuntur, aquæ terni sextarii, & aceti terni cyathi infunduntur, & circumposito linteo sub dio madescunt.

σκιλλιτικὸν ξύ. SCILLINUM ACETUM. CAP. XXI.

SCillinum acetum hoc modo fit. Scilla, quæ candida fuerit, expurgata conciditur, trajectaq; lino segmenta modicis intervallis, ne se contingant, siccatur in umbra quadraginta diebus: mina eorum in aceti boni sextarios duodecim immergitur, vase diligenter operto septenis diebus in sole madescit: post

eum dierum numerum ſcilla eximitur,& expreſſa abjicitur: defæcatum acetum transfunditur & reponitur. Aliqui ſcillæ minam quinq; aceti ſextariis miſcent. Alij citra exiccationem repurgantes,parem menſuram adjiciunt,& ſenis menſibus macerari patiuntur. Id multò magis humorum lentitias digerit. Gingivas humore prægnantes collutione ſtringit firmatq; & motos dentes ſtabilit: putredines oris, & graves halitus tollit: durat fauces ſorbitione,& calloſas facit: vocem expedit, & limpidam canoramque reddit. Datur ſtomachicis,ægrè cibum concoquentibus,melancholicis,comitialibus,vertiginoſis, mente captis:item vulvarum ſtrangulationibus,lienis incremento laborantibus iſchiadicisq;. Imbecillos admodum recreat,corpus ſanum reddit, & bonum colorem præſtat: oculorum aciem exacuit: tarditatem quoq; aurium infuſione purgat. In ſumma ad omnia efficax. Cavendum tamen inteſtinis exulcerationibus,in capitis dolore,aut † nervorum vitijs. Datur quotidie jejunis ſorbendum inter initia exiguum,paulatim adaugendo,ad cyathum uſq;. Nonnulli binos dant cyathos,aut largius.

† νεφρίτικοῖς. renum vitiis,ita habent Drag. exemplar.

QUanquam ſatis ſuperq; de Scillino aceto à Dioſcoride dictum eſt, non tamen alienum fore exiſtimo commemorare hoc in loco, quæ de eo mirus laudibus ſcripſit Galenus lib. 3. de medicinis paratu facilibus, ſic inquiens: Salubre optimum acetum Scillinum à Pythagora ſcribitur, quo omnes Imperatores uſi ſunt. Ab ipſius authore fertur, quicunq; hoc utatur longæ vitæ fore, & ejus extrema integra, uſq; ad finem permanſura. Et ipſe quidem Samius ſenex hujuſmodi extitit: quantum enim temporis vixerit, haud ignoras: de ipſo in libro traditum eſt, quòd cum ſuis conſanguineis hanc facultatem communicavit: cumq; hoc medicamento uti incepit, quinquageſimum annum natus erat, & uſq; ad centeſimum decimum ſeptimum vitam produxit integer, & nulla unquam adverſa valetudine tentatus. Hæc ſanè medicamenti author diſſeruit, quòd fortaſſe vir philoſophus erat, mentiri neſcius. Nos autem viri hujus fidei periculum fecimus, ac firmam conſtantemq; hujuſce medicamenti facultatem eſſe teſtamur. Oportet igitur ſumere Scillam montanam libræ unius pondere, & dura circumcidere, & mollia minutatim concidere, & aceti acerrimi ſextarios octo in vitreum vas mittere atq; obturare, ac per triginta dies Canicula caloribus, ut maceretur, permittere: deinde ſcillam extractam exprimere. Id genus aceti parùm manè ſorbeto. Tibi autem hæc evenient, ut ne faucium oriq; partes unquam remolleſcant, os ventriculi benè valebit, facilè ſpiritum duces, vox rectè habebit, oculi acutiſſimè cernent, aures in officio manebunt, nullusq; flatuoſus vapor in ventre unquam excitabitur, nullum viſcus ſuſpenſum erit, & benè ſpirans, bene coloratus deges. Ad civilia negotia rectè affectus, non acidum, non ſalſum ructabis, ſi aliquid aceti hujus aſſumpſeris: & jejunus ut aſſumas præcipio ſeptéq; poſtea ſtadia deambules, ita enim diſſolvetur. Hoc aceto qui utitur, in victu quamvis licentioſus eſto: omnia enim cibaria conficiet, & à nullo unquam offenſam patietur, neq; valde implebitur. ſed in melius proficere videbitur: nihil ſupervacui in corpore reſidebit, non flatus, non bilis, nec ſtercus, nec urina, ſed omnia facilè excernit atq; educit. Alvus lubrica omnino eſt, eoq; corporis purgatorium medicamentum, etiamſi in oſſibus ſordes inhæreant. Item phthiſicos ab omnibus deploratos hoc medicamento ſanitati reſtitutos novimus. Morbo comitiali diuturno efficaciter profuit, ut niſi poſt longa temporis intervalla, non redierit: incipientem verò ac novum perfectè diſcutit, neq; reverti amplius hunc affectum permittit. Ad podagras præterea, & articulorum morbos, jecoris lieniſq; duritias vehementer facit: & particulares quidem aceti ſcillini effectus hi ſunt. Communes autem quàm plurimi, quibus nos commoti ſalutare hoc medicamentum, ſanitatis integritatiq; cauſa, tibi tradidimus. Hæc ille, quicunq; fuerit, nam liber is inter nothos, & Galeno adſcriptos recenſetur. Acetum Scillinum quod Latini, ὄξος σκιλλιτικὸν Græci nominant: Itali Aceto ſcillino.

Aceti ſcillini vires mirabiles.

Aceti ſcillini confectio.

Nomina.

Σκιλλιτικὸς οἶνος. SCILLINUM VINUM. CAP. XXII.

SCillinum vinum fit hoc modo. Diſſectam, uti dictum eſt, ſcillam,& ſole ſiccatam contundito: minam ejus tenui cribro incernito,& linteo raro illigatam in vicenos ſextarios muſti recentis ac boni demergito, ubi trimeſtri ſpatio maduerit, elutriatum vinum, obſtructo diligenter vaſe recondito. Licet quoq; ſic humida ſcilla uti. In orbiculos, rapi modo, diſſectam duplicato pondere, quadraginta diebus inſolari oportet,& valde inveteraſcere. Alia parandi ratio. Scillæ diſſectæ,& repurgatæ tres minas in Italicam metretam muſti demittito,& ſenos menſes in vaſe obſtructo macerari ſinito: poſt id tempus defęcatum, & excolatum vinum recondito. Utile eſt contra cruditates, & ciborum corruptiones: item ijs, qui revomunt cibũ: & ſi pituita in ventre aut ſtomacho coierit. Prodeſt lienoſis, malè habitis corporibus, aquæ inter cutem, regio morbo, difficili urinæ, torminoſis, inflationibus, reſolutioni nervorum, horroribus longis, vertiginoſis & vulſis: menſes pellit: minimè nervos infeſtat. Hoc vinum vetuſtate fit melius. Cavendus in febre uſus, aut ſi interanea ulcus ſentiant.

Scillini vini vires ex Gal.

SCillini vini meminit Galenus libro tertio de medicamentis paratu facilibus, his verbis: Vinum hoc potui datum omnem ſanitatem adfert: humores enim attenuat, ſed maximè pituitam, neq; ipſam in ſtomacho, aut ventre, aut capite, aut jecore, aut liene, aut nervis, aut oſſibus conſiſtere permittit, neq; alium id genus tenacem humorem obſtructiones facientem. ſed omnia diſſolvit, & ventrem lenit atq; ita ſubducit, & urinam movet, & per ipſam cauſas attenuat, excernitq;. Adeò verò caput purgat, ut nares humiditate vacent. Commodum eſt podagræ, articulari & comitiali morbo: denique omnis ſanitatis eſt author. Ex his conſtat.

Vini ſcillini confectio.

Scillam albam montanam circiter Canis exortum accipito in libræ pondere, per dies decem in umbra refrigera: deinde ſcillæ laminas refrigeratas in vitreum vas mitte, & vini albi veteris ſextarios duodecim ſuperinfunde, & ſuſpenſum vas per quadraginta dies habeto: poſtea ſcillam exime & abjice, & vino ad antedicta vitia utere, & ejus vim percipies. Subinde ante cibum vini duas uncias exhibe, ſin à cibo unciam mediam. Quòd ſi ipſum potui commodum efficere velis, ut magis delectet, mellis ſextarios duos, aut tres admiſceto. Quòd Græcè οἶνος σκιλλιτικὸς, Latinè Vinum ſcillinum appellatur: Italicè Vino ſcillino.

Nomina.

Οἶνοι θαλάσσιοι. VINA MARINA. CAP. XXIII.

VIna ex marina aqua, variè factitantur. Aliqui enim ſtatim cum decerptæ ſunt uvæ, aquam maris admiſcent. Alii in area uvas ſole ſiccant quibus calcatis marinam adjiciunt. Alij paſſas prius uvas in doliis marina aqua macerant, mox calcatas exprimunt: id magis paſſi generibus adſcribitur. Quæ tamen

tamen austeriore gustu temperantur, contra febrium adventantium indicia valent, si modò meliora non adsint: alvum subducunt: prosunt purulenta extussientibus, & si dura alvus exerceat. Quæ ex Aminæis uvis fiunt, caput tentant, stomacho adversantur, flatus creant. Verùm quo plenior habeatur historia, iis qui hujus studio tenentur, non inutile existimamus varias vinorum compositiones adferre, non quòd frequens eorum, aut necessarius existat usus, sed ne quid omisisse videamur, quod ad eorum rationem attinet. Sunt autem quædam ex iis factitia, minoris curæ ac impendii, quæ cadunt in usus: uti quæ cotoneis malis, pyris, siliquis, item myrti baccis componuntur.

Κυδωνίτης οἶνος. VINUM CYDONITES. CAP. XXIV.

CYdonites, nomine alio Melites appellatur, & ita fieri consuevit. Mala cotonea exemptis seminibus, frustatim rapi modo scinduntur, & duodecim minarum pondo, in musti metretam, triginta diebus macerantur: postea defæcatum vinum reponitur. Alia faciendi ratio. Oportet ad singulos mellis sextarios denos succi cotoneorum tusorum pressorumq; adjicere & ita recondere. Vinum hoc adstringit: prodest stomacho, dysenteriæ, hepaticis, renum vitiis, & urinæ difficultati. Melomeli, quod & Cydonomeli nominant, sic fit. Cotonea mala seminibus suis castrata, in quàm plurimum mellis, quo penitus demersa contegantur, conjiciuntur: id post annum mitescit, mulso non dissimile. Præstat eadem, quæ superior compositio.

Ὑδρόμηλον. HYDROMELUM. CAP. XXV.

FIt Hydromelon duabus mensuris aquæ coctæ, & sub Caniculæ sydus insolatæ, additis ad unam melomelitis facti ex cotoneis. Vis hujus eadem est.

Ὀμφακόμηλι. OMPHACOMELI. CAP. XXVI.

OMphacomelitis faciendi ratio hæc est. Acerbæ uvæ adhuc immaturæ, & tribus diebus insolatæ exprimuntur, & ad ternas succi partes, mellis optimi despumati singulæ partes adjiciuntur: & insolatur in vasa transfusum. Vim reprimendi ac refrigerandi habet: stomachicis cœliacisque convenit. Usus post annum est.

Ἀπίτης οἶνος. VINUM EX PYRIS. CAP. XXVII.

FIt & è pyris, perinde atq; cotoneis, vinum, apiites nomine, sed ita ut pyra non magnopere maturescant. Ex siliquis etiam, mespilis, sorbis, simili modo temperatur. Omnia hæc genera acerba sunt, & adstringunt: stomacho utilia sunt, atque intestinas fluxiones cohibent.

Οἰνάνθινος οἶνος. VINUM OENANTHINUM CAP. XXVIII.

FIt è feraci vite sylvestri, quod vocatur œnanthinum. Sicci flores minis duabus musti cado macerati, post triginta dies mutantur, mox colatum vinum reconditur. Facit adversus stomachi imbecillitatem, cibi fastidia, cœliacos & dysentericos.

Ῥοίτης οἶνος. VINUM EX PUNICIS. CAP. XXIX.

FIt è punicis malis maturis, quod Rhœten nominant: succo expresso ab acinis eorum, quibus lignosus nucleus abest, apyrena vocant, ac decocto ad tertias, & ita repositio. Efficax est contra fluxiones internas, & febrim cum alvi profluvio exortam, stomacho utile, adstringit alvum, & urinam movet.

Vinum è Punicis malis multifariam conficitur in Italia. Aliqui enim repurgatos punicorum acinos prælo statim subjiciunt, & expressum succum vitreis amphoris recondunt: ibiq; per se tamdiu effervescere sinunt, quousq; deferbuerit, & subsidat fax: deinde in alias transfundunt amphoras, quod à facibus repurgatum eximunt, & oleum superinfundunt, ne evanescat & corrumpatur, vel acescat. Alii, qui magis punicis abundant, acinos in ligneum cadum altera parte patulum conjiciunt, & uvarum modo pedibus calcant, donec universus exiliat succus: deinde per se in sole effervescere sinunt, cado linteo spissiore cooperto, usq; dum fax universa residat, nuclei supernatent & vinum defæcatum & pellucidum reddatur. Ubi autem hæc facta sunt, perforato paulò supra facem vase, vinum eximunt, & cadis ligneis asservant. Huic oleum superinfundere non opus est: servatur enim sic paratum per se, modò vasis osculum pice, vel cerâ obturetur. Sunt præterea, qui repurgatos punici acinos cum pari mensura nigræ uvæ austeriusculi saporis commisceant, calcent & per se effervescere sinant, quod vinum claritatem consequatur. Subinde in doliolis asservant: siquidem hoc gustui plurimùm arridet. Vini è punicis varia cõsideratio.

Quod è vinosis exprimitur, si ex oxalidis aqua vel hortensis intubi aut bugloss hauriatur, ardentibus pestilentibusq; febribus mirificè auxiliatur, & sitim extinguit. Idem potum ex plantaginis aqua aut portulacæ, aut rosarum sanguinis rejectiones cohibet, æstuantemq; stomachum juvat. Datur etiam magno juvamento potandum in aqua, in qua pluries candens ferrum extinctum fuerit, cœliacis, dysentericis, diarrhœa laborantibus, ac etiam mulieribus uteri profluvio affectis. Nauseam sedat, & bilem è jecinore in ventriculum permeantem cohibet, & vomitiones compescit. Idem cum Rhodomelle mistum, facit perbellè ad oris, gingivarum & faucium exulcerationes ac defluxiones: quinetiam ad urinam & gingivarum ulcera, & earundem partium phlegmonas extinguit ex aqua rosarum illitum. Gargarizatur quoq; utiliter ad columellæ affectus, cùm à fluxionibus, tum ab inflammatione contractos. Cæterùm ubi omnino adstringere opus sit, longè magis præstabit, quod ex acidis punicis exprimitur. Vini è punicis malis vires.

Ῥοδίτης οἶνος. ROSACEUM VINUM. CAP. XXX.

RHodites sic fit Rosarum siccarum, tusarumq; minam linteolo deligatam in sextarios octo musti demergito: & post tres menses defæcatum vinum transfundens, recondito. Utile ijs, qui febri carent: & ad stomachi coctiones & dolores, à cibo potum: & contra humidas alvos & dysenterias. Fit quoq; ex succo rosarum addito melle, quod rhodomeli vocant: quod arteriæ scabritijs convenit.

Μυρτίτης οἶνος. MYRTITES VINUM. CAP. XXXI.

MYrtites fit, baccis nigris, quæ maturitatem excesserint, tusis, & organo expressis. Aliqui ad tertias coquunt. Alij baccas prius sole torrent, & quaternis sextarijs contusarum, ternas aquæ heminas adjiciunt, & vini veteris parem modum: postea exprimunt & servant. Magnoperè adstringit: stomacho utile: fluxionibus ventris ac stomachi prodest, & contra intestinas ulcerationes, & profluvia: denigrat capillos.

Μυρσινίτης οἶνος. MYRSINITES VINUM. CAP. XXXII.

MYrsinites sic temperatur. Rami nigræ myrti cum suis baccis & foliis tusi, decem minarum pondo, in tribus musti congijs ferveſcunt, donec duo supersint, aut certè dimidium: id vinum colatum ad usus reconditur. Contra furfures, ulcera in capite manantia, eruptiones papularum, gingivas, tonsillas & purulentas aures efficax est: sudores sistit.

Σχῖνος καὶ τερεμίνθινος οἶνος. LENTISCINUM ET TEREBINTHINUM VINUM. CAP. XXXIII.

LEntiscinum similiter ut myrsinites temperatur. Nec secus terebinthinum: namq; bacciferi eorum rami sumi debent. Similes insunt vires: adstringunt, stomacho accommodantur, & defluxionibus intestinorum, vesicæ & stomachi, & sanguinis profluvio. Ulcera omnia fluxionibus obnoxia, fotu ad cicatricem perducunt: fluxiones vulvæ ac sedis insessione cohibent.

Φοινίτης οἶνος. PALMEUM VINUM. CAP. XXXIV.

PAlmulas maturas, quas vocant chydeas in urceolum imo pertusum, & obstructum picata arundine, demittito: lino foramen sit obturatum, & quadragenis sextarijs ternos aquæ congios infundito: quòd si ipsum ita dulce esse non libeat, quinque congios infudisse satis est: post decem dies detracto ab arundine linteo, assumito vinum crassum & dulce, & reponito. Suave illud quidem, sed capiti noxium: contra fluxiones propter adstrictoriam vim efficax: stomachicis, cœliacis, sanguinem expuentibus convenit. Aliqui idem addita aqua iterum capiunt, & tertio, quarto, quinto sextove faciunt, quod tandem acore vitiatur.

Καλοσυκίτης οἶνος. VINUM EX CARICIS FACTUM. CAP. XXXV.

CAtorchites, aliquibus sycites vocatur, in Cypro fit, ita ut palmeum: sed hoc interest: quoniam pro aqua tantundem humoris adjiciunt, in quo recenter pressa vinacea maduerint. Caricæ quæ chelidoniæ aut phœniceæ appellantur, præsertim nigræ macerantur, uti diximus: & post decem dies humor excipitur, atque iterum, aut tertio, idem modus aquæ, in qua vinacea maduerint, infunditur: simili modo intercedente spatio, quarto aut quinto assumitur. Demaceratorum liquor non secus acorem contrahit, & aceti usum præbet. Id tenue est: flatus gignit, stomacho adversatur, fastidium parit, alvo tamen prodest, urinam ciet, menses trahit, lactis ubertatem facit, vitiosum sanguinem creat, & elephantiasin adfert, ut potio, quam zython appellamus. Aliqui sex amphoris, decem salis sextarios adjiciunt. Alij muriæ amphoram, quod non facilè vitiatur, & alvo idoneum fore censent. Alij thymum & fœniculum imo subjiciunt, & caricas superponunt: & ita vicissim, donec vas expleverint. Fit & è sycomoris eodem modo vinum, sed in acetum acre degenerat: quoniam non ita prævalet vis eorum, ut fluentis liquoris dulcedinem retinere possit.

Ῥητίτης οἶνος. RESINATUM VINUM. CAP. XXXVI.

REsinatum vinum populatim factitari solet copiosum in Galatia, quoniam vinum illic coalescat, uva non matureſcente, ob cœli algorem, nisi picea resina temperetur. Resina autem cum cortice tunditur, & amphoræ dimidiata hemina permiscetur. Aliqui ubi efferbuit, excolant, separantes resinam: alij relinquunt. Hæc vina vetustate dulcescunt. Omnia capitis dolorem, & vertigines faciunt: coctionem tamen adjuvant & urinam cient: tussientibus ac destillatione vexatis conveniunt: item cœliacis, dysentericis & hydropicis, fœminis fluxione vulvæ laborantibus: altis exulcerationibus infunditur. In hoc autem genere nigricans magis albo constringit.

Στροβίλιτης οἶνος. VINUM STROBILITES. CAP. XXXVII.

STrobilites fit maceratis in musto nucibus pineis, recentibus fractisq;: præbetq; resinati effectus. Si quis madefactas nuces pini musto decoquat, potum affatim convenit ijs, qui tabitudine conficiuntur.

Κέδριον

Κέδρου καὶ ἐκ τινων ἄλλων καὶ καρπῶν οἶνος. CEDRINUM ET EX ALIQUOT ARBORIBUS AC FRUCTIBUS VINUM. CAP. XXXVIII.

CEdrinum, juniperinum, cupressinum, laurinum, pineum aut abiegnum, simili ratione fiunt. Divisos recenter ramos, cum fructum edunt, aut soli, aut balneo, aut igni admovere oportet, uti confudent congioq; vini minam unam permiscere, & post duos menses transfundere, & antequam recondantur, insolare. Factitiorum vinorum vasa impleri debent: namq; non plenis vasis, vina in acorem corrumpuntur. Medicata autem vina rectè valentibus insalubria. Omnia excalfaciunt, urinam cient & substringunt. Laurinum tamen vehementius excalfacit. Fit quoq; è fructu cedri majoris vinum, congio musti, adjecta tusarum baccarum selibra: diebus quadraginta insolari debet, & defæcatum in vasa transferri. Fit etiam vinum è baccis juniperi, non aliter quàm cedrites, & ad eadem valens. Cedrites hoc modo fit. Cedriam dulci aqua lavant, & singulas amphoras singulis cyathis diluunt, & ita musto replent. Hoc genus vini excalfacit, extenuat: tussi antiquæ utile sine febre, pectoris lateriscq; doloribus, torminibus ventris, & interaneorum ulceribus, purulentis excreationibus, mulieribus vulvæ causariis, hydropicisq;: facit adversus ventris tineas & horrores. Contra venenatos ictus auxiliatur: serpentes necat: aurium doloribus instillatum medetur.

Πισσίτης οἶνος. PICATUM VINUM. CAP. XXXIX.

PIcatum ex liquida pice & musto temperatur. Picem autem primùm marina, aut muria tantisper eluere oportet, dum inalbuerit, & syncera maris aqua defluat: mox aqua dulci proluenda: congiis octo musti uncia picis una, aut altera adjicitur: ubi efferbuerit & constiterit in vasa diffunditur. Hoc genus vini excalfacit, concoquit, purgat, abstergit: utile doloribus pectoris, alvi, jecinoris, lienis, & vulvæ, si sine febre sint, veteri rheumatismo, exulcerationibus in altum recedentibus, tussi, suspiriis, concoctionibus tardis, inflationibus & luxatis, præsertim in succida lana impositum.

Ἀψινθίτης οἶνος. VINUM ABSINTHITES. CAP. XL.

ABsinthite faciundi ratio evariat. Aliqui enim duodequinquaginta sextariis Italicarum amphorarum, admistam absinthii pontici libram decoquunt ad tertias: & ubi infuderint sex aceti sextarios, & absinthii selibram, ac diligenter permiscuerint, diffundunt in vas: dumq; conquieverit, defæcant. Alii absinthii minam in amphoram demittunt, tusamq;, & raro linteo deligatam, in cado musti macerant binis mensibus. Alii absinthii quadrantem, alii trientem, & nardi Syriacæ, cinnamomi, casliæ, floris junci odorati, calami, elatæ palmarum singulos sextantes injiciunt in metretam musti, & tundentes prius pila, obstructo vasis spiraculo, binis ternisve mensibus dimittunt: postea defæcatum vinum transfundunt ad usus. Alii addunt in musti cadum Celticę nardi drachmas quatuordecim, & absinthii drachmas quadraginta, linteo involutas: post quadragesimum diem elutriant. Alii in senos sextarios musti, absinthii libram, & siccæ pini resinæ sextantem immittunt: & post decem dies excolant & recondunt. Utile est stomacho, urinam ciet, tardam concoctionem accelerat: hepaticis, regio morbo, & renum vitiis auxiliatur: fastidia discutit: ijs prodest, quibus stomachus negotium exhibet: valet contra longam præcordiorum distentionem & inflationes, teretesque ventris tineas, & remoratos menses: contra hausta ixiæ venena quàm plurimum potum, & vomitionibus redditum, auxiliatur.

Ὑσσωπίτης οἶνος. VINUM HYSSOPITES. CAP. XLI.

HYssopites è Cilicio hyssopo maximè laudatur. Fitq; similiter, foliorum hyssopi tusorum libra in amphoram musti conjecta: linteolo raro cum quibusdam lapillis folia involvuntur, ut degravatus ponduscul o fasciculus sidat: vinum post quadraginta dies defæcatum elutriatur. Contra pectoris, laterum & pulmonis vitia, veterem tussim & suspiria prodest: urinam cit: torminibus & horroribus febrium circuitu repetentibus auxiliatur, menses movet.

Οἶνοι ἐκ τῶν ποικίλων φυτῶν. VINA EX DIVERSIS PLANTIS FACTA. CAP. XLII.

SImili modo chamædryites fieri solet. Excalfacit, discutit: convulsis, regio morbo, vulvæ inflationibus, tardæ concoctioni, incipienti aquæ intercutem subvenit. Inveterascens melius redditur. Stœchadites non secus temperatur. Congiis sex stœchadis minam addere oportet. Crassitiem, inflationes, laterum nervorumq; cruciatus, & perfrictiones discutit: comitialibus commodè datur cum pyrethro & sagapeno. Fit ad eadem acetum è stœchade herba, ut paulò ante diximus, acero macerata, quod eosdem implet effectus. Fit vinum è betonica, quam cestron psycotrophon appellant. Herbam semine maturo prægnantem, cum suis ramulis minæ pondo, congiis duobus vini macerant, & post septimum mensem transfundunt. Ad multa interaneorum vitia, ut frutex ipse, pollet. Et ut in universum dicatur, factitia vina sibi misturarum vires adsciscunt: quare non difficile fuerit iis, qui illarum naturam norint, vinorum vires conjectura quadam consequi: veruntamē vinorum usus febricitantibus abdicandus. Fit etiamnum è betonica acetum ad eadem vitia utile. Tragoriganites fit quaternis tragorigani drachmis linteolo colligatis, in quaternos musti sextarios conjectis, & post tertium mensem transfusis. Prodest torminibus, vulsis, ruptis, laterum doloribus, spirituum discursationi, ægris concoctionibus. E napis fit vinum,

vinum, nomine bunites, drachmis duabus tusi napi in sextarios duos musti additis, & cæteris eodem modo factis. Prodest stomachicis & dimicatione, aut longo equitatu fatigatis. Dictamni drachmas quatuor macerato quaternis musti sextariis. Facit adversus stomachi fastidia: menses & purgamentum à partu subducit. Marrubii adulti folia tundito, & sextarios octo in musti metretam demittito, & reliqua consimiliter facito. Convenit hoc vinum pectoris vitiis, & omnibus, quibus marrubium. Thymi tusi & cribrati uncias centum linteolo colligatas, in amphoram musti adjicito. Valet contra ægras coctiones, fastidia, dysenteriam, nervorum & præcordiorum dolores, hybernos algores, & venenata animalia, quorum morsus frigus insequitur, aut putrescit locus. Simili modo è satureia vinum fit, quod eadem, quæ thymites præstat. Sic quoq; origanites ex Heracleotico origano conficitur similiter cum supradicto. Facit eadem, quæ thymites. E calamintha, pulegio & abrotono vina fiunt eodem, quo thymites, modo. Prosunt stomachicis, cibum fastidientibus, & regio morbo: quòd urinam moveant. Fit item è conyza vinum contra venenata ante alia efficax.

Ἀρωματίτης οἶνος. VINUM AROMATITES. CAP. XLIII.

ARomatites ita fit. Palmæ, aspalathi, calami, nardi Gallici, singulorum quatuor sextarios sumito: postquàm contriveris, passo subigito, coactis ingentibus offis, & in sextarios duodecim austeri musti dejectis, operculato vase, quadraginta diebus quiescere finito: deinde ubi fæce expurgatum fuerit, recondito. Alia ejus ratio. Calami uncia, phu drachmæ septem, costi drachmæ duæ, nardi Syriaci drachmæ sex, cassiæ uncia, croci drachmæ quatuor, amomi drachmæ quinq;, asari drachmæ quatuor. Omnia simul trita, & linteo colligata in cadum musti demerguntur: & postquàm vinum deferbuerit, transfunditur. Facit ad pectoris, laterum & pulmonis dolores, difficili urinæ, horroribus, retardatis mensibus, atq; ijs qui per frigora iter faciunt, potum convenit: pituitæ crassitiem extenuat, colorem alit, somnum conciliat, dolorem finit: renum & vesicæ vitiis auxiliatur.

Οἶνοι ἐκ τῶν ποικίλων ἀρωμάτων. VINA EX DIVERSIS ODORAMENTIS FACTA. CAP. XLIV.

FIt & vinum ad destillationes, cruditates, tussim, inflationes, & si humor in stomacho coit. Myrrhæ duæ drachmæ, piperis candidi drachma una, iridis drachmæ sex, anisi drachmæ tres: omnia plenius tusa, & linteolo involuta, in sex vini sextarios conjiciuntur: vinum post triduum colatur, & in lagena reconditur. Datur post deambulationem meraculum, cyathi unius mensura. Fit quoq; nectarites ex helenio herba, radice sicca pondo quinq; drachmarum linteolo colligata, & in congios sex musti addita, & post tres menses effusa. Facit ad stomachi & pectoris vitia: urinam pellit. E Syriaca nardo & Celtica, malabathroq; vinum factitatur, hac ratione. Singulorum selibram in binos musti congios mittito, post menses duos colato. Datur cyathus unus cum tribus aquæ. Hoc vinum efficax est contra vitia renum, hepaticos, regium morbum, & urinæ difficultatem: prodest stomachicis, atq; ijs quos pallor decolorat. Alij unciam, aut sextantem acori & Celticæ nardi quadrantem in musti amphoram adjiciunt. Asari quadrantem in senos musti sextarios itidem demittito. Id vini genus urinam ciet: hydropicis, & regio morbo laborantibus, hepaticis ischiadicisq; convenit. Radicis sylvestris nardi recentis, & tritæ, cribratæq; bessem in congium musti conjicito: duos menses quiescere finito. Utile est hepaticis, difficili urinæ, inflationibus, stomachicis.

Οἶνοι ἐκ τῶν ποικίλων ῥιζῶν. VINA EX DIVERSIS HERBIS FACTA. CAP. XLV.

RAdicis dauci contusæ drachmas sex in musti amphoram imponito, & similiter transfundito. Facit ad dolores thoracis, præcordiorum & vulvę: menses pellit, ructus ciet, & urinam: prodest tussi, ruptis, vulsisq;. Salviæ unciam in musti amphoram, quod idem cum ceramio est, mittito. Valet contra renum, vesicæ & laterum dolores, rejectiones sanguinis, tussim, rupta, vulsa, & suppressos menses. Panacis unciam in musti congium mittito & transfundito. Prodest ruptis, vulsis, contusis, orthopnœæ: lienis crassitiem extenuat: contra tormina, coxendicum dolores efficax est: tardas concoctiones accelerat: menses & partus extrahit: aquæ inter cutem & serpentium ictibus auxiliatur. Vina ex acoro & dulci radice consimili modo fiunt. Oportet enim singulorum uncias octo in senos congios mittere, tribus mensibus macerare, mox in vas transferre. Faciunt ad pectus & latera, & urinam movent. Seminis apij recentis, maturi, & cribrati unciæ novem in linteo colligatæ in musti amphoram demittantur. Appetitum excitat: stomachicis & difficili urinæ auxiliatur: faciles spiritus facit. Ex fœniculo, anetho & petroselino, vina eodem modo fiunt, & ad eadem efficacia. Fit & è flore salis vinum, multò ad purgandum efficacius, quàm vinum aqua marina temperatum. Fauces, vesicam, renes & stomachum infestat: quare neq; in secunda neq; adversa valetudine prodest. Fit etiam vinum, quod phthorion vocant, quoniam partus necat, & abortus facit, veratro aut scammonia, aut sylvestri cucumere, juxta radices vitium fato: siquidem vires sibi illorum vires adsciscunt. Id vinum partus enecat: datur jejunis mulieribus, quæ antè vomuerunt, cyathorum octo mensura, dilutum Ramorum thymelææ cum suis folijs, & fructu triginta drachmas mittito in congios tres musti, & levi igne coquito, donec congij duo supersint, defæcatumq; recondito. Aquosa purgat excrementa: & lienem absumit. Chamelæa dum floret, cum folijs tusa, & cribrata decem drachmarum pondere, in musti congium additur: post duos menses vinum in vas transfertur. Aquæ inter cutem hepaticis & lassitudine confractis efficax est: item mulieribus, quæ à partu ægrè purgantur. Chamæpityinum simili modo fit, ad eadem conveniens: urinam quoq; ciet. Librum radicis mandra-

mandragoræ concidito, segmenta lino trajicito, quod selibram æquat, in musti cadum demittito, ibiq; esse sinito ad menses tres, deinde transfundito. Modia potio, heminę dimidium: bibitur, passio in duplum addito. Ajunt heminam vini congio mistam, potu saporem adferre: cyathus unus cum sextario vini potus enecat. Mediocris usus ejus doloris sensum aufert: fluxiones incrassat: olfactu, potuq;, & cùm inditus enecat. Mediocris usus ejus doloris sensum aufert: fluxiones incrassat: olfactu, potuq;, & cùm inditur, idem præstat. In congium musti aqua marina diluti, drachmas duodecim nigri veratri triti in linteo mundo mittito: dumq; efferbuerit, in marinæ aquæ congios quatuordecim, ubi pleniuscule fregeris, injicito: post aliquot dies colato, & utitor. Dato cyathum unum ex aqua balnei, in potu ad alvũ solvendam, iis qui evomuerunt à cœna. Alia ratio. Veratri drachmas viginti, junci odorati uncias duodecim, spicæ Syriacæ uncias tredecim: cribratas, & linteo colligatas, in septem vini Coi sextarios, diebus quadraginta macerandas indito, postmodum colato: dabis in potu sesquiheminam. Aliter. Decoctæ marinæ aquæ ex alto petitæ sextarios duodecim, veratri candidi libras sex, in musti amphora quadragesimo die quàm madefeceris, colato, & utitor. Alia ratio. Veratri drachmas duodenas, & aphronitri quaternas insenis musti sextariis diebus quinisdenis macerato, mox colato: & semestri exacto, utitor. Id vini genus abortus facit, & partus necat. Aut uvas in sole siccatas imponito in musti metretam (implet autem metreta congios duodecim) & gypsum in vinum mittito pondo drachmarum viginti, & biduo reficiere sinito: conjicito veratri nigri drachmas triginta, junci odorati, calami singulorum drachmas triginta; baccarum juniperi sextarios duos & trientem, myrrhæ, & croci singulorum drachmam: involvens linteolo diebus quadraginta appendito, postea colato, dabis heminas tres, aut duas dilutas. Purgat à partu & abortu fœminas: fœtus extrahit: contra strangulatus vulvæ efficax. Scammonites sic fit. Radicis scammoniæ per menses effossæ, tritæ, & linteo colligatæ drachmas quinq; in musti congium mittito ad dies triginta. Alvum purgat: bilem, & pituitam extrahit.

Vinorũ factitiorũ confid.

Vina factitia parandi ratio diversa, quam superius ab initio propè hujus libri ad hunc usq; locum pluribus capitibus diffusè diligenterq; tradidit Dioscorides, nobis quidem clarior, & evidentior visa est, quam ut operæ pretium esset singula eorum capita nostris commentationibus prosequi, præsertim cùm omnium fere jam usus apud nos exoleverit: quanquam non equidem dubitaverim, quin essent hujusmodi vina si eo modo parata in promptu essent ut morbis prosut. Vini è guaiaco Matth. primus invẽtor. ra, quibus prodesse produntur. Unde pluribus adhuc rationibus nixus, primus ego ut arbitror (quod etiam libro 1. in Ebeni mentione diximus) è ligno Guaiaco vinum confeci, & aliis quoq; conficiendum esse scriptis tradidi. Cujus postea usu innumeros Gallica lue correptos, nos & alii Medici sanitati restituerunt. Videmus enim Euphrasiatum ad oculorum claritatem efficacissimum esse, Myrtinum lienis morbos sanare, & quod ex Sena paratur, atrabiliariis morbis, & cutenus exulceratibus, nempe scabiei, lepris, vitiliginibus, lichenis. & id genus aliis commodissimum esse medicamentum. Quod cùm animadvertisset magnus philosophus, & medicus non spernendus Arnaldus de Villa nova, de factitiis vinis, quæ medicinæ usui conveniunt ad varios corporis morbos, copiosissimum edidit libellum. In quo qui vinis medicamentosis delectantur, & hæc conficiendi modum, & eorum facultates, facile adipisci poterunt. Nam apud Germanos & alios illis conterminos, medicamenta commista in frequentissimo habentur usu, quod magis quam nos odoratis, & concinnatis delectentur potionibus.

De Metallicis Lapidibus.

Καδμεία. CADMIA. CAP. XLVI.

EX cadmiæ generibus optima est Cypria, botrytis nomine, densa, modicè gravis, & in levitatem magis declinans, racemosa facie, colore spodii, quæ fracta cinerulenta est, & ærugine nosa. Proxima habetur foris cærulea, intus candidior, internatus venarum discursibus, onychitæ lapidi similis, cujusmodi sunt quæ è veteribus metallis effodiuntur. Quædam etiam placodes, id est crustosa dicitur, segmentis quibusdam perinde quasi zonis cincta, ob quod eam zonitin appellavere. Alia ostracitis nominatur, gracilis & magna ex parte nigra. Sed quę testaceam faciem habet, terram amplexa est. Improbatur candida. Oculorum medicamentis botrytis nomine, & onychytis, utiles: reliquæ ad emplastra, & farinas, quæ cicatricibus inducendis insparguntur. Ad eadem Cypria prodest. Ex Macedonia verò, Thracia, & Hispania delatæ improbantur. Cadmiæ effectus adstringere, cava explere, sordes expurgare, exiccare, † corporis meatus infarcire, excrescentia in carne coercere, crustas creare, & ulcera quæ cacoethe vocantur, ad cicatricem perducere. Gignitur cadmia ex ære in fornacibus candente, fuligine ejecta flatu, & lateribus, camerisq; fornacum inhærente. Prægnantes autem, ac ferreæ sunt rudes, ab officinis appellatæ acestides, per summa fastigia connexæ, & conglomeratæ, ut quæ ab ære jactantur sursum corpuscula, cohæreant, & inibi detineantur: quæ cùm sæpius insident, in corpus concrescunt, & modò genus unum ejus, modò duo, modò omnia perficiunt. Extrahitur & cadmia in Cypro è monte, qui Solis incumbit, cremato lapide, cui pyritæ cognomen est: in quo etiam monte quædam quasi venæ chalcitis, mysios, soreos, melanteriæ, cœruleæ, chrysocollæ, atramenti sutorii, diphrygisque inveniuntur. Nec desunt, qui cadmiam in lapidum fodinis inveniri tradant, falsi quadam lapidum cognatione: qualis invenitur, & apud Cumas lapis, nullam sui vim ostendens. Ii eo deprehenduntur, quod sunt cadmia leviores nullumque alienum mandentibus saporem exhibent: commanducatus item lapis dentes offendit: cadmia, utpote cùm cedat, esum non respuit. Alio autem discerni possunt argumento. Cadmia in farinam detrita, & aceto subacta, atque in sole siccata, coit: quod in lapide non accidit. Item tritus, & igni appositus lapis prosilit. & fumum igni similem eiaculatur: cadmia vero quieta manet, fuligineque luteo colore, aut æreo splendentem expuit, vario zonarum discursu. Insuper lapis ignem expertus, atque refrigeratus colorem mutabit, ac levior multò fiet: sed Cadmia nihil evariat, nisi quis eam multis diebus cremaverit. Fit & in argenti fornacibus

† Cat. ita. vel, expurgare.

nacibus candidior, ac minus ponderosa, sed viribus nequaquam comparanda aerariæ. Uritur cadmia superior carbonibus obruta, donec translucida spectetur, & ferrei stercoris modo bullet: mox extinguitur vino Aminæo, quæ ad emplastra præparatur: sed quæ ad psorarum medicamenta præparatur, aceto. Alii hoc modo exustam conterunt in vino, rursumque hactili crudo torrent, donec pumicosa videatur: iterumque tritam ex vino, tertiò urunt, donec prorsus in cinerem redigatur, nihil scabritiæ retinens: hac spodii vice utuntur. Lavatur autem in mortario trita, effusa subinde aqua, dum sordium nihil emergat: dein coacta in pastillos reponitur.

Cadmiæ consid.

Cadmia duo genera, altera factitia, altera fossilis. Hæc duplex est. Una metalli expers. Altera aut æs, aut argentum continens. Factitia in fornacibus concrescit, ubi æs conficitur, triplici appellata cognomine. Nam botrytem eam appellavere, quæ uvæ speciem refert. Ostracitem autem, quæ testæ, & Placitem quæ crustæ similis fuerit. Sunt etiam qui in hoc genere calamitem ostendant ab arundinum figura. Decuritur hæc à ferreis perticis, quibus cum æs in fornacibus fusum agitari solet: obducuntur enim cadmia, quæ decussa scissi per medium calami faciem refert. Fossilis autem quæ metallum non continet, quamq; Germani lapidem calaminarem vocant, lapis est non admodum durus, sublutei coloris, qui accensus luteum fumum edit. Hac utuntur ararii fabri, qui ex ære Orichalcum parant. Siquidem sine ea id parari non potest. Quæ verò metallum continet, Germanis Robelt dicta, nigro colore, affertur in Bohemiam ex ducatu Brunsuicensi, à Goselaria fodinis ubi Chalcitis & Mysi copiosè soluuntur. Hac erodendi facultate adeò prædita est, ut fossorum manus & pedes exulceret. Nec sanè mirum, cùm intus hausta animalia quæcunq; perimat. Bohemi hanc Cervisiæ æstate admiscent, ad necandas muscas: nam ubi primum eam degustarunt, statim emoriuntur. Cadmiæ vtriusq; meminit Galenus libro

Lapis calaminaris

Historia ex Gal.

nono simplicium medicamentorum, sic inquiens: Cadmia fit, ubi in fornacibus æs paratur, nempe tota terra illa, ex qua æs generatur, in fornacibus in altum egerente velut fuliginem quamptam, & favillam, sive utcunq; appellare licebit. At si non terram, sed lapidem nuncupare velis, ex quo in fornacibus secernendo partim fit æs, partim cadmia, partim diphryges, nihil sane retulerit. Sed & in argenteis metallis efficitur simili secretione, sive generatione, aut quomodocunq; vocare voles. Quin & ex pyrite lapide in fornacibus usto fit cadmia. Cæterum absq; fornace in Cypro cadmia invenitur: ac jure quispam illam lapidem nuncupet. Itaq; in Solis, quo tempore ego in insula peregrinabar, paucissimum etiam reliquum erat cadmiæ quæ in fornacibus fit. Verum lapidibus, qui in montibus & viru reperiebantur, æ metallu profectò acceptis, eos in Asiam, Italiamq; portavi ad amicos, à quibus summam inibam gratiam, quòd se vel maximum munus accepisse dicerent, & quæ alia omni cadmia multò esset præstantior. Et talem certè meritò quis lapidosam vocet cadmiam.

Cadmia lapidosa.

At ejus, quæ combusta est, aliam botrytim, aliam placitin medici nuncupant. Botrytin quidem, quæ in editioribus domorum, in quibus fornaces extructæ sunt, partibus colligitur, Placitim verò, quæ in inferioribus. Ac liquet sanè botrytin esse tenuiorum partium, crassiorum verò placitin: utramq; autem vi deficcandi, ceu alia metallica omnia, & lapidosa, terrenaq;. Porrò præter deficcandi facultatem, mediocriter item extergit. Attamen, quæ in fornacibus colligitur, igneæ facultatis aliquid habeat necesse est. Meritò itaq; lavantes eam, medicamentum efficiunt mediocriter tum deficcans tum extergens absq; mordicatione, utile ad ulcera implet ionem exposcentia, & in oculis, & in toto corpore. Porrò ulcera magnopere humida ac putrescentia, in corporibus impendiò mollibus, qualia sunt eunuchorum, puerorum, ac mulierum, ejusmodi cadmia adjuvat. At in durioribus, & contentioribus, quæ valentius deficcant, requiruntur. Itaq; illud semper memorandum: puta cùm dicimus medicamentum aut ulcera carne implere, aut cicatrice claudere, aut aliud quidvis ejus generis præstare: ad quam utiq; & nos nunc respicientes, leviter deficcatoriam, absterioriamq; cadmiæ esse facultatem dicimus.

Cadmiæ hist. ex Plin.

In caliditatis autem, & frigiditatis differentia, temperata quodammodo existit cadmia, nempe neutrum insigniter efficiens: hæc Galenus. Quibus maximè adstipulatur Plinius libro 34. capite 10. sic inquiens: Metalla æris multis modis instruunt Medicinam, utpote cùm ulcera omnia ibi ocyssime sanentur. Maximè tamen prodest cadmia. Fit sine dubio hæc & in argenti fornacibus candidior, ac minus ponderosa, sed nequaquam comparanda aerariæ. Plura autem genera sunt. Namq; ipse lapis, ex quo fit æs, cadmia vocatur, fusuris necessarius, medicinæ inutilis. Sic rursus in fornacibus existit, aliamq; nominis sui originem recipit. Fit autem egesta flammis atq; flatu tenuissima parte materiæ, & cameris latepellata capnitis, exusta, & nimia levitate similis favillæ. Interior optima cameris dependens, & ab eo argumento botryitis, oculorumq; medicamentis utilissima. Tertia est in lateribus fornacium, quæ propter gravitatem, ad cameras pervenire non potuit. Hæc dicitur Placitis, & ipsa ab argumento, crusta vertus, quam pumex, intus varia, ad psoras utilior, & cicatrices trahendas. Fluunt ex ea duo alia genera. Onychitis extra penè cærulea intus onychis maculis similis. Ostracitis tota nigra & cæterarum sordidissima: vulneribus maximè utilis. Omnis autem cadmia in Cypri fornacibus optima: hac Plinius, qui à Galeno in hoc dissentit, quòd dixerit fossilem cadmiam fusuris tantùm necessariam, & medicinæ inutilem, cùm tamen Galenus contrarium scribat. Cadmiæ omne genus vidimus sæpe nos in pluribus Germaniæ locis, ubi æs, argentum, & aurichalcum conficitur. Sed specialim botrytin apud Perzenum quinto à Tridento lapide & apud Sbozsum in Tirolensi comitatu, ubi in quàm plurimis fornacibus æs, ac alia metalla funduntur. Botrytis cadmiæ frustulum sanè pulcherrimum novissimè ad me misit Sagabria Dalmatiæ urbe, clarissimus Medicus Josephus Salandius Bergomensis: quæ adeò in racemi modum congesta est, ut planè uvæ speciem referat. Porrò officinæ omnes Tutiam, quæ pompholyx est, Cadmiam perperam nominant. Quandoquidem Tutia illis vocata (nisi mea me fallit opinio) Cadmiæ est botrytis aut placitis, aut ostracitis genere. Neq; enim mirum esse debet, quòd Cadmia proprio amisso nomine, in pompholygis locum successerit, cùm etiam Dioscoridis tempore spodii loco uterentur Medici. Metallicum, quod Græcis καδμία, Latinis item pariter & Italis Cadmia nominatur: Arabibus Climia seu Chlimia: Germanis Grawer Angstein.

Cadmia in Germania.

Nomina.

πομφόλυξ, σπόδος, ἀντισπόδιον.

POMPHOLYX, SPODIUM, ANTISPODIUM. CAP. XLVI.

POmpholyx specie sola, non genere à spodio distat. Siquidé spodos nigricat, & plerunq; ponderosior est, palearum pilorumque plena, quasi purgamentum quoddam, quod ab æraria rum officinarum pavimentis, & fornacibus everritur. Pompholyx verò pinguis est, & candida, usq; adeò levis, ut in auras evolare

evolare possit. Cujus duo fluxerunt genera. Unum ad æris colorem vergens, subpingue: alterum magnopere candidum, summamq; levitatem nactum. Candida fit pompholyx, quoties in perficiendo ære fabri præstantiorem facere volentes, detritam cadmiam cumulatius inspersérint: namq; tenuissima favilla, quę effertur in pompholygem coit. Cæterum pompholyx non ex æris modò materia, & fabrili induitria factitatur, sed ex cadmia quoq;, ad gignendam ipsam eximiè follibus proflata. Cujus faciundæ ratio hęc est. In domo gemina contignatione operta, fornax extruitur, juxta quam mediocris fenestra, ad tabulatum à supernis partibus pateat: domicilii paries fornaci proximus, tenui foramine ad fornacem usq; perforetur, ad excipiendam follis narem: ostium mediocre habeat, pro exitu ingressuq; artificis fabricatum: domuncula altera huic conjuncta sit, in qua & folles, & flator suo munere fungantur: deinde carbonibus in camino succensis, assidens artifex cadmiam particulatim fractam inspargit, à locis supra in fornibulum extructis: idem negotium obit infernè artificis minister, simulq; carbones adjicit, usq; dum indita cadmiæ copia prorsus absumatur. Itaq; gesta suffitu tenuis pars, & levis materiæ in summam domum evolat, & parietibus, tectis, fornaciq; adhæresćit: conflatum autem inde corpus, inter initia erumpentibus aquarum bullis simile prodit, postea majus incrementum capessens, glomusculis vellerum simile redditur. Ponderosius autem in ima loca se recipit: sed hoc fornacibus effunditur, illud domus pavimento cohæret: quod tenuiore deterius existimandum est, ideo quòd multum terræ collegerit, & spurcitia in acervatione referciatur. Sunt qui hoc modo tantum fieri spodium arbitrantur, de qua ante dictum est. Optima creditur Cypria, quæ accepto aceto halitum æris præstat, colore aliquantùm piceo, sapore cœni horrido: & si fraudem non experta, flagranti carbone infervescit, æreum colorem contrahit. Antedictis autem notis diligenter attendendum est. Siquidem à nonnullis adulteratur taurino glutine, ovillo pulmone, aut marino, aut crematis grossis, & quibusdam consimilibus: quod facile cognitu fuerit, quippe nihil in iis probandis invenietur eorum, quę antè dicta sunt. Pompholygem in commune ita lavari oportet. Ligatam linteo mundo, modiceq; raro, aut siccam, aut aqua respersam in labellum demittito, quod imbrem contineat, & huc atq; illuc fasciculum deferens, immergito: ita enim limosa pars ejus, ac utilis effluet, & omne sedimentum in linteolo remanebit: postea residere sinens aquam cum cinere colis incernito, & novam infundens, agitato, & effundito: mutata tantisper aqua, & colata, dum arenosi nihil fidat: demum aquam exprimito, & siccatum cinerem recondito. Alii quantum maximè fieri potest siccant, manibus in aqua conterunt, dum mellis crassamentum imitetur: deinde linteo faucibus excepturi vasis obtento, aut laxius illigato, colant, & quo facilius transeat, infusa per linteum largiore aqua, cinerem conturbant: mox spumosum, quod trajectum est, & supernatat vasi, concha excipiunt, & fictili novo ad usus recondunt. Quod verò resedit, sensim cribratum, in aliud vas transfundunt, relicto arenoso, quod pessum ierat: rursus lapidosa sidere patiuntur, & in vas aliud excolant: hoc identidem faciunt, donec cinis merus, & arenæ expers inveniatur. Alii paulatim integram in aqua respergunt, arbitrati arenas, lapillosq; suo ponduículo degravatos, pessum ire: pilos autem, & paleas levitate sua in sublime attolli. Cæterùm cinerem medium separant, & in pilam conjectum, ut cadmiam, eluunt. Quinetiam lavatur vino chio marina aqua diluto, modis quos suprà diximus: & ita redditur adstringentior, quàm aquis elota. Vis pompholygis adstringere, refrigerare, explere, purgare, obstruere, & aliquantùm exiccare. Inter medicamenta numeratur, quæ leniter crustas obducunt. Quòd si spodon torrere libet, diligenter tritam, & irrigatam aqua, colliges in pastillos, fictiliq; novo, subjectis levibus prunis orbiculos continuo versabis, dum assiccati fulvescant. Neq; ignorandum ex auro, argento, plumboq; fieri spodium verùm post Cyprium, plumbeum maximè commendatur. Quoniam spodos sæpenumero desideratur, necesse est ostendere, quæ simili virtute polleant, ut in spodii locum suffici possint, antispoda vocant: quoq; modo sumi debeant. Folia itaq; myrti cum floribus, & immaturis, in fictile crudum conjecta, indito operculo continua foramina habente, uruntur fornacibus, donec figlinum percoquatur: iterum in fictile aliud crudum transferuntur: quod ubi perassatum fuerit, exemta lavantur ad usus. Idem quoque è termite sylvestris olivæ, si habeatur: sin secus, sativæ cum suis floribus, aut malis coronéis dissectis, & detractis ossibus, aut gallis, aut laceratis linteolis: item ex moris immaturis, id est candidis, in sole prius arefactis, aut terebintho, aut lentisco, œnanthe, aut mollibus rubi foliis, vel è buxi coma, vel è pseudocypero cum flore. Alii ficulneas frondes in sole antea siccatas, eodem modo parant: alii taurinum gluten: alii succidas lanas asperas, pice aut melle irrigatas. Quæ omnia in spodii vicem usurpantur.

Pδpholygis cõsideratio.

Pompholygem officinæ Mauritanos secutæ Tutiam dicunt. Ita enim pompholyx appellatur Serapioni, & Avicennæ. Verùm quam Seplasiarii Tutiam existimant, legitima non est, sed cadmiæ potius species. Siquidem cùm hæc lapidis modo crustosa, præduraq; sit, pompholygem, sive tutiam dictam prorsus mentitur. Pompholyx namq; Dioscoride, & Galeno authoribus, ex æris, vel cadmia favilla in glomusculos vellerum similes coit, & farinæ modo contacta dispergitur. Id quod recentiorum nullus, quod sciam, animadverterit, fortasse quòd omnes rei herbariæ indaganda magis insudaverint, quam in investiganda fossilium materia. Quamobrem Manardum Ferrariensem, medicum ætatis nostræ clarissimum, hac in re deceptum satis reperio. Quippe qui, dum Avicennam redarguit, quòd spodium è combustis arundinum radicibus conficiat, sedulò nos admoneat, ut secuti Galeni sententiam, in spodii defectu, Tutia potius utamur, qua seplasia abundant, quam Avicenna antispodio. Sed in hoc Manardus planè hallucinatus deprehenditur, quod procul dubio crediderit, vulgarem officinarum Tutiam legitimam Dioscoridis, & Galeni esse pompholygem, cùm tamen legitima Tutia nullus in officinis sit usus, quòd (ut jam diximus) omnes pompholygis loco cadmia tantùm utantur. Porrò legitimam tum pompholygem, tum spodium, quæ à Dioscoridis & Galeni historia nullis dissident notis, ego ab ærariis, argentariisq; fornacibus pluries mecum detuli, tam ab his, quæ Perzeni, & Lavisii in Tridentino agro habentur, quàm ab illis, quæ Sbozij in Tirolensi comitatu Germaniæ inveniuntur, ubi certè celeberrimæ sunt metallorum ferè omnium fornaces, ac fodinæ: è quibus non modò pompholygis, & spodii quantum satis fuerat accipiendi nobis fuit facultas: sed etiam cadmiæ, pyritis, diphrygis, floris æris, helcysmæ, molybdænæ, cæruleæ, & Armenii lapidis. Quorum ne minimam quidem particulam apud Italiæ seplasiarios reperi unquam, præter quàm apud eos, qui vel à me, vel ab amicis meis admoniti, legitima hæc metallica medicamenta, adulterinis ex suis officinis abdicatis, in medicum susceperunt usum. Nunc verò amicos intelligo (quos tamen verius fratres amantissi-

Manardi erratum.

amantißimos appellare poſſem, ut qui & ætate & longa conſuetudine, & ſtudiorum communione mihi conjunctißimi ſint) clariſſimos medicos Tridento oriundos, Andream Gallum, & Julium Alexandrinum, qui jam dudum ob ſuam tum doctrinam, tum integritatem à Sereniſſimo Ferdinando Romanorum, Ungariæ, Bohemiæq; Rege, in ſui & ſuæ prolis commodum in medicos honorificè recepti ſunt. Hoc itaq; pacto cadmia officinis pompholygis vicem explet: quibus etiam antiſpodia quædam ex arundinum radicibus, & boum oſibus concrematis facta, ſpodium falsò referunt. Quod tamen non omnino fuerit reprobandum: nam Dioſcoridis teſtimonio, ubi legitimum deſideretur ſpodium, antiſpodiis uti ſanè licebit: nempe quæ fieri poſſint è myrti ſoliis, floribus, baccisq;: ex olivæ frondibus, cydonii malis, quercuum gallis, attritis linteaminibus: item moris nondum maturis, terebintho, lentiſco, buxo, pſeudocypero, ficifrondibus, tauri giutino, ſuccida lana, pice aut melle perfuſa. Quo fit, ut mihi planè immeritò à Manardo reprehenſus videatur Avicenna, qui ex combuſtis arundinum radicibus ſibi ſpodium confecit, medicinis commiſcendum, quæ ad cordis robur parantur, & intus in corpus ſumuntur. Hic enim longè melius, ac conſultius fuerit arundinaceum admiſcere ſpodium, quàm ejus vice Tutiam ſeu pompholygem imponere: licet hæc quoq; ſit Braſavoli ſententia. Sed equidem hactenus nunquam me legiſſe recordor, pompholygem ſeu ſpodium ijs medicamentis tutò admiſceri poſſe, quæ intus in corpus ſumuntur: cùm neque Dioſcorides, neq; Galenus, nec qui poſt ipſos diverſis temporibus claruerunt, tam ex Græcis, quàm Mauritanis, uſquam, quod invenerim memoriæ prodiderint, citra vitæ periculum, hæc hauriri poſſe. Nam fieri non poteſt, quin tam pompholyx, quàm ſpodium ventriculo, & cæteris viſceribus, mirum in modum noceant, cùm ex tenuiſſima aris ſubſtantia vehementiſſima ignis vi conficiantur, & ob id deleterij aliquid habeant. Quod majori quidem diligentia expendere potuiſſet Braſavolus, cùm interrogatus à ſuo ſene pharmacopola, quid ſpodij loco in compoſitis medicamentis imponendum foret, inconſultè ſatis reſpondit, pompholygem, ut faciebat Galenus. Qua in re duplici, meo quidem judicio, notatur errore. Primùm, quòd reſpondens non diſtinxerit, an hoc vel alio modo agendum fuerit cum medicamentis, quæ ore ſumuntur, quibus myropolæ ſpodium quandoq; commiſcent, omnino hac in re concludere videtur, pompholyge indifferenter pro ſpodio utendum eſſe, tam in hauriendis, quàm exterius admovendis medicamentis. Deinde verò cùm pompholygem, ſive (ut ipſe habet) tutiam ſpodii loco ſumendam ſtatuit, in eodem verſari errore deprehenditur, in quo Manardum ejus civem verſatum oſtendimus. Quandoquidem ſi rectè noviſſet Tutiam communis uſus legitimam non eſſe pompholygem, omnino (ut ſemper in cæteris tam adulterinis, quàm ſuppoſititiis medicamentis facere adſolet) errorem hunc ſuo ſeni pharmacopolæ indicaſſet. Nec obſtat, quòd dixerit Galenus in ſpodij defectu, pompholygem ſupplendam. Siquidem in iis tantùm medicamentis id factitandum voluit, quæ exterius illinuntur. Nam Galeni ætate nullus ſpodii vel antiſpodij extitit uſus ad medicamenta, quæ intus in corpus ſumuntur, ut longo poſt tempore à Mauritanis factum eſſe reperio. Cæterùm Fuchſius, libro de componendorum medicamentorum ratione, Agricolam fortaſſe ſecutus, præter illud Spodium, quod in fornacibus fit, alterum quoq; recenſet ſubterraneum ſeu foſſile dictum, idq; in quatuor ſpecies, cinereum videlicet, nigrum, viride, & luteum digerit: quod quidem ſolis Arabibus (Agricola ſoli Serapioni) notum eſſe ſcribit. Verùntamen Serapio ubi de pompholyge agit cap. 422. ubi item de Spodio cap 342. nullam, quod legerim, ſpodij foſſilis mentionem facit: quemadmodum neque Avicenna, neq; etiam alii Arabicæ familiæ authores. Porrò meminit tum Pompholygis, tum etiam ſpodij Galenus lib 9. ſimplicium medicamentorum, ſic inquiens. Pompholyx fit in æris fornace, velut & cadmia: fitq; & dum in fornacibus cadmia uritur, ut in Cypro. Cùm enim præfectus ad æris fornacem inſtructas res non haberet, præcepit ex ipſa cadmia præparari (præſentibus, atq; inſpectantibus nobis) pompholyga, videlicet minutis cadmiæ fragmentis in ignem conjectis, quæ ante æratium jacebat follem. Camera erat incurva, nuſquam pertuſa, ſed integra, quæ egeſtam ab uſta cadmia favillam excipiebat: quam ubi collegiſſent, habebant pompholyga. At quod reflectens infra in pavimentum recidebat, ſpodos eſt quam vocant, quæ plurima ubi æs in fornacibus uritur, colligi aſſolet. Quidam etiam Spodium neutro genere pronunciant: cui videtur ſimilem habere facultatem, quod vocant Antiſpodium. At ego illo uſus ſum nunquam, cùm largè mihi ſemper pompholyx ſuppeteret. Nec enim quisquam, ubi hæc adſit ſpodio uti velit, nedum antiſpodio. Eſt autem pompholyx medicamentum propè omnium, qui citra morſum deſiccant, ſi elota fuerit, præſtantiſſimum, quamobrem ad ulcera cancroſa idonea eſt, & alia omnia maligna. Itaq; inditur collyriis, quæ ad oculorum imponuntur fluxiones, quæq; bullas, ſeu puſtulas in eis natas curant. Præterea ad pudendorum, ac ſedis ulcera optimum eſt medicamentum, nimirum ſine morſu deſiccans. Sed non eſt hujus negotij in iſtis diutius immorari. Idem libro 4. de compoſitione pharmacorum ſecundùm locos de pompholyge ita ſcribit: Pompholyx lota nulli pharmacorum mordacitatis expertium inferior eſt: atq; ob id ea utimur ad acres, & tenues fluxiones, capite videlicet prius ſimulq; univerſo corpore evacuato. At verò manifeſtum eſt quòd per venæſectionem, ac purgationem totum corpus evacuamus, per apophlegmatiſmos verò caput a pituita vindicamus. Poteſt enim Pompholyx lota, quemadmodum etiam ſpodium, atq; amylum ſimul, & moderatè humores reſiccare. ſimulq; ne per tunicas evacuetur ea, quæ in magnis ipſorum venis ſuperflua humiditas continetur, prohibere. Quare ſi quis prius, quàm caput ab humoribus ad oculos defluentibus expurget, obturantibus pharmacis utatur, vehementem dolorem ex diſtentu tunicis efficiet, & ex multitudine influentium humorum aliquando rupturam, aut corroſionem inducet. Πομφόλυξ ſic Græcis, ut etiam Pompholyx Latinis, & Bulla dicitur: Arabibus, Thucia: Italis Pompholyge: Germanis Weiß Nicht. Σπόδιον & σποδός, Græcè, Spodium ſimiliter Latinè vocatur: Italicè Spodio: Germanicè, Graw Nicht.

Antiſpodium ex quibus fiat.

Braſavoli error. Pompholygis Spodio ſubſtitutio.

Fuch. opinio.

Pompholygis, & ſpodii hiſt. & vires ex Gal.

Nomina.

Χαλκὸς πυρωθείς. ÆS USTUM. CAP. XLVII.

AEs uſtum probatur rubrum, & quod contritu colore cinnabarim imitetur: nigrum verò pluſquàm deceat, exuſtum eſt. Fit autem è clavis ſolutarum navium, fictili crudo compoſitis: ſubſperſo ſulphure cum ſale pari, omnibus viciſſim inſperſis, fictile, circumlito figulari creta ſpiramento, fornacibus inditur, donec figulinum percoquatur. Quidam pro ſulphure, & ſale alumen inſpergunt. Alii ſine ſulphure ac ſale, fictili multos dies urunt. Alii ſulphure ſolo utuntur, fuliginem tamen excutiunt. Alii oblitos ſciſſili alumine clavos cum ſulphure & aceto, fictili crudo cremant. Alii in ænea olla aceto reſperſos urunt, & iterum ac tertiò idem efficiunt, poſtea recondunt. Principem locum tenet in Memphide combuſtum: proximum in Cypro. Adſtringit, exiccat, reprimit, extenuat, attrahit: ulcera purgat, & ad cicatricem perducit: vitia oculorum emendat, excreſcentia in carne conſumit, nomas cohibet: vomitus ciet cum hydromelite potum, aut cum melle delinctum, illitumve. Lavatur, ut cadmia, mutata quater die aqua, donec nulla prorſus ſordes emergat. Æris recrementum, ſtercusve quam ſcoriam vocant, eodem modo lavatur: & eandem vim, ſed imbecilliorem, habet.

Aes

AEs ustum, quod in officinis passim habetur, pauci sanè valoris esse existimaverim, cùm nigrum sit, & plusquàm oportet igne exolutum. Verùm facilè quispiam huic malo mederi poterit, si Dioscoridem secutus, ipsum conficiendi laborem subierit. Quòd si æris clavi è navigiis solutis exempti non adsint, as aliud omne vetustate expurgatum commodè assumi poterit. Usti æris meminit Galenus libro 9. simplicium medicamentorum his verbis: Aes ustum habet & acrimoniam quandam, sed & adstrictionis est particeps. Proinde si lavetur, pulcherrimum est medicamentum cicatrici ulceribus inducendæ: quanquam id ipsum præstare, & antequàm lavetur, possit, potissimum in carne duriore: alioquin in molliore commodius est, quod ablutum est. Quod Aes ustum Latinis χαλκὸς πεπυρωμένος, Græcis appellatur: Italus Rame abbrusciato. Aeris usti cõsideratio. Vires & Galeno. Nomina.

Χαλκῦ ἄνθος. FLOS AERIS. CAP. XLVIII.

FLos æris, quem nonnulli clavorum veterum psegma, quasi resegmen aut segmentum, nominarunt, optimus est friabilis, in attritu fulvescens, milii effigie & numero, brevis, ponderosus, modicè splendens, atq; constringens, qui delimatam æris scobem non recepit, qua sæpe adulteratur. Sed id facilè deprehenditur, cùm dentium illisu dilatantur ramenta. Fit autem, cùm æs fornacibus fusum, in receptacula delabitur, per cola fistularum ad ea pertinentium: tum huic negocio addicti ministri, sordes expurgantes, aquam clarissimam infundunt, refrigerandi proposito: itaque repentino concretu, ac addensagantes, aquam clarissimam infundunt, refrigerandi proposito: itaque repentino concretu, ac addensante, velut expuitur, & erumpit antedictus flos. Adstringit, & excrescentia coercet: offusam oculis cationi, velut expuitur, & erumpit antedictus flos. Adstringit, & excrescentia coercet: offusam oculis caligines emendat, sed magnopere mordet. Quaternûm obolorum pondere datus, crassum humorem extrahit: carnosa narium, & sedis vitia absumit: eruptiones papularum cum vino cohibet. Candidius contra diuturnas aurium gravitates tritus, in eas per fistulam flatu impellitur: uvam, tonsillasq; reprimit, farina ejus cum melle admota.

FLorem æris verum ac legitimum in fornacibus, ubi æs ipsum funditur, in Tridentino agro, sæpius collegimus, in hunc modum. Cùm æs fornaci liquatum, in paratum receptaculum extra fornacem diffunderetur, anteaquam omnino coiret in massam, frigidam super ipsum adhuc ignitum infundebam: statimq; vapor magnus excitabatur, sub quo mox ferream laminam, & eam quidem amplam, subjiciebam, tamdiuq; tenebam, donec cessabat vapor. Itaq; demum æris flos, qui super lamina illa ferrea deciderat, mihi se se ostendebat granulis milio proximis, minoribus tamen sed colore rubicundo splendentibus. Quandoquidem tenuissima æris pars, quæ à vapore in sublime fertur, aeris frigiditatem experta facilè in ejusmodi exigua grana concrescit. Is nusquam quod sciam, in officinis reperitur, quapropter ejus vice ærugine perpetuò utuntur. Florem æris paucis perstrinxit Galenus libro 9. simplicium medicamentorum. sic de ejus viribus differens. Flos æris tenuiorum partium facultatis est, quam aut æs ustum, aut squama. Meritò itaq; ex eo factis collyriis, extergunt, auferuntq; superciliorum magnas asperitates, quas vocant sycoses. Χαλκῦ ἄνθος ita Græcis, Latinis verò Flos æris dicitur: Mauritanis, Zar alnhas sive Zer alnhas: Italis Fiore del rame. Floris æris historia. Vires ex Galeno. Nomina.

Λεπὶς χαλκῦ. SQUAMA AERIS. CAP. XLIX.

SQuama æris excussa ex Cypriis officinarum clavis, crassa quidem ipsa præstantior, quæ helitis, id est, clavaris nominatur: sed ex vili promiscuoq; ære, aut candido, vitiosa intelligitur: quam utpote tenuem, & invalidam, damnamus, maximè approbantes crassam, rufam, præsertim si aceti respersu ærugine contrahat. Vim habet adstrictoriam, extenuantem, reprimentem, & erodentem: nomas coercet, ulcera ad cicatricem perducit: pota ex aqua mulsa, aquam trahit. Aliqui farina subactam, dant in catapotio. Additur ad oculorum medicamenta: genarum namque scabritiam absumit, & fluxiones exiccat. Lavatur hoc modo. Siccæ æris squamæ expurgatæ selibra cum nitida aqua in mortario manu diligenter conturbatur, quousque pessum ierit: abjicitur quod subsidit, & effusa aqua, hemina cœlestis imbris adjicitur, & distenta manu, squama, quasi destringenda sit, vehementer confricatur: dumq; lentorem emittere cœperit, aqua sensim ad sex heminas usque superinfunditur, terendo validè: squama ad latus mortarij colligitur, ibique apprimitur: quo facto, expressus humor pyxide ex ære rubro facta, excipitur: Hoc est enim velut flos squamæ, valens viribus, & ad ocularia medicamenta cum primis efficax. Inutile, imbecillumq; quod supereſt, lavatur donec nullam prorsus lentitiam excernat: & linteo opertum biduo conquiescere finitur, effusaq; extante aqua, ubi siccatum erit, reconditur pyxidicula. Alii ut cadmiam lavant, & reponunt.

Λεπὶς στομώματος. SQUAMA STOMOMATIS. CAP. L.

SQuamæ ex acie, aut mucronibus decussæ, quam vocant stomoma eadem vis. Lavatur modo simili, & reconditur: sed ad molliendam alvi dejectionem inefficacior est.

AEris squama malleis ex eo decussa, res sanè vulgaris notitiæ est: tametsi ea præstantior sit, quæ ab ære excutitur, quo clavi fiunt, helitis propriè dicta. Siquidem cùm hujusmodi æs rude impurumq; sit, crassiorem, vegetioremq; squamam reddit, quàm id quod pluries ignem expertum, in varia vasorum genera conformatur. Ejus præterea abluendæ ratio adeò Dioscoridi clara distinctaq; traditur, ut nihil addendum superſit. Squamæ omnis in universum meminit Galenus lib. 9. simplicium medicamentorum, ubi ita scriptum reliquit: Squama alia est æris, medicamen ad multa utile: alia ferri, & stomomatis. Quidam verò nominant & helitin lepida, sive squamam. Omnes sanè vehementer deficcant. At inter se diversa sunt, tam quod alia magis, alia minus exiccat: tum quòd alia crassioris, alia tenuioris sit essentiæ: quodq; plus, minusve adstrictionis sint participes. Helitis certè principem in deficcando locum obtinet: nam & tenuiorum partium quam alia est, nimirum quæ & æruginis nonnihil assumpserit. Majorem obtinet adstrictionem squama ferri. & hæc etiam majorem stomomatis: quamobrem ad contumacia ulcera meliores sunt, quàm squama æris. Detrahit & liquat carnem potentius Squamæ æris & stomomatis confid.

potentius squama æris, & hæc etiam valentius helitis. Omnes autem squamæ non instrenuè mordaces sunt. Ex quo clarum est, quòd essentiæ ipsarum consistentia non admodum tenuis est, sed potius crassa: siquidem inter quæ eandem vim obtinent, minus est mordax, quod est tenuius, ut superioribus libris ostendimus: hæc Galenus. Ex quibus utiq; liquidò constat stomomatis squamam, æris squamam esse nequaquam: etsi contrarium memoriæ prodiderit Plinius errore ductus, atq; etiam idem affirmaverint recentiorum quidam, ejus fidem magis fortasse secuti, quam quòd altius rem hanc investigaverint. Quandoquidem non desunt, qui stomomatis squamam æris squamam omnium tenuissimam esse contendant, ut Marcellus Dioscoridis interpres. Sunt etiam qui putent, eandem modò æris, modò ferri squamam tenuiorem designare, ut Brasavolus, quanquam hæc nullis quod equidem sciam, rationibus, nullisq; authoritatibus probent. Brasavolus tamen, ut suam tueatur sententiam, Dioscoridem in medium citat. Sed qua ratione ego profectò nescio, cùm usquam repererim scripsisse Dioscoridem, quòd stomomatis squama promiscuè æris & ferri squama esse possit. Verùm ne quispiam fortè putaret, me hæc meo tantùm arbitrio proferre, id sanè quod sentio, primùm non obscuris, ut puto, rationibus aperiam: mox probatissimorum authorum testimonio illud apertissimè confirmabo, quòd scilicet stomomatis squama nec æris, nec simplicis ferri sit materia, sed chalybis tantùm. In primis itaq; ducimur, quòd cùm scribat Galenus æris squamam principem locum in desiccando inter cæteras obtinere, ferri verò majore adstringendi vi quam hæc polleve, & hæc etiam majore stomomatis, manifestum præbet indicium, stomomatis squamam nec æris esse, nec à simplici ferro decussam, sed à duriore & terrestriore metallo, nempe ab ipso chalybe: quippe cùm stomomatis squama longè magis adstringat quam ferri hujus verò plus adstringat quàm æris, rationi minimè consonum videtur, stomomatis squamam esse, aut æris, aut simplicis ferri scobem, sed potius (ut dictum est) purissimi chalybis. Ad hæc cùm Galenus in capitis fronte scribat, Squama alia æris est, alia ferri, alia stomomatis, omnibus sanè palàm facit, stomoma aliud esse metallum ab ipso ære, & a simplici ferro omnino diversum. Nam si sensisset Galenus, quòd stomoma in æris genere, non autem ferri, fuisset reponendum, dixisset haberi squamam æris, stomomatis, ac ferri, neque ita speciem à suo genere disjunxisset. Sed quòniam rectè noverat ter rationes adductas, stomomati squamam à chalybe tantùm decussam esse, nihilq; aliud Græcis stomomatis nomine indicari, quàm chalybem, confirmatur Aëtii & probatissimi & Græci authoris testimonio, quippe qui lib. 9. cap. 42. de iis agens, quæ in corpus sumpta dysentericos juvant, quidnam Græcis esset stomoma, his verbis apertè declaravit: Deinde vinam purum vetus, quantum satis videbitur, in novum vasculum infundito, & laminam ignitam ex ferro, quòd stomoma vocant, non minorem libra in vino extinguito. Item libr. 10. cap. 9. ubi indurati lienis curam agit, sic inquit: Sit autem ferrum, quod in ipsis extinguitur, stomoma. Ipsius autē stomomatis ferri squama quā in fabrilibus officinis ferrum, dum ignitur, & malleo tunditur, abjicit. Postea agrestioribus hominibus utiliter exhibetur. Et libr. 14. cap. 24. idem ait: Squama ferri præsertim stomomatis, amplioris adstrictionis particeps est: hæc Aëtius. Ex quibus sanè perspicuum fit, nihil aliud Græcis esse stomoma, quam Latinis sit chalybs, qui è puriore ferri substantia, arte fit in fornacibus. Quo factum est, ut omnes in universum medici Aëtium & reliquos vetustiores sectati, ut dysentericos, alios q; affectus id expetentes, chalybem igne candentem, magis quàm ferrum, modò in aquam, modò in austerum vinum, modò in lac extinguant, quòd chalybs majore adstringendi vi polleat, quàm ferrum. Hinc itaq; omnino affirmare licebit, nil aliud extitisse vetustioribus ac recentioribus Græcis stomomatis squamam, quàm quæ à chalybe decutitur, ejusq; præsertim, qui malleo ferrariis in officinis acuitur, dum gladiis ac telis aciem, vel mucrones coaptant artifices: quinetiam dum alia fiunt instrumenta materiariis fabris, & terræ cultoribus expetita. Porro hanc rem quoq; Actuarius abundè expressit suo de cōpositione medicamentorum libro in Ægyptia Andromachi, dum inquit: Multò reddetur utilior, si squamam acie, aut mucronibus decussam, quam appellant stomomatis, pari pondere sibi adsciscat. Id quod etiā idem paulò inferius repetiit. Hoc insuper confirmari potest ex Galeni scriptis libro primo, ac tertio de compositione medicamentorum secundùm locos, ubi diversis medicamentis, præsertimq; ad alopeciam facientibus, stomomatis ferri squamam immiscet. Sed si fortè reperiretur aliquis adeò cervicosus, & pervicax, ut tot clarissimorum virorum authoritatibus non acquiesceret, audiat quæso Aristotelem philosophorum omnium principem, qui l. 4 Meteororum, chalybis sive stomomatis conficiendi rationem sanissimè docuit iis verbis: Τὴν αὐτὴν δὲ καὶ ἐπὶ σιδήρου· εἰδὴ γὰρ ὑγρὸς γίγνεται, καὶ πάλιν πήγνυται, καὶ τὰ σφύρατα ποιοῦσιν ἐξ αὐτοῦ, ὑφίστανται δὲ καὶ λάσπας· θαύμαστον καὶ τὸ ἐκμαγεῖον ἅπαν δὲ πολλάκις πύρωσι καὶ κατοψοῖς χάσκει τῦτο, τέμνουσι χάσκει τῦτο. ὃ ποιοῦσι δὲ πολλάκις αὐτὸ ἕως τὸ λάσπας γίγνεσθαι πολλὰ· καὶ τὸ ἐκμαγεῖον ἐκ πυρὸς λάσπας ἐστὶν ἐλάττω ἔχει λάσπας γίγνεται. Quæ Latinè reddūtur in hunc modum Porrò & ferrum elaboratum liquescit, ita ut fluxum reddatur, & rursum concrescat, atq; in hunc modum faciunt stomomata: siquidem scoria in fundum subsidet, & defæcatur ferrum. Cùm verò id sæpe factum est, & purum evasit stomoma efficitur. Hoc autem non sæpe faciunt, eò quod repurgatum multum deperdat, & pondere imminuatur. Atqui ferrum illud melius est, quod minus excrementi retinet: hactenus Aristoteles. Cujus nimirum doctrinam sequuntur in hunc usq; diem, qui ferrariis fornacibus, & officinis è ferro prius elaborato, chalybem conficiunt in Italia, & in aliis universa Europæ regionibus. Quapropter eos prorsus hallucinari evidentissimum est, qui aliter sentiunt: nempe inter antiquos Plinium, & inter recentiores Marcellum, & Brasavolum. His omnibus accedit Serapionis authoritas, magni inter Arabes Dioscoridis interpretis, quippe qui quadringentesimo tertio sui operis capite de simplic. medicamentorum historia & viribus id totum quod à Dioscoride proditum est de squama stomomatis, de ferri squama posteritatis memoriæ prodidit, ferrum tanquam genus chalybis loco accipiens. Nec obstat quòd in Dioscoridis codice scriptum reperiatur stomomatis squama vim eandem esse, quæ æris squamæ quanquam non adeò valenter alvum dejiciat. Siquidem ego planè suspicor, codicem Dioscoridis hoc in loco esse depravatum, ut in aliis quoq; pluribus deprehenditur præsertim cùm nec à Galeno, nec ab aliis veteribus recentioribusq; Græcis proditum sit, stomomatis squamam æris squamæ viribus esse similem: hæc namq; alvum dejicit, illa verò contrà eam cohibet. Ad hæc nusquam memini apud quenquam legisse, alio metallo roborari posse ferrum in aciem vel mucronem elaboratum, nisi chalybe, qui Græcis stomoma dicitur. Quo fit, ut illorum pertinaciam mirari non desinam, qui aliter sentiunt. Ex his itaq; haud dubiè credendum arbitror, non aliud esse stomoma, quàm chalybem, qui cùm à primordiis semper fuerit expetitus ad ferreorum instrumentorum aciem roborandam, quam aciem Græci τόμωμα vocant, pariter chalybem stomoma vocarunt. Quapropter dicebat Aëtius, fit ferrum, quod in ipsis extinguitur, stomoma. Hoc autem vocabulum puto verim ego ortum esse à τόμωι, quod Latinis os sonat. Acies enim, item q; mucrones gladiis, & telis, aliisq; ferreis instrumentis usum nullum alium præbent, quàm oris: unde Latinis quandoq; dici solet, eos quibus ob malefacta caput abscinditur, in ore gladii periisse. Plinius quoq; licet ignoraverat, quid Græci significaret stomoma; chalybem tamen aciem, qua Græcis τόμωμα dicitur, appellavit lib. 34. cap. 14. sic inquiens: Ex omnibus autem ferri generibus

Serico

Plinii, & recentiorū quorūdā error.

Brasavolus arguitur.

Stomomatis cōfirmandi ratio ex Aëtii.

Stomoma esse chalybis squamā cōfirmatur authoritatib.

Plinii, Marcelli, & Brasavoli error.

Stomoma idem est quod chalybs.

Serico palma est. Seres hoc cum vestibus suis, pellibusq; mittunt. Secunda Parthico, neq; alia genera ferri ex mera acie temperatur: cæteris enim admiscetur: hæc Plinius. Ex quibus palam est, id hoc loco Plinio aciem vocari, quod chalybem etiam Latini appellant, quodq; nos corrupto nomine ab acie, vel ab acuendo vulgò vocamus acciaio, quemadmodum & Galli acier, & Hispani acciel suo idiomate dicũt. His igitur tum rationibus tum authoritatibus freti, χόωμα potius à χόμα, quàm à verbo χόω ortum habere putamus, quanquam etiam eorum opinio, qui à χομόω χόωμα dictum existimant, non sit omnino improbanda, quòd id verbum roborare, durum facere, aciem & mucronem inducere Græcis designet. Sed neq; illos quoq; prorsus aberrare crediderim, qui scobem ab acie & mucronibus, dum super lapide rotante acuuntur arma, derasam, stomomatis squamam esse censent: veruntamen hæc, quòd sit lapidis illius ramenti admista, non perinde ac rasam, probanda videtur. Squama, quæ Græcis λεπὶς χαλκοῦ, Latinis Squama æris appellatur: Italis, Squama del rame: Germanis, Kupfferschlag: Hispanis, Esquama de cobre. Quæ verò Græcè λεπὶς χόωμάτος: Latinè Squama stomomatis dicitur: Arabice, Tubel, Batiture sabartam, & Cortex æstas: Italicè, Squama del stomoma: Hispanicè, Esquama de azero. Nomina.

τὸν ξυστὸν. ÆRUGO RASILIS. CAP. LI.

AErugo rasa fit iis modis, in cadum aut aliud consimile vas, acetum quàm acerrimum infunditur: superponitur inde inversum æneum vas, præsertim concameratum, sin minus, planum: sitq; obstructum, nullumq; habeat spiramentum: exempto, quo doliolum obturaveris, operculo, decimum post diem insidens ærugo deraditur. Aut æris lamina in cadis super acetum ita suspenditur, ne ipsum attingat, & totidem post dies raditur. Aut massula æris, aut lamina una pluresve vinaceis non recentibus, sed jam acescentibus conduntur, & simili modo versantur. Quinetiam ex delimata æris scobe ærugi-nem facere licet: nec non è laminis, quibus bracteæ auri conclusæ malleo ducuntur, si quis eas acero respergat, & ter aut quater verset, donec æruginem contrahant. Tradunt æruginem in Cypriis metallis gigni, lapidibus quibusdam nonnihil habentibus quibus ærugo effloresçit: adduntq; per Caniculæ æstus è quodam specu manare, sed illam paucam, & optimam esse: hanc speluncis effluentem, copiosam quidem & boni coloris, sed vitiosam, quòd lapides multos collegerit. Pluribus autem modis adulterant: aliqui pumice admisto, alii marmore, alii atramento sutorio. Sed deprehendemus pumicem, aut marmor, † dum pollice sinistræ manus madefacto, æruginis portiunculam altero atterimus: siquidem eam diffundi constat: marmoris autem, pumicisq; partes coeunt non dissipatę: demumq; tractatione crebra, & humoris complexu dealbescunt: quin & dentium appressu: siquidem sincera cedit, lævis, & sine asperitate. Atramentum verò sutorium igne coarguitur: namq; si fictile, aut lamina adulterata ærugine illinatur & ferventi cinere, aut carbonibus incalescat alterutrum, mutabitur rubescetq; id, quod atramentum sutorium acceperit: quod id ustum suapte natura talem sortitur colorem.

† Orib. ἀ λάτ. κρὸ πάμμια. & umilia

τὸν σκώληκ. ÆRUGO SCOLECIA. CAP. LII.

AEruginis, quam vocant scoleciam, duo sunt genera, quædam fossilis est, altera factitia ad hunc modum. In mortario Cyprii æris dimidiam heminam aceti albi acrisque, pastillo cupreo conterito, donec strigmenti crassitudinem imitetur: deinde aluminis rotundi drachmam unam, cum salis fossilis translucentis, aut marini quam albissimi, solidiq;, aut certè cum nitri pari pondere teritur in sole æstuosissimis diebus, sub sydus Caniculæ, donec colorem æruginis contrahat, & concretu strigmentosum fiat: ubi autem se in vermiculorum Rhodiacis similium speciem coegerit, recondito. Efficax, & valde boni coloris redditur, si duas partes urinæ veteris, cum una aceti adjeceris, & alia, quæ dicta sunt peregeris. Sunt qui æruginem rasilem, quæ in apparatu non respondit, gummi misto digerant in formas, & pita vendant: quod genus ut vitiosum improbatur. Fit & quædam ærugo ab aurificibus, mortario, & pistillo Cyprii æris, cum urina pueri impubis, qua aurum ferruminant. Antedicta æruginum genera usto æri omnino respondent, sed magis effectu valent. Sciendum fossilem scoleciam præstantissimam esse: derasam sequi: postremo loco factitiam: mordacissima tamen est hæc, & magis adstringens. Aurificum autem ærugo rasæ respondet. Ærugines omnes adstringunt, extenuant, excalfaciunt: oculorum cicatrices emendant, lacrymas cient, nomas sistunt, vulnera ab inflammatione tuentur: ulcera ex oleo cerato ad cicatricem perducunt: callos, & sordida ulcera purgant, cum melle coctæ: callum fistularum eroque dunt cum ammoniaco, collyrii modo in eas adactæ: ad gingivarum autem excrescentias, & extuberationem utiles. Magnopere extenuant genarum crassitiem, cum melle illitę, verùm post illitionem sponigia ex aqua calida locus fovendus est: resina terebinthina exceptæ, cum ære & nitro lepras abigunt. Urgitur ærugo, quamcunq; velis minutissimè fracta, comminutaq;, in fictili patina, flagrantibus prunis superposita: versaturque donec se mutet, & colorem cinereum concipiat: postea refrigerata reponitur ad usum. Sunt qui cruda olla eam urant, uti dictum est: sed non prorsus eundem colorem cremata reddit.

AEruginem, quod colore sit viridi, officinæ ac medici in Italia æs viride nuncupant, & vulgari sermone verderame. Verùm quàm vis officinæ eo in universum abundent syncerit amen parũ ostendunt. Scolecia ærugine, ac fossitia destituimur: quòd altera, quod sciam, hoc tempore non paretur, altera verò ab ararijs fodinis ubi fortasse plurima reperitur, à fossoribus non deferatur. Proinde cùm harum copia non sit, ea tantùm utimur, quæ ære in acetarium cadis demisso, aut vinaceis jam acescentibus obruto, conficitur. Hallucinantur, qui credunt æruginem, & æris florem unam, & eandem rem esse, ut superius de æris flore differentes latius ostendimus. Æruginum vires reddidit Galenus libro 9. simplicium medicamentorum, sic inquiens: Ærugo gustantibus acrem qualitatem offert, digerens, detrahens, & liquans, non teneram modò, sed & duram carnem. Porrò supra dictum est nonnullos ejus generis medicamenta epulotica, hoc est quæ cicatricem inducant, appellare, cùm iis in tenuissimum pollinem tritis per specilli cuspidem contigerint ulcera excrescentia, ac postridie contracta reprimant: tametsi illos haud lateat, si paulò plus impositum foret, sese ulcus non contractum, sed erosum inventuros. Ærugini conuũ. Ærugini vires ex Gal.

Universitäts- und Landesbibliothek Düsseldorf urn:nbn:de:hbz:061:2-170979-p1055-9

venturos. Siquidem colliquat, & digerit carnem: cùm medicamenta epulotica contrahant, conſtipent, conſtringant, & calli in morem illam indurant. Quin & guſtum mordicat ærugo, non tantùm ipſa ulcera: quòd ſi pauculum ejus cerato non pauco admiſceas, id quod ex amborbus miſtum eſt, citra morſum exterget. Dictum verò ſuprà eſt de talium medicamentorum natura, tum ut ſeſe quidam fallunt ex talibus compoſitionibus, aut ſarcoticam, aut epuloticam adſcribentes facultatem medicamentis, quibus minimè oportet: utpote cùm ipſa id præſtare nequeant, verùm ea, quæ ex ipſis compoſita ſunt. Quæ ærugo ἰὸν ξυστὸν Græcis, Aerugo raſilis Latinis dicitur: Italis, Erugine raſile. Quæ verò Græcis ἰὸς σκώληξ, Latinis Aerugo ſcolecia nominatur: Italis, Erugine ſcolecia. Arabibus, Ziniar, ſeu Zengiar: Germanis Spangrün: Hiſpanis, Cardenillo: Gallis, Verderis & Verdet.

Nomina.

ἰὸς σιδήρου. RUBIGO FERRI. CAP. LIII.

RUbigo ferri reſtringit: ſiſtit fœminarum profluvia admota, potuq́; præſtat ne concipiant. Illita ex aceto, ignibus ſacris, & papularum eruptionibus medetur. Perquàm utilis ad ſcabritias genarum, reduvias & pterygia. Condylomatis prodeſt, gingivas firmat, podagras illita lenit, alopecias replet. Vinum aquave, in qua candens ferrum ſit reſtinctum, potu cœliacis, dyſentericis, lienoſis, cholera laborantibus, & diſſolutis ſtomacho auxiliatur.

Σκωρία σιδήρου. STERCUS FERRI. CAP. LIV.

STercus ferri, quam ſcoriam vocant, eadem poteſt, quæ rubigo, ſed inefficacius. Aconito aceto mulſo potum, opitulatur.

Rubiginis, & icoriæ ferri conſti.

FErrugo, quæ eſt ferri rubigo, vulgaris notitiæ eſt. Ejus ſimilitèr ſcoria, quæ Latinis & ſtercus, & recrementum ferri & noſtris vulgò ſpiuma di ferro appellatur, omnibus notior eſt, quàm ut majore indigeat declaratione: hæc namq; prope ferrarias officinas paſſim in acervum congeſta ſpectatur ab omnibus. Veruntamen ne aliquis fortaſſe decipiatur, illud nobis indictum non abibit, quòd ferri, aut æris, aut argenti ſcoria non eſt ſquama, quæ malleo decutitur. Siquidem hæc ferrariis fornacibus, quibus ferri metallum funditur, indita liqueſcit, & iterum in ferrum coit. Scoria verò, quòd inutile ſit ferri recrementum, manet, & ſpongiarum modo ſpumoſum, nunquam ferrum effici poteſt. Scoriæ meminit Galenus libro 9. ſimplicium medicamentorum, ſic inquiens: Scoria omnis reſiccatorium admodum medicamentum eſt, potiſſimum autem ferri. Siquidem ad lævorem redigens ipſam in aceto quam acerrimo, poſteaq; decoquens ad aures, quæ longo jam tempore purè fluxerunt, ea autor, medicamento maximè exiccatorio, adeò ut mirentur, qui præparantem me vident, & ante rei periculum fidem non habeant, aurestale poſſe ferre medicamentum. Porrò argenti ſcoriam propriè helcyſma appellant. Verùm emplaſtris quibuſdam reſiccatoriæ facultatis commiſcetur. Paratur è ferro oleum (quidam ferri quintam eſſentiam vocant) hoc modo. Sumito ferri ſcobem lima deraſam, & ignium vi (ut chymiſtæ dicere ſolent) ad calcis ſpeciem redactam aut hujus vice rubiginis anchoræ, qua naves ſiſtuntur, quantum libet. Hæc in tenuem pulverem trita, in aceto acerrimo deſtillato, in aqua calentis balnei, non tamen ſerventis, aut in equino ſimo calente, in vaſe vitreo macerato, donec acetum rubicundum fiat. Præterea declinato vaſe acetum in aliud vas effundito, quouſq; clarum effluxerit, & ſervato diligenter, & iterum ſuper idem ferrum aliud acetum imponito, maceratoq; in balneo, eodem modo ad rubedinem uſq;, eademq; ſervata ratione extrahito, & iterum, atq; iterum acetum addito, quouſq; nihil amplius ruboris concipiat. Deinde acetum rubicundum factum in diſtillatorium vas vitreum conjicito, & in fornace collocato, cineribuſq; obducito, & ſuccenſo igne ad deſtillandum ſinito, quouſq; fluxerit acetum, aquæ ſtillatitiæ modo: & poſtea vaſe è fornace exempto, illud frangito, & ferream materiam in fundo reſidentem extrahito, terito, & in aliud vas reponito affuſa communi aqua, quæ prius diſtillata fuerit, & ſimul in balneo præſcripto macerari ſinito, duorum dierum ſpatio. Eximito deinde, & perfiltrum (ut chymiſtæ dicunt) diſtillandum parato, & id omne, quod fluxerit, in vaſe aliquo aſſervato, quouſq;, in ſal concreverit. Id demum conterito, & in vitreum vas retorti colli, ita à chymiſtis appellatum, collocato, & valido igne oleum elicito, quod rubrum emanabit. Hoc ſervato diligenter. Siquidem eximium, rarumq; habebis medicamentum, ad omnes Jecinoris & ſplenis obſtructiones, ubi cæteris auxiliis morbus expugnari nequeat, ſed ſumentes prius medicamentis attenuantibus, & alvum ſubducentibus purgatos eſſe oportet. Datur Jecinoroſis drachmæ pondere ex aqua Intubi, aut cichorij, aut Agrimonij: lienoſis verò ex aqua aſplenij, aut adianthi, aut Tamariſci. Ac ad ea omnia mirificè præſtat, ad quæ Rubiginem & ſcoriam præſtare ſcribit Dioſcorides. Cæterùm ubi quis per ſe parare neſciat, Chymiſtas conſulat. Rubigo ferri Latinus dicta, ἰὸς σιδήρου, Græcis appellatur: Arabibus, Seda albadid: Italis, Ruggine del ferro: Germanis, Eyſenroſt: Gallis, Rouilleure de fer: Quæ verò Græcis σκωρία σιδήρου, Latinis, Scoria, Stercus & recrementum ferri dicitur: Arabibus, Chabt albadid: Italis, Spiuma di ferro: Germanis, Schlacken: Hiſpanis, Mozo de herrera, & Mozo de fragua.

Oleum è ferro parandi ratio & virtus.

Μόλιβδος πεπλυμένος. PLUMBUM ELOTUM. CAP. LV.

LOtura plumbi ſic fit: In mortarium plumbeum aquam injiciens, piſtillo plumbeo terito, donec nigreſcat aqua, & limi modo craſſeſcat, aut lutulenta reddatur: linteo deinde colato, aquam ſuperinfundes, quò facilius quicquid eſt reſolutum incerni poſſit: hoc iterum facito uſq; dum ſatis tibi habuiſſe videatur: ubi conſederit priori aqua effuſa, novam adjiciens, ut cadmiam lavato, donec nulla extet nigritia: poſtea in paſtillos cogens reponito. Quidam ſcobem mundi plumbi lima quæſitam, mortario piſtilloq; lapideis terunt, aut manibus cum aqua paulatim adjecta fricant, donec nigreſcat: mox ubi id peſſum ierit, effuſa aqua, colligunt in paſtillos: nam tritum vehementer, ceruſſæ ſimile redditur. Alii elimatæ ſcobi modicam plumbaginem adjiciunt, affirmantes ita elotum plumbum præſtantius eſſe. Poteſt refrigerare, adſtringere, inducere, mollire, explere cava, ſiſtere oculorum fluxiones, & ulcerum excreſcentia. Sanguinem ſupprimit: prodeſt contra ſedis ulcera, condylomata, & hæmorrhoidas, ex roſaceo: item ad ea, quæ ægrè cicatricem ducunt: & in totum ſpodii effectus præbet, niſi quòd non obducit cruſtas. Syncerum plumbum affrictu, marini ſcorpionis, draconiſque plagis auxiliatur.

Μόλιβδος.

Μόλυβδος πεπυρωμένος. PLUMBUM USTUM. CAP. LVI.

URitur plumbum sic. Super quàm tenuissimas plumbi laminas, fictili novo inditas, sulphur inspargito: additisq; aliis rursus laminis, interjecto semper sulphure, usque dum vas expleveris, succendito: flagrante autem plumbo, ferrea rude versato, donec perfectè redigatur in cinerem, nihilq; è plumbo non ustum hæserit, tum demum obstructis naribus eximito: alioquin halitus plumbi noxius sentitur. Aut elimatam plumbi scobem in olla sulphure urito. Alii laminas in fictili crudo, ut dictum est, imponunt fornaci, aut foco, & circumlinentes operculum, dato exili spiramento, urunt. Alii pro sulphure cerussam, aut hordeum inspergunt. Alii integras laminas imponentes, acri igne utuntur, & rudicula ferrea continuè movent, dum in cinerem solvantur. Sed difficilis hujusmodi ustio, & si vehementius uratur, contrahit spumæ argenti colorem. Magis tamen nobis placet prima urendi ratio. Plumbum ustum lavatur ut cadmia, & reconditur. Eosdem effectus habet, quos plumbum elotum, sed multò acriores.

Σκωρία μολύβδου. RECREMENTUM PLUMBI. CAP. LVII.

REcrementum plumbi, quod scoriam vocant, optimum est, densum, fractu contumax, cerussam planè repræsentans, nihil plumbosi habens, quod ad luteum colorem accedit, & vitri splendorem imitatur. Eadem quæ plumbum exustum potest, sed magis adstringit. Lavatur in mortariis infusa aqua, & refusa summa aquæ parte, quæ luteum colorem duxit: idq; sæpius, dum recrementum absumatur. Dein ubi consederit craſſamentum, aqua effusa, digeritur in pastillos.

Μολυβδοειδὴς. MOLYBDOIDES, SIVE LAPIS PLUMBARIUS. CAP. LVIII.

MOlybdoides lapis à plumbi similitudine dictus, respondentem recremento vim habet, & eodem modo lavatur.

Scoriæ plumbi confid.

PLumbi abluendi, atq; etiam comburendi ratio adeò lucidè constat à Dioscoride prodita, ut operæ pretium non sit plura de ea referre. Verùm tamen animadvertendum est plumbi recrementum, quod Dioscoridis scoria vocatur, non esse *plumbaginem quæ excrementi instar, ubi plumbum igne liquescit, ab eo secedit. Quippe quòd hæc nil aliud sit, quam purissimum plumbum, quod ignis ustione, cineris specrem induit. Hæc enim in Plumbariis officinis in purissimum plumbum facilè redigitur, quemadmodum & argenti spuma. Plumbi itaq; scoria sit tantum in fornacibus, ubi plumbi lapis metallicus funditur. Siquidem hoc probè fuso, artifices plumbum, quod inde effluxit, in scrobiculam extra fornacem delabi silicus funditur. Ubi verò adhuc calens concrevit, aqua frigida perfunditur, quousq; scoriam exuat: quæ (ut Dioscorides inquit) densa admodum est, & fractu contumax colore in luteum vergente, & vitri splendorem præ se ferens. Hujus complures vidimus acervos in Tridentino agro, ac etiam in comitatu Tirolensi, ubi innumeræ metallorum fornaces, die noctuq; ignibus aguntur: namq; in iis locis metallorum recrementa extra officinas abjiciunt, monticulos ex his struentes. Quòd si accidat metallicos lapides ægrè igne in fornace liquescere, scoriæ hujusce partem admiscent, quoniam hujus adminiculo citius metalla ignibus cedunt. Reperi ego sæpius plumbi, argenti q; scoriam adeò versicoloribus iri eu interfectam pellucidamq; ut id vitri genus, quod vulgò Venetis appellant Smalto omni ex parte referret. Quare oportet eos, quibus in animo est, certam & exquisitam harum rerum cognitionem assequi, metallorum fodinas & fornaces adire, non autem ea in pharmacopoliis quærere, ubi omnia ferè metallica medicamenta spuria & adulterinis vitiata reperiuntur.* Lapidis plumbarii consideratio.

Cæterùm qui Lapidem plumbarium, sive molybdoidem hodie legitimè ostendat, habeo profectò neminem, nisi forte fossilis quoddam cadmiæ genus demonstrent, quod plumbum colore imitetur, qualis illa, quam vulgò vocant Margheritam stagno: quanquam hanc equidem molybdoidem esse non ausim affirmare, quòd nullum Latinis Molybdoidis historiam scriptis mandasse compererim, quàm ipse fecerit Dioscorides, qui tamen ejus historiam tam paucis perstrinxit, ut difficile admodum sit decernere, quinam lapis nobis legitimam molybdoidem repræsentet. Etsi fortassè non aberrarent, qui dicerent, plumbi lapidem ignem in fornacibus non expertum, veram esse molybdoidem, quippe quòd hic colore, & pondere plumbum maximè referat. De plumbo diffusè satis disserunt Galenus lib. 9. simplic. medic. ubi ita scriptum reliquit: Plumbum facultatis est refrigeratoriæ. Siquidem non modò multam habet substantiam humidam à frigore congelatam: sed & aeream, paucam autem terream. Igitur quòd plurimum habet essentiæ humidæ a frigore coactæ, indicium tibi esto, quòd ubi admotum est igni, celeriter fundatur fluatq;. Plumbi facultates ex Gal.

Quòd verò & aereæ sit particeps, hoc habeto signum. omnium, quæ novimus unicum plumbum tum mole ipsa tum pondere augetur, si condatur in ædibus subterraneis, aerem habentibus turbidum, ita ut quacunque illic ponantur, celeriter situm colligant. Tum etiam plumbea statuarum vincula, quibus earum pedes annectantur, sæpenumero crevisse visum est, & quædam adeò intumuisse, ut ex lapidibus dependerent crystalli modo. Atq; ha probabiles quidem sunt humiditatis ejus frigiditatisq; notæ, priusquàm experimentum fiat: cæterùm scientificæ, & certæ per experientiam cognoscuntur. Præparato igitur mortario simulq; pistillo, utrumq; ex plumbo, infunde quemlibet liquorem: itaque tento, ut & pistillus & plumbeum mortarium succum quendam reddant. Id quod ex utroq; constabit, multò erit frigidius facultate quàm liquor ipse fuerat. Licet autem & aquam, & vinum tenue aqueum, & oleum injicere, aut quidvis ejusmodi. At si etiam plus efficere succum voles refrigeratorium, oleum omphacinum sit aut rosaceum, aut melinum aut myrtinum. Porrò si succo, qui proveniet, uti voles, optimum habebis remedium & ad phlegmonas in sede cum ulcere, aut rugu & ad eas, quæ in pudendis, testibusq; & uberibus consistunt: similiter adversus cæteras omnes fluxiones incipientes, quæ aut in inguina, aut in pedes, aut in alium quemvis articulum decumbunt. Sed & ulceribus rebellibus utile est. Nam & ad cancrosa eo urens, virtutem medicamenti mirabere. Quòd si celeriter multum plumbei succi colligere voles, conare in sole torrere, aut quocunq; certè modo aere excalfacto. Ad multa autem utile habebis medicamentum, si adfuso refrigerantium succorum quopiam teras, ceu sempervivi, cotyledonis, intybi, lactucæ, chondrillæ, psyllii, omphacis, portulacæ. Porrò siqua horum non facilè in succum solvuntur, velut portulaca, misceto illis aliorum succorum quempiam velut omphacis: quin & ipse per sese prædicto mortario inditus, medicamentum efficit refrigeratorium longe pulcherrimum.

Quin & in laminam diductum plumbum absq; alio ullo, ipsum per sese athletarum sese exercitantium lumbis insternitur, ubi venereis somniis vexantur scilicet, nimirum haud obscurè eos refrigerans. Sed & bracteæ ex plumbo tenuis factæ, probè ganglio illigatæ, planè ipsum dissipat. Illigabit autem probè quisquis ab Hippocrate didicerit, in ipsam noxam potius firmandum, quam hinc vel inde. Mirum ergo non est, si plumbum crematum, ac rursus ablutum, refrigerantis efficiatur facultatis, cum ante lotionem mistæ fuerit. Et hoc ipsum medicamen, nempe plumbum combustum, bonum est ad ulcera rebellia. Ubi verò lotum fuerit multò optimum medicamentum est, & ad ulcerum impletionem, & ad eadem cicatrice obducenda. Convenit & chironeis quæ vocant ulceribus, & cancrosis omnibus, & putredinosis, tum ipsum per sese, tum medicaminum ad cicatricem perducentium quibusdam commistum, quale est, quod ex cadmia conficitur. Cæterùm solvendum est principio, si copiosa sit sanies, quotidie: sin minus tertio, aut quarto quoq; die. Verùm foru spongiam imposito aquæ frigidæ, quæ si deficcetur, rursum mergatur. Sed hæc fusius, quam pro instituto diximus, pluisculum sermonis affinitate provecti. At tempus jam est sequentia deinceps persequi: hactenus Galenus. Plumbum elotum sic Latinis Μόλυβδος πεπλυμένος Græcè dicitur: Italis, Piombo lavato. Plumbum verò ustum Latinè dictum Μόλυβδος πεπαυμένος Græcè, Piombo abbrusciato Italicè vocatur. Quæ deinde Σποδία μολίβδου Græcis, Latinis Plumbi recrementum, & plumbi scoria appellatur: Italis, Spiuma del piombo. Quæ denique Μολυβδοειδὲς Græcè, Molibdoides item, & Lapis plumbarius Latinè nuncupatur, Italice, Pietra piombaria.

Nomina.

Στίμμι. STIBIUM. CAP. LIX.

STibium optimum, quod splendidissimum est, modoq; nitedularum emicat, confractu crustosum, nihil terræ, aut sordidi habens, friabile, quod stibi appellarunt, alii platyophthalmon. Vis ejus adstringere, meatus obstruere, refrigerare, excrescentia in carne cohibere, ulcera ad cicatricem perducere, sordes, & ulcera oculorum expurgare: sistit & sanguinem è cerebri membrana profluentem: & ut in universum dicatur, vis usto plumbo similis est. Privatim, ambusta igni in pustulas erumpere non patitur, cum adipe recenti illitum, crustosas exulcerationes ad cicatricem perducit, cum cera, & exigua cerussa. Torretur pinsita farina circumlitum, & carbonibus obrutum, donec carbunculetur crusta, exemptumq; restinguitur mulieris lacte, quæ marem peperit, aut vetere vino. Uritur etiam carbonibus succensis efflatum, quoad igni deflagret: si enim paulò magis concremetur, plumbum fit. Lavatur ut cadmia, & æs. Sunt qui ut plumbi recrementum eluant.

Stibii consid.

STimmi, sive Stibium, recentioribus medicis, chymistis, ac seplasiariis, qui Mauritanorum doctrinam sectantur, Antimonium dicitur, quòd hoc nomine Serapio, & Avicenna Stibium appellaverint. Hujus fodinæ pluribus locis habentur in nostro Senensi agro, sed præstantissimum foditur in maritimis nostris Massano solo, ac Suanensi: quinetiam in comitatu sanctæ Floræ prope Sylvenam oppidum. Venetias adfertur ex Germania, fornacibus primùm fusum, & in massas concretum. Ajunt artifices, qui campanas conflant, has edere sonitum magis concinnum, magisq; auribus gratum ac sonorum, si stibii nonnihil cæteris admisceatur metallis, dum una in fornace liquantur. Iis etiam expetitur, qui vasa è stanno conficiunt: item iis, qui metallica faciunt & poliunt specula: iis præterea, qui chalcographis characteres & typos effingunt. Id tantùm differentiæ esse inter plumbum & stibium ait Brasavolus Ferrariensis, quòd plumbum ignium vi liquescat, stibium verò nunquam, sed facilè teratur in pulverem. Sed ejus opinionem falsam esse deprehendit experimentum, quandoquidem stibium igni admotum, perinde ac plumbum colliquescit, & fluit. Cujus rei nos sapius periculum fecimus, dum oleum nostrum ex stibio conficeremus, quo quidem magno successu utimur ad contumacia, sinuosaq; ulcera sananda, ad id siquidem stibium pluries fundere oportet, ut syncerius, puriusq; reddatur. Cæterùm admonitos lectores volumus, oleum hoc nostrum è stibio paratum, non illud esse, quo chymistæ argentum in aurum mutari fabulantur, sed aliud ab eo longe diversum: tametsi hoc nostrum ex sese plus auri fundat, quam illud chymistarum. Sed ut ad institutum nostrum revertamur, mihi planè vanum videtur asserere stibium igne haudquaquam liquescere. Nam cum quolibet metallo sive ferrum sit, sive chalybs, in ficili fusorio permistum, ea celerius eliquandi præbet materiam. Quam ob causam qui ferreos sphæricosq; globos bombardis immittendos è fuso ferro conformant, nisi stibium ferro admiscerent, nunquam sanè (ut pro certo affirmant) id fluxum facerent. Stibii mentionem fecit Plinius lib. 33. cap. 6. ubi ita scribit: In iisdem argenti metallis invenitur, ut proprie dicamus, spuma lapis candidæ nitentisq;, non tamen translucentis, stimmi appellant, alii stibium, alii alabastrum, alii larbason. Duo ejus genera, mas, & fœmina: magis probant fœminam. Horridior est mas, scabriorq;, & minus ponderosus, minusq; radians, & arenosior. Fœmina contra nitet, friabilis, fissuriscq; non globis dehiscens: hactenus Plinius. Stibii vires retulit Galenus lib. 9 simplicium medicamentorum, his verbis. Stimmi ad facultatem deiccantem adjunctam habet hoc medicamen adstrictionem quamobrem & ocularibus medicinis commiscetur, & illis scilicet, quæ conformantur in collyria quæ vocant, & siccis, quæ utiq; ficca collyria cognominant: hæc Galen. Cæterùm stibium vim dejectoriam sortitur præstantissimam: quanquam antiquorum recentiorum nullus præter unum Theoph. Paracelsum, hoc literis memoriæq; mandavit, attamen inter antiquiores solus Dioscor. uno tantum loco de Stibii dejectoria facultate meminisse videtur, capite de agresti Cucumere: ubi sic habet de Elaterio differens: Elaterium bilem ac pituitam utraviparte extrahit, optima suspiriosis est purgatio, quod si in animo sit dejectionem moliri: adjecto salis duplo & Stibii quod colore sufficiat, ex aqua cruis magnitudine catapotia dato, hæc ille. Quare non equidem gravabor in studiosorum gratiam ea hic commemorare de hujus medicamenti viribus, quæ vidi, atq; etiam à medicis quibusdam fide dignis accepi. Etenim Andreas Gallus medicus Tridentinus, qui jam dudum honoratissimè medicinam fecit Sereniss. Ferdinando Archiduci Austriæ, Domino meo clementiss. ex multis vigiliis magnisq; laboribus, quos in studia, & servitium insumpserat, inciderat in malam valetudinem, nempe in pulmonum, cordis, & ventriculi inflammationem: unde vehemens admodum sitis consequebatur, quæ nullo quidem potu extingui poterat. Præterea epiglottidis tumore, & tanta palati siccitate vexabatur, ut vix loqui posset. Quinetiam cordis palpitationem patiebatur adeò magnam, ut nocte repentè expergefactus putaret per cubiculũ aliquem obambulasse. His denique malis accesserat capitis destillatio, à qua sapius suffocari metuerat. Porrò metũ mortis augebant vires, quæ tot morbis quasi hostib. obsessæ, facilè poterant deficere & opprimi, ex eo præsertim quòd nullus esset cibus, qui appetitum languescentẽ excitaret, atq; ita vires instauraret, vel saltẽ conservaret. Addã quod os & guttur ejus saporem tetrum & carbonib. similem reddebant: quæ sanè omnia dictæ inflammationis, erant indicium non obscurũ. Cùm igitur res sua per aliq; dies ita se haberet, atq; in maximo versaretur discrimine, neq; ullum perciperet levamentum

Stimmi Plinii.

Stibii vires ex Gal.

Stibii vis dejectoria.

Histor. 1.

Brasavoli erratum, Stibium vi ignis non liquari volentis.

suarum

suarum ægritudinum ex multis medicinis factis. ad Stibium, quod Mauritani Antimonium vocant, me nesciente, confugit: quoniam sæpe audiverat, medicamentum hoc sibi mirificè commendatum fuisse à Georgio Handschio medico haud vulgari, qui illius experimentum fecerat in morbis difficillimis. Hac itaq; ratione ductus Stibii in tenuissimum pulverem redacti, & rhodosacchari exiguo admisti, tria tantùm grana sumpsit: atq; parvo post temporis spatio sensit medicamentum illud ventriculi subversionem moliri, ac levem quendam calorem excitare. Mox erupit vomitus, quo solùm quasdam cibi particulas rejecit, etsi superiore die non cœnasset. Hunc paulo pòst alius secutus est vomitus similis, cui successit bilis flavæ rejectio ad unciarum ferè quatuor pondus. Hæc autem omnia evenerunt horæ tantùm dimidiæ spatio. Ex quibus nimirum illud cepit juvamenti, quòd statim omnis ventriculi labor sedatus est. Ex eo verò quòd hora pòst ter biliosa infernè excrevit, in quibus crassa quædam residebant (hæc simul duarum librarum pondus æquare poterant) factum est, ut ab illa cordis palpitatione, capitis fluxione, & epiglottidis tumore statim sit liberatus: qui præterea neq; sitim molestam habuit neq; cibi fastidium perpessus est. Quamobrem is corporis salutem ipsamq; vitam in tot morbis deploratam, Deo primùm, deinde huic medicamento acceptam retulit. Alium quoq; Stibii intus assumpti effectum silentio non dissimulandum mihi narravit idem Georgius Handschius, cujus superius memini. Is enim cùm esset pestilentia correptus, & idq; maxima totius corporis imbecillitate affectus, cordis tremore, spirandi difficultate, capitis dolore, & sinistri inguinis abscessu, circa noctis crepusculum Stibii rhodosaccharo admisti tria grana sumpsit: atq; post horæ dimidium vomitionibus rejecit magnam pituitæ, bilisq; tum flavæ, tum porraceæ quantitatem, cum prospero admodum successu. Siquidem ex vomitu (sic ille dicebat) statim sublata est spirandi difficultas, ac cordis tremor cessavit. Vomitum deinde subsecuta est copiosa alvi dejectio sine ulla ægrotantis molestia, post quam reliqua pestis symptomata prorsus evanuerunt, atq; adeò brevi is fuit integræ sanitati restitutus. Id quod etiam alius contigisse scio, qui hoc admirabili medicamento sunt usi in ea pestilentia quæ anno 62. & 63. in tota ferè Bohemia grassabatur: siquidem quam plures servati sunt pestilentia affecti, qui Antimonii hyacinthini nostri, grana tantùm quatuor ex antidoti liberantis drachma in morbi principio devorarunt. Præterea Stibium opitulatur omnibus in universum morbis quos atra bilis excitavit, tùmq; præsertim qui hypochondriacâ obtinent inflationem. Hist. 2.

Hist. 3.

Hist. 4.

Stibii Hyacinthini paranda ratio.

Equidem vidi Pragæ Bohemorum parochum, qui melancholicus factus planè desipiebat, multaq; stultè loquebatur. Huic sanè exhibitum fuit Stibium granorum duodecim pondo: quod paulò post copiosè atram bilem per alvum eduxit, cui erant admista (ut ego qui vidi, vocatus tanquàm ad miraculum, testari possum) ramenta veluti carnis, quæ magnos varices in particulas dissectos præ se ferebant: namq; excrementa illa sanguinem nigerrimum repræsentabant potius, quàm ullum ex aliis humoribus. Hoc utiq; illi tantam opem tulit, quòd postera die visus est bellè pristinam mentis suæ sanitatem recuperasse. Et quoniam is erat corpore robusto & animo forti, ideo non est mirum, si facile & sine ullo incommodo tulerit tantam illius medicamenti quantitatem, quanquam audax nimis fortè habendus est ille, qui eam exhibuit. Datur etiam Stibium utilissimè diuturna febre consumptis, & ijs qui spirandi difficultate laborant, præcipuè asthmaticis. Prodest item convulsis, comitialibus, veternosis, resolutis, & iis qui coli dolore cruciantur. Extant quoq; apud me nonnullorum Medicorum Italorum Epistolæ, quæ (Deo optimo maximo duce) prodibunt in lucem, in quibus de Antimonio admiranda quædam leguntur. Extant & aliorum quoq; testimonia, & præsertim Illustrissimi Comitis Octaviani Langoschi & viri optimi, nec unquam satis laudati Lucæ Contilis Seuensis. Siquidem, hic sanitatem pluribus simul morbis impeditam, & quæ à peritissimis Medicis restitui nunquam potuit, Antimonio acceptam refert. Nam inter cætera miracula hujusce medicamenti scribit ipse quòd sumptis à se tantùm quatuor granis Stibii nostri, evomuit paulò post 12. terebinthinæ resinæ portiones, quas ante dies quindecim voraverat: quin etiam ille constanter asseverat, se quàm plures sanasse, qui ferè deplorati agebant. Quo fit ut non possim non mirari nonnullorum Medicorum ingenium, qui Stibium venenum mortiferum esse contendunt. Siquidem si medicos se esse profitentur, miror quidem eos hactenus non observasse, rara admodum, vel fortasse nulla reperiri medicamẽta, alvum electivè exoluentia, tam priscis, quam recentioribus medicis usurpata, quæ veneno jam vim non sortiantur. Elleborum enim utrunq;, Tithymalorum omne genus, Pityusa, Elaterium, Colocynthis, Turpetum, Thapsia, Bryonia, Scammonium, Thymelæa, Chamelæa, Cyclaminus, & interfossilia Armenius atq; cæruleus lapis, quin etiam æris Squama, qua passim usi sunt antiqui ad cutem subeuntes aquas, venenosa vi haud sunt expertia. Atqui quid dicent de Sandaraca atrocissimo veneno? An non eandem propinat cum melle, aut in catapotio Dioscorides asthmaticis, & aliis in discrimine laborantibus? Nonne & Avicenna Arsenicum quoque propinat? Hoc mihi dixisse sat est ut illorum negligentiam, ne dicam insciti am palam faciam, qui suis opinionibus (profectò ridendis) inhærentes, non vident dum stibium vituperant, interim tamen a præscriptis medicamentis non abstinent, imò ijs quotidie utuntur, quorum nonnulla longè magis sumentibus nocent quàm Stibium: Cujus usus (ubi rectè in morbis conveniat) sæpe miraculi speciem affert, & præsertim ubi propinetur ex catapotio ex Gal. hiera paratis. Quamobrem optimè ij dicunt ac intelligunt, qui in deploratis ferè morbis diuturnis, ipsisq; pituitosis & melancholicis curandis Stibium Dei manum appellant. Cæterùm sunt qui asserunt, Stibium sumptum non secus humana corpora ab omnibus excrementis expurgare, atq; idem reliqua omnia metalla, instrumenta q; metallica, quibus adjicitur, ab omni sorde purificat. Atqui in ejus exhibitione diligenter animadvertere oportet, ut illud quod exhibetur, sit præparatum. Hanc ob causam nos hic ejus parandi rationem subjiciemus. Eligito Stibium optimum, quod (ut Dioscorides tradit) splendidissimum est, modoq; niteduarum emicat, confracto crustosum, friabile, nihil terræ aut sordidi habens. Id primùm in pulverem facito: deinde in fictile vas, quod amplum sit, conjicito: tum demum carbonibus succensis ad calcinandum (ut chymistarum verbo utar) sub dio exponito, atq; interim cochleari ferreo spatula ita Myropolis appellata, continuè movето. Hoc verò dum fit, fumus exhalat tenuis, sulphur & auripigmentum redolens, qui si ore attrahatur, crebras interdum excitat vomitiones: quapropter qui versant, ventis terga opponant. Versare autem assiduè expedit, nam si paulisper cesses, vel comburitur Stibium, vel liquefit. Versato itaq; diligenter, quousq; in glebas concrescat: quas cum videris, sublato ab igne fictili, quod concrevit, rursus in pulverem redigito, atq; eidem fictili impositum carbonibus reddito, assiduoq; versato. Id quod toties repetendum est, quoties coalescentes glebulæ postulaverint. Ita quoq; tamdiu versare convenit, quoad corpuscula illa, quæ emicant, splendorem suum amiserint, vapor omnis cessaverit, fœtor obsoleverit, & Stibium in calcem conversum subalbicantis cineris colorem contraxerit: perfecti autem operis signum erit si pruris ardentibus inspergatur, nihilq; prorsus fumi emittat. Post hæc sumito hujusce calcis exempli gratia libram mediam, chrysocollæ factitiæ, semunciam. Deinde chrysocollam & stibium tenuissimum pulverem, mox omnia simul misceto, atq; in fictili fusorio, quo utuntur aurifices, igni vehementi admoveto: vas super laterem aut testaceum aliquod, fictilis olla fundum prius collocatum, & fictili operculo contectum, carbonibus accensis circundato: Veruntamen operæ pretium est in hoc magnam adhibere diligentiam, ne res illæ comburantur. Quare tenacula ferrea sublato cooperculo, nonnunquam inspiciendum est an colliquescat. Nam ubi

colliquatum fuerit, illico vas ab igne eximito, & super inversa pelvi ex aurichalco fabricata, qua tonsores utuntur, projicito. Quàm primùm enim ibi concrescet in laminas, quæ colore, & nitore chrysopatios, quos hyacinthos appellant, atq; etiam nonnunquam granatos referunt. Ubi autem lapillos parvos & rotundos parare sit animus, guttatim e fusorio vase super eadem pelvi fusum antimonium effundito. Cæterùm chrysocollæ vicem feliciori successu mihi præstat sal fossile crystalli modo pellucidum, sufficit q; in tribus Antimonii unciis semidrachmam addere. Verùm omnes admonitos velim, difficillimè à quoquam parari posse Hyacinthinum antimonium, etiam peritissimo chymicæ artis magistro, nisi prius ab altero parari diligenter inspexerit, quum non semper iis etiam succedat pellucidum, qui sæpe ac sæpius illud paraverunt. Ideoque ubi ejus laminæ semel projectæ pulverulenta quadam cuticula obducuntur, quæ earum nitorem pellucidit atemq; obumbrant, oportet iterum eas dem laminas conterere, atque nonnihil antimonii crudi insimul addere, atq; etiam parum salis fossilis, & iterum igni admovere & fundi permittere atq; inde projicere. Cùm autem hoc medicamento uti voluerus, in pulverem redigito, datoq; trium vel quatuor granorum pondere: id tamen pondus in robustioribus nonnihil augeri potest. Stibium ita præparatum commodissimè admiscetur rhodosaccharo, cui etiam mastiches modicum adjicitur. Atq; hactenus de Stibii non vulgari efficacia ac præparatione: quæ equidem omnia (ut ingenuè fatear) inprimis debeo Andreæ Gallo viro clarissimo, cujus suprà mentionem feci. Stibium quod Latinis, Graecis vocatur: Arabibus, Aitmad, seu Atimad: Italis, Stibio & Antimonio: Germanis, Spießglaß/ & Rauw Spießglaß: Hispanis, Piedra de alcohol.

Nomina.

Μολύβδαινα. MOLYBDÆNA, SEU PLUMBAGO. CAP. LX.

Molybdæna optima est flava, argenteæ spumæ æmula, modicè splendens, cùm teritur rufa, cocta cũ oleo jecinoris colorem trahit. Vitiosa est, quæ aerem, aut colorẽ plumbeum refert. Gignitur ex auro, & argento. Est etiam quædam fossilis, ad Sebastiam, & Corycum inventa. Quo in genere probatur, quæ lapidosa non sit, aut recrementosa, sed nitens, & flava. Vim habet spumæ argenti, aut recremento plumbi similem. Uritur, lavaturque eodem modo. Miscetur convenientissimè medicamentis, quæ liparas vocant, atque emplastris minimè mordentibus. Carnem recreat, & ulcera ad cicatricem perducit: glutinantibus tamen medicamentis, aut abstergentibus non convenit.

Molybdænæ confid.

Molybdæna, ut Dioscorides testatum reliquit, factitia est, & fossilis. Factitia fit in fornacibus, ubi auri, & argenti metallum funditur: quandoquidem ubi auri, vel argenti vena, sive materia, plumbi tantum sibi admistum non habet, quantum ad ejus liquationem moliendam satis esset, qui operi præsunt, aut lapidem, à quo plumbum elicitur, aut plumbum ipsum super addunt: quod tamen ignium vi partim cum admistis metallis coit, partim verò argenti spumæ modo fornacis solio cohæret, & in molybdænam vertitur. Hoc itaq; cùm probè novisset Plinius, libro 34. c. 16. de hac Molybdæna disserit iis verbis: Plumbi nigri origo duplex est: aut enim ex sua provenit vena, nec quicquam aliud ex se parit: aut cum argento nascitur, mistisq; venis conflatur. Ejus, qui primus fluit in fornacibus liquor, syncerum appellatur plumbum: qui secundus, argentum: qui remansit in fornacibus, galena, quæ portio est tertia addita vena. Hæc rursus conflata dat nigrum plumbum, deductis partibus duabus. Idem præbet argenti spuma, quæ Græcis lithargyros dicitur: hactenus Plinius. Quamobrem facilè asserere ausim, nil aliud esse Molybdænam, quàm lithargyri speciem, quæ postquàm è fornace fluxere metalla, in ipsius fornacis fundo concreta, perustaq; residet. Proinde non ab re dixisse videtur Galenus, quòd Molybdæna iisdem polleat viribus, quibus & argenti spuma. Quæ autem in terræ visceribus fossilis nascitur, nil aliud sanè fuerit, meo judicio, quàm metallicus ille lapis, qui plumbum, & argentum simul continet. Hunc equidem testari possum varia facie ostendi: quippe quòd alius sit colore luteo, alius cinereo, alius cæruleo, alius verò scintillans cernatur, atq; nitorem præ se ferens, pro variis ac diversis terræ vaporibus quæ in metallicos lapides feruntur. Quòd autem ejusmodi sit Molybdæna fossitia, testis est Plinius lib. 34. c. 18. ubi sic inquit: Est & Molybdæna, quam alibi galenam vocavimus plumbi, & argenti vena communis. Et libro 33. cap. 6. ita scribit. Argenti metallum terra est, alia rufa, alia cinerea. Excoqui non potest, nisi cum plumbo nigro, aut cum vena plumbi, quam galenam vocant. hæc Plinius. Cæterùm palàm est, molybdænam factitiam nihil à lithargyro differre. Hoc non latuisse Galenum, ejus verba declarant lib. 9. simplicium medicamentorum, dum ait: Molybdæna similem lithargyro vim possidet, tantùm à media temperie ad frigidum paululum quid recedens. Sed nec abstergentis facultatis est particeps. Utraq; autem hæc medicamina liquari possunt: ac nõ ut lapides, & cadmia, & arena liquationem respuunt, sed celerrimè liquantur, ubi oleo additum nonnihil aceti est: liquantur tamen etiam admista aqua, sed diutissimè coctione. Porrò ceu in Cypro cadmiam, quæ in montibus & rivis nascitur accipiebam, quæ & ipsa lapidis, ut dixi, species est: ad eundem modum molybdænam multam, cum alia projectam lapidibus conspexi in via, quæ ad Ergasteria ducit à Pergamo. Vocatur autem Ergasteria pagus quidam, in quo & metalla sunt inter Cyzicum, & Pergamum quadringentis, & quadraginta stadiis distans à Pergamo. Μολύβδαινα sic Græcè, ut etiam Molybdæna Latinè dicitur: Italicè, Piombaggine.

Molybdæna vires ex Gal.

Molybdæna. Lithargyri species est.

Molyb. dænæ vires ex Gal.

Nomina.

Ἀργύρου σποδία. ARGENTI RECREMENTUM. CAP. LXI.

Recrementum argenti, quod scoriam vocant, aut helcysma, aut encauma, molybdænæ vim habet: quare emplastris, quas phæas appellant, additur, ac medicamentis, quæ cicatricem obducunt, utpote cùm adstringat, extrahatque.

Argenti scoriæ confid.

Complures argenti scoriæ acervi, quam vulgò Loppa vocant artifices, extra fornacum domos visuntur in agro Tridentino prope Perzenum, & Lavisium, & in comitatu Tirolensi, ubi perpetuò argenti metallum in fornacibus uritur, ut in præcedentibus diximus de plumbi scoria differentes. Facio hæc vitrum, quod Veneri abinditis quibusdam vulgò Smalto dicunt, adeò refert, ut perdifficile sit alterum ab altera dignoscere. Variis hæc coloribus conspicitur, pro admistorum (opinor) fossilium varietate: nigricat tamen cùm plurimùm, & quibusdam exaratur lineis cùm cæruleis, tum etiam viridibus. Nec deest etiam quæ viridi tantùm, & quæ solùm cæruleo spectetur colore. Huic vires reddidit Gal. lib. 9. simpl. medicamentorum his verbis: Argenti scoriam propriè helcysma appellant. Emplastris quibusdam reficcatoriæ facultatis commiscetur. Latinis Argenti recrementum, Græcis ἀργύρου σποδία vocatur: Italis, Scoria dell' argento.

Λιθάργυρος.

Universitäts- und Landesbibliothek Düsseldorf urn:nbn:de:hbz:061:2-170979-p1060-5

Λιθάργυρος. SPUMA ARGENTI. CAP. LXII.

SPuma argenti quædam gignitur ex arena, quam molybditin vocant, in fornacibus conflata, donec perfectè igni incandescat: altera ex argento: tertia ex plumbo. Probatissima est Attica: secunda Hispaniensis: has sequitur, quæ fit Dicæarchiæ, id est Puteolis, Bajis, in Campania, & Sicilia: plurima enim hisce locis è flagrantibus laminis plumbeis gignitur. Quæ flavo colore splendet, chrysitis appellatur, omnium optima: quæ in Sicilia, argyritis: quæ ex argento, calabritis. Vis autem adstringere, mollire, explere cava, excrescentia in carne reprimere, ad cicatricem ducere, refrigerare, & occludere. Uritur argenti spuma, confractis partibus ad magnitudinem juglandium prunæ superpositis: ita accensa follibus, ut conflagret, abstergitur insidens spurcitia, & reconditur. Aliqui ter acero, aut vino restinguentes rursus urunt, & eadem prosecuti, reponunt. Lavatur ut cadmia. Ut argyritidi nominatæ, aut, si defideretur, alteri candor detur, ea in partes magnitudine fabarum confracta, chœnicis Atticæ mensura, fictili novo superfusa aqua, addito candidi tritici pari pondere, privatimq; pugillo hordei, linteolo puro, raro, ansulis vasis alligato, coquitur, donec hordeum fractum distiliat, deinde omnia in novum craterem oris ampli trapsfunduntur: triticum abjicitur, spuma argenti vehementer manibus affricando, infusa aqua lavatur, affricataq; in Thebaico mortario teritur, affusa fervente aqua, donec soluta fathiscat. Excolata aqua, iterum tota die teritur, & vesperi infusa calida aqua finitur: mane colis excernitur, alia infunditur, atq; ter die excolatur. Id septem diebus fieri solet: postea additis ad singulas minas spumæ argenti, quinis salis fossilis drachmis, infusaq; calida aqua, ter die teritur, & addita aqua excolatur: cumq; inalbuerit, calida infusa, idem facito, dum nullam prorsus salsedinem resipiat: demum ardentissimo sole siccata, ejecto prius humore reconditur. Sin minus mina spumæ argyritidis diligenter teritur, addito sale fossili trito, triplicato pondere, in fictile novum conjicitur, aqua infunditur, ita ut supereminеat: movetur quotidie manè & vesperi, aquaq; superinfunditur, priore nequaquam effusa: hoc fit triginta diebus: namq; nisi moveatur, crassescit usq; ad duritiem testæ. Post hæc effusa leniter muria, in Thebaico mortario spuma argenti teritur, conjectaq; in fictile aquam continens, manibus diligenter agitatur, mutata subinde aqua, donec nullum salsuginis indicium præbeat: deinde quod ex argenti spuma candidum apparet, in vas aliud transfertur, & redactum in pastillos, plumbea pyxide conditur. Alii spumam argenti in fabarum magnitudines confractam, in ventre suillo crudo ex aqua coquunt, dum viscus eliquescens contabescat, exemptumq; cum sale pariterunt, & ut supra dictum est lavant. Sunt qui salis libram unam, & spumæ argenti tantundem, in sole terant, aqua continuè mutata, dum candor eidetur. Alia ratio. Sumito quantum vis argenti spumam: ubi lana candida involveris, fictili novo indita aqua, cum pugillo fabarum recentium, repurgatarumq; decoquito: cumq; fabæ disruptæ dehiscent, lanaq; non denigretur, exemptam argenti spumam, & altera lana involutam, iterum coquito, cyathum aquæ, & partem fabarum modum adjiciens: eadem tertiò, quæ suprà facito: in summa tantisper, dum lana jam non inficiatur. Insuper transfundens in mortarium, ad singulas salis fossilis libras, adjicito octogenas spumæ argenti drachmas Atticas, & terito: intermittensq; nitri quàm albissimi cum aqua diluti drachmas quadraginta septem indito: iterum terito, donec satis candoris contraxisse videatur. Ita autem fundens eam ex alto in fictile oris ampli, adjecta largiore aqua, ubi considere desierit, colato: tum novam superadjiciens aquam, manibus probè versatam, finito ut cōsidat, ac rursus per colum trajicito. Alternis eadem prosequere, dum pura aqua, dulcisq; effluat, & nullam salsedinem præ se ferat. Postremò in fictile novum translatam, colato sensim omni humore, soli quadraginta diebus sub Caniculæ sydus exponito, & siccata utitor. Elotam autem constat ad oculorum collyria prodesse, & ad cicatricum fœditates tollendas, ad rugosas facies, & cicatricosas, laceratasque, & macularum plenas.

Fit plerunq; Argenti spuma, quam Graci lithargyrum vocant, ea inquam, cujus hodie apud seplasiarios est usus, in metallorum fornacibus ubi repurgatur argentum, e plumbo argenti recrementis admisto. Siquidem cùm artifices argenti massam à sua vena defluxam à commistis metallis, nempe plumbo, areq; repurgare volunt, in alveum è cinere suo more paratum plumbi multum conjiciunt, adeò ut vi subditi ignis colliquatum, balnei speciem referat. In hoc demum argentum repurgandum immittunt, quod plerunq; (ut diximus) aut plumbum, aut as habet admistum. Dum autem hæc perficiuntur, visitur plumbum in liquescentium metallorum superficie, ignium vi follium flatu continuè excitata, olei modo supernatans: quod tandem postquam as, aut plumbum, quod prius argento fuerat admistum, in se contraxit, eorundem follium flatu ad cineres alvi oras pedetentim expellitur. Hoc cùm vident artifices, alveum in latus secant, labiaq; sinunt in humum fit; hoc modo lithargyrus, coctionis diuturnitate, & metallorum aliorum mistione, ea forma concepta. Huic postquam refrixit, quandoq; aureus, quandoq; argenteus emicat splendor. Quo factum est, ut hunc argenteum, illum aureum passim seplasiarii ac medici dicant, omnino existimantes, alterum ex auro, alterum ex argento conflari. Cæterùm coloris hujusce varietatem lithargyrus haudquaquam ex auri, vel argenti spuma contrahit, sed quòd plus minusve [arei vaporis ab argento detracti intra se receperit. Siquidem (ut ego pluries experientia comperi, & ipsi quoq; testantur artifices) argentum d[e]purandum si plurimum fulvi æris contineat, hujus & plumbi mistione Lithargyrus aureus redditur. Sin minus, argenteus effi[c]itur] excoctus fuerit ab igne, siquidem ubi intensior ignis fuerit aureum colorem acquirit, ubi verò remissior, argenteum inducit. Quare nobis affirmare licebit, nil aliud esse lithargyrum, quàm plumbum æris vel argenti vaporibus commistum. Non itaq; temerè prodidit Dioscorides fieri argenti spumam aut ex arena, quam molybditin vocant, aut ex argento, aut ex plumbo. Cui subscribit Plinius libro trigesimo capite sexto. Meminit argenti spumæ Galenus libro nono simplicium medicamentorum, sic de ejus viribus scribens: Lithargyrus desiccat quidem, velut alia omnia metallica, lapidea, terrenaq; medicamenta, verùm omnium id efficit moderatissimè: & secundum alias tum qualitates, tum facultates, quodammodo in medio est. neque manifestè excalfaciens, neque refrigerans: modica tamen adstringendi, abstergendiq; facultate est ineit: quamobrem inferior est & sarcoticis medicamentis, quæ mediocriter extergentia ostendimus, & contrahentibus, atq; adstringentibus. Cæterùm ad interrigines femorum utilis medela & conveniens est quandoquidem utriusq; jam dictæ facultatis leviter est particeps. Jure itaq; medii ordinis in metallicis

Spumæ argenti consid.

Lithargyrum aliud ex auro aliud ex argento fieri fallum.

Lithargyri vires ex Gal.

tallicis habebitur. Proinde ea frequenter utimur ceu materia iis miſcentes, quæ valentem facultatem obtinent, ſive mordicantem, ſive adſtringentem, vel aliud quippiam efficientem, ſicut in liqueſcentibus ad pleraq; medicamenta ceram adhibemus tanquam materiam, quia ſcilicet & ipſa quodammodo medium tenet eorum, quæ valentem facultatem poſident. Nomina. *Λιθάργυρος & ſic Græcè, ut Lithargyrus item & Spuma argenti Latinè dicitur: Arabicè, Martech, ſive Merdaſengi: Italicè Spuma d'argento: Germanicè,* Glett: *Hiſpanicè, Almartaga, Litargirio, & Tezes de oro.*

Ψιμμύθιον. CERUSSA. CAP. LXIII.

CEruſſa fit hoc modo: infuſo in urceum oris lati, aut fictile labellum quàm acerrimo aceto, laminam plumbeam ſupra fictilis ſpiraculum, ſubjecta prius arundinea tegete, firmato: ſuperjectisque velaminibus, ne halitum expiret acetum, ubi reſoluta fuerit, defluensque deciderit, humorem purum ad ſumma delatum colato, craſſamentumq; transfundito: debet quoq; ſiccari in ſole, mox truſatili molateri, aut aliàs tritum cribrari: poſtea quod ſupereſt duri, in tenues partes redigendum, cribrandumq; vicißim eadem tertiò, quartoq; facienda. Melior, quæ primò cribrata eſt, & medicamentis oculorum aſſumenda. Secundum locum tenet ſequens, & reliquę ſuo ordine. Nec deſunt, qui ligneas rudes in medio vaſe appendant: & deraſo ceu ſitu impoſito, ita ut acetum non contingat, inditoq; operculo circumlinentes dimittunt. Poſt dies decem laxato obturamento viſunt: cumq; reſoluta materia fuerit, reliqua, ut ſupra diximus, exequuntur. Si autem quis in paſtillos velit digerere, aceto acri ſubacta, dividitur in paſtillos, qui in ſole ſiccantur. Aeſtate tamen ſupra dictum opus obeundum eſt: ita enim candida, atq; efficax redditur. Quinetiam hyeme paratur, urceis ſupra furnos, balnea, aut fornaces impoſitis: aſcendens enim calor idem, quod ſol præſtat. Laudatiſſimā fieri putant Rhodi, & Corinthi, aut Lacædemone: proximam Puteolis. Torretur hoc modo. Flagrantibus igni carbonibus, fictili novo, maximè Attico, tritam ceruſſam imponito, & aſſiduè verſato: cumq; cinereum colorem traxit, eximens refrigerato, & utitor. Eſt & aliud urendi genus. Trita patinis novis ſupra prunas imponitur, & ferulacea rude movetur, donec colore ſimilis Sandarachæ fiat, extractaq; ad uſus miniſtratur. Quæ verò ita parata eſt, Sandyx à quibuſdam dicitur. Lavatur ceruſſa cadmiæ modo. Vis ei refrigerare, occludere, emollire, explere, extenuareq; inſuper excreſcentia leniter reprimere, & ad cicatricem perducere. Miſcetur ceratis, & emplaſtris, quæ liparæ vocantur, paſtillisque. Eſt autem lethalis ejus potus.

Ceruſſæ, & Sandycis cõſid. *Ceruſſa medicamentum eſt omnibus notum. Factitia tamen res eſt. Venetiis plurima conficitur, ſicuti & in aliis compluribus Italiæ locis: quòd non ſolum in medicamentorum uſus expetatur ſeplaſiariis, ac medicis: ſed etiam pictoribus qui ea frequentiſſimè in ſuis operibus utuntur.*

Ceruſſæ vires ex Gal. *Paratur ex ceruſſa (ut Dioſcorides inquit) Sandyx, quod officinæ Serapionem ſecutæ minium appellant, non autem Sandaracha, auripigmenti genus, ut libro de compoſitione medicamentorum exiſtimat Fuchſius. Siquidem Sandaracha, ut ſuo loco dicetur, foſſilis res eſt, non autem factitia. Ceruſſæ meminit Galenus lib. 9. de ſimplicium medicamentorum facultatibus, ita ſcribens: Pſimmithium, id eſt Ceruſſa, & hoc medicamen teſtimonium præbet modò dictæ facultati. Nam ſi ex acri aceto ſolvatur, guſtu tamen neq; acre erit, neq; mordax, neq; diſcuſſorium, ſed emplaſticum, & refrigeratorium: facultatis æruginī diſſimilimæ, tametſi & illa conficiatur aceto, æs diſſolvente. Porrò Ceruſſa adußa in Sandyca, quàm vocant, tranſit, medicamentum ſeipſo tenuius, nondum tamen excalfaciens: hæc Galenus. Ex quibus liquidò patet, Sandycem, & Sandarachan maximè inter ſe facultatibus pugnare: hæc namq; Galeni, & Dioſcoridis teſtimonio arſenici modo carnem exurit, & cruſtas ſua vehementi uredine, ac caliditate, morſuq; violento excitat: illa verò nulla ſui parte excalfacit, ſed potius refrigerat. Id quod in vulgari officinarum minio facilè deprehenditur. Sandicis meminiſſe videtur Vergilius in Bucolicis, dum his verſibus cecinit:*

Ipſe ſed in pratis aries jam ſuave rubenti
Murice, jam croceo mutavit vellera luto.
Sponte ſua Sandyx paſcentes veſtiet agnos.

hactenus Poeta. Ceruſſa, quæ ita Latinis & quidem Græcis appellatur: Arabibus, Affidegi, ſeu Affidagi: Italis, Ceruſa: Germanis, Nomina. Bleyweiß: *Hiſpanis, Alvayalde, & Blanquet: Gallis, Ceruſe. Quæ verò σάνδυξ Græcè, Sandyx item Latinè vocatur: Arabice Afrengi, Sarchon, Sandicon, Sandax, Syrengi, ſive Serengi, Italicè, Sandice: Vulgus, Minio.*

Χρυσοκόλλα. CHRYSOCOLLA. CAP. LXIV.

CHryſocolla laudatiſſima Armeniaca, colorem porri quàm ſimillimè reddens. Secundum locum ſibi vendicat Macedonica: & proximum Cypria: quo in genere præfertur pura: damnatur, quæ terrā, aut calculos collegerit. Ratio lavandi hæc eſt. Tuſam infuſa aqua, mortario expaſſa manu ad pilam vehementer fricato: & ſtatim quàm conſederit, colato. Alteram infundens aquam, rurſum terito: hæc viciſſim proſequere, donec pura, ſyncerāq; ſpectetur: dein ſiccato in ſole, & ad uſus recondito. Quod ſi urere volueris, ex ea terens quod ſatis eſſe videbitur, patinis ſupra carbones apponito: & alia facito, quæ ſupra diximus. Dos Chryſocollæ ad purgandas cicatrices: excreſcentem carnem coercet, adſtringit, excalfacit, & modicè corpus mordendo exeſt. Inter medicamenta intelligitur, quæ vomitiones concitant, & necem inferre poſſunt.

Chryſocollæ hiſtoria. *Chryſocolla, ut Plinius eſt author lib. 33. ca. 5. naturalis hiſtoriæ, humor eſt in puteis, per venam auri defluens, craſſeſcente limo rigoribus hybernis, uſq; in duritiem pumicis. Laudatiorem eandem in arariis metallis, proximam in argentariis fieri compertum eſt. Invenitur & in plumbariis, vilior etiam auraria. In omnibus autem iis metallis ſit & cura, & multum infra naturalem illam, immißis in venam aquis leviter hyeme tota, uſq; in Junium menſem. Dein ſiccatis in Junio, & Julio ut planè intelligatur nil aliud Chryſocollā, quàm vena putris. Nativa duritia maximè diſtat, luteam vocant, & tamen illa quoq; herba, quam luteam vocant, tingitur. Natura eſt, quæ lino lanaeve ad ſuccum bibendum. Tunditur in pila cribro deinde tenui cernitur, poſtea molitur, ac deinde tenuius ſic cribratur. Quicquid non tranſmeat, reperitur in pila, dein molitur. Pulvis ſemper in catinos digeritur, & ex aceto maceratur, ut omnis duritia ſolvatur. Ac rurſus*

tundi-

tunditur, dein lavatur in conchis, siccaturq; Hactenus de chrysocolla Plinius. Caterùm seplasiarii quemadmodum aurifices, Chrysocollam vulgò Borrace vocant, Mauritanos secuti: cùm tamen pauca admodum in officinis reperiatur quæ syncerißima dici poßit, & quæ colore sit viridi, porraceoq;, ut Dioscorides inquit, & præstantißima exposcit. Siquidem subnigricat hæc nec ulla ex parte virescit. Quæ saturato colore viret (ut mea fert opinio) in arariis tantùm metallis foditur: quæ nigricat, in plumbeis: quæ albicat, in argenteis: quæ pallescit, in aureis. Unde mihi facile persuasum est, Chrysocollam sibi varium colorem vendicare, pro metallorum, in quibus foditur, ratione. Porrò factitia ex alumine rubeo, sale nitro, ac etiam aliis quibusdam admistis copia non deficit. Idcirco aurifices, quibus ad aurum ferruminandum frequentißimè utuntur, ipsam magna quidem diligentia seligunt, quanquam & ipsi plerunq; decipiantur: tanta in omnibus est impostorum astutia. Præferunt auro ferruminando illam, quæ lutea est: tametsi in medicamentorum usu, præstantior sit viridis. Fit etiamnum chrysocolla (ut Dioscorides prodidit l. 2. in urinæ mentione) ex puerorum urina in æreo mortario, pistillo item æreo sub calenti sole tamdiu ducta, ut unguenti modo crassescat. Quod pariter literis memoriæq; mandavit Gal. l. 9. simpl. medicamentorum, sic inquiens: Chrysocolla, & hoc medicamentum ex iis est, quæ carnem liquant, non tamen valenter mordicat, quanquam sit facultate admodum digerente, desiccanteq;. Igitur quidam id modò, quòd in metallis invenitur, ita nominant: alii verò id, quod in æreo mortario, pistilloq; æreo, ex pueri urina præparatur: id quod quidam interpretantur, ipsam magna quidem diligentia seligunt, quanquam & ipsi plerunq; decipiantur: tanta in omnibus est impostorum astutia. Præferunt auro ferruminando illam, quæ lutea est: tametsi in medicamentorum usu, præstantior sit viridis. Fit etiamnum chrysocolla (ut Dioscorides prodidit l. 2. in urinæ mentione) ex puerorum urina in æreo mortario, pistillo item æreo sub calenti sole tamdiu ducta, ut unguenti modo crassescat. Quod pariter literis memoriæq; mandavit Gal. l. 9. simpl. medicamentorum, sic inquiens: Chrysocolla, & hoc medicamentum ex iis est, quæ carnem liquant, non tamen valenter mordicat, quanquam sit facultate admodum digerente, desiccanteq;. Igitur quidam id modò, quòd in metallis invenitur, ita nominant: alii verò id, quod in æreo mortario, pistilloq; æreo, ex pueri urina præparatur: id quod quidam interpretantur, ita nominant: alii verò id, quod in æreo mortario, pistilloq; æreo, ex pueri urina præparatur: id quod quidam interpretantur, aruginum differentias numerant. Satius verò est ipsum præparare tempore æstivo, aut certè æstivo, prorsùm calido, urinam in mortario terentes. Præstat autem æs, ex quo mortarium pistillumq; conficias, rubrum: sic. Nam quò æs tenerius fuerit, eò plus circumagendo pistillo deteritur. Hoc medicamentum aptißimum est ulceribus contumacibus, tum per se, tum aliis mistum, ut in opere de componendis medicamentis referetur. Nunc autem id novisse sat est, quod quantò plus quam Chrysocolla metallica deficcat, minusq; mordicat, tantò etiam ipsam excellit tenuitate. Ipsam tamen Chrysocollam illam si uras, multò tenuiorem efficies. Ut Græcis χρυσοκόλλα, ita etiam Latinis Chrysocolla, & Auri glutinum appellatur: Arabibus, Tincar: Italis Chrisocolla: Germanis Borrasi: Hispanis, Atincar, & Borrax.

Chrysocollæ vires ex Gal.

Nomina.

Λίθος ἀρμενίου. LAPIS ARMENIUS. CAP. LXV.

ARmenius lapis præfertur lævis, colore cæruleo, perquàm æquabili, calculo carens, & friabilis. Eadem, quæ Chrysocolla præstat, sed inefficacius. Quinetiam usum habet ad pilos in palpebris alendos.

Armenii lapidis confid.

ARmenia, ut lib. 35. cap. 6 testatum reliquit Plinius, lapidem mittit, qui ejus nomine appellatur. Lapis est hic quoq; chrysocollæ modo infectus: optimumq; est, quod maxime viride est, communicato colore cum cæruleo. Plinio subscribit Avicenna, sic inquiens: In lapide Armeno est aliquantulum azuli coloris, non tamen est in colore azuli, & non est in ejus soliditate. sed est in eo arenositas quædam: & quandoq; utuntur eo pictores loco azuli, & est lenis tactus. Ex horum sanè verbis perspicuum fit, lapidem Armenium colore esse viridi, ad cæruleum inclinante. Talis autem esse comperitur, qui in argenti fodinis, in compluribus Germaniæ locis foditur: & è quo colorem illum ad pictorium usum parant, quem vulgò vocant verde azzurro, ac si diceres viride cæsium, vel viride cæruleum. Namq; is colore chrysocollam refert, sed dulcitie præcellit. Quamobrem crediderim ego, eos non longè abesse à veritate, qui dicerent, Germanicum hunc lapidem illi congenerem esse, quem Armenia mittit: siquidem patrium Armenii nomen genus non immutat, neq; etiam obstat, quin & in aliis regionibus lapis hic gigni posit. Quippe Phrygius lapis à Phrygia regione dictus optimus in Cappadocia foditur, ut Dioscorides est author. Id quod facile ostendit, Armenium præter Armeniam, alias quoque regiones gignere posse. Nec refert, quòd scripserit Manardus Ferrariensis libro tertio epistola tertia. Armenium lapidem hodie non facilè inveniri posse. Quandoquidem cum certò sciam, multa in officinis ferè omnibus deesse medicamenta, eaq; præsertim, quæ ex metallorum fodinis expetuntur, quæ tamen suo natali solo, ubi proveniunt, copiosa reperiuntur, mirum certè non fuerit, si Armenio etiam lapide careant seplasiarii. Hac itaq; ratione ductus, haudquaquam dubitaverim affirmare, quin & hic in Germaniæ metallis proveniens, in Armenii lapidis genere legitimè recenseri queat: quemadmodum in Gagatis, Phrygii, Assiq; genere nobis recipiuntur, qui alibi, quam in Gagate lavio, in Phrygia, & Asso inveniuntur: præsertim cum notis omnibus ac viribus Armenio per omnia simili hic habeatur. Notis quidem quòd summè virent, & ad cæsium colorem proximè accedat. Viribus autem, quòd (ut equidem testari possum) atra bile vexatis maximè conferat, iis vomitum, & alvum ciens. Porrò seplasiæ (ut omnibus constat) non modò multis destituuntur fossilibus medicamentis, sed continuò alterum alterius loco supponunt: nempe cadmiam pompholygis loco, spodii vice complura antispodia, & proflore æris, ralem æruginem subjiciunt: cùm tamen & pompholyx, & spodium, & flos æris copiosa, legitimaq; reperiantur omnibus in fornacibus, ubi argentum & æs funduntur. Nam ex hoc, quòd in officinis non reperiatur Armenius lapis, quemadmodum alia complura, haudquaquam colligere licet, quòd hæc omnia sint in fodinis fornacibusq; non habeantur. Præstat mirum in modum Armenius lapis (etsi id Galeno, Paulo, aliisq; veteribus incognitum existimetur) ad atram bilem dejiciendam, ut testis est Alexander Trallianus clarißimus author, libro primo capite de melancholia, ubi sic inquit: Quòd si hiera data melancholicæ imaginationes nihilominus infestare videantur, tunc sine ulla cunctatione lapidem Armeniacum dare festinato. Novi enim ex veteribus antiquiores ad veratrum album properasse, ubi affectum ab aliis purgationibus nihil penè immimui conspicerent. Verùm ego lapidem Armeniacum veratro albo præfero, atque licet utentem ipso experientia cognoscere, quomodo præterquam efficaciter etiam sine molestia, & periculo purget, quorum nihil album veratrum habere novimus. Si igitur res postulat, non modò infra per alvum, sed etiam per vomitum purgationem fieri, lapidem illotum exhibere convenit. Sit autem modus ipsius scrupuli tres, aut quatuor, aut paulò amplius, minusve, pro virium simul, & copiæ humoris noxii ratione. At si æger purgatione per vomitum non admodum indigere videatur, sed per imum ventrem totum vitiosum humorem exire conducat, tunc lapidem eluere oportet usq; ad duodenas (vetus legit quinquagenas) vices. Ubi enim sic fecerimus, neq; turbationem stomachi, aut compressionem, lapis excitare potest, sed etiam minori cum molestia nigrum terrestremq; humorem vacuabit, ut paucis præteritis diebus adjumentum ex eo nobis accessisse percipiamus. Dato autem ex eo scrupulos quinq;, aut sex, ut plurimùm ex aqua tepida, semper ex cognatis dicta conjectura deprehendens an plus, minusve exhibere debeas. Quòd si ægrum etiam bis adhuc requirere insidentem, amaram & venenosam qualitatem, ut æger ideo medicamentum bibere detrectet. Sin autem nonnulli humi-

Manardus.

Armenii lapidis vires ex Alexandro.

humidum aliquod medicamentum ſumere adverſentur (multi enim in totum non ſuſtinent liquidum medicamentum aſſumere) in catapotia lapidem redigere oportet. Si verò libet, etiam picræ aliquam inſignem partem admiſceto aut etiam ex aliis quibuſdam, quæ purgationem magis promoveant, & non renitantur. Ne autem is, qui parare velit horum confectionem, inquirendo laboret, viſum mihi eſt ea de cauſa etiam horum compoſitionem meminiſſe. Habet autem in hunc modum. Picræ ſemuncia, epithymi ſemuncia, agarici ſcrupuli quatuor, ſcammonia uncia, caryophyllorum grana viginti. Contuſa excipiantur rhodomelo aut ſucco citrii, aut rhodomelite. Dentur ſcrupuli duo plurimum quatuor. Notandum verò eſt, præterquam quòd ventriculum corroborant, ſimul etiam varios humores, præſertim terreſtrem, & melancholicum, citra moleſtiam purgare poſſe: hactenus Alexander. Cæterùm Armenium lapidem dejectoria facultate pollere in atrabiliariis morbis, novit etiam Actius: quippe qui l. 2. c. 47. ex Nicheſſonis medici authoritate, ſi de eo ſcriptum reliquit: Armenium, quo pictores utuntur, duodecima drachmæ parte melancholicis, & craſſum ſanguinem habentibus dato. Datur & pueris pectoris morbo infeſtatis: revomunt enim, nam vomitorium exiſtit. Datur & morbo ſacro obnoxiis, ac furioſis, hoc modo: Centaurii faſciculos manipulares tres in aquæ marinæ heminis tribus coquito, donec una ſuperſit, & cum excolato decocto, Armuthei lapidis, quem Græci Armenium vocant, tertiam drachmæ partem tento ac confidenter exhibeto: nihil enim periculi eſt. Itaq; noſſe operæ pretium eſt, quòd Armenium penitus revomitur, nihil memorabile ſurſum efferens, ſed & infernè modicum quid paulatim & in pluribus ſeceſſibus effert: hæc Actius. Novit præterea, Armenii vires dejectorias inter recentiores Græcos Actuarius, ut videre eſt in ſuo de compoſitione medicamentorum libello. Verùm alias ab illa Armenio lapidi vires reddidit Galenus lib. 9. ſimplicium medicamentorum, his verbis: Armeniacum vim habet extergentem, cum levicula acrimonia, & leviſſima adſtrictione. Itaq; tale cùm ſit ocularibus miſcetur facultatibus. Et ipſo per ſeſe quoq; ad pollinis lævorem redacto, utimur ſicco ad pilorum in palpebris incrementum: nempe ubi præ humorum acrimonia partim excidunt, partim verò nec creſcunt, nec aluntur. Siquidem depaſtis his acrimonia, in bonam naturam habitum pars reducitur: cujus cùm alia ſint munera, tum etiam producendi, incrementum præbendi, ac roborandi, qui in palpebris ſunt pili: quippe cùm prima, & ex profeſſo quædam ſint medicamentorum opera: quædam verò mediante natura, quæ animantium corpora diſpenſat, eduntur, velut quæ in his ipſis calliblephara nuncupant. Ipſa enim partes moderatè læſas mediocriter deſiccant, pilos corrumpentem humiditatem abſumendo, quæ ubi abolita eſt, tum natura ad proprias redit actiones, nimirum ſublatis, quæ hactenus ipſi impedimento fuerant. Hæc Galenus. Cæterùm procul dubio aberrant, qui lapidem armenium, quem pulcherrimum fodiunt Germani in Comitatu Tyrolenſi propè Sbozium pagum, Melochitem eſſe putant, id quod experientia comprobatur. Si quidem lapis hic (ut ego pluries atq; multoties expertus ſum) mirificè melancholicos morbos curat, ut Trallianus longa ſatis oratione teſtatur de Armenio lapide. Atqui hujuſmodi viribus præſtare Melochitem, qui ſcribat habeo neminem. Albertus enim de eo verba faciens, valere tantùm dicit ad nocentes caſus, ob idq; ſuſpendi ſuper infantium cunabula. Lapis, qui Græcis λίθος ἀρμένιος, Latinis lapis Armenius cognominatur: Mauritanis, Hager ſeu Hagiar Armeni: Italis, Pietra.

Vires ejuſdem ex Actio.

Melochites lapis.

Nomina.

Κυανὸς λίθος. COERULEUS LAPIS. CAP. LXVI.

COerulei origo ex ærariis metallis in Cypro: copioſior ex arena litorali ſecundum quoſdam ſubcavatos ſpecus maris invenitur, qui magis probatur. Eligi debet inebrietas. Uritur ut chalcitis: lavatur ut cadmia. Vim habet reprimentem, & modicè erodentem: cruſtas gignit, & exulcerat.

Cœrulei lapidis confid.

COeruleum officinæ Avicennæ doctrinam ſecutæ, Lapidem Azuli, vel Lazuli vocant. Probatiſſimus, qui ſcintillis aureis emicat. Lapis hic (ni fallor) cum Armenio non obſcuram habet cognationem, quòd non modò utriq; ſimul in iiſdem proveniant metallis, promiſcueq; oriantur, ſed quòd etiam iiſdem ferè viribus præditi ſint ad atram bilem dejiciendam: quo factum eſt, ut Mauritanorum quidam alterum cum altero ineptiſſimè confuderint. Cæterùm quoniam tradidit Avicenna, cui ſubſcribit Meſues, cæruleum, ſive (ut eorum nomine utar) Azulum, ſepticæ ac putrefacientis eſſe facultatis, non deſunt è recentioribus, qui eum deteſtentur, quemadmodum & catapotia, quæ ad atrabiliarios affectus ex lapide ipſo cæruleo paſſim in pharmacopoliis parantur: è quorum numero eſt Fuchſius medicus noſtræ ætatis celebris, in ſuis paradoxis. Verùm quamvis conſuſè ſatis de Cæruleo, & Armenio ſcripſerint Mauritani, non tamen obſtat, quin is bilem atram pellere queant. Id quod priores veteresq; Græci, vel ignoraverunt, vel ſilentio diſſimulaverunt. Porrò Galenus, etſi non explicuerit cæruleum atrabiliarios humores ducere, tamen ſcripſit deficientem habere facultatem. Quod cùm fortaſſe perpenderent Arabes, qui multorũ medicamentorum, quæ Græcis incognita fuiſſe videntur, diligentiſſimi fuere indagatores, invenere tandem facto pluries periculo, cæruleum atram bilem peculiariter dejicere. Sed ſi ut in præcedenti capite oſtenſum eſt, uſq; ad Alexandri ætatem è veteribus nemo noverat Armenium in detrahenda, citra noxam, atra bile facultatem habere albo veratro parem, mirum quidem non fuerit, ſi etiam longo poſt tempore, id ſcripſerint Arabes, vel quòd ab eo fortaſſe acceperint, vel quòd ex ſe ipſis id facultatis Armenio ineſſe adinuenerint. Præterea cùm Armenium, & cæruleum non modò in iiſdem proveniant metallis (ut in pluribus Germaniæ locis nos ipſi vidimus) ſed ſimul promiſcueq; oriantur, adeò ut Cærulei fruſtum, Armenii non modicum contineat, ſicut è converſo, rectè quidem exiſtimari poteſt pari ferè facultate, vel non admodum diſpari hoſce lapides eſſe præditos. Hinc itaq; fit, ut mihi planè Mauritani à Fuchſio, & aliorum calumnia vindicandi videantur. Quippe cùm cernerent naturam hos lapides promiſcuè, indiſtinctèq; progignere, quid mirum ſi ipſam imitati, eorum hiſtoriam & facultatem indifferenter tradiderunt? cum pro certo ex his exiſtimandum ſit, nil aliud eſſe Armenium, quam cæruleæ materiæ, nondum a calore in terræ viſceribus ad ſummum perfectæq; coctam: quemadmodum chalcitin, miſy, ſory nil aliud eſſe creduntur, quam chalcanthi materia. Hæc igitur cùm accuratè perpendiſſet clariſſimus Manardus Ferrarienſis, ubi in ſimplicia medicamenta à Meſue conſcripta diligentiſſimè adnotavit, eorum ſententiam refellit, qui cærulei uſum, ſua tantùm ducti opinione, tam acriter vituperant his verbis. Cæruleo Græci nullam vim dejectoriam adſcribunt, ſed videntur hæ vires ab Armenio derivatæ. Arabes enim utrunq; confundunt. Serapio, quidem, & Averroes ſub Lazuli nomine de Armenio tractantes, Avicennæ de Azulo ſcribenti, ferè ei omnes vires attribuit, quas Græci utriq;. De Armenio verò ea ſcribit, quæ Græci: ſolùm addens, quòd atram bilem magis purget, quam cyaneus. Quæ omnia licet vera ſint, non tamen ego his acceſſerim, qui non ſecus ac pernicioſiſſimum venenum hunc formidat. Experientia enim certa ſcio, quòd ſi benè abluatur, multum juvat, & vel nihil, vel parum ladit: hæc ille. In cujus certè ſententiam unuſquiſq; Medicus facilè deveniet, qui potius rationalis ſit, quàm pertinax. Nam etſi dixerit Avicenna cæruleum

Mauritanorum tutela contra Fuchſ.

Azulum Avicennæ.

leum exedentis esse facultatis, hoc quidem non impedit, quin haustum atram bilem dejicere possit absq; noxa, si diligenter fuerit ablutum, quandoquidem ejus peracuta septicaq; facultas pluribus lotionibus ab eo facile tollitur. Præfertur in hunc usum quod aureis maculis pellucet: namq; id, quo seplasiæ abundant, & quo in Germania pictorios colores parant, tum facultate imbecillius, tum ignobilius habetur. Memini me ad nonnullas tam æris, quàm argenti fodinas accessisse, in quibus & cærulei, & Armenii in acervos congesti plurimum vidi: attamen nullum mihi in iis locis cæruleum repertum est, quod aureis fulgeret scintillis, eò quòd non proveniat hoc nisi tantùm in auri fodinis. Idcirco cæruleus ille color, qui vulgò nobis dicitur Azzurro oltramarino, ab omnibus magno æstimatur pretio. Fit enim is ex cæruleo lapide, qui tantùm auri metallis in orientalibus regionibus foditur omnium præstantissimus. De illo autem, qui ex arena in maris littoribus inventa conficitur, quid plura dicam non habeo, quàm scripserint Dioscorides, & Plinius. Cærulei vires retulit Galenus lib. 9. simplicium medicamentorum. sic inquiens: Cyanos medicamentum acri facultate est, tum detrahendi, quam καθαρτικὴν vocant tum digerendi, potentiore quàm cinnabari. Inest quoq; ei nonnulla adstrictio hæc Galeni verba. Quæ sanè vel non legisse vel non animadvertisse Manardus ex eo deprehenditur, quòd cæruleo Græcos nullam vim dejectoriam tribuisse scriptum reliquerit. Κυανὸς λίθος *sic Græcè, Latinè verò Cæruleus lapis vocatur: Arabicè Hager alezaoard, Lazivard, seu Azul: Officinis, Lapis lazuli: Italicè, Pietra cerulea: Germanicè, Lasurstein: Hispanicè Azul.*

Cærulei vires ex Gal.

Nomina.

Ἰνδικὸν. INDICUM. CAP. LXVII.

INdici duo genera: unum sua sponte nascitur, tanquam spuma, germinatione Indicis arundinibus exiens. Alterum infectoriæ dant officinę: & est spuma purpurea innatans cortinis, quam detractam artifices siccant. Optimum existimatur, quod cærulei speciem præbet, succum suum forbet, & læve. Inter medicamenta est, quæ leviter adstringunt, & inflammationes, tumoresq; rumpunt: purgat, & reprimit ulcera.

INdicus color, quo hodie pictores utuntur, tametsi in seplasiis ubiq; venalis habeatur, fit tamen in infectoriis officinis ex glasti recremento, ut spuma, cùm lanæ glasto ipso inficiuntur. Quod autem spontè nascitur tanquam spuma germinatione arundinibus exiens, quod sciam, ad nos non defertur. Plinius libro 35. c. 6. factitium indicum in purpurariis officinis fieri ait ex purpuræ spuma cortinis innatante. Qua in re Dioscoridis verba non rectè accepisse videtur Plinius. Siquidem author non ex purpurarum spuma fieri Indicum scribit, sed ex purpurea spuma (talis enim est quæ ex isatide provenit) innatante cortinis in infectoriis officinis. Nulla namq; quod mihi compertum sit, ex purpurarum sanguine, quo regum vestes olim tingebantur, spuma proferebantur. Quod Græci Ἰνδικὸν, *Latini quoq; Indicum vocant: Itali, Indico.*

Indici consid.

Nomina.

Ὤχρα. OCHRA. CAP. LXVIII.

OChram levissimam, & omnino luteam eligere oportet, saturatam, non lapidosam, friabilem, natione Atticam. Uritur hæc, & lavatur cadmiæ modo. Vis ejus adstringere, erodere, collectiones & tubercula dissipare. Excrescentia in carne reprimit, cava cum cerato explet, & articulorum tofos comminuit.

OChra fossilis, qua pictores utuntur, cur legitima non sit, quid obstet non video: quanquam hac (quod sciam) ex Athenis laudatissima non adferatur, quemadmodum nec Vitruvii tempore, qui Ochræ Attica usum in Italia jam exolevisse scribit. Est itaq; Ochra terra, quæ in plumbi fodinis aureo colore reperitur. Quamobrem qui rerum causas perscrutantur, arte etiam ochram ex plumbo ipso conficiunt, quæ coloris nitore fossitiam superat. Præstantissimam ochram non longè a Tridento effossam, misit ad me hoc anno Martinus Guidottinus Tridentinus, seplasiarius harum rerum diligens inquisitor, qua nullam hactenus vidimus meliorem. Ochræ in libris simplicium medicamentorum non reperio meminisse Galenum: tametsi ejus mentionem fecerit commento 2. in Hippocratis prognostica de vomitione agens, cùm inquit: Ochræ enim genus quoddam terræ est, cujus potissimum Attica probatissima est. Quæ ὤχρα *Græcè, Ochra item Latinè & Italicè appellatur.*

Ochræ consid.

Nomina.

Κιννάβαρις. CINNABARIS. CAP. LXIX.

HAllucinantur qui cinnabarin minio eandem esse existimant. Minium enim in Hispanis ex lapide quodam argenteæ arenæ permisto, temperari solet, alioqui non dignoscitur. Fornacibus autem in florentissimum, flagrantissimumq; colorem permutatur. In metallis verò strangulantem halitum eructat: itaq; facies incolæ vesicis obvelant, ut per illas spectent, nec respirando noxium aerem attrahant. Eo pictores ad sumptuosa parietum ornamenta utuntur. Cinnabaris verò ex Aphrica defertur, & magno constat: hactenus invenitur, ut vix versicoloribus pictorum lineis satisfaciat: intento colore, nec diluto præditum, quare quidam sanguinem esse draconis existimaverunt. Vim habet cinnabaris hæmatitæ lapillo eandem. Convenit ad oculorum medicamenta, verùm efficacius: magis enim adstringit, & sanguinem cohibet. Ambustis igni, & papularum eruptionibus, cerato excepta medetur.

CInnabaris, qua Officinæ, & pictores utuntur, longè sanè differt (ut planè constat) à Dioscoridis Cinnabari: quandoquidem nostri usus cinnabaris res factitia est ex sulphure, & argento vivo diu arte quadam igne torrefactis. Est & aliud cinnabaris genus fossile, & sponte per se nascens, ut postea dicetur: verùm non ut factitium copiosum, nec adeò colore præcellens. Quæ autem à Dioscoride describitur, ex Aphrica defertur, eadem facultate pollens, qua hæmatites lapillus, quem non modo prætulit ipse foris appositum ad plures oculorum morbos: sed etiam intus assumptum, ad urinæ angustias, muliebrium locorum defluxiones, & cruentas expuitiones. Quibus utique affectibus vulgaris usus cinnabaris nullo pacto competere potest, quòd propria vi erodat, exulceret, & haustum perniciem adferat, & proinde sit oculis & internis visceribus inimica. Cæterùm quidnam inter ea, quæ hac ætate in usum medicum veniunt, Dioscoridis cinnabaris esse possit, non equidem ausim decernere, sed potius quod sentio, adducor, ut conjecturis quibusdam assequar: quippe quòd

Cinnabaris consid.

quòd Dioscorides Cinnabarin nullis notis descripserit, neq; tradiderit an factitia res sit, aut fossilis, an ex plantarum materia proveniat. Sed anteaquàm conjecturas eas afferam, quibus constare videtur Dioscoridis cinnabari seplasias nostrates non destitui, Plinii sententia cognoscenda est, qui lib. 33. cap. 7. affirmatè scribit, nil aliud esse cinnabarin, quàm draconis sanien etsi elephantorum mortentium pondere, permisto utriusq; animalis sanguine: quodq; nullus alius sit color, qui in picturis propriè sanguinem reddat: & quòd ea etiam antidotis medicamentis sit utilissima. Id quod pariter affirmat Julius Solinus in varia historiarum lectione. Ad hæc scire convenit, gummi cujusdam arboris in Aphrica nascentis ad nos deferri, quod etiam hoc ævo sanguinis draconis lacrymam officinæ vocant, colore sanguinis, pellucidum, leve, & fractu minimè cõrumax. Hoc nostrates officinæ vulgo vocant Sangue di drago in lagrime, alterius differentia qui pluribus impositis passim in orbiculos coactus venditur. Priorem itaq; non ab re lachrymam appellant, quòd scribat Aloisius Mustus patritius Venetus in suis in Aphricam navigationibus, ex arbore quadam hoc gummi collachrymare, colore, & substantia sanguini simili: inciso tamen ab incolis prius arboris cortice, ut fusius inde effluat. Hoc (ut idem subdit) æneis cacabis excipiunt, & igni resinæ modo decoquunt, quousq; consistat, draconis sanguinem, nescio qua ratione ducti, ipsum appellantes: nisi id eveniat, quòd fortasse sua lingua plantam, a qua destuit, draconem appellent. Ex his itaq; nobis jure conjectare licebit, gummi hoc Dioscoridi facilè cinnabarin esse, quòd primùm non aliunde quàm ex Aphrica deferatur, nec inde copiosum: quod item pictoribus expetatur, ut intento ejus colore, purpureas, rubentesq; concinnent umbras, ubi prius picturas rubro, vel purpureo infecerint: quòd deinde ob raritatem etiam hoc tempore, quo frequentius in Aphricam navigatur, non vili veneat pretio: quòd deniq; (ut Dioscorides inquit) viribus hæmatitæ lapillo per omnia respondeat. Nam, ut periculum facientibus liquidò patebit, adstringendi vi pollet, & majore quidem quàm hæmatites: quo fit, ut felicius cohibeantur medici ad mulierebres, & dysentericas fluxiones, ad cruentas excreationes, ad firmandos commotos dentes, & roborandas gingivas. Hic accedit, quòd si Dioscoridis ætate non deerant, qui cinnabarin esse draconis sanguinem existimarent, mirum sanè non fuerit, si per plures ætates producta hæc falsa opinio ad hæc usq; tempora invaluit. At ipse, ne simplicium medicamentorum doctrinam sectantes hoc tenerentur errore, inanem eorum sententiam silentio involvendam non duxit, qui cinnabarin draconis sanguinem appellabant cùm inquit. Hactenus invenitur cinnabarin, ut vix versicoloribus pictorum lineis satisfaciat, intento colore, nec diluto præditum: quare quidam sanguinem esse draconis existimaverunt. Ex his igitur cùm conjecturis, tum rationibus colligendum esse putaverim hanc lachrymam, colore sanguinem præ se ferentem, legitimam esse Dioscoridis cinnabarim. Cæterùm videtur hac in re manifestè aberrasse Plinius, quandoquidem etsi asserat cinnabarim nil aliud esse quàm draconis ferocissimæ belluæ sanguinem, elisæ elephantorum morientium pondere, cùm tamen dixerit nullum alium reperiri colorem, qui in picturis magis ad vivum sanguinem reddat, quàm cinnabaris, facilè deprehenditur error. Quippe necessarium sanè fuerit, ut de hac lachryma omnino intellexerit, putaritq;, falsus vulgari appellatione, lachrymam hanc illum draconis sanguinem esse, ab elephante (ut referunt) collisi. Nam consentaneum minimè videtur, ut hujusce belluæ sanguis extra vasa in terrã diffusus, pulvere & lapillis commistus, situ & putredine obductus cõtabefactusq;, vivum, ac verum sanguinis colorem referre posit: quemadmodum nec ille syncerum sanguinis colorem præbet, quem impostores suo arbitrio factitant, ex hircino sanguine, rubrica Sinopica, vel fabrili, contusis lateribus & sorbio diutius insolatis, illius pro posse colorem & substantiam imitantes, qui ex collisis simul draconibus, & elephantibus (si tamen vera narrant) emanare solet, quiq; jam longo tempore ad nos advehi desiit. Quo posteà factum esse opinor, ut in ejus defectu factitium supposuerint impostores, & hanc fraudem excogitaverint: neq; solùm ea ratione, quam modò diximus, ipsum parant, sed etiam modis aliis compluribus, resinas, rubiæ infectoriæ radices, brasilii decoctum, tragacantha lachrymam, rubricas, & alia permulta immiscentes, quæ ne longior sit sermo, quàm series ipsa exposcat, silentio duximus involvenda. Verùm hic fortasse illud quispiã nobis obtrudet, quòd cùm hoc loco scribat Dioscorides de metallicis tantùm, ac fossitiis tum coloribus, tum medicamentis, consentaneum minimè videatur, ut his inseruerit arborum lachrymas, quarum historias, & facultates diffusius lib. primo pertractavit: & ob id omnino credendum sit, cinnabarim fossile esse medicamentum. Hæc objicienti ita respondsum volumus, quòd cùm ea hoc loco recenseat Dioscorides, quæ ob colorum nitorem, in pictorium veniunt usum, nempe cerussam, chrysocollam, Armenium, cæruleum, Indicum, ochram, & alia pleraq;, non mirum, nec præter institutum mihi sanè videtur, quòd his etiam cinnabarim adjunxerit, quanquam arboris fuerit lachryma. Videmus enim inter hæc Indicum quoq; à Dioscoride connumeratum esse, quod tamen nec fossile, nec metallicum est, sed in India spumæ instar, ex arundinum quarundam germinatione sponte provenit: atq; etiam arte quadam fit ex isatide herba in infectoriis officinis. Ex his itaq; omnibus palam fieri arbitror, quòd communis usus cinnabaris, quam Dioscoridis Minium, quòd in fornacibus fiat, & florentissimo flagrantissimoq; colore spectetur, esse mihi semper persuasi, ab ea longè diversa sit, de qua author noster hic mentionem facit. Est enim, ut suprà dictum est, nostri usus cinnabaris fossilis, & factitia: nota hæc omnibus, & frequens: illa verò rara, nec multis cognita. Fossilem (ut proxima commentatione latius dicetur) vidimus frequenter nos in argenti vivi fodinis, Hydria monte, qui una tantùm die à Goritia distat, circa Carnicolæ fines. Lapis est purpureus ad rubedinem declinans, hæmatitæ lapidi æmulus, non admodum durus, impensè tamen gravis, tantoq; plerunq; argento vivo prægnans, ut per sese, nulla ignium vi guttatim exiliat. Factitiæ eodem loco plurimum etiam paratur ex argento vivo, & sulphure, fictilibus quibusdam conclusis, & flagrantissimo igni admotis, donec ad saturitatem rubescant. Id quod fieri à natura crediderim in ea, quæ fossilis fuerit, in terræ visceribus. Nullus harum usus in medicamentis, quæ intus in corpus sumuntur, quòd perniciosæ sint, & venenosæ. Hinc fortè factum est, ut existimaverit Fuchsius, in Nicolai Myrepsici codice in Damasonii antidoto ab aliquo imperito additam esse cinnabarim. Sed in hoc alia planè à Fuchsio opinio nostra est, quippe quòd putem Nicolaum eo in loco non de fossitia vel factitia cinnabari intellexisse, sed de ea arboris lachryma, de qua scripsisse Dioscoridem, jam evidentissimum, ni fallor, à nobis factum est. Nam cùm cinnabaris hæc Dioscoridis testimonio, hæmatitæ lapillo pares habeat vires, probaveritq; is hæmatitem ad urinæ difficultatem, dubitandum sanè non est, quin consultò antiquorum cinnabarim ea in antidoto addiderit Nicolaus quam specialim ad difficultatem, & stillicidium urinæ commendat. Cæterùm quamvis communis usus cinnabaris in medicamentis, quæ sumuntur in corpus, omnino lethalis, & perimens sit, constat tamen iis utiliter admisceri posse, quæ exterius adhibentur, nempe suffimentis, quæ fiunt ad delendam Gallicam luem, ubi cætera non profuerint remedia, unguentis item nonnullis ad idem facientibus & ad contumacia ulcera, aliisq; medicamentis, quorum vires longum esset in præsentia recensere. Porrò cùm dicat Dioscorides hallucinari eos, qui cinnabarin minio eandem esse existimant, cumq; etiam scribat sequenti capite argentum vivum ex minio fieri, quod abusivè cinnabaris dicitur, omnino mihi persuasum volui, nil aliud Dioscoridi esse minium, quàm fossile hoc, quod diximus cinnabarim fossitiam hodie appellari, à quo argenti vivi plurimum eliciunt in Hydriæ fodinis. Auxit præterea opinionem ipse Dioscorides, quippe qui asserat Minium in metallis strangulantem halitum eructare, ob idq; fossores vesi-

Cinnabaris draconis sanies Plinio.

Sanguis draconis duplex.

Plinii error Cinnabarim sanguinẽ draconis statuentis

Objectionis dilutio.

Cinnabaris fossilis.

Cinnabaris factitia.

Fuch. opinio reprobata.

Minium Dioscor. quid nobis.

ves vesicis sibi faciem obvelare, ut per illas spectent, nec respirando noxium vaporem attrahant. Quandoquidem ubi cinnabaris in Hydria monte foditur (ut ego vidi, & testari possum) artifices eam decoquentes fictilibus quibusdam ad id confiatis, & converso simul ore argilla circumlitis, ut inde argentum vivum eliciant, nares, & os linteis sibi obstruunt, ne noxio vapori liber pateat aditus: quòd non modò hujusce halitus noxa, anheloси fiant, qui hauserint, sed plerunq; dentes universos amittant, putrescentibus circumquaq; gingivis, ut quidam apertissimè testantur, qui spreto navium, & oris velamento, ut cæteris viderentur fortiores, edentuli prorsus facti sunt continuo tremore concussi. Accedit huc Vitruvii authoritas, quæ sententiam nostram maximè tuetur. Ipse enim septimo volumine suæ architecturæ ita de Minio disserit. Ingrediar minii rationes explicare. Id autem agris Ephesiorum Cilbianis primùm memoratur esse inventum, cujus & res & ratio satis magnas habet admirationes. Foditur in gleba, quæ ἄνθραξ dicitur antequam tractationibus ad minium perveniat, vena uti ferro, magis subrufo colore, habens circa se rubrum pulverem. Cùm id foditur, ex plagis ferramentorum crebras emittit lachrymas argenti vivi, quæ à fossoribus statim colliguntur: hæc Vitruvius. Nos equidem hoc idem vidimus in Hydriæ montis fodinis: ubi plerunq; evenit, ut vulnerata ferramentis vena, argentum vivum fonticuli instar, in substratam defluat humum. Sunt quoq; Minii quàm pulcherrimi fodinæ pluribus in locis in Bohemia, ubi copiosum quoq; foditur atq; Hychriaco longè admodum pulchrius. Hujus apud me sunt aliquot frusta, ad ostentationem asservata. Cæterùm Plinio minium diversorum est genera, ut loco superius citato legitur, ubi cuncta ejus genera retulit his verbis: Invenitur in argentariis metallis minium quoque, & nunc inter pigmenta magnæ authoritatis. Theophrastus tradit inventum minium à Callia Atheniense initio sperante aurum posse excoqui arena rubente in metallis argenti: hanc fuisse originem ejus. Reperiri autem jam tum in Hispaniis, sed durum & arenosum. Item apud Colchos in rupe quadam inaccessa, ex qua jaculantes decuterent: id esse adulterum. Optimum verò supra Ephesum Cilbianu agris. Arenam cocci colorem habere, hanc teri, dein lavari farinam, & quod subsidat iterum lavari. Juba minium nasci in Carmania tradit. Hermogenes & in Aethiopia. Sed neutro ex loco invehitur ad nos nec ferè aliunde, quàm ex Hispania. Sed adulteratur multis modis, unde præda societati. Namq; est alterum genus in omnibus ferè argentariis, itemq; plumbariis metallis, quod fit exusto lapide veris permisto, non ex illo, cujus vomicam argentum vivum appellavimus, sed ex alio simul reperto. Steriles etiam plumbi suo colore, nec nisi in fornacibus rubescentes, exustiq; tunduntur in farinam. Et hoc est secundarium minium perquàm paucis notum, multum infra naturales illas arenas. Syncero cocci nitor esse debet. Probatur auri modo. Auro candente fucatum nigrescit, syncerum colorem retinet. Invenio & calce adulterari. Ac simili ratione ferri candentis lamina, si non sit aurum, deprehendi illico. Hactenus de minio Plinius. Hinc igitur palàm est antiquis minium & fossile, & factitium extitisse. Nec sanè dubitaverim, quin in factitii genere acceperint ipsi cinnabarim factitiam, quæ passim in sepiastiariorum officinis inventur. Id minium hodie appellant pharmacopolæ, tum etiam pictores, quod veteres Graci Sandycem vocavere, ex plumbo, aut cerussa in fornacibus perustis paratum, de quo etiam videtur intellexisse Plinius. Κιννάβαρι sic Græcis ut Latinis etiam Cinnabaris appellatur: Officinis, Sangue di drago in lacrime. Italis, Cinabro: Hispanis, Sangre de dragon.

Cinnabaris collectio.

Vitruvius de Minio.

Minii genera. Plinio.

Nomina.

Υδράργυρος. ARGENTUM VIVUM. CAP. LXX.

Argentum vivum fit ex minio, quod abusivè cinnabaris dicitur, patinis fictilibus imposita, ferrea concha cinnabarin continente, & calice cooperta, argilla superlita, carbonibus succendunt, siquidem detersa fuligo quæ calici insidet, refrigerata in argentum vivum coit. Quinetiam invenitur in argenti fodinarum tectis stillatim concretum. Alii per se in metallis inveniri tradunt. Servatur in vitreis, aut plumbeis, aut stagneis, aut argenteis vasis: siquidem aliam materiam omnem exedit, & defluere facit. Potum vim pernicialem habet: suo enim pondere interna exest. Remedio est lac multum subinde potum, & vomitionibus rejectum, aut vinum cum absinthio, aut apii decoctum, aut semen hormini, aut origanum, aut hyssopum cum vino. Auri limata scobs, id est, ramentum quàm tenuissimum epotum mirabili est auxilio.

Argenti vivi confid.

Argentum vivum omnibus notissimum, corpus est è fossilium genere, liquidum, & aquæ modo fluidum, colore argenteo, livescente, pellucidumq;: substantia verò lenta, tenui, in qua tam frigiditas, quam humiditas exuperat. Hæc igitur symmetria (ut Chymistarum, qui se philosophos existimant, fert opinio) res est sanè admodum disposita ad metallorum omnium generationem, quamobrem ipsorum tum originem, tum semen argentum vivum appellavere. Quinetiam non addensari putant, quòd ei non insit caliditas, & siccitas tanta, quæ ad id muneris obeundum sufficiant. Addunt temporis defectu id etiam evenire: ideoq; immaturum, indigestum, imperfectumq; reddi. Cæterùm relicta chymistis disceptandi materia, an ipsum metallorum quorumcunque prima fuerit materia, an aliter se res habeat, dicam, philosophorum tantùm, qui de eo scripserunt, sententiam secutus, facile Argentum vivum esse materiam ad metallorum generationem proximam. Quippe cùm facillimè omnibus se conjungat metallis, palàm nimirum fit, in gignendis aptissimam esse materiam, inq; præsertim, quibus facilius contactu inhæresci: quandoquidem in habentibus symbolum (ut vulgata propositio est) & in consimilibus facilis est transitus. Hanc itaque ob causam eos non rectè sentire putaverim, qui dicunt, quod si argentum vivum in terræ visceribus usque adeò decoctum esset, ut in aliquod fixum, firmumq; verteretur metallum, in plumbum potius aut stannum verti deberet, quàm in argentum, vel in aurum. Siquidem certum est, quòd id facilius plumbo, stannoq; contactu inhæret, quàm cæteris; tametsi non negaverim, quinetiam in argentum & aurum, argentum vivum converti possit, cùm etiam cum iis facilè commisceatur. Hic autem est chymistarum ludus, qui tempus conterunt, & oleum & operam perdunt, id arte reficere existimantes, in quo natura ipsa defecit: quam (ut liquidò constat) nemo unquam ita ad unguem imitari potuit, quin ab ejus mira solertia aberraverit. Omnia metalla in argentum vivum conjecta, supernatant, ut lignum in aqua, præter solum aurum, quod si injiciatur, statim petit fundum, quod hoc magis ponderet quàm cætera. Amplissima argenti vivi metalla (ut etiam in superiori capite diximus) visuntur in Hydria monte, qui quadraginta millia passuum à Goritia distat, ubi continuò copiosum elicitur è lapide quodam fragili potius quàm duro, colore ex nigro rufescente, & ad purpuram quadantenus vergente, ponderoso plumbi instar, & argento vivo scintillante. Hanc venam postquàm effoderunt, conterunt & in fictilia quædam angusti orificii conjiciunt, & recenti arborum musco obturant: deinde fictile alterum huic simile, latioris tamen oris, in terram sepeliunt, & alterius pleni inversum orificium, in illud inferunt, & argilla circumquaq; muniunt obturantq;, oscula, & vasa simul connectunt, & firmant. adeò ut vacuum fictile totum sub terra sidat, plenum verò totum supereminеat. Itaque in aperta area quàm plurima seriatim collocant fictilia, & deinde ignem in ambitus succendunt,

Quorundã errot.

dunt, cujus vi calefacta vena, argentum vivum guttatim distillat in substratum fictile. Hinc suo tempore eximunt, & in utriculos quosdam reponunt, quòd vasa ferè cuncta exedat ac dilaceret, præter vitrea, vel fictilia vitro circumlita. Quo fit, ut Dioscoridem mirari subeat, qui argentum vivum in argenteis, aut plumbeis, stagneisve, aut vitreis tantùm vasis servari posse scribit, quòd aliam materiam omnem erodat, nisi codex hic depravatus sit. Siquidem id falsum deprehenditur: nam argentum vivum exest ac destruit omnia metalla, quibus inhæserit. Ex quo potius, cùm hæc à Serapione non scribantur, qui tamen Dioscoridis omnia ferè scripta bona fide reddidit, planè suspicandum fuerit, huic capiti plura subesse menda: id quod etiam varia in hoc loco Oribasii lectio confirmare videtur. Reperiuntur autem in argenti vivi fodinis inter ipsius venam peculiares quædam lapidis illius rufi zonæ, quem fossores fossitiam cinnabarim vocant, de quo etiam in præcedenti capite diximus. Hic adeò argento vivo scatet, ut sæpius absq; alio igne inde per sese guttatim defluat. Evenit præterea dum fossores mucronatis instrumentis, venam effodiunt, ut purum profiliat argentum vivum, decurratq; celerius, veluti è fonticulo quodam. Porrò rari admodum sunt fossores, & hujusce materiæ artifices, tametsi robustissimi fuerint temperamenti, qui eo in opere ad quartum usq; annum incolumes perdurare valeant: quippe ob noxium metalli halitum partium omnium tremore concutiuntur. Cæterùm Galenus lib. 9. simplicium medicamentorum scribit, contra illud quod experimento comprobatur, Argentum vivum ex sponte nascentibus non esse, sed ex ijs, quæ præparantur, velut cerussa, aruginem, psoricum, litharg yros: fateturq; se nullum hujusce medicamenti fecisse periculum, an interimat, si devoretur, vel ubi foris fuerit admotum. Fit ex argento vivo & sale, quod ammoniacum vocant, lethale illud medicamentum, quod officinæ chymistas secutæ, Argentum sublimatum appellant, utrisq; simul admistis, & in vas vitreum conjectis, ac inde in fornacem deductis, ut hæc ignitum vi, in vasis sublime tollantur, ubi salis modo concrescunt, lapidescuntq; sacchari colore. Sunt etiam qui tantum communi sale, & chalcantho additis, argentum vivum sublimatum conficiant, alij verò salnitrum, alij alumen, alij Arsenicum album addunt. Atqui quod passim in officinis habetur, ex argento vivo, sale & chalcantho constat. Fit etiam ex argento vivo, & aqua, quam ex chalcantho alumine, & sale nitro conficiunt chymistæ, arte quadam, & ignium vi, id quod recentiores quidam Præcipitatum vocant. Cui facultas ineft sane admirabilis ad contumacia ulcera sananda, eaq; præsertim, quæ à Gallica lue emerserunt. Sunt etiam qui dimidij scrupuli pondere devorandum propinent, admistis margaritis, aliisq; quibusdam, quæ cor tueri non ambigunt, ubi quis Gallicis doloribus circa articulos conflictetur. Datur etiam melancholicis, Armenij lapidis modo, ut libello, quem de morbo Gallico scripsimus, abunde dictum est: namq; eosdem præbet effectus, vomitionibus expurgans. Sunt præterea qui purum syncerumq; Argentum vivum hauriendum præbeant non modò adultis, sed pueris, & infantibus ætate tenellis. Siquidem Brasavolus Ferrariensis, vir sane hac ætate clarissimus, suo de stirpium examine pro certo scribit, sæpius se dedisse Argentum vivum infantibus devorandum, vi vermium semimortuis, qui illico sanati sunt: idq; fecisse ait in ultima desperatione. Sed quomodo, vel qua mensura, vel pondere dandum sit, silentio involvit. At Goritienses obstetrices, ubi gravidæ diu in partu laboraverint, statim Argentum vivum scrupuli pondere nullis incommodis potandum exhibent. Quo fit, ut facilè mihi persuaserim, Argentum vivum potantes haud necare, nisi pondus, vel mensuram excesserit. Non tamen crediderim, quòd solum pondere interimat, ut quidam putant Dioscoridem tantùm secuti, ut latius lib. 6. differemus. Sed quoniam Argentum vivum nobis in mentem revocavit AVRVM omnium metallorum pretiosissimum præstantissimumq;, cùm ejus nusquam, quod extet, meminerit Dioscorides, crederem profectò non paucam naturæ rerum injuriam à me illatum iri, si hujus tam pretiosi metalli, cujus inextinguibili siti universus æstuat mundus, historiam & facultatem silentio præteriissem. Quandoquidem ob ipsius splendescentem coloris nitorem, opinati sunt naturæ operum indagatores, admirabiles auro ineſſe facultates, quibus homines non modò incolumes tueri posit, sed & longævos reddere. Quapropter mirum non est, si ipsum tanti faciat mundus, & ante cætera extollant homines. Auri itaq; materiam nil aliud esse scribunt, quàm substantiæ elementariæ sibi invicem proportione respondentes. Hæ autem simul commistæ, cùm pari sint virtute conformatæ, aliud sanè gignere nequeunt, quam amicabilem quandam, & optimam mistionem, quæ fermentatione, & coctione perficitur: quo fit, ut inde tam indissolubili nexu uniantur, ut permanentes, & ferè indissolubiles fiant, adeò quòd, sive id eveniat cœlestium corporum influxu, aut temporis vi, aut sagacissimæ naturæ opere, aut his omnibus unà concurrentibus, convertuntur eædem substantiæ in hoc metallicum corpus, quod vocant aurum. Hoc enim (ut diximus) ob sui tum ingentem temperiem, tum unitatem, tum optimam mistionem, adeò densum evadit, quòd non modo quandam communem consequitur permansionem, sed incorruptibilem ferè temperiem, & causam quandam, ob quam superflui nihil continere possit. Hinc igitur est, quòd quanquam longioribus seculis aurum in terra, vel in aqua sepultum permaneat, nunquam rubiginem contrahit: sicut in igne diutius permanens, non modò aliqua ex parte non comburitur, sed & depuratius, & splendidius efficitur. Ad hæc ob optimam sui unitatem, nullo phlegmate, nulloq; pingui redundat, ita ut perpetuò fulgeat, splendidissimumq; perduret. Quinetiam tractantium manus nullo colore tingit, nempe croceo, aut nigro, quemadmodum cætera faciunt metalla: neq; etiam aliquo odore, aut sapore gustantium, aut olfacientium tum nares, tum palatum inficit. Aurum intus in corpus sumptum, sive ex industria, sive inscius devorantibus, nullam penitus infert noxam, ut complura faciunt metalla: sed mirum in modum cor, & vitalem facultatem roborat, quod solis influxui acceptum plerique sapientes retulerunt. Quamobrem jure quidem dici potest, aurum omnium metallorum præstantissimum esse, ductile, colore lucido illiq; persimili, quo cuncta à sole illustrantur. Insuper propria quadam attractrice vi pollet, qua respicientium animos allicit, & disponit, ut ab ipsis illico desideretur: unde quidam existimarunt auro proprias quàm plurimas ineſſe dotes. In Italia propriæ syncerique auri fodinæ (quod sciam) nullibi extant. Atqui in Germania, Pannonia, ac Transylvania eæ pluribus in locis habentur. Auri venam ijs omnibus locis crediderim gigni, ubi cœlum id causæ elementaris influat ac disponat, de quibus antea disseruimus. Hujus vena variis lapidibus impacta visitur in asperrimorum montium visceribus. Verùm ea omnium præstantissima auri vena censetur, cui cæruleus lapis fuerit admistus: tantò enim melior hæc, quantò ponderosior, & colore vigentior, adeò ut illa cæteras præcellat, quæ pluribus auri guttis scintillet, vel in qua plures auri lineæ intercursantes conspiciantur. Est etiam auri ferax diversorum fluminum arena. Siquidem proculdubio constat in Hispania Tagum, in Thracia Ebrum, in India Gangem & Pactolum, in Pannonia Istrum, in Germania Rhenum, in Italia Padum & Ticinum, aureas ducere arenas, à quibus arte quadam aurum omnium probatissimum elicitur, veruntamen non omnibus eorum litoribus aureæ eædem sunt arenæ. Auri vires prodidit Avicenna secundo sui operis volumine, sic inquiens: Aurum in omnibus suis partibus æquale est. Inseritur medicamentis, quæ atrabiliariis competunt morbis. Ad hæc ubi actuali cauterio sit opus, ignitum aurum cæteris præstat metallis, quòd ulcus inde exortum citius consanescat. In ore contentum, anhelitus graveolentiam tollit. Auri scobs porphyrite lævigata in ea medicamenta additur, quæ ad alopecias, & lichenas parantur, tam intus in corpus sumpta, quam extra medicamentis excepta. Hæc item eodem modo diutius lævigata, adeò ut tactum ferè effugiat, oculis immittitur

Galenus notatur.

Argenti sublimati cõfectio.

Argentũ vivum exhibetur.

Auri historia & præstantia.

Auri vires ex Avicenna.

mittitur ad roborandam eorum aciem. Bibitur autem & ad cordis affectus, & animi mœrores. Argentum vivum quod Latinis, ὑδράργυρος & Græcis nominatur, Mauritanis Zaibar, seu Zaibach: Italis, Argento vivo: Germanis, Queckſilber: Hispanis Azogue. Aurum verò Latinis, χρυσὸς Græcè dicitur. Germanicè, Goldt: Italicè & Hispanice Oro. Nomina.

μίλτος σινωπική. RUBRICA SINOPICA. CAP. LXXI.

RUbrica Sinopis maximè probatur gravis, densa, ad jecinoris imaginem vergens, calculorum expers, concolor, cùm diluitur, impendiò fusilis. Effoditur in Cappadocia, speluncis quibusdam expurgataque defertur in Sinopem urbem, in qua venditur: unde cognomentum accepit. Vim habet exiccatoriam, quasi inducendo obstruentem & adstrictoriam: quapropter vulnerariis emplastris, & pastillis exiccantibus, & adstrictoriis commisceri solet. Alvum sistit, in ovo sumpta aut clystere infusa: datur jecinoris vitio laborantibus.

HOdie profectò neminem invenio, qui doceat, & explicet, qua nobis legitima sit Rubrica Sinopica. Sed quantum ego conjicere potui (etsi id pro certo asserere non ausim) nullum è fossilium genere occurrit, quod magis Sinopicam rubricam nobis repræsentet, quàm vulgarissimus bolus Armenus vocatus, is nimirum, qui in quadratas defertur massas, quique maximè vulnerariis medicis expetitur ad sanguinis profluvium cohibendum, & fracta ossa ferruminanda. Hæc rubrica (ut Georgius Agricola maximus fossilium indagator inquit) etsi jamdudum ex Sinope Cappadociæ urbe, unde nomen invenit, tantùm importabatur, constat tamen alibi etiam reperiri, non modò in propriis venis, sed in auriariis, argentariis, ærariis, ferrariisque metallis. Hanc omnino mihi opinionem illud auxit, quòd certò sciam plurimum pseudoboli Armenii ex ferrariis Illæ Tyrrheni insulæ fodinis ad nos quotidie convehi: quòd deinde colore sit jecinoris, pondere gravis, substantia densus: quòd etiam in aquam conjectus facilè dissiliat, quòd deniq; sua vi exiccet, adstringat, & cogat. Hæc enim gleba, cùm verus bolus Armenius non sit, nil aliud (meo judico) esse poterit, quàm rubrica Sinopica, quanquam à Sinope non deferatur. Cæterùm non desunt, qui firmiter asserere audeant Armenium bolum, quem vulgo orientalem appellamus, Sinopicam esse rubricam, sed ij proculdubio hallucinantur. Plura enim sunt, quæ palàm faciunt, hos manifestò decipi, & in errore versari. Siquidem ubi primum color expendatur, is sanè jecinoris non est, sed longè rubicundior. Præterea qui scribant Sinopicam rubricam esse pinguem, & in ore dentem butyri instar liquescere, habeo profectò neminem. Deinde si vires expendamus, nusquàm reperio scripsisse Dioscoridem aut Galenum, Sinopicam rubricam viribus esse præditam, quibus venenis & animalium venenosorum morsibus occurrere possit, quemadmodum Armenius bolus orientalis. Siquidem is omnium probatissimorum medicorum consensu, qui passim eo utuntur, non solùm venenis adversatur, sed pestiferis quibuscunq; morbis. Adde quòd aqua maceratum haud facilè dissolvatur. Sed plura de his (Deo volente) in secundo epistolarum nostrarum tomo differemus. Species Sinopidis (ut Plinius est author libro 35. cap. 6.) tres, rubra, & minus rubens, & inter has media. Quæ sanè differentiæ visuntur pariter in vulgari Armenico bolo. Porrò Manardus Ferrariensis libro tertio epistola quarta, Sinopicæ rubricæ meminit, quæ albo sit colore. Sed in hoc virum alioqui celebrem, mirari subit, quòd non animadverterit non posse albam quamvis terræ glebam Rubricam appellari. Rubrica quæ Græcis μίλτος σινωπική, Latinis pariter ac Italis Rubrica Sinopica vocatur: Arabibus, Mogar sive Magra: Hispanis, Almagra. Rubricæ Sinopicæ consid. Armenius bolus non est Sinopica rubrica. Manardi lapsus albam dicentis rubricam. Nomina.

μίλτος τευτονική. RUBRICA FABRILIS. CAP. LXXII.

RUbrica fabrilis ad omnia Sinopide inferior est. Optima Ægyptia, & Carthaginensis, lapidum expers, friabilis. Gignitur etiam in Iberia, quæ ad occidentem spectat, ochra exusta, & degenerante in rubricam.

RUbricam hanc ideo fabrilem appellavere veteres, quòd ea plerunq; uterentur materiarii fabri ad lineas protrahendas infectis in ea funiculis. Nasci fabrilem rubricam in Lemno memoriæ prodidit Galenus, cùm libro nono simplicium medicamentorum, tum etiam primo de antidotis, sed à lemnia sphragide plurimum differre. Verùm an communis usus rubricæ, quæ vulgò Italis propriè dicitur Terra rossa, ea sit fabrilis rubrica, de qua hic meminit Dioscorides, cur pro certo affirmem non habeo. Quæ Græcè μίλτος τευτονική, Rubrica fabrilis Latinè dicitur: Arabibus, qui nullam faciunt differentiam inter hanc & Sinopicam, Mogar & Magra: Italis, Rubrica fabrile: Germanis, Rötelſtein. Rubricæ fabrilis consid. Nomina.

λημνία γῆ. LEMNIA TERRA. CAP. LXXIII.

LEmnia terra cuniculosa in specu nata, è Lemno insula, palustri loco defertur, inibi electa & caprino sanguini permista, quam incolæ cogunt in pastillos, & imagine capræ signant: unde & sphragida ægios, hoc est, sigillum capræ appellavere. Vim antidoti habet contra pernicioſa venena singularem: pota cum vino, & præsumpta evomi venena cogit. Contra ictus morsusque animalium, quæ exitiale virus ejaculantur, prodest. Antidotis familiaris. Sunt qui hanc ad sacrificia utantur: est & dysenterię utilis.

LEmniæ terræ amplam in Italiam notitiam suo tempore attulit Galenus medicamentorum omnium diligentissimus inquisitor: quippe qui, ut hac syncerissima tandem potiretur, atq; ut omnem impostorum fraudem detegeret, qui eam adulteratam vendebant, bis in Lemnum insulam navigavit, ut ejus verba testantur lib. 9. simplicium medicamentorum, ubi ita scriptum reliquit: At aliæ sunt terræ differentiæ ex diversi generis corporum natæ commistione, qua ratione lapidosæ, & arenosæ habentur: atq; admistam talium substantiam segregant largæ aquæ effusione ac maceratione, dum humidum efficiatur. Cùm enim id effectum est, id quod defertur, atq; inest lapidosum, atq; arenosum, id omne subsidit, & terra exacta supernatat. Tale quiddam & in Lemnia terra visitur, quam cognominant quidam milton Lemniam, id est, rubricam Lemniam, & alii quidam sphragida Lemniam, hoc est, sigillum Lemnium, ob impressum videlicet illi sigillum Dianæ sacrum. Siquidem hanc terram sacerdos cum patrio quodam honore sumens, haud mactatis animalibus, sed tritico, atq; hordeo piamenti gratia loco redditis, in urbem comportat, quam deinde aqua maceratam, atq; in lutum humidum redactam, Lemniæ terræ histor. ex Galeno.

ctam, ubi valenter conturbavit, paulumq; inde quiescere sivit, primùm aquam, quæ supernatat aufert, & mox quod sub ea est lutum tollit, ac reliquum duntaxat, quod ad imum subsedit, lapidosum scilicet, & arenosum relinquit, ut inutile, ac supervacaneum. Porrò lutum illud pingue usq; eò desiccat, dum mollis ceræ consistentiam accipiat: huiusq; exiguu acceptis particulis, sacrum Dianæ signum imprimit. Ac postea rursum in umbra siccandum reponit, donec omnem planè humiditatem amittat, fiatq; illud medicis omnibus cognitum medicamen Lemnia sphragis, sive sigillum. Sic enim quidam illam cognominant, ut dixi, ob impressam sphragida, hoc est, sigillum, ceu etiam nonnulli ob colorem Lemniam miltos sive rubricam appellitant: eundem enim, quem rubrica, colorem habet. Verùm ab ea differt, quòd contactu non contaminet atq; illa: & secundum collem in Lemno, qui totus colore fulvo est, & in quo neq; arbor, neq; saxum, neq; planta nascitur, tantùm hujusmodi terra visitur. Porrò tres ejus signantur differentiæ: una quam posuimus terræ sacræ, quam alii nemini præter unam sacerdotem contingere fas est: altera verò ejus, quæ revera miltos est, sive rubrica, utuntur autem ea potissimum fabri: demum tertia ejus, quæ extergit, qua utuntur, qui lintea, & vestes lavant, quibus uti collibitum est. Cæterùm cùm & apud Dioscoridem, & alios quosdam scriptum legissem, Lemniæ terræ hircinum misceri sanguinem, atq; ex luto, quod ea mistione conficiebatur sacerdotem quas vocant Lemnias sphragidas tum conformare, tum consignare, cupiebam profectò & ipse mistionis modum inspicere, atq; symmetriam. Itaq; quemadmodum in Cyprum navigaveram videndorum, quæ in ea sunt, metallorum gratia, & in cavam Syriam Palæstinæ partem profectus fueram, bituminis & aliorum quorundam inspiciendorum causa, ita nec in Lemnum enavigare piguit, ut quantum sanguinis terræ admisceretur, conspicerem. Nam cùm iterum ex Asia Romam pedestri peterem itinere, per Thraciam, & Macedoniam, prius à Troade Alexandræa in Lemnum adnavigavi, nactus illic navem, quæ ad Thessalonicam cursum destinabat. Conveniebam autem cum nauclero ut in cursu Lemno appelleret; & sanè ille præstitit, sed non ad eam civitatem, ad quam oportebat. Antea enim nesciveram duas esse in insula civitates, sed credebam, ut Samus, Chius, Cos, Andrus, Tenus, & omnes adeò, quæ in Aegeo sunt mari, unam duntaxat civitatem habent, toti insulæ cognominem, ita & Lemnum unam nominis sui habere civitatem. Porrò ut ex navi descenderam, intellexi civitati nomen esse Myrine, nec in regione civitatis illius aut Philoctetis templum esse aut sacrum Neptuni collem, sed in altera, quæ vocatur Hephestias, nec civitatem eam Myrinæ esse propinquam. Cumquè me nauclerus expectare non posset, distuli, ut cùm Roma in Asiam redirem, tunc Hephestiada viserem: id quod feci, prout speraveram, & proposueram. Nam ubi ex Italia in Macedoniam trajecissem, eamq; penè totam pedestri itinere pertransissem, pervenissemq; Philippos, quæ civitas est finitima Thraciæ, inde ad mare descendi, quod proximum aberat centum viginti stadiis: primumq; Thasion transmisi, distantem plus minus ducentis stadiis, atq; illinc in Lemnum septingentis, ac rursum fermè septingentis in Alexandræam Troada trajeci. Ac proinde sanè ex industria tum de navigatione, tum de stadiis adscripsi, ut si quem eadem, quæ me caperet Hephestiada visendi cupiditas, cognito ejus situ, sic navigationem institueret. In tota namq; insula Lemno orientem spectat Hephestias, occidentem verò Myrina. Et quod à Poeta dictum de Vulcano est, qui Græcè dicitur Hephestus, decidit in Lemnum, propter collis naturam occasionem sumpsisse fabulæ crediderim. Apparet enim combusto simillimus, tum colore ipso, tum etiam quia in eo nihil nascitur. In hunc itaq; collem sacerdos, quo tempore ego ad insulam accesseram, egressa, certo quodam tritici, hordeiq; numero in terram conjecto, aliisq; quibusdam pro religione patria perpetratis, plaustrum totum terra implevit. Atq; ubi in urbem convenisset, quo dixi modo, illai fama hominum adeò celebratas Lemnias sphragidas præparabat. Visum ergo mihi erat percontari, nunquid unquam antea hircinum, aut caprinum sanguinem huic terræ misceri solitum, memoriæ proditum accepisset. Quo audito, omnes in risum soluti sunt, nec ij sanè quivis ex vulgo, sed viri oppidò quàm eruditi, cùm in aliis, tum præcipuè in universa patriæ historia. Quin & à quodam librum accepi ab incolarum quopiam descriptum, qui omnem Lemniæ terræ usum edocebat. Quamobrem nec me quoq; piguit hujus medicamenti periculum facere, acceptis sphragidum viginti millibus. Sed & is, a quo librum dono accepi, inter principes habitus, ad multa hoc utebatur medicamine: siquidem ad vulnera tum vetera, tum cicatrici inducendæ contumacia: ad hæc ad morsus viperæ, atq; adeò omnes ferarum morsus, necnon adversus medicamenta lethalia, non antè modò exhibere, sed & post sphragide uti consueverat. Addebat porrò sese periculum fecisse medicamenti, quod quia fructum juniperi accepit, διὰ τῶν ἀρκευθίδων nuncupatur, cui utiq; indebatur & terra Lemnia: vomitumq; ciere ajebat, siquis, cùm etiamnum in ventre lethale venenum hæreret, alexiterium sive amuletum ebibisset. Et sanè nos quoq; hujus fecimus periculum in lepore marino, & cantharidibus, cùm sese tale quippiam accepisse homines suspicarentur: verùm hausto, quod Lemniam sphragida habebat, medicamento, protinus omne evomuerunt, nec postea ullum illis accidit symptoma eorum, quæ leporem, & cantharides comitari consueverunt: tametsi convicta esset pernicioforum medicaminum exhibitio. Cæterùm an ad alia mortifera medicamenta, hæc inquam, quæ vocant deleteria, eandem vim habeat medicamentum, quod ex fructu juniperi, & terra Lemnia conficitur, mihi utique ignotum est. At ille ab Hephestiade profectò asserebat, adeò ut & rabientis canis morsum eam sanare diceret in vino diluto epotam: at ulceri ex aceto impensè acri impositam. Sed & aliarum ferarum ictus, ex aceto sanare referebat, extrinsecus foliis herbarum insuper impositis, quæ putredini resistere didicimus. In primis verò prædicabat scordium, deinde centaurium exile, inde marrubium. Porrò si quando nos sanè ad ulcera cacoethe, & putrida terram Lemniam adhibuimus, magnificè profuit. Usus autem est pro pravitatis ulceris magnitudine. Quippe id, quod graviter olet, impendioq; laxum, molleq; est, ac sordidum, sustinet ut vel per acerrimum acetum Lemnia terra in lutosam solvatur consistentiam, aliorum more pastillorum, quorum alius alio utitur: dico autem Polyidæ, & Prasionis, & Andronis, & qui nunc dictus est, quem Betinum vocant. Siquidem hi omnes valenter desiccantes prosunt ulceribus contumacibus, soluti interim quidem in vino dulci, interim sapa, interim œnomelite, nonnunquam etiam alborum vinorum quopiam, aut fulvorum, aut flavorum, prout nimirum usus postulat. Nam de talibus alibi disseretur. Similiter verò quandoq; solvuntur aut ex aceto, aut vino, aut aqua, aut oxymelite, aut oxycrato, aut melicrato. Porrò Lemnia terra ex aliquo comprehensorum soluta, medicamentum fit idoneum tum recentibus glutinandis vulneribus, tum medendis inveteratis, ægrè ad cicatricem venientibus, & contumacibus. Hactenus de Lemnia terra Galenus. Ex cujus quidem verbis facilè conjici potest, Lemniam terram, quam ad nos hoc tempore convehunt mercatores Turcicis characteribus obsignatam, illegitimam esse, & minimè synceram. Quandoquidem constat Gal. testimonio, Lemniam sphragidem impensè rufescere, non autem subrufescere vel potius subalbescere, qualis hæc visitur, quam passim pro legitima, syncerag; circumferunt impostores. Quamobrem eorum sententiam non omnino improbandam censemus, qui nil aliud esse Lemniam terram putant, quàm bolum Armenium, qui officinis seplasiorum Orientalis cognominatur: præsertim quòd compererim (si veracitatem negociatores, qui mecum locuti sunt) bolum hunc non advehi ex Armenia, ubi legitimum syncerissimumq; Armenium lutum nascitur, sed etiam ex insula Lemno. Siquidem Armenium lutum quod bolum quidam vocant, præterquàm quòd ex Armenia adferri debeat, si Galeno medicorum Principi credimus, colore est pallido ochræ instar, non autem impensè rubro. Id quod ipse Galenus lib. 9. simplicium medic. in Sa-

Lemniæ terræ differentiæ.

Lemniæ terræ virtus.

Lemnia terra cēfetur Bolus Armenus.

in Samia terræmentione testatur, his verbis: Cæterùm durante hac immani, & gravi pestilentia, ex Armenia ea quæ Cappadociæ finitima est, data nobis est terra, etiam siccantior, colore pallido. Lapidem, qui donarat non terram appellabat: promptissimeq; in lævorem solvitur, ceu etiam calx: sic enim videlicet nuncupo petram combustam. Verùm uti nec in illa arenosum quippiam admistum est, ita nec in Armenia. Nam posteaquam in mortario pistillo comminuta est, adeò est levis, nec plus est lapidea, quàm aut calx, aut Samius aster: tametsi non æquè ut aster levis est. Itaq; illo etiam magis conv

apparuit. Eos ergo, ut dixi, bolus armenia evidenter adjuvit. Quin eos qui Romæ agunt, qui assiduò difficultate spirandi discruciantur, magis etiam. Porrò in magna hac peste, cujus eadem facies fuit atq; ejus, quæ Thucydidis memoria grassabatur, quotquot hoc medicamen bibere, celeriter curati sunt. At quibus non profuit, omnes interiere, scilicet cùm nec alio quovis juvarentur. Unde colligitur, quòd ijs dunt axat non fuerit auxilio qui planè erant incurabiles. Cæterùm bibitur ex vino consistentia tenui, modicè dilutо, si aut planè febri careat, aut leviter eateneatur: sin gravius febriat, admodũ aqueo. Non tamen calore vehementes sunt febres pestilentiales. Porrò de ulceribus reficcari postulantibus quid attinet dicere, quantam vim habeat bolus hæc Armeniaca? Liberum est autem utcunq; appellare velis, sive lapidem, ut is qui mihi donavit: sive terram, ut ego, quandoquidem humidis rigari patitur. Hactenus de Armenia bolo Galenus. Sed quoniam Lemnia sphragis, & Armenia terra, quòd venenis maximè resistant, mihi in mentem redegerunt lapidem, quem Arabes suo idiomate Bezahar vocant, & contra deleteria medicamenta miris admodum laudibus celebrant, hic locus opportunus nobis visus est, in quo de hujus lapidis historia, ac viribus aliquid differamus. Lapis itaq; BEZAHAR, Mauritanorum testimonio, antidotum est omnium præstantissimum, sua speciali dote, contra omnia in universum venena: utpote qui non modò hausius, sed etiam adalligatus, ita ut nudam sinistri lateris carnem contingat, omnia superet venena. Lapis hic pluribus est generum, nempe flavus, pulverulentus, qui ex albo viresçat. Præstantissimus est flavus, deinde pulverulentus. Verùm enimvero diligenter inspicere oportet, ne impostorum fallaciis decipiantur, qui hos lapides imitantur. Sunt enim nonnulli alii lapides, qui hos facie repræsentant, sed viribus nullis præditi. Hunc Rasis experimento ductus, miris extulit præconiis, ita de eo scribens, Lapis Bezahar est mollis, colore flavo, sapore nullo. Cujus peculiaris vis est, ut venenis omnibus adversetur, quandoquidem ego contra haustum napellum hoc lapide usus sum felici admodum successu. Erat autem hic colore flavo albicante, levis & luminis modo splendens. Equidem certò testari possum (hoc enim pluribus experimentis compertum habeo) lapidem hunc longè magis præstare adversus deleteria venena, quam cætera non modò simplicia hujusce facultatis medicamenta, sed etiam theriaca dicta, & alia quævis antidota. Subdit præterea Abdalanarach. Lapidem, quem vocant Bezahar, jam ipsi vidimus apud filios Almiramæ custodis legis Dei: pro quo lapide ii magnificam, ac propè regiam ædem Cordubæ rependit, initio belli. Lapis hic (ut diximus) ita viribus contra venena omnia pollet, ut non solùm haustus duodecim granorum pondere, sed vulneri impositus à mortiferis quibuscunq; feris ictos, statim liberet: veneno sudore expulso. Idem pariter juvamenti adfert, si ore aliquo tempore sugatur. Verùm lapis hic inventu difficilis fuerit, quòd non desint paribus notis lapilli, qui tamen nullam vim habent adversus venena. Sunt etiam qui memoriæ prodiderint, in cervorum oculorum angulis lapidem gigni, viribus Bezahar prædicto haud absimilem. Ajunt enim in orientali plaga cervos longo senio confectos serpentes devorare, quorum esu (si vera scribunt) rejuvenescunt. At veneni superandi causa, serpentibus devoratis, in fluviorum aquis cervos illos mergi tradunt, capite tantùm extra aquas exerto. Ijs autem sic permanentibus, humorem quendam lentum ab eorum oculis defluere, qui tandem solis ardoribus in lapillos imibi concrescit, glandii imaginem referentes. Hic itaq; lapis ipsis è fluminibus egredientibus, ab eorum oculis (ut ajunt) statim decidit in humum ubi ab ijs facilè reperitur, qui rem omni diligentia observarunt. Sed an hæc historia vel fabula dici mereatur, rerum naturalium studiosis, & peritioribus judicandum relinquimus. Cæterùm de admirandis Bezahardici lapidis adversus deleteria venena viribus, & speciatim contra Napelli immanitatem, superius in quarto libro de ipso Napello differentes fusius diximus, & quæ vidimus retulimus. Terra Græcis λημνία γῆ, seu λημνία μίλτος, & σφραγὶς; Latinis terra Lemnia, rubrica. & Lemnium sigillum nominatur: Arabibus, Terimachtim seu Thimmachtum: Italis, Terra Lemnia: Hispanis, Tierra sellada.

Lapidis Bezahar histor. & vires.

Nomina.

χάλκανθος. ATRAMENTUM SUTORIUM. CAP. LXXIV.

ATramentum sutorium genere quidem unum & idem est, molle, & concretum: sed in specie differentias tres habet. Unum namque humoribus stillatim in cuniculos quosdam colatis, concrescit: quare ab iis, qui Cypria metalla conficiunt, stillatitium appellatur. Peteesius ipsum pinarion vocat: alii stalacticon, id est, stillatitium. Alterum simplici ratione fit in speluncis: postea transfusum in excavatos scrobes, concrementum capessit, quod pecton, id est, concretitium, propriè nominatur. Tertium dicitur coctile, & in Hispania fieri solet: sed inutile, ac invalidissimum esse constat. Ratio parandi hæc est. Aqua madefactum decoquunt, mox in piscinas transfundunt, & residere patiuntur. Hoc certis diebus coalescit, in complures formulas digestum, tesserarum speciem reddentes, quæ racematim inter se cohærescunt. Optimum esse creditur cæruleum, grave, concretum, translucens: cujusmodi stillatitium est, ab aliis lonchoton nominatum. Proximum concretitium. Coctile verò ad infectus, & denigrationes aptius cæteris esse compertum est: sed ad medicinæ usum invalidius esse, experimenta docent. Valet adstringere, calfacere, & crustas inducere: latas ventris tineas necat, drachmæ pondere devoratum, aut cum melle linctum: vomitus ciet: adversus hausta fungorum venena, ex aqua potum auxiliatur: purgat caput aqua dilutum, & in vellere naribus instillatum. Uritur, ut paulò post in mentione chalcitis ostendemus.

a Orib. συνωπ. ἰατρικῶν. l. 1. dentium, & potum

Chalcanthi genera, & usus.

CHalacanthum, quod Latini Atramentum sutorium vocant, quoniam vitri modo pelluceat, Itali Vitreolum nominant. Duo ejus genera in Hetruria, ac etiam in pluribus Germaniæ locis, unum fossile, per sese in terræ visceribus concretum, quod vulgo appellant Copparosa colore vario. Siquidem crystallo, sapphiro, smaragdoq; simile in Germania nativum chalcanthum vidimus. Alterum factitium, cujus passim est usus, infectoribus expetitum. Præstat hoc plus, minuve tam pro regionum, locorum, ac cœli dispositione, quam ipsius fossilis materiæ, à qua arte conficitur. Veruntamen compertum est Romanum cognomento (quanquam colore constat dilutiore) cætera factitii genera præcellere. Secundum locum obtinet Cyprium, tametsi huic apud antiquos palma. Quod autem è Germania affertur, omnibus in Italia infirmius habetur: sed quòd sit colore cæruleo, nonnullos fallit. Cæterùm chalcanthi materiam, quoniam gustantibus linguam vellicet, aspero, adstringentiq; sit sapore, putaverunt quidam sulphureis, ferreis, ac æreis constare qualitatibus quinetiam aluminis, nitri, saliq;. Chalcanthi vena, quæ foditur in agro nostro Senensi pluribus sanè locis præsertim maritimis in sylvestribus plerunq; vallibus, terrea potius, quam saxea visitur, colore subcinereo, maculis nonnullis respersa, quarum aliæ ferri rubiginem, aliæ æruginem, colore referunt. Hæc dum foditur, fœtidum, graveolentemq; halitum eructat,

Chalcanthum ut fodiatur.

ctat, sulphuris ferè instar, quam ob causam in conclusis, concameratisq; cuniculis nusquam soditur, sed aperto undiq; cœlo. Quippe si in subterraneis soderetur spelunca, metallorum modo, ob acerrimum, fœtidissimumq; vaporem, fossores noxio concluso spiritu facilè interirent. Effossam itaq; chalcanthi venam in acervum in longitudinem protractum, quandam super aream exaggerant, ubi aperto cœlo sex ad minus mensibus, imbribus roribus pruinis, solibusq; die noctuq; macerandam reliquunt: quo tempore statutis quibusdam diebus, ligonibus & rastris acervum dilacerant, subvertuntq; & iterum in eandem congerunt acervationem, ut facilius hæc imbribus maceretur, coquaturq; solis ardoribus. Post hæc tectum acervo superponunt, ne amplius in posterum pluvijs diluatur, neq; solibus plusquam par sit, inarescat: & ita alios sex mensibus materiam hanc fermentari patiuntur. Eligunt deinde locum, quò facilius è propinquis fluvijs, vel fontibus ducantur aquæ: ibiq; sub constructo tecto soditur alveus, qui ligneis asseribus, vel lateribus, & calce adeò stipatur, ut indita intus aqua nullo pacto prolabi possit. In hunc igitur alveum purissimam aquam deducunt, cui demum tantum illius chalcanthi materiæ addunt, quantum huic negotio addicti ministri satis esse censent: postea miscent aliquo tempore ligneis quibusdam instrumentis ad id paratis, quousq; aqua in se omne quod inest chalcanthi receperit: deinde excrementa subsidere sinunt, donec aqua chalcantho prægnans claritatem concipiat. His peractis foramina quædam prope alvei fundum in latere facta, recluduntur: & inde exiliens aqua in magnum excipitur receptaculum. Hanc itaq; sumunt, & in plumbeos alveos conjiciunt (cætera enim metalla ab ea eroduntur) fornacibus quibusdam superpositos, & igne subdito fervorem excitant. Statutis horis. Demum ferri frustum immittunt, vel æris: si quidem ajunt chalcanthum nunquam concrescere, nisi hujusmodi imponantur metalla, quæ injecta parvo tempore colliquescunt in aquam. Postquam autem debito tempore coxerint, ignem quàm primum è fornace eximunt, permittuntq; quiescere decoctum, quousq; egelidum reddatur, ne plumbeus alveus, eo sublato, fornacis calore colliquesceret. Omnibus itaq; rite factis, decoctam materiam eximunt, & in alveolos quosdam ligneos digerunt, ubi tandem concrescit, aluminis rupei modo, fitq; chalcanthum. Si verò aliquid supersit decocti, quod concrescere nequeat, id rursum iterum recoquunt, eadem servata ratione. Sed longè aliter olim fiebat Cyprium chalcanthum, de quo Gal. l. 9. simpl. med. in hunc modum scribit: Forte fortuna & chalcanthum in chalcide transire conspexi. Asportavi enim ex Cypro & hujus medicamenti ingentem copiam. Extimum ejus omne post annos plus minus viginti chalcitis effectum est, intima ejus parte chalcanthi speciem servante. Quamobrem & usq; in hunc diem quod sic mutatur, asservo, observans dum ad imum usq; unus quoq; anno procedat mutatio, ceu chalcitidis in misy ut est ante positum. Cæterùm mirari subit de hoc medicamento, quo pacto vehementissimæ adstrictioni admista est caliditas non instrenua. Constat ergo quòd omnium maximè condire, servareq; carnes humidas potest, nimirum caliditate humiditatem absumens, atq; adstrictione substantiam contrahens, atq; constipans: hoc enim opere nonnihil etiam humiditatis ipsius exprimit. Constringit verò, desiccat, atq; contrahit in sese substantiam carnis. Porrò quo tempore in Cypro diversabar, hunc in modum medicamentum hoc colligi conspexi. Domus erat magna quidem, non tamen alta, ingressui in metallum objecta. Ad parietem autem domus sinistrum qui erat ingredientibus ad manum dextram, effossus erat specus in continentem collem, ea latitudine, ut tres sese viri in eo contingerent, sanè verò altitudine, ut viro summè procero recto licaret incedere. Specus hic declivis quidem erat sed non planus, & multis locis præruptus. Porrò ad finem ejus quasi in stadium porrecti lacus erat aquæ viridis, & crassæ tepentis plenus. At in toto descensu calor similis qualis in primis balneorum ædibus percipitur, quas, quòd in eis corpora præmolliri soleant, promalacteria appellare consueverunt. Aqua verò quotidie guttatim ex pertuso colle destillans, quatuor & viginti horis diei ac noctis, colligi assolet ad amphoras Romanas quasi octo. Eam aquam vincti quidam in urnas quasdam quadratas fictiles in domo ad ingressum posita sitas, efferebant, in quibus paucis diebus concrescebat fiebatq; chalcanthum. Mihi verò ubi ad terminum effossi specus descendissem, ubi videlicet tepida hæc, viridisq; aqua colligitur, aeris odor visu est suffocans, & toleratu difficilis, chalcitin, æruginemq; redolens. Hæc aqua quoque gustu præferebat qualitatem ejusmodi. Ea propter, & nudi, & cum festinatione amphoras vincti exportabant, nec longiorem illic moram perferre poterant, sed celeriter recurrebant. Accensi autem erant mediocribus in specu intervallis lychni, qui nec ipsi longo tempore durabant, sed celerrimè extinguebantur. Hunc ergo specum pedetentim excavatum multis annis ab iis tunc audivi. Hæc enim, inquiebant, aqua viridis, quam vides ex colle in lacum manantem, sensim se ipsa minor effici solet. At ubi prope adest ut desinat, rursum vincti, quod continens est ipsius collis perfodere pergunt: evenitq; aliquando olim, ut subitò quicquid perfossum esset, concideret, omnesq; ad unum occiderent, ac totam viam corrumperet. Id ubi sit, alio foramini fodiendo eousq; insistunt quoad rursum aqua illis adsit. Hæc habui, quæ tibi de chalcantho exponenda censerem, & sanè fortasse non necessaria, cæterùm quæ scire præstaret, quam ignorare. Memineris autem, quòd ad sinistram manum ingredientibus conspectum nobis dixerim metallum soreos, chalciteos, & misyos: ut ex his conjicere liceat, aquam pluviam totius collis terram illam colluere, atq; abluere, ex qua sponte quidem fiebat sory, misy, & chalcitis: & per fornaces æs, cadmia, pompholyx, spodium, & diphryges. Hæc de chalcanthi historia Galenus. Ex quibus palam fit, aquam virescentem illam, quæ è monte in speluncam continuo stillicidio defluebat, nil aliud extitisse, quam aquam, annuis imbribus in montem illum delapsam. Quandoquidem cum ob sulphureos, metallicosq; vapores, universa montis moles rara effecta, undiq; innumeris meatibus scateret, non sanè mirum videtur, si tractu temporis laberetur in imum, secumq; deferret tenuiores chalcitis, misyos, soreos, tum etiam æraria materiæ partes: ibidemq; calefieret, ac decoqueretur, sulphureis, bituminosis, aliisq; metallicis ignibus in terræ visceribus conclusis: adeò ut tandem in cavernam illam descendens, naturæ opera id fuerit assecuta, quod factitium chalcanthum arte consequitur. Eam igitur ob causam in quadratis vasis extra paratis projecta ea viridis aqua, in chalcanthum coibat nulla adhibita coctionis ratione. Quinetiam opus non erat ferrum, vel æs in eam injicere liquandum, ut concresceret, quemadmodum in factitio fit chalcantho: quippe quòd dum per æraria mōtis meatus laberetur, æris innumera vamenta secum deferebat, quæ chalcitidis, & misyos vi ab ipsa aqua contracta, in eādem liquescebant, argumento quod æruginis modo viridi esset colore. Ob id itaq; statuendum fuerit, Cyprium chalcanthū concretum esse medicamentum ex chalciti, misy, sory, & ære conflatum. Id quod manifestè declarat Gal. cùm ait: Memineris autem, quòd ad synistram manum ingredientibus conspectum nobis dixerim metallum soreos, chalciteos, & misyos, ut ex his conjicere liceat, aquam pluviam totius collis terram illam colluere, atq; abluere, ex qua sponte quidem fiebat sory, misy, & chalcitis: & per fornaces æs, cadmia, pompholyx, spodium, & diphryges. Hoc ego quoq; maximè observavi in quibusdam chalcanthi fodinis in Tridentino agro, ubi chalcitin, misy, soryq; non ambigimus reperiri copiosa. Sed cùm hæc non animadvertisset Brasavolus, viri alioqui hujus ætatis clarissimus, dum imprudentia Galenum accusare contendit, ejus sanè seipsum magis accusat. Quandoquidem ubi Galenum sibi examinandum proponit, eo scilicet loco, in quo scribit chalcanthum è Cypro à se advectum, tractu temporis consenescens, factum esse chalcitin, dicit & factitium vulgare nostrum illud idem efficere: verùm tamen si in aqua resolvatur, iterum in chalcantum concrescere: quod manifestè indicat in veram

Chalcanthi vires, & hist. ex Gal.

Chalcanthi collectio in Cypro.

Chalcanthum Cyprium, conflatū est medicamentum.

Brasavolum male Galenum accusare.

non transiisse chalcitin,asserens hoc non expendisse Galenum.Verùm in hoc videtur Brasavolus Galeni verba haud rectè percepisse,cùm inquit,quòd aqua,ex qua Cyprium fiebat chalcanthum,terram universam diluebat,è qua chalcitis,misy, sory q; fiebant in terra visceribus. Siquidem nil aliud dixisse voluit Galenus, quàm quòd chalcanthum efficitur, mirum sane non est si ea quæ tractu temporis fit ex chalcantho,eundem præbeat effectum. Neq; his obstat, quòd quis dicat Cyprium chalcanthum non solùm ex chalciti fieri,sed ex misy simul,& sory. Quandoquidem (ut in proximo commentario dicemus) tria hæc,chalcitis,mysi,sory, ex ipsius Galeni sententia ejusdem tum generis sunt tum etiam facultatis. Chalcanthum sponte, & per se in terræ visceribus conflatum, visu sanè pulcherrimum misit nuper ad me Tridento Martinus Guidottinus diligens perituſq; pharmacopola,in plures lamminas per universam massam dissectum à misyos laminis aureis scintillis fulgentibus,quæ illas unam ab altera dividunt. Quod sanè maximum præbet indicium,chalcanthum hoc nil prius extitisse,quam chalcitin,quæ Galeno teste, misy semper superstat. Cæterùm illud nil miri nobis adfert, quòd commendaverit Dioscorides chalcanthum potum ac devoratum ad latas alvi tineas, & ad fungorum venena, etsi medicamentum erodens,& septicæ facultatis habeatur.Siquidem ad eosdem,& alios usus hoc tempore non modò chalcanthum ipsum quidam potui exhibent in pestilentia:sed etiam ejus oleum,quod chymistæ vitreis organis magna ignium vi ab ipso chalcantho eliciunt,nullo sanè incommodo,sed magno juvamento: quin etiam (ut ego expertus sum) datur commodissimè semiscrupuli pondere ex aqua agrimonii calculosis, & ad ciendam remoratam urinam: Asthmaticis quoq; & suspiriosis perquàm bellè convenit,ex Tussilaginis,aut hyssopi decocto: limosos,rubiginososq; dentes purgat,& nitidos reddit:ulcera maligna,& sinus injectum curat.In summa ad multa utile est medicamentum. Qui illud in peste propinant, quod vulgò vocant Copparosa,in aqua rosarum dissolvunt,& iterum cogunt,reiteratis tribus,aut quatuor vicibus:dantq; obolum, vomitum concitantes. Quod Graci χάλκανθον, Latini quoq; Chalcanthum, & Atramentum sutorium vocant: Mauritani Calcantum,Calcant,Calcand,seu Alcalcadis:Itali,Vetriolo:Germani,Kupfferwasser: Hispani,Caparosa: Galli, Coperose.

Oleum chalcanthi.

Nomina.

χαλκῖτις. CHALCITIS. CAP. LXXV.

CHalcitis præfertur similis æri,friabilis, nec lapidosa, nec inveterata,intercursantibus oblongis venis,splendentibusq;.Huic absterssoria vis inest,excalfaciens,& crustas ulceribus obducens:purgat, quæ oculis & eorundem angulis hærent.In genere leviter erodentium est. Ad ignem sacrum,& ulcera, quæ serpunt, efficax est. Sanguinem è vulva, & naribus erumpentem, cum succo porri sistit. Gingivarum vitia depascentia ulcera, tonsillasq; ejus farina compescit. Usta & cum melle trita, oculorum medicamentis longè utilior redditur.Callum genarum & scabritiam absumit, absterget q;. Fistulas tollit, collyrii modo in eas adacta. Fit ex chalcite medicamentum, quod psoricon vocant, duabus ejus partibus cum una cadmiæ additi, & ex aceto tritis:oportet autem in fictili obruere fimo diebus quadraginta, per caniculæ ardores: sic enim fit acrius: idem quod chalcitis potest. Alii pares utriusq; portiones in vino terunt, & eadem prosequuntur. Uritur chalcitis fictili novo vivis carbonibus superposito. Modus autem ustionis in humidioribus est,dum ipsa chalcitis bullas excitare desierit, & perfectè inaruerit: in reliquis verò, dum mutata in floridum colorem fuerit, & sanguineum aut miniatum colorem contraxerit,tum demum eximenda est.Insidens autem spurcitia flatu expellenda,mox reponenda. Torretur etiamnum perflatis carbonibus,usq; dum luteo colore pallescat: aut fictili subditis candentibus prunis,subinde versata, donec igni conflagret, & colorem mutet.

Psoricon.

μίσυ. MISY. CAP. LXXVI.

MIsy assumendum natione Cyprium,auri simile,durum,quod friando auri colorem imitatur,& stellæ modo splendet. Vim habet,& ustionem,cum chalcitide eandem, præterquàm quòd psoricum ex eo non conficitur,excessus,defectusq; ratione tantùm differens. Ægyptium autem cæteris præstat, utpote quod efficacius habeatur,sed ad ocularia medicamenta multò supradicto inferius.

μελαντηρία. MELANTERIA. CAP. LXXVII.

MElanteria geminæ est originis:quædam in faucibus cuniculorum, quibus æs eruitur, salis modo concrescit.Alia verò in summa facie supradictorum locorum coit,quæ terrena est. Quinetiam invenitur in Cilicia,& aliis quibusdam regionibus, fossilis quædam. Præstat quæ sulphuris colorem trahit, lævis, pura, æquabilis, & quæ contactu aquæ confestim nigrescit. Vim causticam eam obtinet, quam & misy.

σῶρυ. SORY. CAP. LXXVIII.

SOry existimarunt aliqui melanteriam esse,aberrantes: siquidem sui generis est sory, ei non absimile. Verùm sorei virus inest grave,& nauseam movens. Invenitur etiam in Ægypto,& aliis quibusdam regionibus,ut in Libya,Hispania,& Cypro. Præfertur Ægyptium, quodq; friantinigrius apparet, in multa foramina dehiscens, subpingue, insuper adstringens, & olfactu devorationeque magnum virus olens,ita ut stomachus in vomitiones effundatur. Quod autem friatum scintillas misyos modo non emittit,& alterius generis esse,& invalidum,censendum est. Vim & ustionem supradictis similem habet: dolori dentium cavernis inditum medetur: eosq; labantes firmat: ischiadicis ex vino infusum auxiliatur:illitum cum aqua,varos extinguit.Medicamentis admiscetur,quæ capillos denigrant. Hæc autem ferè omnia,& alia,quæ ustionem experta non sunt, perustis validiora esse existimantur: præter salem,& vini fæcem,nitrum,calcem, & consimilia, quæ cruda remissiora sunt: combusta enim viribus efficaciora redduntur.

Tametsi

Chalcitis, miſy, os, loreos & melanteriæ conſid,

TAmetſi antea ſcripſerim Chalcitim, Miſy, Sory longis jam ſeculis latuiſſe, adeò, ut perpauci, vel potius nulli eſſent in Italia, qui hæc legitima ſe vidiſſe affirmarent: poſtea tamen, & ipſius Chalcitis & Miſy quoq; plurimum, ex ducatu Brunſuicenſi ad me allatum eſt, dum hic Pragæ ſum in Aula Sereniſſimi Archiducis Ferdinandi. Atqui primus Miſyos fruſtum ſanè pulcherrimum, aureis micans ſcintillis, quin & Chalcitidis, & Soryos, quibus etiam chalcanthum adjunctum erat, miſit ad me Tridento Martinus Guidottinus pharmacopola, rei herbariæ & metallicæ ſtudioſus. Inventa autem hæc ſunt in quibuſdam chalcanthi fodinis in Tridentino agro, quibuſdam montibus non longè à Levigo Pago. Verùm legitimam Melanteriam jamdiu invenimus in compluribus metallorum tumulis. Porrò putat Muſa Braſavolus, medicus noſtri temporis celebris, chalcanthum nobis Romanum vocatum, verum eſſe Miſy, quod tamen veritati, & rationi maximè repugnare videtur. Quandoquidem præterid quòd aurum colore minimè imitatur, minuſq; cùm frangitur, aureis fulget ſcintillis, ſed vitream tantùm refert ſubſtantiam, palàm certè omnibus eſt, Galeni teſtimonio, Miſy factitium non eſſe medicamentum, ſed ſponte & per ſe factum in terræ viſceribus. Ipſe enim lib. 9. ſimplicium medicamentorum, de chalcanthoſcribens inquit: Meminerit autem, quòd ad ſiniſtram manum ingredientibus conſpectum nobis dixerim metallum foreos, chalciteos, & miſyos: ut ex his conjicere liceat, aquam pluviam totius collis terram illam colluere, atq; abluere, ex qua ſponte quidem fiebat ſory, chalcitis, & miſy: & per fornaces æs, cadmia pompholyx, ſpodium, & diphryges. Præterea idem de ſory, chalcitide, & miſy diſſerens teſtatur (ut latius inferius patebit) dum in eorum ingrederetur metallum, quaſdam intus ſe conſpexiſſe veluti zonas, alias ſuper alias in longum porrectas, numero tres: quarum infima erat ipſius foreos, ſuper quam erat altera chalciteos, ſuprema verò miſyos. Id quod manifeſtè oſtendit, tria hæc ſponte in terræ viſceribus fieri, non autem ullo artificum ingenio, ut Romanum chalcanthum fieri nemo non intelligit. Conſtat præterea nullam factitii chalcanthi ſpeciem eſſe poſſe miſy, quòd ſcripſerit Galenus chalcithin tranſire in miſy, non autem miſy in chalcitin. Idcirco cùm Galeni teſtimonio, & vulgari experientia omnibus perſpicuum ſit, non tantùm Romanum chalcanthum, ſed omne, cujuſcunq; generis tractu temporis degenerare in chalcitin, nullo pacto fuerit cenſendum, Romanum chalcanthum eſſe miſy. Unde rectiùs fortaſſe dicere potuiſſet Braſavolus, chalcanthum ſoryos magis ſpeciem referre, quàm miſyos. Nam (ſi tantæ authoritatis apud doctiſſimos quosq; medicos fuerit Galenus) quemadmodum chalcitis vertitur in miſy, ita & ſory tranſit in chalcitin. Sed ut omnibus hujuſce facultatis ſtudioſis hæc admiranda naturæ vis clarius innoteſcat, audiant, quæſo, Galenum de re hac differentem lib. 9. ſimplicium medicamentorum his verbis: In metallo Cypri, cujus modò mentionem feci, in montibus Solorum, domus erat ingens, cujus ad parietem dextrum, ſed ad nos utiq; qui ingrediebamur, ſiniſtrum, introitus erat in ipſum metallum, in quo quaſdam conſpexi in longiſſimum porrectas veluti zonas, alias ſuper alias numero tres: infima erat ipſius foreos, ſuper quam erat altera chalciteos, ſuprema miſyos. Cæterùm id temporis præfectus metalli bis commonſtratus: Sicut, inquit, nunc advenis in cadmiæ fornacariæ inopia, ita horum trium admirandas has vides divitias. Itaq; ego cùm ejus multum accepiſſem, primùm quidem in Aſiam, deinde Romam attuli, & uſq; modò habui, elapſis jam annis plus minus triginta. Et ſorte quadam abſolutum fuit hoc opus ad uſq; octavum librum, ante annos viginti, nec adjectus fuit nonus hic, partim quòd lapides quoſdam nondum conſpexiſſem, partim ob alia negotia, quæ mihi interea temporis obvenere. Nunc autẽ cùm nonum hunc librum cæteris addere pararem, interea fortè fortuna mihi accidit res ſpectatu longè pulcherrima, ac ſi quiſpiam eo ſtudio, ac induſtria magno cum artificio effeciſſet. Nam cùm miſy opus haberem, ad medicamen quodpiam præparandum, bolum ejus accepi, quam ferè plena manu teneas, qualem ſanè consiſtentiam miſy nõ admodum ſolet habere, cùm in parva fruſtula dividatur. Miratus itaq; inſolitam ejus condenſationem, bolo facta extimum quidem miſy circumquaq; reperi, ejus quod intus erat, velut efflorescentiam. Porrò ſub eo interchalcitin videlicet, & miſy, quiddam erat medium vergens ex chalcite ad miſy ex dimidio jam commutatum: principio enim bolus fuerat chalciteos: cæterùm quod in alto erat, perfecta erat chalcitis, nullam dum alterationem experta. Hoc igitur ubi vidiſſem, cogitatione repetens, & in metallo ita ſuper chalcitin naſci ipſum miſy, ut ærugo ſuper æs, in mentem ſubiit inſpicere, quod ſervabatur adhuc apud me reliquum ipſius foreos, nunquid & ipſum ullam accepiſſet mutationem in chalcitin: & nonnihil certè apparuit ſuſpicionis, ut videretur & ipſum fortè longo tempore mutationem in chalcitin poſſe accipere. Itaq; mirum non eſt tria hæc medicamenta ejuſdem generis facultatis eſſe, ſory dicto, chalcitin, & miſy, tenuitate, & craſſitudine partium inter ſe diverſa. Craſſiſſimum enim eſt inter ipſa ſory, tenuiſſimum miſy, mediam utriuſq; facultatem habet chalcitis. Adurunt univerſa hæc tria, & eſcharas quas vocant, efficiunt. Attamen etiam ſi urant, nonnihil quoq; adſtringunt. Cæterùm miſy admotum carnibus duris, minus chalcite mordicat, tametſi ea non minus ſit calidum: verùm id habet, quòd tenuium partium eſſentia ſit. Porrò cùm utraq; hæc in decoctionibus funduntur, & magis chalcitis quàm miſy: ſory tamen non liqueſcit, nimirum quod lapidoſius ſit, ac vehementius compactum, ſicut rurſum miſy, quia à congenito calore elaboratius eſt, ac proinde ſiccius chalcite, idcircò merito quoq; ægrius liqueſcit. Et libro 4. de compoſitione medicamentorum per genera, idem Gal. ita ſcribit. Miſy, & ſory, ut didiciſtis, chalcitidi genere cognata ſunt, ex una ut dicam radice producta, tenuius tamen apparet miſy, ac minus mordax & urens, craſſius ſory eſt, & utroq; ſiccat imbecillius. Χαλκῖτις ut Græcis, ita etiam Chalcitis Latinis dicitur: Arabibus Colcotar, ſeu Cholchotar: Italis, Chalcitis. Μίσυ verò Græcè, Miſy item Latinè vocatur: Arabicè, Zeg ſive Zagi: Italicè, Miſi. Quæ deinde Græcis μελανηρία, Melanteria pariter Latinis appellatur: Arabibus, Bitiriás, & Maltina: Italis, Melanteria. Quod denique σῦρι Græcè, Sory ſimiliter Latinè dicitur: Arabicè, Surie, Alſurie, ſeu Alſuri: Italicè, Sori.

Braſavoli error, Chalcanthũ Miſy eſſe ſtatuentis.

Miſyos, & cognatorũ hiſt, & vires ex Gal.

Nomina.

Διφρυγές. DIPHRYGES. CAP. LXXXIX.

DIphrygis tria genera eſſe creduntur. Quoddam enim metallicum eſt, quod in Cypro ſola gignitur: luroſum namq; extrahitur ex luto cujuſdam inibi ſpecus: extractum ſole ſiccatur, mox circumpoſitis ſarmentis uritur: diphryges ideo vocatum eſt, quod & à ſole, & à ſarmentis uratur, areſcat, & ferme torreatur: alterum perfecti æris quaſi ſubſidens fæx eſt: ſiquidem poſt frigidæ aquæ offuſionem, ut ſuprà retulimus, cùm de flore æris diſſereremus, ſublato ære, fornacum ima parte cohærens id genus invenitur, & adſtrictionem, & guſtum æris habens. Tertium ſic fit. Lapidem pyriten, ut calcem multos dies cremant in camino: cumq; colorem rubricæ contraxerit, eximentes recondunt. Quidam tradunt hoc ex ſola materia, quæ lapidem æris gignit, fieri: quando in dictis areis aſſata, & in ſcrobes tumulata peruritur, tunc enim ambientem ſcrobis locum comprehendit, & exemptis lapidib. nihilominus invenitur. Præfertur, quod ſaporem æris reddit, æruginisq;, adſtringens, & vehementer exiccans linguam: quod ſibi exuſta ochra non vendicat, quæ cremata diphrygis vice venit. Vis ejus adſtringere, perpurgare, exterere, ſic-

gere, ſiccare, excreſcentia conſumere, ulcera ſerpentia, & quæ cacoethe vocant ad cicatricem perducere. Suppurationes terebinthina, aut cerato exceptum diſcutit.

Diphrygis cõſid.

Diphrygis genus illud, quod perfecti æris quaſi ſubſidens fax eſt, poſt frigidæ aquæ affuſionem, ut Dioſcorides inquit, ſæpe ac ſæpius vidimus in ærariis fornacibus, Tridentino agro, & comitatu Tirolenſi, ac inde etiam nobiſcum detulimus. Sed quod è luto in Cyprio illo ſpecu foditur, uriturq; ſarmentis: quod item è pyrite lapide calcis modo exuſto conflatur: quod denique ex ſola æris materia fit, cùm in areis aſſatur, & ſcrobes translata peruritur, hactenus mihi videre non licuit:

Hiſtoria & vires ex Gal.

nec eorum, quod ſciam, ſpeciatim meminit Galenus, qui l. 9. ſimpl. med. de Diphryge in hunc modum diſſeruit. Diphryges miſtam habet tum qualitatem, tum facultatem: habet enim in ſeſe quiddam & mediocriter adſtringens, & mediocriter acre: quamobrem ulcerum rebellium optimum medicamentum eſt. Convexi autem & hujus medicamenti vim ingentem ex Cypri Solis, ubi metallum ab urbe abeſt quaſi triginta ſtadiis. Projectum erat enim in medio ſpatio ædium, quæ ante metallum extructæ erant, & vici, qui ei ſubjacet. Caterùm præfectus, ac procurator metalli, id quod poſt cadmiam reperiretur, eſſe dicebat inutile, itaq; abjici, non ſecus atq; uſtorum in foco lignorum cinerem. Verùm hoc mihi ad multa utile factum eſt medicamentum, tum ad putreſcentia oris ulcera, ſive per ſe, ſive cum melle, cui detracta ſit ſpuma, tum ad anginam, videlicet ubi jam per adſtringentium medicaminum auxilium conſtitit, quod influebat. Præterea columellam ubi præſecuiſſem, ipſo ſolo, & ſtatim, & uſq; ad cicatricem ſum uſus: ac frequenter exactè occluſam efficit cicatricem tum hujus particulæ, tum omnium adeò exulceratorum: ſic in ulceribus omnibus pudendorum, atq; ani. Uſus autem ſimilis eſt in oris ulceribus: ſiquidem ea partes eiſdem ferè medicamentis gaudent, nimirum calida ſimiliter, & humida. Et libro 4. de compoſitione medicamentorum ſecundum genera ſic inquit: Porrò Diphryges appellatum pharmacum ulceribus ægrè humiditatis vitio ad cicatricem venientibus aptiſſimum eſt: valdè namq; ſiccat, etſi modicè mordeat. Enimverò id quoq; præter acrem tum qualitatem, tum potentiam vim habet adſtrictoriam. Quod Græcis διφρυγὲς, Latinis item Diphryges: Arabibus Diphrigis, Italis Diphrige nominatur.

Nomina.

Ἀῤῥιπίγμενον. AURIPIGMENTUM. CAP. LXXX.

AUripigmentum in eiſdem metallis, quibus ſandaracha, gignitur. Optimum exiſtimatur cruſtoſum, aureo colore micans, nulli materiæ permiſtum, in ſquamas fiſſile: quale in Myſia Helleſponti naſcitur. Hujus duo genera fluxerunt: unum ſuprà dictum eſt. Alterum glandis effigie, pallidum, colore ſandaracham imitans, gleboſum ex Ponto, & Cappadocia defertur: quod etiam ſecundum locum tenet. Torretur in teſta nova, vivis carbonibus ſubjectis, aſſiduoq; verſatur, donec igne flagret, & mutet colorem: deinde refrigeratum, tritumq; reconditur. Vim habet adſtrictoriam, & erodentem. Cruſtas cum vehementi uredine, & violento morſu excitat: reprimit quæ excreſcunt, & capillos evellit.

Σανδαράχη. SANDARACHA. CAP. LXXXI.

a Me. & Orib. Σανδάρ. i. florida.

SAndaracha probatur rufa, & a ſaturatior, & aliena materia vacans, friabilis, cinnabaris colore, ſulphuris virus redolens. Dos eadem, & uſtio, quę auripigmento. Explet alopecias, reſina excepta: & ſcabros ungues cum pice eximit: contra phthiriaſin ex b oleo efficax eſt: tubercula cum adipe diſcutit. Prodeſt ad narium, oriſq; ulcera, & cæteras papularum eruptiones cum roſaceo: item condylomata. Datur ex b Drag. ad μίλτ. χρῆ. i. melle &. mulſo, purulenta extuſſientibus: ſuffitur quoq; cum reſina, adverſus veterem tuſſim, rapto per fiſtulam nidore: vocem expedit cum melle delincta: ſuſpiriioſis cum reſina in catapotio optimè datur.

Auripigmenti, & Sandarachæ conſid.

AUripigmentum, & Sandaracha, medicamenta ſunt ejuſdem tum generis, tum facultatis, nec inter ſe in alio differunt, quàm quòd alterum magis alterum verò minus excoctum fuerit in terræ viſceribus, ubi gignuntur. Unde etiam ſequitur, quod alterum altero tantùm virium tenuitate præſtet. Quandoquidem nil aliud eſt ſandaracha, quàm auripigmentum, quod majori naturæ coctione colorem rubeum contraxit, & tenuius effectum eſt. Id quod periculo arte facto verum deprehenditur: quippe ſi fictili vel vitreo vaſe uratur auripigmentum, ſubſtratis candentibus prunis, brevi (ut mihi pluries experientia compertum eſt) flammeum, & ſummè rubentem contrahit colorem, perinde ac ſandaracha: eoq; magis, quò plus calorifici ignis arte fuerit expertum, quàm ipſa ſandaracha natura vi fuerit aſſecuta. Sandaracham ſummè rubentem vidimus primùm Venetiis in officinis, ubi auripigmentum, & cæteri veneunt colores pictoribus expetiti. Verùntamen animadvertendum eſt (ut ſuperius libro primo diximus) quòd hæc illa vulgaris Sandaracha non eſt, quam Vernicem ſcriptoriam officinæ appellant: ſiquidem nil aliud hæc eſt, quam gummi juniperi. Errorem autem fecere neoterici illi, qui

Sandaracha Arabum eſt gummi juniperi.

Mauritanorum nomina ſecuti (ita enim gummi juniperinum ſandarax dicitur) idem gummi ſandaracham nominaverant: ita nomina turpiter confundentes, ubi imperitis ſæpe graviter in vêtus ipſis errandi præbeant occaſionem. Quamobrem ubi in Arabum monumentis, vel eorum, qui Arabicam factionem in omnibus ſequuntur, medicamentum aliquod repertum fuerit, quod Sandaracham excipiat, de juniperi gummi perpetuò intelligendum erit: ubi verò id in Græcis codicibus inventum fuerit, ea quidem ſine controverſia erit aſſumenda, de qua hic diſſeruit Dioſcorides. Vocaverunt præterea

Sandix.

recentiorum nonnulli Sandaracham quoq; Sandicem, quam è combuſta ceruſſa conficiunt, quòd fortaſſe hæc colore admodum rubeſcat. Sed hæc ab illa (ut ſuprà retulimus, cùm de ceruſſa ſermonem haberemus) viribus, & qualitatibus pluri-

Arſenicũ cryſtallinum ex quo fiat.

mùm diſſidet. Eſt & Sandaracha ceraginoſi mellis genus, ſi Plinio credimus, qui l. 11. c. 7. ejus meminit. Caterùm illud non eſt ſilentio prætereundum, quòd Arſenicum officinis cryſtallinum vocatum, ideo quòd cryſtalli modo pelluceat, non ſit per ſeſe, nec ſponte naſcitur in Auripigmenti fodinis, ut ſcribit Vannocius civis meus in ſua pyrotechnia, qui nos aliàs ejus ſidem ſecutos, in hunc ſuum errorem deduxerat. ſed arte ex auripigmenti ſcobe admiſto ſale: id quod maximè teſtatur Georgius Agricola acerrimus foſſilium indagator, & non ex Realgar, ita Sadacenſi chimico, appellato. Sumunt enim artifices auripigmenti ſcobem, & cum pari ſalu pondere miſcent, teruntq; ſimul, & ſubinde operculatis fictilibus huic operi inſervientibus, ignium vi tamdiu coquunt, quouſq; id omne in ſublime feratur, & operculo adhæreat, concreſcatq; in lapidem: idq; toties repetunt, donec adeò purum efficiatur, ut cryſtallum referat. Auripigmenti vires reddidit Gal. lib. 9. ſimpl. medicamentorum ſic inquiens. Arrhenicum, ſive arſenicum facultatis eſt cauſticæ, ſive urentis, idq; tam combuſtum, quàm

Auripigmẽti & Sandarachæ vires ex Gal.

uſtionis expers. Caterùm id conſtat uſtione reddi tenuiorum partium. Utuntur porrò eo, ceu adurente ad denudandam

pilũ

pilis partem quamvis. Verùm si diutius inhæreat, nec cuti etiam ipsi parcet. Idem de sandaracha eodem libro scribens, inquit: Sandaracha aurentis est facultatis, ceu arsenicum quod vocant. Merito itaq; eam digerentibus facultatibus commiscent, atq; exter gentibus. Metallicum, quod Græci ἀρρενικὸν & ἀρσενικὸν, Latini Arsenicum, Arrhenicum & Auripigmentum vocant: Mauritani, Harneth, seu Zarnich: Itali, Orpimento: Germani, Auripigment/ & Operment: Hispani, Oropimente. Quæ verò σανδαράχη Græcè, Sandaracha Latinè pariter & Italicè vocatur: Arabice non secus atq; auripigmentum, Harnet & Zarnich. Nomina.

ALUMEN. CAP. LXXXII.

Νιτρώδη.

ALuminis omne ferè genus in Ægypto: & in eisdem metallis invenitur: etenim scissile quoddam quasi flos g;leboſi intelligitur. Gignitur & in aliis quibusdam locis, in Melo, in Macedonia, in Liparis, Sardinia, Hierapoli Phrygiæ, Aphrica, Armenia, & plerisq; aliis regionibus, sicut & rubrica. Plurimę ejus species: verùm ad medendi usum scissile, rotundum & liquidum expetuntur. Optimum est scissile, præsertim recens, candidissimum, gustu perquàm adstringens, grave olens, calculorum expers, nec glebulosè aut assulosè compactum, sed sigillatim in capillamenta quædam canescentia dehiscens: quale est, quod trichites, quasi capillare nominatur, in Ægypto natum. Reperitur quoq; lapis huic alumini persimilis, qui gustus judicio dignoscitur, quòd non adstringat. Damnatur in rotundi genere, quod manu confictum est: sed ex figura deprehenditur. Assumendum autem suapte natura rotundum, bullis turgens, albo propius, atq; validius adstringens, præterea nonnihil palloris cum quadam pinguitudine præ se ferens, sine arenis friabile, natione Ægyptiũ, aut ex insula Melo. Liquidi probatio, ut sit limpidũ, lacteum, æquale, & semper succo madens, sine lapidibus, atque *a* quendam coloris igniculum expirans. Vim habet excalfaciendi, stringendi, & expurgandi, quæ caliginem pupillis oculorum offundunt: genarum carnem, cæterasq; excrescentias extenuant. Scissile rotundo efficacius intelligitur. Uri, & torreri chalcitidis modo debent. Putrescentia ulcera compescunt: sanguinis fluxiones inhibent: gingivas humore prægnantes comprimunt: motus dentium cum aceto, & melle firmant. Prosunt cum melle ulceribus oris, exuptionibus papularum, & fluxionibus aurium cum sanguinalis herbæ succo. Lepris convenium cum Brassicæ foliis, aut melle cocta: item pruritui, & unguium scabritiis, prerygiis, & pernionibus, aspersa cum aqua. Valent cum aceti fæce, & galla, pari pondere cremata, ad phagedænas ulcerum: & cum salis duabus partibus ad vitia quæ pascunt: furfures, cum ervo, & pice illita abstergunt: ad lendes, pediculos, ambusta, cum aqua illita auxilio sunt. Contra tumores, & grave alarum, inguinumq; virus illinuntur. Ex Melo autem advectum, mulieribus præstat ne concipiant, ante coitum ori vulvæ inditum: partus quoq; extrahit: gingivis, si caro excrevit, uvis ac tonsillis accommodantur: ori, auribus, & verendis, cum melle illinuntur.

a Orib. πεφῶδες, non πυρῶδες legit. i. casei odorẽ spirans.

TAmetsi scripserit Dioscorides plurima esse Aluminis genera, non tamen plura, quàm tria hoc loco statuit recensenda, nempe scissile, rotundum, & liquidum: quod fortassis suo tempore iis tantùm uterentur medici. Verùntamen hac ætate officinæ complura habent genera, quamvis rotundo, & liquido careant: nimirum Rupeum, quod vulgò vocant alume di rocca: squamosum, quòd vulgò dicunt Alume scagliolo: item è vini face cõfectum: necnon illud, Catinum iisdem vocatum: quibus accedit, quod plumeum appellant, quod tamen legitimum scissile non est, etsi jamdudum cum cæteris rei metallicæ studiosis crediderim scissile alumen nil aliud esse, quàm quod vulgò officinis vocatur Alume di piuma. Sed hoc (ut postea dicetur) nil aliud nunc esse censemus, quam lapidem amiantum: quòd gustu non sit adstringenti, sed acri, quodq; igne nunquam comburatur, quod est amianti lapidis proprium. Legitimum alumen scissile Pisis misit ad me hoc anno clarissimus medicus Lucas Ghinus, notis omnibus refertum, quas illi reddidit Dioscorides, & gustu admodum adstringens. Quo postea factum est, ut diligentius exploratis plumei aluminis tum notis, tum qualitatibus, facilè deprehenderim plumeum hoc non esse scissile. Cæterùm Brasavolus de alumine differens in suo simpl. medic. examine, nil aliud liquidum esse contendit, quàm rupeum. Sed ab eo, licet viro eruditissimo, variat opinio nostra. Nam quòd ego in Alumeriis Pontificis maximi in Romano agro prope Tolfam per biennium moram duxerim, eo nimirum tempore, quo Augustinus Chisius opulentissimus mercator civis meus, illas aluminis fodinas à Pontifice emerat, ampla sanè mihi fuit facultas tum videndi, tum etiam discendi quo artificio, quave ratione, rupeum conflaretur alumen. Quamobrem facile testari possum rupei aluminis materiam liquidam, fluxilemq; non reperiri, sed lapideam: quinetiam non exponi æstivis solibus exiccandam, ut putat Brasavolus, quod sic (ut ipse inquit) scripserit Plinius liquidum fieri, & addensari. In eodem Brasavoli errore versatur etiam Fuchsius medicus alioqui eruditissimus, quippe qui putat lib. de compositione med. Alumen liquidum esse illud, quod officinis rupeum, vel rochæ vocatur. Fit itaq; rupeum alumen ex durissimo quodam lapide, cujus duo observavimus genera: alterum durius, & rufescens: alterum verò mitius, & candicans. Quod autem è candido fit lapide, albedinem servat, & crystalli instar translucens conspicitur. Alterum verò contra rufescit, & majore acrimonia pollet, visiturq; sordidius. Expetitur candidum sericeorum staminum infectoribus: item iis, qui præstantiora lanarum vellera coccineo colore tingũt, quòd altero nitidius, minusq; acre habeatur. Foditur aluminis lapis è rupe quadam, aperto undiq; cœlo, non autem in concameratis cuniculis. Ingens ibi fossorum caterva perpetuò commoratur, qui partim mucronatis ligonibus ex validissimo chalybe temperatis, partim ferreis malleis, ipsisq; ingentibus, partim acutissimis cælis cuneisq; hunc lapidem frangũt, lacerant, scindunt, conterunt, ac diducunt, ea demum ratione, qua lapicidæ operantur in ingentibus lapidum, marmorumq; fodinis, quæ ad magna effodiuntur ædificia. Transferuntur deinde confracti lapides in fornaces calcarias similes, ubi validissimis ignibus, eo sanè modo, quo calx, nocturno præsertim tempore inuruntur duodecim, aut ad summum quatuor decim horarum spatio: quippe si diutius urerentur, cuncta aluminis materia inarescceret. Postquàm autem refrixerint, plausim in amplissimas areas sub dio. & solibus eos comportant, ibiq; in planos componunt acervos, hortorum toris persimiles, sed longè, lateq; grandiores, latiore fundamento, quàm vertice. Compositis igitur hoc modo in areis acervis, aquam quæ utrinq; continuè excurrit, in lapidum acervos mittunt, quibusdam excavatis instrumentis, è ligno conflatis, in perquam similibus, quibus nautæ suis è scaphis aquam eximunt: id tribus, aut quatuor vicibus quotidie repetentes, donec diuturna aquæ affusione, perusti lapides usq; adeò macerentur, ut in terram quandam lentore madidæ argillæ similes permutentur: quod tamen non fit, nisi aqua perluantur, ad trigesimum sextum, aut quadragesimum usq; diem. Excavant præterea ligonibus Aluminũ confid.

Alumen plumosũ est amitum.

Brasavoli opinio reprobata: item Fuchsii error.

Aluminis rupei faciendi ratio.

ligonibus terram hanc, & ad fornaces cortinasq́, quas caldarias vocant, curribus item convehunt. Sunt autem caldaria sic dicta cortinæ admodum capaces, & super amplissimum aneum fundum patinæ instar, supposit amfornacem prius extructam undiq, operientem, ex lateribus, & calce fabricatæ, & crusta quadam pertinaci undiq, circumlitæ. Hæ itaque aquæ replent, aquæ ductibus eò deducta: deinde in subsidentem fornacem, validissimum succendunt ignem, ut demissa ferveat aqua. Hoc cùm factum fuerit, comportatam ex areis terram in ferventem aqua alveum conjiciunt. Astant utrinq, bini robustissimi artifices, qui velut iremigantes, magnis quibusdam ligneis instrumentis (palas vocant) continuò immissam terram aquæ commiscent, quousq, aqua omnem aluminis materiam in se conceperit. Subinde terræ recrementum instrumentis jam dictis trahunt ex alvei fundo, per propinquam ibi fenestram in quendam aquæ vivulum projiciunt aliò deducendum. Quo facto iterum novam superindunt terram, modo quo diximus commiscemes, & recrementum auferentes, quod tamdiu prosequuntur, quousq, intelligant aquam tantum aluminis materiæ sibi asciviſſe, quantum sat fuerit. Demum parumper quiescere dimittunt, ut si quid recrementi sit, in imum descendat. Mox calentem aquam alumine refertam extrahunt, & suis aquæductibus ad id paratis in magnas quasdam capsas ex querna materie factas transferunt. Ibi enim octo dierum termino alumen conficitur internis parietibus inhærescens, adamantinis mucronibus simile, & crystalli instar pellucidum, ad quatuor, aut quinq, digitorum crassitiem. Alumine porrò ita concreto, lixivii reliquum (sic enim vocant decoctum) à quo secesſit alumen, iisdem aquæ ductibus è capsis illis eximentes, ad caldarias ita eu vocatas, remittunt, id scilicet, quod clarum defecatumq, sit: nam turbidum, & recrementitium, aperto foramine in receptaculi fundo, tanquam inutile per rivulum deferri, & delabi sinunt. Post hæc aluminosum recrementum, quod minutis particulis granorum tritici instar ad fundum resedit, ad cortinas illas magnas iterum discoquendum comportant. Demum capsæ fundo scopis omni ex latere mundato, quibusdam ferreis, ligneisq, instrumentis concretum in parietibus alumen diducunt diductumq, eximunt, & exemptum in vimineas fiscellas conjiciunt, & in quodam aquæ alveo lavant, fiscellis in aquam demersis. Eximunt postea, & aqua excolata in acervum domibus asservant, salis modo. Ex his itaq, omnibus apertissimè cognosci potest, rupeum alumen nullam habere cum liquido cognationem. Quandoquidem asserit Plinius lib. 35. cap. 15. fieri liquidum ex aqua limoq, hoc est terræ exudantis natura: corrivatum hyeme, æstivis solibus maturari probari autem quod limpidum lacteumq, sit, sine offensis fricantium, cum quodam igniculo caloris. Si verò adulteratum sit, deprehenas succo mali punici: quod syncerum ea mistura nigrescat. Sed hæc non inveniuntur in rupeo, ut quod magis glaciem, crystallinumq, referat, quam lac: fiat item ex durissimo lapide, non ex limo: nec assuso punici succo nigrescat, sed longè magis pelluceat. Hinc igitur fit ut non modò à Brasavolo dissentiam, & à Fuchsio viris alioqui citra controversiam doctissimis: verùm etiam à Cornario, quòd & ipse in commentarios in Galeni libros de compositione medicamentorum secundum locos, Brasavolum fortasse secutus, scripserit, Rupeum alumen, quod vulgò vocant Alume di rocca, esse liquidum Græcis vocatum. Verùm enimverò liquidum Alumen, quin & scissile, rotundum, placites, & plinthites nuper ad me misit Bartholomæus Maranta Apulus, medicus apprimè eruditus, & medicæ materiæ studiosus, atq, diligentissimus inquisitor, qui ex sese Puteolis Campaniæ jam pridem hæc omnia aluminum genera comperit, quæ sanè nullis, ni me fallit judicium, notis à legitimis dissident. Huic ergo viro eorum aluminum cognitionem libentissimè acceptam refero, & quas possum ago gratias. Scio tamen in ingentes deberi, qui, ut ipse, sua inventa cum aliis quoq, communicare non gravantur. Liquidum item Alumen ex Ilua Tyrrheni insula advectum, quodq, manibus ductum lentescit, antea ad me miserat clarissimus medicus Lucas Ghinus. Plinianæ descriptioni notis omnibus respondens, adeoq, adstringens, ut nunquam meminerim medicamentum aliquod degustasse, quod gustui tantum adstrictionis relinqueret. Porrò quod rotundum Græci vocant, tametsi non desint, qui sibi persuadeant, id esse quod officinæ à sacchari effigie zuccharinum appellant, ex crudo alumine rupeo, ovorum albo & stillatitia rosarum aqua paratum: cùm tamen non inveniatur rupeum veteribus cognitum fuisse, cui eorum judicio subscribam non habeo præsertim quòd legitimum nunc apud me sit. Quod præterea Catinum appellant, (hoc quoq, sal Alcali quidam vocant) ex cujusdam plantæ cinere, Chali Mauritanis vocata, conficitur ad vitra in fornacibus expurganda. Plantam hanc nos vulgò vocamus Soda. Provenit hæc (ut alibi scripsimus) in littoribus maris, salso admodum sapore. Cæterùm quod ex vini face paratur, fit conformatis è face panibus, deinde sole siccatis, & igne tamdiu perustis, quoad candorem conceperint. Postremò Squamosum (sic enim voco alumen illud, quod vulgò dicitur Alume scagliola) ex squamoso quodam sit lapide, & vitri modo pellucido, qui nonnullis specularis appellatur, quòd fortasse selenitis modo specula præbeat effigiem: nos Asini speculum dicimus. Hunc itaq, in ignem conjiciunt, aut ferri fluminis igne candentibus superimponunt. Incensus enim illico claritatem deperdit, dissilitq, in tenuissimas laminas, & gypsi modo albescit, ejusq, induit speciem. Quamobrem maximè falluntur, qui sibi persuadent, inter lapidem specularem, & Talcum vocatum nullam intercedere differentiam. Quippe (ut mihi quidem experientia compertum est) non sine magno labore, & flagrantissimo fornacis igne, Talcus inuri potest. Specularis lapidis pulvis nondum ignem experti, miris laudibus quibusdam effertur ad dysentericos, in vino austero potus: exustum enim non probaverim, quòd gypsi specie inducta, sumentes strangulet. Aluminum vires paucis perstrinxit Gal. lib. 9. simpl. med. sic inquiens: Stypteria hujus medicamenti nomen ab adstrictione deductum est: nam adest illi vehementissima. Cæterùm cùm sit crassarum partium, tenuior quodammodo est aliis aluminum generibus, quod vocatur schiste, hoc est fossilis: proxima est strongile, id est rotunda, & astragalote. Admodum autem crassa est tum liquida, tum placites, & plinthites appellata. Et l. 4. de compositione medic. secundum genera, idem ait. Omnes aluminis differentiæ ulcera satis exiccant generosè adstringentes: quare nemo solis iis ad ulcera utatur: hæc Galenus. Sed non desunt, qui Dioscoridem secuti, alumen omne non parum excalfacere opinentur: contra verò qui contendant id omnino esse falsum, potius frigefacere ipsum existimantes, Galeni authoritate freti: quippe qui lib. 4. simpl. medic. scripserit, omnia quæ adstrictoria sunt facultate, esse frigida, ac terrestria. Veruntamen si rectè diligenterq, expendantur aluminum quorumcunq, effectus, & facultates, quibus in corpus nostrum agunt, nemo quidem inficiabitur poterit, quin aluminis omne genus non obscurè excalfaciat, quemadmodum chalcanthum, chalcitis, & misy: quæ cùm valenter adstringant, non tamen refrigerant, sed maximè excalfaciunt, ut idem testatur Galenus libro 1. de simplicium medicamentorum facultatibus, dum inquit: Quin verò & Asclepiades Metrodorus tanquam illum etiam superare contenderet, asserendus de sensu mendacii, cùm alia quædam, tum resinam, & bitumen excalfacere nos denegat, atque adstringentia omnia refrigerare dictitat, cùm si nihil aliud saltem chalcitis, chalcanthos, & mysi, quæ valenter adstringunt, tantam assecuta sint caliditatem, ut nos etiam exurant. Nihil est ergo mirandum, si prolixa quadam nugentur, seipsosq, nonnulli fallant, cùm de manifestò apparentibus verum fateri non audent. Et lib. 4. de compositione medicamentorum per genera cap. 1. illud idem affirmavit his verbis: Porrò diphryges appellatum pharmacum, ulceribus ægrè humiditatis vitio ad cicatricem venientibus aptissimum est: valde namq, siccat, etsi modicè mordeat. Enimverò id quoq, præter acrem

tum

Alumen liquidum ut fiat ex Plinio.

Alumina cognita.

Alumen rotundũ.

Alumen Catinum est sal Alcali.

Alumen squamosum ut fiat.

Talcum.

Aluminũ vires ex Gal.

Alumen omne excalfacere.

tum qualitatem, tum potentiam vim habet adſtrictoriam, quæ tamen ambas fortiores, & chalcitis cruda, & chalcanthum repræſentat. Quin & alumen quodlibet ulcera ſatis exiccat generosè adſtringens. Ex quibus locis citatis palàm eſt, etſi Galenus lib. 4. de ſimplicium medicamentorum facultatibus, ſcribit omnia adſtringentia eſſe frigida, non tamen eum inter ea recepiſſe chalcanthum, chalcitin, myſi, diphryga, æruginem, & alia quædam, ut alumen omne genus: præſertim quod facilè compertum habeam, aluminis cujuſcunq; ſtillatitiam aquam, maximè rupei, non modò carnem exedere, ſed etiam metalla. Alumen quod Latinis, στυπτηρία Græcis appellatur: Arabibus, Sceb, ſive Seb: Italis, Alume: Germanis, Alun & Alaun: *Hiſpanis: Alumbre.* Nomina.

Θεῖον. SULPHUR. CAP. LXXXIII.

SUlphur optimum exiſtimatur vivum, quod apyron vocant, nitedulæ modo ſplendidum, perlucens, minimè lapidoſum. Probatur in genere ſulphuris ignem experti, quod viret, ac præpingue ſpectatur. Plurimum in Melo, & Lipara gignitur. Supradictum ſulphur calfacit, diſcutit, & celeriter concoquit. Prodeſt tuſſibus, ſuſpirioſis, purulenta extuſſientibus in ovo ſumptum, aut ſuffitum: præterea partus uſti nidore extrahit. Lepras, lichenas, ſcabros ungues, cum reſina terebinthina miſtum aufert: cum aceto verò, draconis marini, ſcorpionisq; plagas ſanat. Pruritus toto corpore erumpentes, cum nitro deterſum ſedat: regium morbum emendat, inſperſum fronti cochlearis menſura, aut in ſorbili ovo ſumptum. Facit ad gravedinem, & deſtillationes: ſudores quoq; conſperſum inhibet, podagricis cum aqua & nitro illitum, conducit: gravitatem auditus, ſuffiti nidore raptim per fiſtulam hauſto, ſanat. Lethargicos ſuffitu excitat: erumpentem undecunque ſanguinem ſiſtit. Contuſis auribus, cum vino † & melle illitum, medetur. † Cat. ad. χρὴ σμύρναν. 1. & Myrrha.

SUlphur tam ſponte & per ſe naſcens, quod vivum appellant, quàm arte in fornacibus factum, frequentiſſimum habetur in Italia: ſed non omnibus unus tantùm color: quippe aliud viride, aliud luteum, aliud cinereum, aliud pallidum ſpectatur. Quod autem ſponte ſit, vivum appellatum, exterius colore eſt ſubcinereo, interius verò cùm frangitur, ſubluteo, nitedulæ modo ſplendens, ut Dioſcorides inquit: isdemq; oritur locis, ubi factitii vena foditur. Eſt autem Sulphur foſſitium medicamentum è pingui quadam terræ ſubſtantia prognatum, ut in compluribus viſitur locis, quæ impensè calida ſit, & ſicca: adeò ut à chymiſtarum authoribus igni natura ſimile Sulphur dicatur. Vocant id ii maſculum ſemen, & primum naturæ agens ad omnia metalla procreanda. Cùm autem calidum ſit, & ſiccum, quinetiam pingue (ut diuturna conſtat experientia) maximam cum igne trahit cognationem: ſiquidem non flammæ ignium modo, ſed prunis quoq; admotum, ſtatim accenditur, nec unquam accenſum extinguitur, quouſq; pinguis, & oleoſa ejus ſubſtantia in univerſum igne abſumatur. Verùm enimverò etſi præ ſe ferat Sulphur temperamentum non obſcurè calidum, & ſiccum, non tamen credendum fuerit tam puram ſynceramq; id eſſe materiam, ut per ſe tantùm conſiſtere queat: neq; etiam cogitandum, ei non eſſe neceſſarium, ut ſibi humiditatem aſciſcat, qua formam congruam ſuſcipiat, quemadmodum miſta qualibet expoſcunt. Id enim nobis indicat ejus velociſſima, ac facillima diffuſio, cùm ſtatim igni admotum colliqueſcat, metallorum modo. Foditur aperto undiq; cœlo, non autem in cuniculis, & ſubterraneis ſpecubus. In his namq; tum vehementi calore, tum fœtidiſſimo terræ halitu, foſſores illico deperirent. Porrò effoſſa Sulphuris vena, fictilibus quibuſdam magnis imponitur Romanis hydriis non abſimilibus, longo ab ore dependente roſtro intus vacuo, ac in humum ſpectante, vitrei pilei inſtar, quo ſtillatitiæ aquæ conficiuntur. His itaq; fictilibus ſulphurea vena repletis, fictilibus pariter operculis ad id diligenter conflatis, conteguntur, ſtipanturq; tenaciſſimo luto, creta, & equino ſtercore compoſito, ne tantillum quidem expirare poſſit ſulphureus vapor. His peractis in fornacem crates duas ferreas intus habentem fictilia deferuntur, & in ſuperiorem cratem firmantur, eodem luto undiq; ſtipata, adeò ut ignis flamma, qui infima accenditur crate ſub fictilium fundo, nullo pacto in ſublime ferri poſſit. Ad hæc fictilium roſtrum in aliud vacuum fictile inſerunt, per quoddam in latere orificium, & eadem creta quàm diligentiſſimè circumlinunt obducuntq; maximè. Demum ignem ſuccendunt ſub fictilium fundo, cujus vi depuratum Sulphur in ſublime fictilium fertur & per roſtri concavitatē in vacuum ſibi adnexum deſcendit receptaculum: à quo tandem fluens eximitur, aperto in fundo foramine, & aliis vaſis excipitur, ubi in magnos coit globos. Hac ſanè ratione Sulphur fieri conſpeximus in agro noſtro Senenſi, in montibus non longè à balneis divi Philippi & in maritimis apud Petriolum. Sulphuris vires memoriæ prodidit Galenus libro 9. ſimplicium medicamentorum, ſic inquiens: Sulphur omne trahendi vim poſſidet, eſtq; temperamenti calidi, atq; eſſentiæ tenuis. adeò ut ad multa venenatorum animalium reſiſtat. Siquidem ego adverſus paſtinacam marinam, & draconem ſæpenumero eo ſum uſus, & cum id piſcatores quoſdam docuiſſem, reverſo poſt aliquantum temporis magnificè medicamentum hoc commendarunt. Uſus ejus eſt, ut & ſiccum ictui inſpergatur medicamentum, & cùm ſaliva miſtum: nam cum & hoc excogitaſſem, ab experientia comprobari reperi. Sed & urina maceratum idem effecturum excogitavi. Docebam enim piſcatores medicamenta maximè parabilia, dixiq; pulchrè illos & cum oleo veteri, & melle, & reſina terebinthina uſuros. Et ſanè horum omnium experientia judicium præſtitit. Quin & ſporas, & lichenas, & lepras, non rarò hoc medicamento cum reſina terebinthina ſanavi. Exercit enim omnes id genus affectus, abſq; ut in profundum repellat, cùm alia multa medicamenta, quæ illos curant, miſtam habeant potentiam, nempe ut digerant pariter & repercutiant. Præterea, ut idem Galenus inquit lib. 6. cap. 2. de comp. medic. per genera, in compoſitione emplaſtri διὰ σιδήρου, Sulphur tanto calore præditum eſt, ut ubi diutius inhæreat, procul dubio exulceret. Sulphur ſive Sulfur Latinis dictum, Græcis θεῖον appellatur: Arabibus, Cribtit, & Rabric: Italis, Solfo: Germanis, Schwefel/ & Lebendiger Schwefel: *Hiſpanis, Piedra azufre.* Sulphuris conſid. Sulphuris foſſitii. Sulphuris faciendi ratio. Sulphuris vires ex Gal. Nomina.

Κίσσηρις. PUMEX. CAP. LXXXIV.

PUmicis probatio, ut magnopere levis, ſpongioſus, ſciſſilis, nec arenoſus, item teri facilis, † & candidus. Crematur flagrantiſſimis carbonib. obrutus, & ubi canduerit, extractus, vino reſtinguitur odorato: iterumq; incenſus, reſtinguitur: & tertia uſtione exemptus, & a per ſe refrigeratus, ad uſus cōditur. Vis ejus adſtringere, gingivas abſtergere, purgat cum calfactione, quæ pupillis caliginem offundunt: explet ulcera, & ad cicatricē perducit: excreſcentia cohibet. Fit ex farina ejus dentifricium. Corpori cruſtá obducit; † τῷ λεπτῷ 1. tenuis. a Meum ἰσωτικὸς ἐστὶ καὶ ψυκτικὸς 1. per ſe refrigeratum.

obducit: avellendis capillis aptus. Theophraſtus author eſt, ſi quiſquam in bullientem urceum vini pumicem injecerit, fervorem ſtatim ſedari.

Pumicis confid. PUmicem ambuſtum eſſe lapidem in montium concavitatibus, omnes ferè ſatentur naturæ operum exploratores. Ob id enim pumices ſæpius eructat mons Aetna in Sicilia, & in Campania Veſuvius, qui hoc tempore, annis nuper elapſis, non ſecus quàm Plinii ætate, ingentibus flammis exarſit, cum magno Puteolorum & adjacentium locorum detrimento, igne in terræ viſceribus genito, è ſulphureis vaporibus, & bitumine, quo quàmplurimi referti ſunt montes, eosq; præſertim, quod Græci piſſaſphaltum dicunt. Pumicis vires duobus locis reddidit Galenus lib. 9. ſimpl. medicamentorum, ubi de eo primùm ita ſcribit. Si pumex inter lapides recenſeri poteſt, & ipſe ejuſdem eſt facultatis, quod certè ad abſterſionem attinet, velut etiam ſigulina teſta, ac multò magis ea, quæ fornacium eſt. Sed ſmiris acrimoniæ quiddam obtinet: proinde cauſticus, & deſiccantibus facultatibus quidam ipſum miſcent, eiuſq; quæ curant gingivas laxas, ac mollitie fluidas. Pumex autem ſi comburatur, haud erit inferior eoſdem ad uſus ſmire. Secundo autem loco idem de pumice diſſerit his verbis. Pumicem ſi inter tnet allica recenſeas, calumniabuntur, quibus animus prurit accuſandi libidine: et ſi inter lapides ponas, lapidem eſſe negabunt: ac multo minus terram eſſe concedent, nec marinorum haberi quodpiam. Atqui alicubi tamen de illo dicendum eſt: quippe qui in ſarcotica indatur medicamenta, & ea quæ dentes extergunt, partim uſtionem non expertus, partim etiam uſtus, quando videlicet aliis omnibus combuſtis ſimiliter ſubſtantiæ efficitur tenuioris. Caterùm uſtione quiddam acquirit acrimoniæ, quam rurſus lotione exuit. Videri autem poterit ſplendorem conciliare non tantùm facultate, ſed etiam aſperitate, velut etiam ſi ſmirin, aut teſtam, aut hoc genus quippiam tritum admoveas. Quæ certè & ipſa ſplendorem afferunt, ſortè utroq; tum quia detergendi habeant facultatem, tum quia aſperitatem. Eundem in modum cornua deuſta dentes ſplendidiores efficiunt. Pumex qui Latinis, Græcis λίθος vocatur: Arabibus, Fanech: Italis, Pomice: Germanis, Bims. Hiſpanis, Piedra pomez.

Pumicis vires ex Gal.

Nomina.

Ἅλς. SAL. CAP. LXXXV.

SAl foſſilis efficacior eſt communiter, ſi eſt candidus, calculis vacans, & perſpicuus, denſus æquali compage. Peculiariter Ammoniacus natione laudatur, ſi modò findi facilè poſſit, & in recta ſegmenta diduci. In marino ſale eligendus eſt candidus, æqualis, denſus. Probatiſſimus in Cypro fit, & Salamine Cypri, & Megaris, in Sicilia, & Aphrica. Sed inter dicta ſalis genera lacuſtris præfertur: ſed multò validiſſimus eſt Phrygius nomine tapeus, aut tritæus, aut gantæus. Salis natura in commune perquam utilis eſt: adſtringit, abſterget, expurgat, diſſipat, reprimit, extenuat, & cruſtas inducit: ſed hoc intereſt, quòd alius alio ſit præſtantior. Quin & à putredine vindicat. Admiſcetur medicamentis pſoras abſtergentibus, excreſcentia in oculis reprimit, & pterygia conſumit, cæteraſq; carnis extuberationes tollit. Clyſteribus infunditur: diſcutit laſſitudines ex oleo illitus. Contra hydropicorum tumores auxiliatur: dolores in ſaccis fotu mitigat: & pruritus ſedat, ex oleo & aceto infrictus ad ignem, donec ſudent: item lichenas, lepras, pſoraſq;. Anginam ex melle, aceto, & oleo illitus levat: tonſillis, uvæq; cum melle toſtus. Ulceribus in ore manantibus, gingivis, quas humor vexat, & phagedænis ulcerum, cum polenta crematus illinitur. Adverſus ſcorpionum ictus cum lini ſemine: contra ſerpentium morſus, cum origano, melle, hyſſopo: adverſus ceraſten cum pice, aut cedria, aut melle auxiliatur: contra ſcolopendræ morſus, cum melle, & aceto: adverſus veſparum ictus, & teredines, albidasq; capitis puſtulas, thymos, & tubercula, cum ſevo vitulino: furunculos, cum uva paſſa, aut ſuillo adipe aut melle diſcutit: teſtium tumores, origano & fermento maturius concoquit. Crocodilorum morſibus auxiliatur, tritus in linteolo, & intinctus aceto, ita ut vinculis loca conſtringantur. Prodeſt ad beſtiarum morſus & ad ſugillationes in facie ex melle: contra hauſtum opium, & fungos, cum aceto mulſo bibitur. Luxatis imponitur cum farina, & melle: ambuſtis igni cum oleo impoſitus, puſtulas erumpere non patitur. Podagricis itidem imponitur, & aurium doloribus, cum aceto: ignes ſacros, & ulcera, quæ ſerpunt, cum aceto, aut hyſſopo illitus ſiſtit. Uritur fictili, diligenter opertus, ne exiliat, conditusq; prunis, uſquedum effervescat. Aliqui foſſilem ſubacto polline obliniunt, & carbonibus ſubjiciunt, uſquedum ejus cruſta exuratur. Solet & ſal communis hoc modo uri. Aqua ſemel abluitur, & ſiccatus in ollam coopertam mittitur ſubdito igne, moveturque, donec jam non exiliat.

Ἁλὸς ἄχνη. SALIS SPUMA. CAP. LXXXVI.

SPuma ſalis ſpumoſi maris lanugo, ſive ramentum eſt, in exilibus petris inventum: cui vis eadem, quæ ſalis.

Ἄλμη. MURIA. CAP. LXXXVII.

MUria effectus ſalis præbet, abſtergitque: dyſentericis infunditur, etamſi nome inteſtina corripit: & iſchiadicis veteribus. Ad fotus, aquæ marinæ uſum præſtat.

Ἁλὸς ἄνθος. FLOS SALIS. CAP. LXXXVIII.

FLos ſalis flumine Nilo defluit: lacubus tamen quibuſdam innatat. Aſſumendus qui crocei coloris eſt, odore ingrato, ceu gari: interdum longè magis virus olet, guſtuq; mordacior, & pinguiter lentus. Fucatus autem rubrica, aut ſcrupuloſus, improbatur. Præterea ſyncerus non niſi oleo reſolvitur: adulteratus nonnulla ex parte, etiam aqua, diluente factitium colorem. Ad ulcera, quæ cacoethe vocantur, & phagedænas, genitalium nomas, & purulentas aures, efficax eſt: oculorum hebetudines, cicatrices, albugineſq; tollit. Emplaſtris, unguentiſque coloris cauſa, ut roſaceo, miſcetur. Sudorem cit, alvum turbat, in vino aut aqua ſumptus: ſtomachum malè habet. Additur acopis, & ſmegmatis, quæ albandi capilli gratia componuntur. Et in univerſum acris eſt, & ferventis naturæ, ut ſal.

Sal,

SAl, quo frequentissimè in omnibus ferè cibis utimur, & sine quo vivere nescimus, quo item ad annos asservantur carnes, pisces, aliaq; complura, nulli sanè non cognitus est. Plures tamen in salis genere sunt differentiæ: quandoquidem præter marinum, fluviatilis, lacustris, fossiliq; reperitur. Marino utitur universa ferè Italia, exceptis Calabris, qui fossitio quàm pulcherrimo abundant, quo etiam utitur universa Pannonia. In Germania hauritur è salsis quibusdam fontibus, quorum aqua diu ignium vi excocta in salem cogitur. Fossitium quod crystalli modo pellucidum est, officinæ Arabas secutæ salem gemmæ vocant. Hujus fodinas vidimus apud Calabros agentes, loco qui vulgò dicitur Altomonte, ubi lapidum modo exciditur. Atqui non omnis sal fossilis pellucidus est: siquidem qui foditur Halis in comitatu Tyrolensi, lapidis marmorei faciem præ se ferre videtur, colore ad rufum inclinante. Calabricus autem in ignem conjectus, præter cæterorum naturam nec dissilit, nec crepitat, sed ut ferrum ignescit. Lacustrem hactenus non vidimus, nec fluviatilem: quanquam Plin. l. 31. c. 7. tradit plures haberi lacus, ac fluvios, qui salem copiosum reddunt, ut ejus verba, quæ subjiciam, apertè testantur. Sal omnis, inquit, aut fit, aut gignitur. Utrumq; pluribus modis, sed causa gemina, coacto humore, aut siccato. Siccatur in lacu Tarentino æstivis solibus, totumq; stagnum in salem abit, modicum alioquin, altitudine genua non excedens. Item in Sicilia in Lacu, qui Cocanicus vocatur, & alio juxta Gelam. Horum extremitates tantùm inarescunt, sicut in Phrygia, Cappadocia, Aspendi, ubi largius coquitur, & usq; ad medium lacum. Aliud etiam in eo mirabile, quòd tantundem noctu subvenit, quantum die auferas. Omnis est talis sal minutus, atq; non gleba est. Sunt etiam num naturales differentiæ tres. Namq; in Bactris duo lacus vasti, alter ad Scythas versus, alter ad Arios, sale æstuant, sicut ad Cittium in Cypro & circa Memphin, extrahunt lacu, deinde sole siccant. Sed & summa fluminum densantur in salem, amne reliquo veluti sub gelu fluente, ut apud Caspias portas, quæ salis flumina appellantur. Item circa Mardos, & Armenios. Præterea apud Bactros amnis Ochus, & Oxus ex appositis montibus deferunt salis ramenta. Sunt & in Aphrica lacus, & quidem turbidi, salem ferentes. Ferunt quidem & calidi fontes, sicut Pagasæi. Et hactenus habent se genera ex aquis sponte provenientia. Sunt & montes nativi salis, ut Indus Oromenus, in quo lapicidarum modo caditur renascens, majusq; regum vectigal ex eo est, quàm ex auro & margaritis. Effoditur & è terra, ut palàm est, humore densato, in Cappadocia. Ibi quidem caditur specularium lapidum modo. Pondus magnum glebis, quas micas vulgus appellat. Carrhis Arabiæ oppido, muros domosq; massu salis faciunt, aqua ferruminantes. Invenit & juxta Pelusium Ptolomæus rex cùm castra faceret. Quo exempto post ea inter Aegyptum, & Arabiam etiam squalentibus locis cœptus est inveniri, detractis arenis: qualiter & per Aphricæ fitientia, usq; ad Ammonis oraculum. Is quidem crescens cum luna noctibus. Nam Cyrenaici tractus nobilitantur Ammoniaco, & ipso, quia sub arenis inveniatur, appellato. Simile est colore alumini, quod schiston vocant, longis glebis, neq; perlucidis, ingratus sapore, sed medicinæ utilis. Hactenus de sale Plinius. Cæterùm Ammoniacus Sal, qui legitimus sit, adnos convehi desiit, quippe factitius, adulterinusq; est, qui passim in seplasiariorum officinis venditur, nigricantibus exterius glebis. Non desunt tamen qui credant constari hunc ex camelorum urinis, artificio quodam concretis. Sed cur his adstipulari debeam, non video, cùm neminem habeant, cujus fide id comprobare possint. Atqui non tamen id omnino negaverim, cùm Venetias ex orientali plaga afferatur, ubi magnus camelorum est numerus. Seplasiarii, paruerq; chymistæ Sal Armeniacum appellant, quòd fortasse existiment ex Armenia adferri, ubi innumeri sunt camelorum greges. Sed isti, mea quidem sententia, hallucinantur. Serapio (Isach Arabici testimonio) scribit Salem Ammoniacum fieri è lapidibus durissimis, & translucidis. Sed & is fallitur, meo judicio: siquidem Ammoniaci nomen non aliunde sibi comparavit, quàm ab arena, quæ ἄμμος Græcis dicitur, sub qua in laminas concretus, invenitur in Cyrenaica regione. Venit præterea in medicorum usum Sal, quem Arabes Alchali cognominant, item Alumen catinum, de quo superius in alumine diximus. Sal autem Indus appellatus (ut li. 2. retulimus) nil aliud antiquis extitit, quàm saccharum in sacchariferis arundinibus in India gummi modo, concretum, cujus nunc loco utimur supposititio, quod seplasiæ zuccharum candidum vocant. Verùntamen animadvertendum est, quòd quanquam Paulus, & Avicenna eum fortasse secutus, concretum natura saccharum salem Indum appellant, non tamen fuerit putandum, quòd Indi legitimum salem non habeant. Quandoquidem (ut Plinius est auctor) in Oromeno Indiæ monte lapicidarum modo foditur ingentibus glebis: proinde dicebat Mesues de sale scribens, Nephthicum, & Indicum cæteros sales præcellere. Quod autem Salnitrum vocant, tormentorum bellicorum pulveribus expetitum, vulgaris notitiæ est, de quo tamen latius sequenti capite sermonem faciemus. Cæterùm salis spumam pluries legi quibusdam in scopulis Tyrrheni maris. Cùm enim procella exoritur, intumescitq; pelagus, spumantes aquæ in altum sublatæ, scopulorum cavitates replent: quo fit, ut ibi sub dio remanentes solibus, & rore, æstivis caloribus, in salem album concrescant. Muria porro, qua innumera asservantur edulia, nota omnibus res est, ut quæ sale tantùm, & aqua conficiatur. Sed quidnam veteribus flos salis fuerit, decernere non ausim, neq; plura quod scribam habeo, quàm quæ a Dioscoride produntur. Ejus tamen meminit Plinius loco suprà citato, sic inquiens. Salinarum syncerius summam facit suam differentiam: quædam enim favilla salis, quæ levissima ex eo est, & candidissima flos salis appellatur. Et flos quidem salis, in totum diversa res, humidioris q; naturæ, & crocei coloris, aut rufi, veluti rubigo salis. Odore quoq; ingrato, ceugari, dissentiens à sale, non modò à spuma. In Aegypto invenitur, videturq; Nilo deferri: & fontibus tamen quibusdam innatat. Optimum ex eo, quòd olei quandam pinguitudinem reddit, hæc Plinius. Porrò color rufæ rubiginis instar pictoribus expetitur, è Germania salinis advectus, qui fortasse flos ipse salis fuerit: nam colore, & sapore illi non obscurè respondet, vulgò appellant Morello di sale. Verùm cur hoc non planè affirmem, illud mihi obstare video, quòd color is non sit liquidus, neq; oleosus, sed aridus: quare potius inclinat animus, ut ipsum credam esse salis rubiginem, de qua ex Plinio paulò ante mentionem fecimus. Fuchsius, in libro de compositione medicamentorum, quem auctum secundò edidit, nihil aliud esse putat florem salis, qui Dioscoridi ἁλὸς ἄνθος dicitur, quàm balenarum semen, quod Germanis medicorum officinis Sperma ceti nominatur. Qua in re fortasse secutus est sententiam Georgii Agricolæ rei metallicæ acerrimi indagatoris. Sed ut cumq; sit, non equidem possum horum quamvis eruditorum virorum judicio omnino subscribere, nam plura sunt, quæ in eo censendo mihi repugnant. Primum enim est color, quem in spermate Ceti vocato nusquam croceum, neq; rufum, ut salu flori ineesse testantur omnes, videre mihi licuit. Dein mihi videtur hoc medicamentum adeò liquidum, ut Galenus, Aetius & Plinius, & præsertim cùm scribat ipsemet Plinius salis florem in fictilibus contineri oportere ne effundatur, quòd sanè perinde, ac oleum sit liquidum annuere conspiciuntur. Præterea si gustum consulamus, difficilè quis asseverabit, esse ipso sale usto tenuius. Postremò cùm Dioscoridi, & Plinio in Nilo flumine, & lacubus quibusdam tantùm is inveniatur, nec usquam in mari, nec in maritimis paludibus reperiri salis florem meminerint, ubi sperma Ceti hoc ævo colligitur, non ita facilè adduci possum ad credendum, illud florem esse salis legitimum. Dicam quoq; quod ad maligna ulcera sananda ea sint præstan-

Salis omnis generis consid.

Sal gemmæ fossilitium.

Sal lacustre ex Plinio.

Sal ex fluminibus.

Sal ammoniacus.

Sal Indus est Saccharum.

Salis spuma.

Flos salis.

Salis rubigo.

Fuch. opi nio improbata florem salis Sperma ceti credẽtis.

præstantißima medicamenta, quæ valenter abstergunt, & deficcant, non sanè ea quæ humidam, & olei modo pinguem substantiam habent, perinde ac sperma ceti vocatum. Tamen ne videar à Fuchsio, & à cæteris, qui ejus sequuti sunt opinionem, contentiosè dissentire, velim ut aliorum quoq; sit judicium. Salis autem meminit idem Galenus tum inter fossitia medicamenta, tum etiam inter ea, quæ in mari nascuntur lib. 9. & 11. simpl. medicamentorum, sic inquiens. Sal ejusdem generis facultatis est, sive fossilis sit, sive marinus: verùm hoc differunt, quòd salis è terra effossi substantia magis sit compacta: ac proinde in hoc major est & partium crassities, & adstringendi potentia. Itaq; marinus affusa ipsi aqua protinus liquescit, at fossili hoc non evenit. Porrò ejusdem speciei cum marino est, qui in stagnis quibusdam salsedinem habentibus nascitur, æstate videlicet aquis æstu ex iis absumptis, cujusmodi est Tragasius non procul à Sminthio. Confluit enim illuc ante aquas spontaneas, quæ admodum sunt calidæ, copiosa aqua stagnans, non amplo in loco: & ea æstate omnis absumitur, à sole videlicet arefacta. Porrò quoniam locus ipse salsedinem nativam continet, quod reliquum est ejus omne, sal est, cognominationem à loco pariter & aquis sortitum. Nam spontaneæ & ipsæ illis in locis aquæ Tragasiæ nuncupantur, potentia summè exiccatoria: & sanè, qui in ea regione sunt medici, ad hos illas accommodant. Porrò dictum est & de Sodominis in mari mortuo provenientibus in quarto libro, quem si quis librum diligenter perlegerit, illi tantùm refricare memoriam nunc opus est, ut expositæ gustus qualitate, ipse medicamenti facultatem cognoscat. Igitur cùm qualitas salsa digerat simul & contrahat contactam ab ipsa substantiam, vocatum aphronitron in hoc differt, quòd in ipso unum modò saporem exuperantem expresse sit videre, quem vocant amarum, vim habentem digerendi, haud etiam contrahendi, ut Sal. Nam hic quicquid in corporibus humidum inest, id totum quodammodo absumit: & quod reliquum est substantia solidæ, adstrictione contrahit: ac proinde etiam conditura sua corpora siccat, & à putredine tuetur. Quippe quæ putrescunt, excrementitium continent humorem, substantiamq; tum dissolutam, tum minimè compactam. Quibus ergo corporibus nulla prorsus est humiditas superflua, ceu melli optimo, & corpus solidum & compactum est, ceu lapidibus, ea, ut putrescant est impossibile: ac proinde in his salis non probatur usus, verùm in iis, in quibus suspecta est putredo. Spumosa autem salis efflorescentia multò tenuioris naturæ est, quàm sal ipse: quare & extenuare, & digerere multò plus ipso potest: verùm quod substantiæ est reliquum, contrahere ut sal nequit. Cæterùm flos salis medicamentum liquidum est, tenuius etiam quam sal ustus: tum acris qualitatis, & admodum digerentis facultatis: hactenus de sale Galenus. Sal Latinus, ἅλς Græcis appellatur: Arabibus, Melech, seu Melha: Italis, Sale: Germanis, Salß: Gallis, Sel: Hispanis, Sal.

Salis vires ex Gal.

Nomina.

Νίτρον, ἀφρόνιτρον. NITRUM, SPUMA NITRI. CAP. LXXXIX.

PRæfertur Nitrum leve, roseo colore, aut candido, in foramina dehiscens, perinde quasi spongiosum quiddam, quale ex *a* Bunis adfertur. Humores evocat, qui in alto concreverunt. Spuma nitri optima esse putatur levissima, gleboſa, friabilis, colore penè purpureo, aut spumosa, & mordens, qualis ex Philadelphia Lydiæ defertur: secunda est Ægyptia: quin & in Magnesia Cariæ gignitur. Vim & ustionem salis habet, tam nitrum, quàm spuma ejus. Præterea nitrum tormina sedat, si tritum cum cumino bibatur in hydromelite, aut sapa, aut aliquibus, quæ inflationes discutere possunt, uti ruta, vel anetho. Febribus circuitu redeuntibus illinitur, ante suspectam accessionem. Miscetur emplastris, quæ extrahunt, & discutiunt, extenuant, & lepras abstergunt. Cum aqua autem calida, aut vino infusum, inflationes, purulentas aures, & sonitus earundem sanat: sordes expurgat, cum aceto instillatum. Canum morsibus ex *b* asinino adipe, aut suillo medetur: resinæ terebinthinæ admistum furunculos aperit: aquæ inter cutem cum fico illinitur: oculis ad claritatem visus cum melle succurrit: & venenis fungorum, ex posca potum: aut si bupresti momorderit, ex aqua: iis verò qui taurinum sanguinem biberint, ex laserpitio: iisque qui cibum non sentiunt, utiliter obducitur: opisthotonisque jam remissioribus, & luxatis cum cerato: in linguæ resolutione, pani commodè permiscetur. Aliqui supradicta carbonibus urunt, subjecta priustesta nova, donec incandescant.

a Or. νέον i. insulis.

b Me. αἰγέιῳ. i. caprino.

Nitri, & spumæ nitri confid.

NItrum, & nitri spuma, quorum antiquis maximus fuit in medicamentis usus, diu sanè est, quod ad nos convehi desierunt. Proinde hallucinantur, mea quidem sententia, qui putant salnitrum vocatum, quo ad tormentorum bellicorum pulveres utuntur, & ad fortißimas aquas conficiendas, quibus argentarii fabri aurum ab argento separant, verum ac legitimum esse nitrum, cujus meminere Theophrastus, Dioscorides, Galenus, Plinius & antiquorũ alii. Siquidem id manifestè demonstrat Plinius lib. 31. c. 10. ubi de nitro ita scriptum reliquit. Non est differenda & nitri natura, non multum à sale distans, & eò diligentius dicenda, quia palam est medicos, qui de eo scripsere, ignorasse naturam, nec quenquam Theophrasto diligentius tradidisse. Exiguum fit apud Medos, canescentibus siccitate convallibus, quod vocant halmirhaga. Minus etiam in Thracia juxta Philippos, sordidum terra, quod appellant agrium. Nam quercu cremata, nunquam multum facilitatum est, & jampridem in totum omissum. Aquæ verò nitrosæ pluribus locis reperiuntur: sed sine viribus densandi. Optimum copiosumq; in Clytis Macedoniæ, quod vocant calastricum, candidum, purumq;, proximum sali. Lacus est nitrosus exiliente è medio dulci fonticulo. Ibi fit nitrum circa Canis ortum novenis diebus, totidemq; cessat. ac rursus innatat, & deinde cessat. Quo apparet soli naturam esse, quæ gignat: quoniam compertum est, nec soles proficere quicquam, cùm cesset, nec imbres. Mirum est & illud, scatebra fonticuli semper emicante, lacum nec augeri, nec effluere. Iis autem diebus, quibus gignitur, si fuere imbres, falsius nitrum faciunt, aquilones deterius, quia validius commovent limum. Et hic quidem nascitur. In Ægypto autem conficitur multò abundantius, sed deterius: nam fuscum, lapidosumq; est. Fit penè eodem modo, quo sal, nisi quòd salinis mare infundunt, Nilum autem nitrariis. Excedente Nilo siccantur, decedente madent succo nitri quadraginta diebus continuis, non (ut in Macedonia) statis. Si autem imbres adfuerint, minus de flumine addunt, statimq;, ut densari est cœptum, rapitur, ne resolvatur in nitrariis. Sic quoque olei natura intervenit. Ad scabiem animalium utilis. Ipsum autem conditum in acervis durat. Mirum in lacu Ascanio, & quibusdam circa Chalcida fontibus, summas aquas dulces esse potariq;, inferiores nitrosas. In nitro optimum, quod tenuissimum, & ideo spuma melior. Ad aliqua tantùm sordidum, tanquam ad inficiendas purpuras, tincturasq; omnes. Magnus & nitro vsus, qui dicetur suo loco. Nitrariæ egregiæ Aegyptiis, nam circa Naucratim, & Memphin tantùm solebant esse. Circa Memphin deteriores: nam & lapidescit ibi in acervis, multiq; sunt tumuli ea de causa saxei. Faciunt ex iis vasa. Necnon frequenter liquatum cum sulphure coquentes in carbonibus. Ad ea quoque, quæ inveterari volunt, illo nitro utuntur.

Nitrum ut conficiatur ex Plinio: & non esse nostrũ salnitrum.

Sunt

Sunt ibi nitrariæ, in quibus & rursum exit à colore terræ. Spumam nitri, quæ maximè laudatur, antiqui negabant fieri, nisi cùm roscecidisset, prægnantibus nitrariis, sed nondum parientibus. Itaq; non fieri incitatis, etiamsi caderet. Alii operimentorum fermento gigni existimavere. Proxima ætas medicorum Aphronitrum tradidit in Asia colligi in speluncis mollibus distillans, specus eos calycas vocant: dein sole siccant. Optimum putant Lydium. Probatio, ut sit minimè ponderosum, & maximè friabile, colore penè purpureo, hoc in patellis asservatur, Aegyptium in vasis picatis, ne liquescat. Vasa quoque ea sole inarescentia perficiuntur. Nitri probatio, ut sit tenuissimum, & quàm maximè spongiosum, fistulosumq; Adulteratur in Aegypto calce. Deprehenditur gustu: syncerum enim facilè resolvitur: adulteratum pungit. Calce aspersum, reddit humorem vehementem: hæc Plinius. Ex quibus liquidò constat, nostri usus Sal nitrum, antiquorum nitrum non esse, etsi inficias eundum non sit, quin aliquas nitri habeat qualitates. Veruntamen nemini unquam persuasum velim, ut Monachorum error.
medicamentis, quæ intus in corpus sumuntur, nitri loco Salnitrum absq; noxa imponi possit. Et quamvis contrarium asserant, scriptisq; tradant Monachi illi reverendi, qui Mesuem commentati sunt, non tamen credo, hoc id prius in se ipsis expertos esse. Quod nihilominus eos facere decebat, si fraterna charitate ducti sunt, ut alios suaderent salnitrum tutò assumi posse, cùm prima charitas (quod dictum frequenter usurpant) incipiat à se ipso. Nitri legitimi frustum, quod à Gulielmo Quacelbeno Flandro Constantinopoli mihi missum est, notis omnibus genuinum refert, ut in epistolarum nostrarum libro Nitri, & aphronitri vires ex Gal.
fusius diximus. Nitri meminit Galenus lib. 9. simpl. medicamentorum, sic inquiens: Nitrum dictum est suprà in medio esse aphronitri, & salis virium: cæterùm ustum propius ad aphronitrum accedit, utpote exustione tenuius redditum. Deficcat itaq; & digerit: & si introrsùm in corpus sumatur, secat, & extenuat crassos lentosq; succos potentius multò quàm sal. Aphronitrum verò nisi gravis urgeat necessitas, nemo devorabit, nimirum inimicum stomacho: quandoquidem plus etiam litro incidit. Sanè ad fungos suffocantes, rusticus quidam eo uti assolet, & semper profuisse probatum est. Cæterùm nitro ustо simul & non ustо, & multò etiam magis ejus spuma, & nos in talibus uti consuevimus: hactenus Galenus. Qui tamen videtur iis, qui codicis mendam non animadverterunt, maximam facere differentiam inter Aphrolitrum & Aphronitrum, licet hæc re diversa non sint. Nam ubi de Aphrolitro libro citato differit, vulgata exemplaria habent: ἀφρολίτρου ἀφρονίτρου διαφέρει, hoc est: Aphrolitrum ab aphronitro differt. Verùm in altera dictione latet vitium, ut quæ ἀφρὸς νίτρου, hoc est, à spuma nitri, duabus vocibus legenda sit. Ita fiet, ut Galeno non aphrolitrum ab aphronitro, sed utrumq; à spuma nitri aptè distinguatur. Id quod & Augustinus Ricchus Lucensis, & Leonardus Fuchsius, medici ætatis nostræ celebres, doctissimè adnotarunt. Cæterùm cùm Galeno aphrolitrum, sive aphronitrũ spuma nitri non sit, quid aliud sit ingenuè fateor me ignorare: neq; id alius, quod sciam, hactenus explicavit. Nomina. *Quod Græci νίτρον & λίτρον, Latini Nitrum nominant: Mauritani, Baurach: Itali Nitro. Quod verò Græcis ἀφρόλιτρον uno verbo dicitur: Arabibus, Baurach Africe: Italis, Nitro di Africa. Quæ deinde Spuma nitri Latinè, ἀφρὸν τοῦ νίτρου Græcè vocatur: Arabicè, Aphronitrum.*

Τρύξ. FÆX. CAP. XC.

ELigenda Fæx maximè è vino vetere, Italico: sin minus, ab alio consimili. Fæx aceti viribus longè acrior est. Crematur, ut alcyonium, antè diligenter siccata. Sunt qui nova testa igni largo urant, usquedum penitus incendatur. Alii vivis carbonibus fæcis glebam obruunt, & idem opus prosequuntur. Experimentum est legitimæ ustionis, ut aerio nitore inalbescat, linguamq; tactu urere videatur. Eadem urendę fæcis aceti ratio. Vis ei supra modum urens, & abstergens: ulcera ad cicatricem perducit, adstringit, vehementer exest, siccatq;. Sed recenti utendum est, quoniam celeriter exanimatur: proinde non nisi in reconditorio, & vase aliquo reponi debet. Lavatur ut pompholyx. Quę ustionem experta nõ est, tusi in reconditorio, & vase aliquo reponi debet. Lavatur ut pompholyx. Quę ustionem experta nõ est, tusi mores & per sese, & cum myrto cohibet: ventris stomachiq; fluxiones illita sistit: muliebre profluvium imo ventri, aut genitalibus imposita mitigat: panos discutit nondum exulceratos, & tubercula: rigentes mammas, suiq; lactis impatientes, cum aceto peruncta extinguit. Cremata verò, ungues scabros cum resina aufert. Addito lentiscino oleo, illita nocte tota, rufat capillum. Elota oculorum medicamentis, ut spodos, adjicitur: cicatrices eorum, & caligines eadem abstergit.

FAex vini vulgaris notitiæ est, quin & ipsius adurendæ ratio nota, iis præsertim, qui ex hac alumen, quod vocant facis, conficiunt. Porrò vini recrementum, quod vinariis cadis agglutinatum, crustæ lapidosæ instar invenitur, officinarum vocabulo Tartarum vocatum, alvum non obscurè subducit. Proinde non desunt, qui sibi adstrictam alvum citent, hausto tartari pulvere ex gallinaceo jure, addito mastiches momento, & saccharo: nihil enim incommodi adfert hac ratione paratum. Additum in dejectoria diluta, quæ ex sena, vel polypodii radicibus, vel epithymo parantur, vim eorum dejectoriam adauget. Sunt qui album Tartarum faciunt, diu ipsum in aqua decoquentes, atq; subinde despumantes. Τρὺξ sic Græcè, Fæcis, & tartari dicti cõsideratio & vires.
Latinè verò Fæx dicitur: Arabicè, Durdi: Italicè, Feccia: Germanicè, Hefen/Weinstein: Hispanicè, Rasura de vino. Nomina.

Ἄσβεστος. CALX VIVA. CAP. XCI.

CAlx viva hoc modo fit. Marinorum buccinorum testas igni candito, aut ferventi clibano nocte dimittito: postera die, si candidissimæ fuerint, extrahito: sin aliter, iterum urito, usquedum vehementer inalbuerint. Dein ubi in aquam frigidam demersæ fuerint, in fictile novum conjicito, & exactè pannis operiens, noctem unam conquiescere finito: manè eam extrahens, ubi perfecto omni opere elaborata fuerit calx, recondito. Fit & è litoralibus calculis igne crematis, necnon è vili & fusaneo marmore, quæ cæteris præfertur. Vis omni calci in commune ignea, mordens, adurens, & crustas inducens: quibusdam aliis immista, ut adipi, oleo concoquendi vim assumit, mollit, & dissipat: ulcera ad cicatricem perducit. Efficacior existimatur recens, nec aspersa aquis.

CAlx, cujus passim usus ad ædificiorum muros struendos, nota omnibus est. Præter hanc fit etiam privatim ad varia medicamenta è purpurarum, buccinorum, cochlearum, ostreorum, ovorumq; testis. Non desunt tamen, qui etiam eam quæ fit ex calcario lapide, unguentis, & emplastris admisceant, eam primùm demergentes in aquam, usquedum prorsùs dissiliat, ac subinde lavantes diebus pluribus, affusa sæpius recenti aqua pluviali, vel fontana. Valet enim sic elota ad Calcis consid.

contumacia ulcera, quòd absq; morsu valenter siccet. Ob id itaq; unguentis expetitur, quibus utuntur ad pudendorum ulcera, eaq; præsertim, quæ venerea lue contrahuntur. Quinetiam prodest ad ambusta, & alia, quæ non facilè curationem admittunt. Sunt etiam qui extinctam prius calcem, lavent deinde diutius rosarum stillatitia aqua, ita valentius effici medicamentum existimantes. Calcis vires descripsit Galenus li. 9. simpl. medicamentorum, his verbis: Calx viva quidem quæ ἄσβεστος Græcè dicitur, vehementer urit minusq; inducere crustam potest. At verò temporis progressu prorsum nec crustam quidem gignit, tametsi etiamnum calfaciat, carnemq; liquet. Porrò si lavetur in aqua, suam mordacitatem exuit, efficitq; nuncupatam νόνιτρον, hoc est lixivium: at ipsa absq; morsu resiccat. Ac si bis, terq; aut amplius abluta fuerit planè mordacitatis expers constituitur, ac strenuè absq; mordacitate exiccat. Calx viva Latinis dicta, ἄσβεστος Græcis appellatur: Arabibus, Horach, Nura, seu Nure: Italis, Calcina viva: Germanis, Ungeleschter Kalck: Hispanis, Ca.

Calcis vires ex Gal.

Nomina.

γύψος. GYPSUM. CAP. XCII.

GYpsum vim habet adstringendi, obstruendi: sanguinis eruptiones, sudoresq; cohibet: sed potum, strangulationis modo jugulat.

Gypsi hist.

GYpsum quid sit, nemo est qui nescit. Abundat gypso universa ferè Hetruria, ibiq; commodè frequenterq; expetitur cæmentariis ad ædium fabricas. Fit gypsum è quodam candido lapide, in laminas facilè scisili: qui tamen non longa ignium vi torretur, & excoquitur. Quandoquidem in calenti furno conjectus, quatuor, aut ad summum quinque horarum spatio peruritur. Tunditur deinde in pulverem, & incerniculis excutitur. Præstantissimum est recens: nam diu asservatum, aquæ imministum ægrè lapidescit, ac coit. Fit etiam Gypsum è speculari lapide, qui Græcis σελενίτης dicitur. Item ex alio quodam lapide nivei candoris, è quo in Hetruria torno patinæ, & alia vasorum genera conficiuntur. Hunc alabastrum appellant, sed perperàm. Gypso vires reddidit Galenus lib. 9. simpl. medicamentorum, ita differens: Gypsum & ipsum ad communem omnium terrenorum, lapidosorumq; corporum facultatem, qua desiccare dicta sunt, insuper hoc adjunctum habet, quòd est facultatis emplastica. Unitur enim ipsum ad sese, & cogitur, lapidescitq; maceratum. Quamobrem siccis medicamentis, quæ ad sanguinis eruptionem accommodantur, commiscetur. Nam ipsum per sese lapidosum fit, & durum coactum, ac congelatum: proinde rigare, diluereq; illud excogitavi, tenui albóq; ovi liquore, quod ad ophthalmias utile est, admisto quod in farina triticea est pulvilli tenuissimi, qui in parietibus molendinorum vesidet. Excipere verò, quod sic subactum est, tenellis leporis pilis, aut qui perinde sunt molle, expedit. Gypsum combustum non aquè emplasticam vim habet: cæterùm tenuiorum est partium, & valentius desiccat. Quin & repercussorium est, maximè si maceretur oxycrato. γύψος, ita Græcis, ut Gypsum pariter Latinis appellatur: Arabibus, Gepsim, seu Giepsin: Italis, Gesso: Germanis, Gyps: Hispanis, Yeso, & Alges.

Gypsi vires ex Gal.

Nomina.

Τέφρα πλιμμυτίνη. SARMENTITIUS CINIS. CAP. XCIII.

SArmentorum cinis urendi vim habet: cum axungia autem, vel oleo illitus, fractis nervis articulorum collisionibus, & nervorum nodis prodest: cum nitro, & aceto excrescentias carnis in scroto reprimit. Serpentium, canumq; morsibus illitus ex aceto medetur: crustas obducentibus medicamentis admiscetur. Fit ex eo lixivium contra præcipitationes, & fungorum venena, cum aceto, sale, & melle.

Cineris omnis vires ex Gal.

CInis omnis quid sit notius est, quàm ut pluribus explicari debeat, quare ad ejus vires properemus: de quibus in universum differens Galenus lib. 8. simpl. medicamentorum sic inquit: Cinis combustorum lignorum reliquiæ sic nuncupantur, compositæ ex contrariis tum qualitatibus, tum substantiis. Habet enim in se partim terrenum, partim velut fuliginosum, quod Græcè dicitur æthalodes, sive lygniodes, sive quomodocunq; quis appellare volet: atq; hæ sanè partes sunt tenues, & quæ maceratis aqua cineribus, & percolatis, unà asportantur, atq; abeunt. Quod verò reliquum est, terrenum est, infirmum, & morsu carens, calida facultate in lixivium depositæ. Sed non omnis cinis eadem temperatura præditus est, sed pro combustæ materiæ diversitate variatur. At nescio quo pacto Dioscorides omnes cineres adstringendi habere vim prodiderit, cùm siculneus ejusmodi omnis qualitatis sit expers, utpote cùm & ipsa arbor nulla sui parte acerbam qualitatem præferat, ceu quercus, ilex, arbutus, fagus, lentiscus, hedera, & hoc genus alia: verùm plena succo valido tota sit, eóq; acri & calido. Ergo ex acerbis utiq; lignis factus cinis, non parum adstringit: meminiq; me quandoq;, cùm aliud ad manum non esset medicamentum, per hunc sanguinis suppressisse eruptionem. Verùm nullus unquam ad tale uti siculneo audeat, siquidem hic acrimoniæ multum, adurentisq; facultatis obtinet, mistæ absterstioni: & utroq; differt ab eo, qui ex quercinis lignis conficitur, tum quòd in eo fuligineum multò est acrius, tum quòd in illis terrenum quodammodo subadstringens est, in hoc abstergens, velut in cinere tithymalorum. Est & calx cineris quædam species, cæterùm tenuioris essentiæ, quàm qui ex lignis fit, nimirum quantò lapides exactius torreri, ut cinis fiant, postulant: non tamen multum reliquum in se habet, velut naturæ ignea, quod vocant ἀνωφυμα. Proinde elota medicamen est citra morsum deficcans, magisq; si bis terve lavetur. Cæterùm si marina aqua ablutæ sit, admodum digerit. Dicetur porrò de ea, ubi de metallicis sermo habebitur. Τέφρα Græcè dicta, Cinis Latinè vocatur: Arabicè, Chamad, sive Ramed: Italicè, Cenere: Germanicè, Aeschen: Hispanicè, Ceniza: Gallicè, Cendre.

Nomina.

Ἀλκυόνιον. ALCYONIUM. CAP. XCIV.

ALcyonii quinque esse genera compertum est. Unum enim spissum, acerbi saporis, spongiosa facie, item tetri odoris, ponderosum, & piscem olens, quod plurimum in litoribus invenitur. Alterum pinnulæ oculorum, aut spongiæ simile, fistulosum, & læve, odorem algæ referens. Tertium vermiculi forma, & colore magis purpureum, a quod Milesium quidam vocant. Quartum succidis velleribus non dissimile, multis inanitatibus hians, leve. Quintum figura fungi, sine odore, asperum, parte interna quodammodo pumicosum, foris læve, acre, quod plurimum in Propontide juxta insulam Besbicon appellatam gignitur, patrio nomine halos achnen vocant. Duo priora in fœminarum smegmata assumuntur, contra lentigines, lichenas, lepras, vitiligines, nigritias, & maculas in facie, reliquoque corpore.

a Orib. addit κατὰ λεπτότητας. i. fistulosum.

Tertium

Tertium iis,qui difficili urina vexantur,aut arenulas in veſica colligunt, idoneum eſt: item renibus affectis,aquę inter cutem,lieni. Uſtum autem,& ex vino illitum,alopecias repler.Poſtremum dealbandis dentibus aptum eſt: in alia ſmegmata,pſilothraq; aſſumitur,cum ſale miſtum. Si quiſquam alcyonium cremare velit,cum ſale in crudum fictile mittat,& oblinens vaſis ſpiraculum luto,ita fornaci mandet,& cùm figlinum percoctum fuerit,exttahens ad uſus recondat.Lavatur ut cadmia.

* ALCYONIUM.*

Alcyonium (ut Plinius eſt author lib.32.cap.8.) fit in mari ex nidu,ut aliqui exiſtimant, alcyonum,& caicum: alii ex ſordibus ſpumarum craſſeſcentibus: alii è limo,vel quadam maris lanugine. Quatuor ejus genera: Cinereum,ſpiſſum,odoris aſperi. Alterum molle,leniùs,odore ferè algæ. Tertium candidioris vermiculi. Quartum pumicoſius,ſpongiæ putri ſimile,penè purpureum: quod optimum,hoc & Mileſium vocatur. Quò autem candidius,hoc minus probabile eſt: hæc Plinius. Qui tamen quintum fungi figura,cujus meminere Dioſcorides, & Galenus, ſilentio prætcriit. Sunt præterea, qui Alcyonium ita appellari tradant, non quòd ex alcyonum nidis fiat, ut Plinius ſcribit, ſed quòd alcyones ſuper illud marinus undis ſimul congeſtum nidificent: quorum ſententiam magis probandam cenſemus. Alcyonium officinæ Spumam maris vocant: quòd ſic idem vocent Arabes, Dioſcoridem ſecuti, quippe qui ſcripſerit quintum Alcyonii genus in Besbico halos achnen,hoc eſt,maris ſpumam vocari.Cæterùm ruſum Alcyonium corallii inſtar,coacervatis in globum veluti vermiculis,lapidoſaq; materie,Venetiis primùm vidimus. Quartum verò reperimus copioſum in Tergeſtino litore velleribus ſimillimum,album,ac leviſſimum. Piſcatores hoc cochlearum marinarum, quæ aculeis rigent,& vulgò appellantur Garuſe,nidum eſſe affirmant.Primum & ultimum genus pluribus in ſeplaſiis invenitur. Porrò in hoc capite in vulgatis Dioſcoridis exemplaribus nonnulla (ut planè ſuſpicor) verba deſiderantur, cùm de viribus quarti alcyonii nihil in his ſcriptum legatur. Auget ſuſpicionem Oribaſius,cujus lectio hoc loco habet: τὸ δὲ τέταρτον, καὶ ὕστατον,hoc eſt: quartum & poſtremum &c. Idem confirmat Serapio,qui ex Dioſcoride tranſcribens utriusq; ſpeciei meminit. De Alcyoniis diſſerit Galenus lib.11. ſimplicium medicamentorum,his verbis. Alcyonia omnia detergunt,ac digerunt, qualitatem habentia acrem,& calidam facultatem: verùm aliud alio non parum plus minusq;,& in his ipſis, quæ diximus, ſecundùm partium eſſentiæ totius tenuitatem. Eſt autem eorum unum denſum,& grave,odoris pravi: olet enim piſces putres, ſpongiæ in ſpecie ſimile. Secundum verò aliud figura longiore,leve,& rarum: odorem habens ſimilem phyciis. Aliud tertium vermi ſimile eſt ſpecie,colore purpureo,conſiſtentia molli, vocant id Mileſium. Poſt quæ quartum ſecundo quidem jam poſito ſimiliter & leve,& rarum,verùm lanis ſuccidis ſimile. Deniq; & quintum extima ſuperficie lævi,caterùm interna ſubſtantia aſperum, nullius odoris, guſtu tamen apparens acre: & ſanè omnium alcyoniorum eſt calidiſſimum, adeò ut & pilos urere poſſit. Itaq; cùm duo prima lichenas, alphos, pſoras, lepraſq; adjuvent, præterea cutem ſpleudidiorem competentia virium efficiant, idem præſtare non poteſt hoc ultimo loco poſitum. Nec enim perinde ut illa, cutem duntaxat ſummam extergit, ſed etiam excoriat, uſq; in profundum cutis penetrans, ut etiam ulcera moliatur. Porrò quod tertio ordine recenſuimus,omnium eſt tenuiſſimum. Itaq; uſtum alopecias curat illitum cum vino, colore quidem fulvo, tenui tamen eſſentia. Quartum autem ejuſdem cum hoc ſpeciei vires obtinet, verùm haud parum imbecilliores. Quod Græci ἀλκυόνιον,Latini quoq; Alcyonium dicunt: Arabes,Zebothalbahar,ſeu Zebdalbhar: Itali, Alcionio.

Alcyonii hiſt. & confid.

Spuma maris officinæ.

Locus Dioſc. ſuſpectus.

Alcyonii vires ex Gal.

Nomina.

ADARCES. CAP. XCV.

*Ἀδάρκης.

Eſt in Cappadocia,quod adarces appellatur. Eſt autem tanquam concreta ſalſilago, humidis & paluſtribus locis ſiccitate emergens,& arundinibus,ac herbis agglutinata,colore flori lapidisAſii ſimilis, & omni forma molli alcyonia, & aliquantum cavo proxima,ut videri poſſit lacuſtre alcyonium. Ad evellendas lepras,lentigines, lichenas,& vitia cutis in facie,ſimilia,accommodatur. Et in ſumma vis ei acris. Humorem evocat,qui in alto concrevit,& iſchiadicis prodeſt.

Legitimam Adarcen,quæ Dioſcoridis,& Plinii placitis reſpondeat, hactenus non vidimus, etſi in Italia naſci tradidit Plinius lib.16.cap.36. Quam poſtea lib.32,cap.12. vocavit calamochnum,ſic inquiens: Inter aquatilia dici debet & calamochnus, Latinè adarca appellata.Naſcitur circa arundines tenues,è ſpuma aquæ dulcis ac marinæ, ubi ſe miſcent. Vim habet cauſticam, ideo acopis additur contra perfrictionum vitia: hactenus Plinius. Porrò verò eos hallucinari crediderim,qui ſibi perſuadent id eſſe Adarcen,quòd vulgò Italis dicitur Palla marina.Siquidem hæc in mari tantùm naſcitur, non in paludibus aquæ dulcis: & ibi non arundinibus,neq; herbis inhærens viſitur,ſed in ſicco reperitur litore, undis ſimul cum alga projecta, pilæ omnino ſimilis, quæ in lactentium hædorum ventriculis, ex exuctis unà cùm lacte pilis, plerunq; reperitur. Adde quòd hæc, quantum guſtaverim,nec acris,nec cauſtica (ut Plinius inquit) deprehendatur, neq; etiam quod ſciam,in paludibus inveniatur. Hujus tamen meminit Galenus libro primo de compoſitione medicamentorum ſecundum locos,referens quæ Crito ad conſervandos,augendos,itemq; à defluvio præſervandos capillos ſcripſit. Ubi cùm interpres Cornarius, vir alioqui doctiſſimus, ignoraſſet quid Critoni & Galeno intelligeretur per σφάϊρας θαλασσίας, fortè ſuſpicatus,locum hunc in Galeno eſſe depravatum,ſpongiam marinam perperam interpretatus eſt: quandoquidem lectio illa vera eſt,& vertendum erat pilam marinam.Id quod etiam Fuchſius doctiſsimè adnotavit in ſuis de compoſitio. med. libris. Marinam pilam addit Nicolaus Myrepſicus in quodam unguento ad lumbricos, ubi ſic habet: Pilæ marinæ, quæ reperi-

Adarcæ confid.

Calamochnus.

Palla marina.

Pilæ in hædorũ ventriculis.

Cornarii lapſus.

reperitur in mari rotunda, ut lana congesta. Caterùm Adarcæ vires retulit Galenus lib. 11. de simplic. medic. facultatibus, ita scribens: Adarcion aliqui masculino genere adarcon, alii fœminino adarcen dicunt, essentia quidem sua velut spuma est aquæ salsæ concretæ, circa arundines, & farragines concrescens. Acerrimum hoc est, simulq; calidissimum medicamentum: proinde & per se inutile est, verùm commiscetur iis, quæ vim ejus retundunt, itaq; fit admodum utile in iis affectibus, qui excalfieri postulant, idq; foris impositum: nam intrò in corpus ipsum sumere est impossibile, nimirum ob virium vehementiam. hæc Galenus. Ex quibus liquidò apparet, Adarcium à marina spbera plurimum facie, & viribus differre. Id Græca ἀδάρκης & ἀδάρκην vocatur, quod Latinis item Adarces: Arabibus, Adarchi, Atharachi, seu Adaracha Italis, Adarce.

Adarcæ vires ex Gal.

Nomina.

Σπόγγοι. SPONGIÆ. CAP. CXVI.

ESpongiis alias mares appellavere, tenui fistula, spissas: quarum duriores tragos nominarunt. Fœminas autem, quæ contrarias dotes habent. Uruntur eæ, ut alcyonium. Recentes sine pinguitudine vulnerariæ sunt, & tumores reprimunt: recentia vulnera ex aqua poscáve conglutinant, veteres sinus ex decocto melle jungunt. Vetustæ autem inutiles. Aridæ ligatæ lino, si penicilli modo adigantur, occlusa ulcera, callosq; laxant. Siccæ recentes, & vacuæ, senilia ulcera, & quæ fluxione laborant, aut cuniculatim exedunt, impositu siccant: sanguinis profluvium sistunt. Crematarum cinis ex aceto, aridæ lippitudini auxiliatur: & ubi quid abstergere, aut adstringere opus est. Utilius in oculorum medicamentis lavare cinerem. Omnium cinis cum pice crematarum, profluentem sanguinem sistit. Candidæ cura fiunt, è mollissimis recentes per æstus tinctæ salis spuma, quæ petris cohæret: insolantur inversæ, hoc est, parte cava sursum spectante, & qua abscissæ fuerunt deorsum. Si verò æstiva serenitate ad lunam sternantur, perfusæ sali spuma, aut maris aqua † maximum candorem referent.

† Drag. λαμπρότατον ἴσχει χρῶμα. i. candida fiũt non paucæ.

* SPONGIA MARINA. *

Spongiarum virtutes ex Gal.

SPongiarum genus (inquit Aristoteles lib. 5. cap. 16. de historia animalium) triplex statuitur: nam alia rara, alia spissa, alia quas nominant achilleas. Tenuissimum genus id tertium est, spississimum, & validissimum quod galeis ocreisq; inseritur, eoq; minus ciere strepitum posse notatum est, genus hoc inventu perquàm rarum est. Quæ autem in genere illo spissa prædura sunt, atque asperæ, nomine hirci nuncupantur. Quæ quidem omnes aut ad saxa nascuntur, aut juxta litus lutoq; aluntur. Cujus rei argumentum est, quòd captæ limo refertæ omnes cernuntur: quod certè indicat cæteris quoque adhærentibus cibum per ipsum adnexum hauriri. Imbecilliores propterea sunt spissæ, quàm raræ: quia minus albo radicis hæsu innituntur. Sensum etiam spongiis esse ajunt: argumento quòd ad evulsoris accessum contrahuntur, ita ut evelli difficilè sit: quod idem etiam faciunt, quoties flatus, tempestasq; urget, ne sua de sede pellantur. Sed sunt, qui de hoc dubitent, ut qui Toronam incolunt. Narrant tamen proculdubio bestiolas quasdam velut tineas lumbricosve, & ejusmodi alias consistere intra spongias, atque ali: quas & evulsis spongiis, pisciculi saxatiles devorent, qui vel radices absumunt totas quæ inhærentes saxis remanserint. Si evenerit fortè, ut spongia abrumpatur, residuo item renascitur, & completur. Magnitudine amplissima solutæ illæ, & raræ spongiæ, augentur plurimæ, quæ circa Lyciam sunt. Sed mollissimæ quæ spissæ: nam achilleæ torosiores iis constant. Omnino quæ altis, tranquillisq; insunt gurgitibus, mollissimæ sunt: flatus enim, ac tempestates spongias quoq;, ut cætera altilia reddunt duriores, & incrementum impediunt. Quamobrem spongiæ Hellesponti spissæ, ac duræ sunt, & omnino quas mare ultra Maleam promontorium, citraq; refert. Differunt inter se mollitie, duritieq;, nec calorem immodicum spongiæ patiuntur: fit enim eo, ut more pullulantium putrescant. Quocirca optimæ juxta oras competiuntur spongiæ, si gurgite alto demersæ sunt: commodè enim temperantur propter altitudinem gurgitis. Color illotis viuq; nigricans est. Adhærent nec parte, nec toto: intersunt enim fistulæ quædam inanes, sed pluribus passim particulis hæsitant, & quasi membrana extenta subesse radicibus earum videtur: supernè autem cæteri meatus concreti propemodum latent: at verò quaterni, aut quini patent per quos pasci existimantur. Hactenus de spongiis Aristoteles. Cui quidem Plinius suam de spongiis historiam acceptam referre potest, quam lib. 9. c. 65. scriptis tradidit. Spongiarum vires memoriæ prodidit Galenus lib. 11. simplicium medicamentorum his verbis. Spongia usta acris est, & digerentis potentiæ. Utebatur ea præceptorum meorum quidam ad sanguinis eruptiones, quæ manuali opera indigent. In quem usum semper eam paratam habebat siccam & exarefactam: cùm verò res posceret, bitumine in primis imbuebat, siu cæteret, pice. Porrò admovebat eam partibus sanguine profluentibus etiamnum ardentem, ut & crusta parti induceretur, & ipsum spongiæ ustæ corpus, ceu operculum quoddam acciperet. Caterùm spongia ipsa nova per se, non sicut lana aut linamentum (quod μετὰ τίλτρου, id est, carpinatum vocant) materia duntaxat est, quæ humores infundendos excipiat, sed etiam manifestè deficcat. Id quod scies, si ea sola utaris in vulnere, cum aqua, aut oxycrato, aut vino, pro diversitate videlicet corporum, uti est antè dictum.

dictum. Glutinabit siquidem ea similiter atq; medicamenta quæ vocant enæma. At si non nova sit, sed usui accommodata, palàm cognosces, quantum à nova superetur, sive vulneribus eam imponas, sive aqua proluens sive oxycrato sive vino. Nec mirum est, cùm in spongia nova servetur etiamnum ea, quam à mari accepit, facultas modicè corpora exiccandi. Atq; hæc quidem præstare potest, cùm etiamnum servat maris odorem. Nam temporis spatio etiamsi nunquam usui accommodata sit, tamen & odorem maris amittit, neq; aquè desiccari potest. Spongia quæ Latinè, σπόγγος Græcè dicitur: Arabicè, Asfemgi albairi seu aibar: Italicè, Spongia: Germanicè, Badschwam: Hispanicè: Spongia: Gallicè, Esponge. Nomina.

Κοράλλιον. CORALLIUM. CAP. XCVII.

COrallium, quod aliqui lithodendron appellarunt, marinum esse fruticem constat, qui alto extractus, duratur statim atque emergit, tanquam offuso aere protinus concrescat. Plurimum invenitur ad Syracusas, in promontorio, cui Pachyno nomen est. Laudatissimum rubens, colore antherici, aut sandycis saturatæ, nec secus terenti facilè cedens, æquabili usquequaq; concremento, rursus algæ, aut phuci marini odore, quàm ramosissimum, forma fruticis, cinnamomi æmulum. Quod autem in lapidis duritiam coit, scrupulosum, inane, & lacunosum, vitiosum existimatur. Adstringit, & refrigerat mediocriter: excrescentia coercet: oculorum cicatrices abstergit: ulcerum cava, & cicatrices explet. Contra sanguinis rejectiones magnopere efficax est: urinæ difficultati auxiliatur. Quin & potum ex aqua lienem absumit. † Quod anthipathes vocant, corallium esse arbitrantur, specie tantùm distans. Est autem colore nigro arboris figura, ramosum magis. Vires supradictas habet.

† Dra. στόμαχον καὶ φυλακτήριόν ἐστι καὶ παντὸς κακοῦ ἀποτροπαῖος. i. Quin etiam præservat à venenis, & omnium malorum depulsor est.

* CORALLIUM ALBUM ET rubrum. *

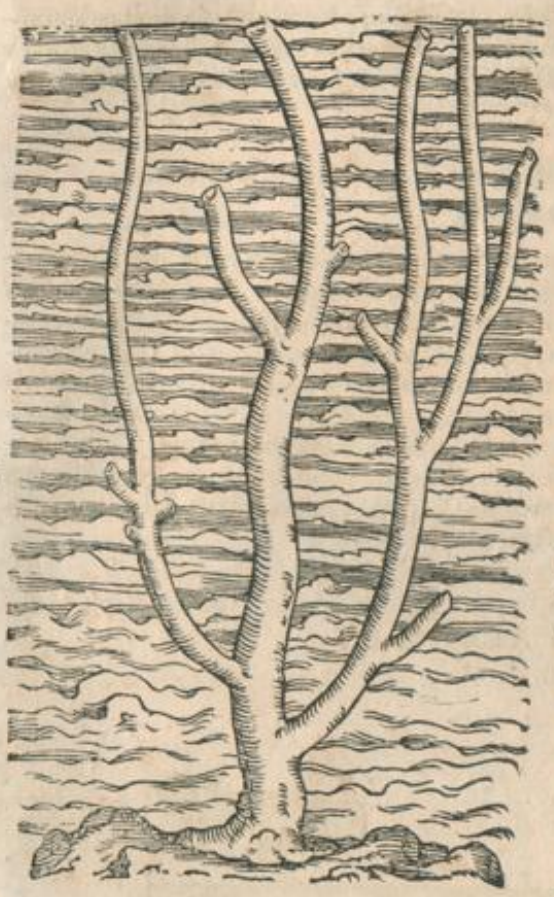
Corallii consid.

CCorallium, quo usq; adeò abundat Italia, ut ferè nulli ibi reperiantur infantuli, nullæq; puellæ, quibus non gestentur Corallii monilia aut collo, aut brachiis suspensa, quo item utuntur fœminæ in templis ad suas preces numerandas, ex Tyrrheno & Siculo mari extrahitur, atq; inde ad nos defertur. Cæterum etsi rubri tantùm, & nigri meminerit Dioscorides, reperitur tamen quod nivei sit candoris in iisdem pelagis, non autem ut rubrum compactum, ponderosumq;, sed levius ac rarius, & spongiarum modo inane. Creditur hoc rubro longè magis refrigerare: proinde eo utuntur medici, ubi opus est majore refrigeratione. Corallii meminit Plinius libro trigesimo secundo capite secundo, ubi de eo ita scriptum reliquit. Quantum apud nos Indicis margaritis pretium est tantum apud Indos in corallio: namq; ista persuasione gentium constant. Gignitur quidem & in rubro mari, sed nigrius. In Persio vocatur Face. Laudatissimum in Gallico sinu, circa Stœchadas insulas, & in Siculo, circa Heliam, & Drepanum. Nascitur & apud Graviscas, & ante Neapolin Campaniæ, maximeq; rubens, sed molle, & ideo vilissimum Erythris. Forma est ei fruticis, color viridis. Baccæ ejus candidæ sub aqua, & molles, exemptæ confestim durantur, & rubescunt, quasi corna sativa, specie, atque magnitudine. Ajunt tactu protinus lapidescere, si vivat. Itaq; occupari, evelliq; retibus, aut ærei ferramento præcidi: hac de causa corallium vocitatum interpretantur. Probatissimum quàm maximè rubens, & quàm ramosissimum, nec scabrosum, aut lapideum, vel rursus inane, aut concavum. Authoritas baccarum ejus non minus Indorum viris quoq; pretiosa est, quàm fœminis nostris uniones Indici. Aruspices eorum, vatesq;, in primis religiosum id gestamen amoliendis periculis arbitrantur. Itaq; & decore, & religione gaudent. Galli gladios, scuta, galeas adornabant eo, nunc tanta penuria est vendibili merce, ut perquàm rarò cernatur in suo orbe. Surculi infantiæ adalligati, tutelam habere creduntur hæc Plinius. Quem tamen mirari subit, quòd tam facilè sibi persuaserit, corallium per se baccas ferre, quasi corna sativa specie atq; magnitudine, perinde ac cæteræ arbores suos proferunt fructus. Quandoquidem, ut fatentur, qui corallia expiscantur, & iis mercaturam exercent, nullas per se baccas edunt. Baccæ enim quæ in coralliorum monilibus, cornis ac cerasis similes visuntur, ex ipsorum truncis torno, & lima prius parantur: mox smyridis lapidis pulvere, & terra quadã, quæ è Tripoli Africæ adfertur, expoliuntur,

Corallii niveum.

Plinii lapsus.

* CORALLIUM NIGRUM Dioscoridis. *

Corallium nigrum.

Corallii facultates.

poliuntur, & lucidum lævorem contrahunt, cùm iis diutius fricantur. Ad hæc Corollia è mari circumquaq; muscosa eximuntur, nec tunc ulla ex parte rubescunt, verùm inde artificibus tradita, deraso cortice rubent, & perpolita nitescunt. Nigrum Corallium, quod Dioscorides Antipathes vocari ait, primùm vidi ego Neapoli ebenum colore referens. Atqui posthac pulcherrimam ejus plantam dono mihi dedit Anzianus quidam, qui quotannis mihi plantas è Gardano Apuliæ monte afferre solet. Ea enim prope radices brachii ferè crassitudinem æquat, & à medio trunco in ramos sese diffundit: res quidem visu digna, & rara. Corallium comitialibus commodè adalligatur, hauriendumque præbetur. Corallium, ædes (ut ajunt) à fulminum injuria tuetur. Idem mensium abundantiam cohibet, dentes commotos firmat, desquamatas gingivas emendat, itemq; oris ulcera sanat. Potum dysentericos juvat, seminis profluvium in viris, nocturnasq; pollutiones, & in mulieribus albos uteri fluores reprimit. Recensetur inter ea (Avicennate teste) quæ cordi hilaritatem adferunt. Auxiliatur præterea (ut Plinius inquit) contra torminum ac vesicæ calculi mala in pulverem igne redactum, & cum aqua potum. Simili modo ex vino potum, aut si febris sit, ex aqua somnum conciliat: ignibus diu repugnat. Sed eodem medicamine sæpius poto, tradunt lienem quoq; absumi. Sanguinem rejicientibus aut excreantibus medetur. Cinis ejus miscetur oculorum medicamentis: spissat enim ac refrigerat, ulcera cava explet, cicatricesq; extenuat. Corallii meminisse Galenum in libris legitimis de simplicium medicamentorum facultatibus, hactenus non reperi: tametsi libro septimo de compositione medicamentorum plura describat medicamenta ad incipientem phthisin, hæmoptoicos, & suppuratos, quæ corallium excipiunt. Quod Græci κεράλλιον & λιθόδενδρον, Latini Corallium nominant: Mauritani, Bassad, Mergen, Besd, sive Morgian: Itali atq; etiam Hispani, Corallio: Germani, Corallen: Gallí, Coral.

λίθος φρύγιος. LAPIS PHRYGIUS. CAP. XCVIII.

PHrygius lapis, quo infectores in Phrygia utuntur, à qua nomen accepit, nascitur in Cappadocia. Optimus habetur pallidus modicè gravis, non solida corporis compage, intercedentibus albis segmentis, ut in cadmia. Uritur autem vino optimo perfusus, vivisq; carbonibus obrutus: perflatur assiduè follibus, donec mutato colore rufescat: rursus extractus eodem vino restinguitur. Hoc iterum, & trinis vicibus faciendum: attendendum tamen ne minutim confringatur, & in fuliginem evanescat. Vis crudo, ustoque adstrictoria, expurgans: ulceribus crustas quadantenus inducit: ambustis cum cerato medetur. Lavatur ut cadmia.

Phrygii lapidis confid.

Phrygii lapidis vires ex Galeno.

QUi mihi Phrygium lapidem ostenderit in Italia, hactenus neminem inveni: quippe cùm nec nostratibus Medicis, nec lanarum infectoribus, usui, ex Cappadocia ad nos deferri desit. Plinius, cùm ignorasset, Phrygium lapidem medicamentis etiamnum expeti, tingendis tantùm vestibus commendavit. De hujus lapidis viribus disseruit Galenus libro 9. simplicium medicamentorum, his verbis. Pyritæ facultatem habere existimatur & Phrygius, quem vocant. Sed eo semper utor combusto quidem ad ulcera putrida, idq; aut ipso per se aut ex aceto, aut œnomelite, aut oxycrato: ad oculos verò medicamentum siccum efficiens: quod multi nunc acceptum à me obtinent. Miscentur ei & alia quapiam. Dicetur autem de ipso in opere de componendis pharmacis. Nunc satis est de generali ejus facultate explicuisse: validè enim desiccat, habens quiddam adstrictionis simul & mordicationis. Dictum verò superius est, ea esse omnia optima medicamina, pluri-

Nomina.

mùmq; usus, quæ mistas in sese hasce duas facultates habent, nempe repercutientem, & digerentem. λίθος φρύγιος Græcis, Lapis Phrygius Latinis appellatur: Italis, Pietra Phrygia.

λίθος ἄσιος. LAPIS ASIUS. CAP. XCIX.

ASius lapis assumi debet pumicis colore, levis, fungosus, item friabilis, sciffiles venas lutei coloris ad imum actas habens. Ejus flos salsugo subflava est, summo lapide insidens, compage tenui, colore in aliquibus albo, in aliis pumici simili, ad luteum vergente: admotus linguæ aliquantum mordet. Vim habet uterq; adstrictoriam, & modicè erodentem. Admistus liquidę pici, aut terebinthinę, tubercula discutit. Longè validior flos existimatur. De cętero siccat' flos vetera ulcera, & cicatrici repugnātia sanat: excre-

excreſcentia cohibet: tetra ulcera, & fungis ſimilia, cum melle expurgat: ulcerum cava explet, & expurgat cum melle: depaſcentiaque cum cerato ſiſtit. Fit cataplaſma ex eo podagris, miſto fabæ lomento: & lienoſis ex aceto, & viva calce. Prodeſt flos ex melle phthiſicis linctu. Podagrici juvantur, pedibus in ſolio ex eo lapide excavato inditis. Fiunt quoque ex eo loculi, qui corpora erodunt: & luxuriantem carnem & corporum craſſitiem abſumunt, cùm vice vitri in balneo ſparguntur. Si lavare libet, cadmiæ modo lavatur.

Asii lapidis cõſid.

TAmetſi in commentariis noſtris ſuperioribus annis Italica lingua conſcriptis, Aſium lapidem mihi incognitum eſſe ingenuè confeſſus fuerim: legitimum tamen nuper Tridento ad me miſit Martinus Guidottinus ſeplaſiarius diligens æquè ac peritus: qui quidem lapis, ni fallor, nullis prorſus notis ac viribus Dioſcoridis deſcriptioni reclamat. Foditur in Tridentino agro quibuſdam chalcanthi ſodinis, quodam in monte non procul a pago, quem Levigum nominant. Eſt enim hic pumicis inſtar levis, fungoſus, friabilis, lutei coloris intercurſantibus venis. Hoc, quòd carnes abſumat, utebatur antiquitas ad defunctorum ſepulchra, ut abſumptis ab eo carnibus, corpora non computreſcerent: ob idq; Græci appellavere ſarcophagum. Quod manifeſtè declarat Dioſcorides, cùm inquit, καὶ σορὸι σαρκοφάγοι ἐνοῦται, id eſt, loculi defunctorum carnes abſumentes ex eo fiunt. Hunc locum nullus, quod ſciam, ex interpretibus ita ut nos accepit: ſed omnes ad aliud reſpicientes vocem σορὸι pulverem verterunt. In quo mihi planè non videntur mentem Dioſcoridis aſſecuti. Quam probè aſſecutus, noſtræq; ſententiæ adſtipulari cognoſcitur Plinius lib. 36. cap. 17. ubi de lapide Aſio ſarcophago ita ſcribit. In Aſſo Troadis laſtra ſarcophagus fiſſili vena ſcinditur. Corpora defunctorum condita in eo abſumi cõſtat intra quadrageſimum diem, excepti dentibus: hæc Plinius. Cæterùm Aſii lapidis hiſtoriam, & vires deſcripſit Galenus lib. 9. ſimpl. medicamentorum, ſic inquiens. Eſt & alius lapis in Aſſo proveniens, quem ob id ipſum Aſſion cognominant, non durus ut petra. Siquidem color illi eſt, pariterq; conſiſtentia ceu tophi, friabilis, & laxus. Innutritur ei quiddam farinæ tenuiſſimæ adſimile, qualis in piſtrinorum parietibus adhærere viſitur. Appellant hoc medicamen petræ Aſiæ florem. Eſt verò & ſubtilium partium, ut ſine morſu nimis molles carnes, ac fluidas eliquet. Petra verò, in qua naſcitur, tametſi vim habeat illi ſimilem, actionis tamen vehementia inferior eſt. Hoc enim ea potior eſt flos, non tantùm quòd magis colliquet, ac digerat, & velut ſale condita ſervet, ſed & quia hæc præſtet abſq; vehementi mordicatione. Habet & ſalſedinem quandam in guſtu hic Aſiæ petræ flos: ut conjectura ſit, illum naſci ex eo quòd res ex mari in petram reſidens, poſtea à ſole deſiccetur: hactenus Galeni verba. Quæ quidē ſi paulò diligentius examinaſſet Fuchſ. medicus alioqui noſtræ ætatis celebris, nõ tam facilè fortaſſe ſuam protuliſſet ſententiam libro de compoſitione medicamentorum: quod ſcilicet Aſiæ petræflos ſit illa mollis, alba, & tenuiſſima materia, quam farinæ, quæ parietibus molarum inhæret, ſimilem exudant veteres muri, rupes ſaxaq; montium, ex qua fit quod Salnitrum vocant. Porrò quòd hæc non verè ſit Aſii lapidis flos, omnibus iis perſpicuum fiet, qui rem hanc accuratius expendent. Nam præterquàm quòd ea diverſorum lapidum flos eſt, nullam habet cognationem cum Aſio lapide, qui ſolus, Dioſcoridis & Galeni teſtimonio, florem ſui nominis gignit. Lapis, qui λίθος ἄσιος & ἄσσος Græcè, Lapis Aſius & Aſſius Latinè vocatur: Arabicè, Hager Aſos: Italicè, Pietra Aſsia.

Aſii lapidis hiſt. & vires ex Gal.

Fuch. error.

Nomina.

λίθος πυρίτης. LAPIS PYRITES. CAP. C.

PYrites lapidis genus eſt, à quo æs conflatur. Eligi debet æris ſimilitudine, facilè ſcintillas edens. Uritur ſic. Melle irrigatus, molli pruna continuè flatur follibus, donec rufeſcat. Alii in multos carbones igni candentes, lapidem copioſo melle perfuſum dejiciunt, & ubi ad fulvum colorem vergere cœperit, extrahunt: efflatoq; cinere, rurſus madefactum cremant, donec æquabiliter aſſiccatus, friabilis reddatur: ſiquidem ſæpe facies ſumma ſolùm uritur: ita crematus, ſiccatusq; reconditur. Si eloto opus ſit, lavari debet, ut cadmia. Tam crudi, quàm uſti vis eſt excalfacere, abſtergere, offuſam oculis caliginem exri debet, ut cadmia. Tam crudi, quàm uſti vis eſt excalfacere, abſtergere, offuſam oculis caliginem expurgare, duritias concoquere, & concoctas diſcutere. Reſina exceptus excreſcentia in carne cohibet, ſed calorem quendam, & adſtrictionem parit. Ita uſtum nonnulli diphryges appellant.

LApidem, quem Græci Pyriten dicunt, officinæ cum Mauritanis Marcheſitam vocant. Verùm quanquam univerſi lapides, à quibus ignis chalybe excutitur, pyritæ appellari poſſunt, cùm tamen Marcheſita appellata cæteris magis ſcintillet chalybe aut ferro percuſſa, per antonomaſiam ipſa ſola vocatur Pyrites, tanquam cæteris præſtantior. Foditur hæc omnium metallorum ferè fodinis, genere, & colore diverſa, plerunq; tamen (ut Plinius inquit lib. 36. cap. 19.) aureis ſcintillis, vel argenteis reſperſa. Gignitur, ut rei metallicæ periti tradunt, ex impuro metallorum halitu: quo fit, ut ferè ſemper reperatur in montium cacuminibus, ubi auri, & argenti vena, in profundo deliteſcit. Sterilis hæc magna ex parte, quòd (ut chymiſtæ exiſtimant) ex impuriſſimo ſulphure, aliiſq; inconcoctis partibus metallorum ſit conflata: quamobrem foſſores in Germania, extra cavernas Pyriten tanquam inutilem projiciunt. Veruntamen quandoque Pyriten inveniunt, qui aurum, argentum, vel æs intra ſe continet. Idcirco rectè prodidit Dioſcorides, Pyriten lapidis eſſe genus, ex quo æs conflatur. Quod cùm ignoraſſet Albertus, omnem Marcheſitam inutilem eſſe aſſeruit. Pyrites non ſolùm in metallorum fodinis reperitur, cum omnibus ferè lapidibus, & metallis commiſtus: ſed etiam in quibuſdam Miſniæ fluminibus rotunda facie & cæteris durior. Nos pyritem habemus cryſtallo, berillo, Armenio, cæruleo, chalcantho, miſy, chalciti, Minio, auripigmento, & aliis lapidibus adnatum. adeò ut cum foſſilibus omnibus lapidem hunc cognationem habere crediderim. Pyritæ vires reddidit Galenus libro 9. ſimplicium medicamentorum, his verbis. Unus eorum, qui validam facultatem poſident, eſt & Pyrites quem vocant: quo utimur digerenti emplaſtro admiſto: adjicitur ei & ſchiſtos. Ab hoc medicamine, & pus ſæpenumero, & cõſiſtentia grumoſa in ſpatiis intermedijs muſculorum nata, per halitum digeſta ſunt. Cæterùm ubi inuſum vocantur lapides omnes admodum vehementer contuſi, atq; ad lævorem redacti ſint oportet, ſimiliter atq; ea, quæ in ophthalmicas facultates admiſcentur. Etenim niſi pollinis inſtar comminuantur, adeò ut in profundum corporum [quibus applicantur, ſubeant, aſſimiles manent iſtis marinis, & fluviatilibus arenis, quæ & ipſæ communem omnium lapidum vim poſident. Siquidem exiccant tumentem ex hydrope carnem, videlicet laborante in eis excalfactis decumbente. Non tamen ad aliud quippiam eis utimur tanquam prædictis, ad ophthalmicas, & ſiſtentes tum ſanguinem, tum muliebre profluvium facultates, præterea ad glutinanda ulcera, cicatrice claudenda, carne implenda. Nam qui ex eis acres non ſunt, ad hæc omnes ſunt utiles, velut & acres, quorum poſterius mentionem faciam, ad detergendum, abſtergendumq; tum de-

Pyritæ vires ex Gal.

Nomina. *tum detrahendum, extenuandum, detergendum, valenterq; ficcandum, & colliquandum. Qui lapis Græcis λίθος πυρίτης, Latinis lapis Pyrites nominatur: Arabibus, Hager al: sive Alrusenai: Italis & Officinis, Marchesita: Germanis,* Kiß/ vnd Ertzstuoff.

λίθος αἱματίτης. **LAPIS HÆMATITES. CAP. CI.**

HÆmatites optimus habetur friabilis, saturato colore niger, durus, & suopte ingenio æqualis, nulla sorde admista, nulloque zonarum discursu. Vim habet adstringentem, excalfactoriam aliquantum, extenuantemq;. Oculorum cicatrices, & scabritiam cum melle purgat: cum lacte autem muliebri, lippitudini, fractis, & oculis cruore suffusis convenit. Bibitur contra difficultatem urinæ, & fluxiones mulierum in vino: & ab iis, qui sanguinem rejecerunt, cum succo punici mali. Fiunt ex eo coticulæ, & collyria oculorum vitiis apta. Uritur ut Phrygius, sine vino duntaxat. Modus ustionis est, ut modicè levis fiat, & bullis quibusdam intumescat. Sunt qui hæmatiten ita adulterant. Densam glebam, rotundamq; schisti lapidis, cujusmodi sunt, quæ ejus radices vocantur, in urceum figlini operis, qui ferventem cinerem contineat, condunt: paucaq; interjecta mora eximunt. experiunturq; si trita ad cotem hæmatitæ colorem reddat: quòd si ita res se habet, reponunt: sin minus, iterum obruunt, & subinde conspicientes, periculum faciunt: siquidem in cinere diu dimissus, colore mutato diffunditur. Coarguitur malè confictus, primùm scissilibus venis: quippe in rectos venarum discursus refringitur. At hæmatites longè secus se in colore habet: namq; hic floridum reddit, hæmatites verò saturatiorem, atque cinnabarin imitantem. Invenitur in Sinopica rubrica. Fit & è magnete lapide, vehementer ambusto. In Ægypto sponte naturæ cum metallis enascitur.

Hæmatitæ lapidis conf. *Hæmatites lapis, quo omnes in universum medicæ officinæ abundant, quoq; pictores, & lignarii fabri utuntur, vulgò vocatur Lapis, legitimus non est, de quo meminerunt Dioscorides, & Galenus. Quippe hic alius est lapis mollis per se proveniens in montibus, apertis locis. At legitimus fossilis est, & sponte naturæ nascens in metallorum cuniculis: qui fractus, sanguinem colore imitatur, unde & nomen, cùm Græcis sanguis αἷμα dicatur. Huic persimilis est, quem Schistum vocant, cujus historiam, & vires statim post hunc scribit Dioscorides ob cognationis vinculum.* Foditur hæmatites non modò in Ægypto, sed in pluribus Germaniæ, & Bohemiæ montibus, præsertim in Hercynia sylva: quin & in Italia Brixiensi agro, sed peregrinis bonitate cedens. Variat tamen huic lapidi color, quoniam & niger, & flavus, & ferruginis instar, quibusdam inest, ut peritissimus æquè ac doctissimus Agricola in suis de fossilium natura libris diligenter adnotavit. Hæmatitis fodinas habet in valle Joachimica Regni Bohemiæ Illustris Comes Joachimus Schlichius, adeò eo refertas, ut inde optimum ferrum conficiant: quo fit, ut nil aliud sit Hæmatites lapis, quàm ferri materia. Qui ferrum auro ornant, & contegunt, id sine hæmatite facere nequeunt. Namq; ea aureas bracteas ferro prius circundatas firmant & poliunt, perinde ac pictores, lupino dente. Hæmatite vires memoriæ prodidit Gal. lib. 9 simpl. medicamentorum, ubi sic inquit. Porrò talium quoq; unus est hæmatites quem vocant, à coloris similitudine id appellationis sortitus: ficut & galactites, quando & ipse in succum solutus lacti similis conspicitur. Habet lapis hæmatites tantùm frigiditatis, quantum habet adstrictionis. Meritò itaq; ausi sunt Medici ocularibus facultatibus lapidem miscere hæmatitem. Ac solo eo uti possis palpebris exasperatis: siquidem cum phlegmone asperæ sint redditæ, ex ovo ipsum diluens: ac si magis etiam, per fœni græci decoctum. Sin verò citra phlegmonem, ex aqua. Incipito verò semper à modicè humidis, per specillum infundens. Ubi autem, quòd vires ejus ferat, conspexeris, magis ac magis crassum efficies, ac tandem adeò crassum facies, ut specilli nucleo inungas, secundum subjectionem, aut eversionem palpebræ.* Hæmatitæ vires ex Gal.

Hæmatites ferri m^a teria

Hæmatitæ vires ex Gal.

Hic idem lapis similiter in cote contritus, sanguinis expuitioni convenit, omnibusq; ulceribus. Porrò siccus, si ad tantum redactus fuerit lævorem, ut pulvillum referat, reprimit excrescentia, atq; eo nullus solo ac per se utitur. Ego verò ad ea quæ dixi usus sum facultate ejus, ex gustu qualitate comperta, cùm mox experientia periclitari vellem num quid rectè conjecissem. Et ipsa quidem oculorum ulcera, solus per se cicatrice includit (ut paulò antè comprehensum est) attritus, cæterum aut affusus, aut inunctus: nam & id experientia exploratum habeo: hactenus Galenus. Meris item laudibus extulit hæmatiten lapidem Alexander Trallianus, sic inquiens. Ego sanè novi frequenter me sine theriaca, aliisq; pretiosis antidotis multos curasse, lenibus usum medicamentis, & præsertim lapide hæmatite. Usus autem eo sum in his, qui largius sanguinem rejiciebant, cum succo punici mali, & granis, vel cum succo polygonii: in quibus autem sanguis non copiosè evacuabatur, etiam ex aqua sola egelida. At lævigare ipsum curiosè oportet, ut in tenuissimum pulverem redigatur, sitq; aereus, & vento persimilis. Dedi ego ex eo scrupula quatuor, & paulò amplius minusve. Exhibui etiam iis, qui pus expuere inceperant, ac mirum est, quomodo ulcus exiccarit sanaveritq;, ut non amplius pus generaretur, neq; ager tussi infestaretur. Spectavi autem & alium quendam ex his, quibus vas exesum erat, non modò particulas quasdam ex faucibus, sed etiam asperam arteriam expuentem, ac mirum quomodo in hoc quoq; lapis hic maximam efficaciam indicaverit. Nam & hic curatus est nobis non admodum etiam sperantibus. Exhibui autem ægro potui medicamentum frequentius, ut commodius distribueretur. Quare cùm crebrò ipsum bibisset, tandem sumere ipsum fastidivit. Excogitavi autem hujusmodi rationem, redactum in tenuissimum pulverem panniculo lineo imposui, & diligenter ipsum undiquaq; constrictum, colligatumq; in poculo, quod vinum odoratum modicum haberet, suspendere permisi, idq; per totam noctem jam inde ab ipso vespere: extraxi autem tenuem, aereamq; ejus partem, ut ager solam vini qualitatem perciperet. Ex hoc bibere quantum mane libenter habebat, ei præcepi, atq; hoc sanè agendo, bibendoq; continuè, sanitatem recepit. Hoc autem morbo liberatus, idem præservationis causa facere pergebat, bibebatq;, donec etiam corpore probè permutato, consueta agendo viribus se constare sentiret. Hæc de lapide hæmatite à me visa, & usu comprobata conscripsi. Hactenus Alexander lib. 7. cap. 1. Hic lapis Græcè λίθος αἱματίτης vocatur: Latinè, Lapis hæmatites: Arabicè, Scedenigi, Sadenegi, seu Alsadanegi: Italicè, Pietra hematite: Germanicè, Blutstein.

Hæmatitæ vires ex Alexandro.

Nomina.

λίθος σχιστός. **LAPIS SCHISTUS. CAP. CII.**

SChistos lapis in Iberia Hispaniæ gignitur. Probatur maximè, qui croci colorem æmulatur, friabilis, suapte natura fissilis, concremento, & alterno cohærentium venarum discursu, pectinum modo, Ammoniaco salisimilis. Vim exhibet hæmatitæ, sed ad omnia infirmiorem: quin & cava replet muliebri lacte

lacte perfusus: ad procidentia, rupta, item genarum crassitiem, & uvas oculorum, magnopere efficax est.

Schisti lapidis confid. & vires.

Schiston Lapidem, quem tradidit Dioscorides gigni in Iberia (ut Agricola vir clarissimus est author) non solùm in pluribus Hercyniæ sylvæ locis foditur, sed etiam in Bohemia, ubi & nos quoq; eum adinvenimus. Cæterùm cùm de viribus cum hæmatite certet, hic ejus vires nobis supplere poterit. Meminit Schisti lapidis Galenus libro nono simplicium medicamentorum, sic de ejus viribus differens. Lapidi hæmatitæ persimilem vim obtinet, verùm infirmiorem is qui vocatur schistus, ac post eum galactites. At melitites caliditatis etiam nonnihil, ut dixi, adjunxit. Ut itaq; unusquisq; ipsorum leviter ac sensim ab hæmatitæ facultate recedit, ita ad oculos similiter in usum ducitur: est tamen mitior. Porrò mitiora remedia partibus etiamnum phlegmone afflictis semper gratiora sunt, atq; jucundiora: cæterùm liberis jam phlegmone partibus infirmiora quàm quæ persanare valeant. Λίθος σχιστὸς Græcis, ut Latinis Lapis schistus, & Italis Pietra sciſile appellatur.

Nomina.

Λίθος γαγάτης. LAPIS GAGATES. CAP. CIII.

IN gagatarum lapidum genere præferendus qui celeriter accenditur, & odorem bituminis reddit. Niger est plerunque, & squalidus, crustosus, perquàm levis. Vis ei molliendi, & discutiendi: deprehendit sonticum morbum suffitus: recreatq; vulvæ strangulationes: fugat serpentes nidore: podagricis medicaminibus, & acopis additur. In Cilicia nasci solet, quà influens amnis in mare effunditur, proximè oppidum, quod Plagiopolis dicitur: vocatur autem & locus, & amnis Gagas, in cujus faucibus ii lapides inveniuntur.

Gagatæ lapidis confid.

Lapidem, quem Gagaten vocant, in comitatu Tirolensi Germaniæ non longè ab Aeniponte (Germani Isprück dicunt) in quodam torrentis alveo repertum, ostendit mihi primùm clarissimus medicus Joannes Petrus Merenda Brixianus, nullis prorsus notis à Gagate historia dissidentem. Nam præterquàm quòd igni admotum confestim accenditur, flammamq; contrahit, ac bitumen redolet, squalidus est & niger, crustosus, & perquam levis. Hoc scatet in universum Flandria, Cimbriaq;, ubi lignorum penuria incolæ hoc tantum lapide ignem sibi comparant. Foditur hoc tempore etiam in Italiæ Brixiano agro, è cujus fodinis nuper ingentem glebam misit ad me Tridento Santus Santinus diligens pharmacopola ad Coralli insignium.

Fuch. error.

Fuchsius vir alioqui eruditissimus magno errore putat (ut libro primo retulimus, cùm de pissasphalto dissereremus) Gagaten in Tirolensi comitatu repertum, esse pissasphaltum. Verùm cur ego in hoc ab eo dissentiam, citato nuper loco latius ostendimus. Porrò idem in libro de componendis medicamentis, quem nuper auctum edidit, Gagaten censet esse succinum illud nigrum, quod nobis vulgò Ambra nera vocatur. Sed in hoc similiter eum (pace ejus dixerim) hallucinari clarius esse opinor, quàm ut plurib. demonstretur. Nam ut omittam absurdum mihi planè videri, quòd succinum lapidis nomine dignetur, illud non est squalidum, neq; crustosum, sed in superficie potius læve, & lucidum satis apparet.

Carbones fossiles non esse Gagaten.

Sunt qui existiment fossiles quosdam carbones, quos in pluribus locis effodi in Germania tradidit Georgius Agricola vir doctissimus, & in fossilibus medicamentis indagandis hodie facile princeps, esse lapidem Gagaten, quod carbones it non aliter quàm è ligno parati igne accendantur. Veruntamen cùm hi flammam non edant, nisi follibus excitentur, nec ullum bituminis odorem spirent, eorum opinio planè refellenda videtur. Siquidem Gagates adeò bitumine prægnans est, ut accensus picu ferè modo flagret, & nigerrimum emittat fumum. Quin & oleum copiosum reddit, ubi vitreis organis conclusus, igniumvi peruritur.

Gagatæ histor. & vires ex Galeno.

Hoc commendavit Mesues damoniacis, epilepticis, paralyticis, spasmicis, tetanicis, arthriticis, ab utero suffocatis, & conceptum non admittentibus. Quod tamen à carbonibus in elici non potest, cùm omni penitus humore destituantur. Gagatæ historiam, & vires tradidit Gal. li. 9. de simpl. medic. facultatibus, his verbis. Est & alius lapis colore atro, qui ubi igne admotus fuerit, persimilem bituminis odorem exhibet, quem Dioscorides, nonnulliq; alii in Lycia inveniri prodiderunt, ad fluvium nomine Gagatem, unde & ipsi lapidi nomenclaturam inditam dicunt. Ego tamen eum fluvium non vidi, tametsi parva navicula totius Lyciæ litora legerim, quò videlicet, quæ in ea sunt, inspicerem. Crustaceos verò lapides nigros, & qui ignem additi exilem flammam ederent, complures Cœle Syria asportari, natos in colle, mari mortuo, quod vocant circumdato, quà orientem spectat, ubi & bitumen est: eratq; lapidum odor similis bitumini. Utebarq; eis ad flatuosos tumores in genu diuturnos, & agrè curabiles, mistis videlicet facultatibus, quæ ad hoc symptoma probatæ fuerant. Planeq; visum est mihi evidentiorem earum facultatem reddidisse. Miscui verò ipsum & Barbaro quam vocant, & palàm medicamentum effectum est exiccantius, adeò ut & sinus contraheret, nedum cruenta vulnera glutinaret, ad quæ competere maximè creditur: hactenus Gal. Cæterùm Plinius lib. 36. c. 19. existimasse deprehenditur, quod quemadmodum in medicamentis sibi viribus mutuo respondent Thracius lapis, & Gagates: ita uterq; in qua demersus accendatur, & conflagret, restinguatur verò in oleo. Quod tamen falsum est: quandoquidem Dioscorides ubi memoriæ prodidisset Thracium lapidem isdem viribus esse præditum, quibus & Gagates, subdidit Thracio illud peculiare adscribi, quòd aqua demersus accendatur, & oleo restinguatur: quod tamen in Gagate non accidit. Vim Gagatæ admirandam esse Aetius testis est lib. 2. cap. 24. quippe si igne inflammetur, meroq; restinguatur, exhibeaturq; id vinum cardiacis potandum, confestim levantur, represso sudore, excitatoq; arteriarum pulsu. Nonnulli Gagaten ad pollinis tenuitatem terunt, septemq; continuis diebus colicis è vino propinant drachmæ unius pondere, & integram restituunt valetudinem: poculum interim, quod laborantes bibunt, ejusdem vapore suffientes. Sed quoniam Gagates ob quandam nominis similitudinem, lapidem ACHATEN ita veteribus appellatum mihi in mentem redegit, cùm ut laudetur ad varia humani corporis incommoda, meritò hic aliquid de eo nobis dicendum esse duximus.

Plinii lapsus.

Achatæ lapidis historia.

Repertus primùm Achates est in Sicilia juxta Achatem fluvium, à quo nomen sibi vendicavit. Lapis hic variis constat coloribus, & se invicem incurrantibus zonis lineisq;, adeò ut quandoq; varias assingant imaginum formas, naturæ tantùm penicillo. Id quod maximè testatur Plinius lib. 37. capite primo, ubi sic habet. Post hunc annulum regio fama est gemmæ Pyrrhi illius qui adversus Romanos bellum gessit. Namq; habuisse traditur Achaten, in qua novem Musæ & Apollo citharam tenens spectarentur, non arte, sed sponte naturæ, ita discurrentib. maculis, ut Musis quoq; singulis sua redderentur insignia. Hinc igitur creditum est antiquos vocasse Achaten variis ac diversis nominibus. Vocatur enim phassachates, cerachates, dendrachates, leucachates, hæmachates, corallachates, & id genus aliis: quòd quidam columbos quidam cornua, alii arbores, alii sanguinem, nonnulli corallium coloribus præ se ferant.

Achatis nomina.

Achatis vires.

Prodest Achates (ut Plinius est author) contra scorpionum ictus. Quod in Siculis utiq; crediderim, quoniam primum ejus provinciæ afflatu scor-

tu ſcorpionum peſtis extinguitur. Et in India inventi contra eadem pollent, & alius magnis miraculis. Spectaſſe etiam prodeſt oculis. Sitim quoq; ſedant in os additi, Leoninæ pelli ſimiles, potentiam cæteris validiorem habere contra ſcorpiones dicuntur. In Perſis verò ſuffitu, earum tempeſtates averti. & præterea flumina ſiſti. Argumentũ eſſe, ſi in ferventes cortinas additi, refrigerent. Sed ut proſint, leoninis jubis alligandos. Abominantur hyænæ pelli ſimiles, quòd domibus diſcordiales ſint. Sed qui unicotantùm colore notatur, invictos athletas reddit: hactenus Plinius. Lapis, qui Græcis λίθος γαγάτης, Latinis Lapis Gagates vocatur: Italis, Pietra Gagate.

Nomina.

λίθος θρᾳκίας. **LAPIS THRACIUS. CAP. CIV.**

LApis Thracias dictus, naſcitur in flumine quodam Scythiæ, cui Ponto nomen eſt. Traditur aqua accendi, & † oleo reſtingui: quod in bitumine accidit. Vis ei Gagatæ.

† Or. λιθα i. terra.

Thracii lapidis mentio ex Gal.

QUi Thracium lapidem oſtenderet in Italiâ, hactenus profectò neminem inveni: nec qui illum aliis in regionibus ſe vidiſſe, aut inveniſſe teſtetur, compertum habeo. Ejus mentionem fecit Galenus unà cum gagate lib. 9. de ſimplicium medicamentorum facultatibus, ubi ita ſcribit. Eſt & alius lapis, cujus meminit Nicander hunc in modum.

Si lapis uratur candenti Thracius igne, &
Poſt madefiat aqua, flagrabit totus: at idem
Mox oleo affuſo, penitus reſtinguitur: adfert
Thracius hunc ad nos paſtor de flumine, nomen
Cui Pontus.

Verùm nullus ejus in medicina uſus: neq; Nicander præter graveolentiam, quæ ſuffitu feras fugat, quicquam ei adſcripſit: hæc Galenus. Cæterùm nos Thracii lapidis hiſtoriam potius fabuloſam, quàm veram cenſemus. Ejus nomen Græcum λίθος θρᾳκίας: Latinum, Lapis Thracius: Italicum, Pietra Thracia.

Nomina.

λίθος μαγνῆτις. **LAPIS MAGNES. CAP. CV.**

MAgnes lapis optimus eſt, qui ferrum facilè trahit, colore ad cæruleum vergente, denſus, nec admodum gravis. Datur cum aqua mulſa trium obolorum pondere, ut craſſos humores eliciat. Sunt qui magnetem crematum pro hæmatite vendant.

Magnetis lapidis hiſtoria.

MAgnes lapis Heraclius, & Sideritis quoq; dicitur. Magnes quidem ab inventore (ut Nicander author) nomine Magno, qui primus in Ida monte lapidem hunc adinvenit: aut à Magneſia regione, ut Lucretius ſuis in poematibus ſcribit. Heraclius verò, vel ab Heraclia urbe, vel ab Hercule: ut enim Hercules immanes domuit belluas, viribuq; ſubegit: ita Magnes ferrum victricem rerum materiam ad ſe trahens, ſubigit, & tenet. Quas ob vires Sideritis quoq; dicitur: quippe ferrum Græcis σίδηρος appellatur. Nos autem vulgari idiomate appellamus Pietra Calamita. Foditur in Cantabria Hiſpaniæ, & in variis Germaniæ, ac Bohemiæ locis, etſi ſæpe caſu inveniatur in ferri ſoditu. Præſtat, qui ex Macedonia, & Magneſia illi contermina convehitur: ſed omnium præſtantiſſimus eſt Indicus, & Aethiopicus. Differunt Magnetes colore, qui in iis aut niger eſt, aut cæruleus nigricans, aut in nigro rufus, aut contra. Optimus eſt mas, qui non modò celerrimè trahit ferrum, ſed etiam vim ſuam in id adeò transfundit, ut poſſit alterum inhærens ferrum ad ſe trahere: quo fit, ut ſæpius acus acum trahat, adeò ut altera alteri ſubpendeat, nullis appoſitis adminiculis, ad duodenum uſq; numerum. Quod item ferreis fit anulis, qui alter alteri inhærentes catenæ inſtar dependent, tametſi poſtremus non tam pertinaciter inhæreat, uti primus & ſecundus. Ratio autem cur Magneti tantùm facultas inſit trahendi ferrũ, nulli ſanè, quod ſciam, adhuc comperta eſt, nec ulla eam philoſophorum inveſtigatio unquam aſſequi potuit. Proinde neceſſarium fuerit dicere, illi vim hanc peculiarem tribuiſſe cœlum, & rerum omnium parentem naturam, ut Rhabarbaro vim detrahendi bilem, & Torpedini marinæ ſtupidam reddendi manum, quæ ipſam viventem tetigerit. Nec ſanè aliud quicquam inveniri putaverim, quod viribus Magnetem magis æmuletur, quàm Torpedo piſcis. Quandoquidem ut magnetis admiranda facultas ex una pendente acu in aliam tranſit acum, & ex annulo, in annulum, idem ſimiliter efficit Torpedinis virtus. Quippe hamo capta, obſtupefaciens ejus facultas adeò confeſtim per ſetas virgamq; excurrit, ut ſtatim piſcatoris manum miro ſanè ſtupore corripiat. Idemq; efficit retibus comprehenſa, vi per funem auræ inſtar excurrente. Cæterùm Dinocrates Alexandrinus (Plinius author eſt l. 34. c. 14.) Arſinoes de Magnete lapide templum concamerare inchoaverat, ut in eo ſimulachrum ejus è ferro pendere in aere videretur. Cujus forſitan rationem ſecuti Arabes, Turcarumq; ſacerdotes (ſi tamen vera referunt, qui talia ſcribunt) Mahumeti ſacellum è præſtantiſſimo Magnete concamerari juſſerunt, ut impoſita in eo Mahumetis arca è puriſſimo ferro conſtata, tanquam divino quodam miraculo in aere penderet, ita deceptis populis. Trahit itaq; Magnes propria vi ferrum, excepto eo, quod rubiginem contraxerit, vel ubi lapis is allio fuerit confricatus, aut ubi adamas propè adferatur. Magneti vim ſanè contrariam habet Theamedes lapis in Aethiopia montibus naſcens, non procul à monte magnetis: quippe quòd appoſitum ſibi ferrum confeſtim abigat reſpuatq;. Quo fit, ut qui calceis ferreis per magnetis montem pergunt, pedes ſubmovere nequeant: per alium verò ambulantes, nunquam pedibus conſiſtant, & veluti tripudiantes fiant. Atqui ne fortaſſis quiſpiã cenſeret id eſſe fabuloſum, ego quidem fateri poſſum, me Magnetis fruſtum habere, quod altera parte ferrum trahit, altera reſpuit. Magnes flavo cũ are fuſus, illud argenteo nitore colorat, quemadmodum cadmia aureo, ut ſuperius diximus. Magnetis breviter meminit Gal. l. 9. ſimp. med. ſic inquiens: Ex lapidib. unus eſt & magnetes, & heraclea, quam vocant, adſimilem hæmatitæ vim obtinens. Lapis, qui Græcis λίθος μαγνῆτις & ἡρακλεὼς, Latinis Lapis Magnes, Magnetes, & Heracleus appellatur: Arabib. Hager almagritos, ſeu Magnathis: Italis, Pietra magnete & Calamita.

Magnetis differentiæ & delectus.

Sideritis lapis.

Magnetis vires ex Gal.

Nomina.

λίθος ἀραβικὸς. **LAPIS ARABICUS. CAP. CVI.**

ARabicus lapis maculoſo ebori ſimilis. Is tritus illitus hæmorrhoidas exiccat. Ejus cinis dentifricio optimus.

NUllum hactenus vidi, nec reperi lapidem, qui eburneam mihi oſtenderit faciem: quapropter non crediderim Arabicum lapidem hoc tempore convehi in Italiam. Ejus tamen nomen Græcum eſt λίθος ἀραβικὸς, Latinum, lapis Arabicus: Italicum, Pietra Arabica.

Nomina.

λίθος γα-

Λίθος γαλακτίτης. LAPIS GALACTITES. CAP. CVII.

GAlactites appellatur, quòd lacteum ſuccum reſudet: cinerei tamen eſt coloris, & guſtu dulcis. Ad oculorum fluxiones, & ulcera convenienter illinitur. Oportet auem in aqua tritum, pyxide plumbea recondere, propter vim glutini, quod ei obhæret.

Λίθος μελιτίτης. LAPIS MELITITES. CAP. CVIII.

MElitites omnia galactitæ ſimilis, hoc tantùm intereſt, quòd dulciorem ſuccum remittit. Ejuſdem ut galactites effectus.

GAlactiten, item Melititen, etſi antea me non vidiſſe ſcripſeram, dum tamen in Bohemia ſum, utrunq; ex Miſnia ab amicis accepi. Alter tamen (ut Galenus inquit lib. 9. ſimplicium medicamentorum) Galactites vocatur, quòd in ſucum ſolutus lactis ſpeciem reddat: quemadmodum alter mel tites, quòd ſucci dulcedine mel guſtu repræſentet. Galactitæ meminit Plinius l. 37. c. 10. ſic inquiens: Galactites ex uno colore lactis eſt. Eandem dicunt leucam, & leucographiam appellant, & ſynnephitem: tritam lactis ſucco, & ſapore notabilem. In educatione nutricibus lactis fœcunditatem: infantium quoq; adalligata collo, ſalivam facere dicitur: in ore autem liqueſcere. Eandem memoriam admere dicunt. Mittit eam & Achelous amnis: hæc Plinius. Caterùm, ut teſtatur Agricola, non ſolùm reperitur Galactites in quibuſdam Saxoniæ montibus, in Germania, ſed etiam in quorundam fluminum alveis, pariterq; Melitites. Lapis ille Græcè λίθος γαλακτίτης, Latinè Lapis Galactites: Italicè, Pietra Galactite vocatur. Hic verò Græcis λίθος μελιτίτης, Latinis Lapis melitites, Italis Pietra Melitite nominatur.

Galactitæ, & melititę hiſt.

Nomina.

Λίθος μοροχθος. LAPIS MOROCHTHUS. CAP. CIX.

MOrochthus lapis, quem aliqui galaxiam, aut leucographida vocaverunt, in Ægypto naſcitur: quo, utpote molli, & facilè liqueſcente, linteones dealbandis veſtibus utuntur. Spiracula corporis obſtruere videtur: conveniens iis, qui ſanguinem expuunt, cœliacis, & veſicæ doloribus, cum aqua potus: itidem fluxionibus vulvæ, & impoſitus velleri. Mollibus oculorum collyriis miſcetur: explet enim cava, atque delachrymationes ſiſtit. Idem cerato exceptus, ulcera, quæ fiunt in teneris partibus corporis, ad cicatricem perducit.

MOrochthum lapidem nonnulli galaxiam vocant. naſcitur (ut inquit Georgius Agricola, acerrimus foſſilium indagator) in Saxonia Germaniæ. Hujus fruſtum non parvum ex Miſnia miſit ad me Georgius Fabritius, vir quidem doctrina, & virtute clarus, nullis deficientibus notis ac viribus. Veruntamen cùm nec inde, nec ex Aegypto, quod ſciam, in Italiam deferatur, cur plura de eo dicam, non habeo. Porrò facit Morochthi lapidis adſtringens facultas, qua cruentas rejectiones ſiſtit, & corporis ſpiracula obſtruit, ut alterius quoq; lapidis hic mentionem faciam, admirabilis ſanè facultatis ad oſſium fracturas. Siquidem, tametſi perfracta oſſa a Chirurgis non ante quadrageſimum diem ſanari ſoleant, compertum tamen eſt à compluribus in Germania, ea procul dubio ſanari triduo, aut quatriduo hujuſce lapidis potu, ſeſquidrachmæ pondere, ex rubro meraco cùm mane, tum veſperi hauſto. Sed interim os fractum reſtaurare, æquare, ac aſſerculis circumquaq; munire operæpretium eſt, & affectum locum illinire unguento ex Geranii radicibus cæruleum florem gerentis, & lactentis ſuis axungia, ſiccatis prius radicibus, & in pulverem tritis, & deinde ex axungia præſcripta in mortarium exceptis. Extenditur enim ſuper linteolo cera odorata imbuto, & fracto loco adalligatur. Eſt itaq; lapis is longus perinde ac humanus digitus, teres, craſſitudine ferè annularis, & ſæpe tenuiore, albicans, friabilis, tophacea intus ſubſtantia. Hunc primo ad me miſit excellens ac doctus Medicus Georgius Virt, qui olim in Aula Cæſaris Caroli Quinti honorificè medicinam fecit. Naſcitur in eo Rheni tractu, quem Germani die Bergſtraß vocant circa Darmſtat oppidum, duobus à Rheno miliaribus, & reperitur in arena. Tale eſt enim illius loci ſolum. Sunt qui hos lapides, è planta cujuſdam bechio ſimilis radicibus ibi naſcentis gigni exiſtiment. Sed an hoc verum ſit mihi certo non conſtat. Germani hunc lapidem ab effectu appellant Beinbruch. Morochthi meminit Galenus unà cum ſciſſili lapide li. 9. de ſimpl. medic. facultatibus, ſic inquiens: Sunt & alii lapides in ſuccum ſolubiles, ut qui in Aegypto naſcitur, quo utuntur ad ſplendorem linteis conciliandum. Eſt autem omnium dictorum minimè qualitatis particeps, nec adſtrictionem, nec morſum, nec abſterſionem præſe ferens: quo circa hoc ipſum duntaxat lapidi huic ineſt, quòd deficcet videlicet: proinde cerato eum miſcentes ad cicatricem ulceribus inducendam in mollibus corporibus uſurpant. Sed & ocularibus miſcetur facultatibus, perinde ut modò dicti. At quantò eſt majore emolliendi vi, quàm prædicti quòd nullam videlicet effectricem qualitatem habeat, tantò etiam moderatior eſt, magisq; dolorem levat. Hunc lapidem quidam moroxum, nonnulli leucographida nuncupant: hactenus Galenus. Sed certè neſcio qua ratione, aut authoritate ductus ſibi perſuaſerit Plinius libro 27. c. 11. hunc non eſſe lapidem, ſed herbam, ubi una cum leuca de leucographide diſſeruit: niſi fortaſſe fuerit vocabulorum ſimilitudine deceptus. Lapis Græcis λίθος μοροχθος, Latinis Lapis morochthus appellatur: Italis, Pietra Morochtho.

Morochthi lapidis vires ex Gal.

Nomina.

Λίθος ἀλαβαστρίτης. LAPIS ALABASTRITES. CAP. CX.

ALabaſtrites vocatus onyx, crematus, reſina aut pice exceptus, duritias diſcutit, ſtomachi dolores cum cerato levat: gingivas comprimit.

ALabaſtrites notiſſimus lapis eſt iis qui Romana inviſerunt ædificia. Hallucinantur tamen, qui credant lapidem illum Alabaſtriten eſſe, quo hac tempeſtate torno varia finguntur vaſa, quibuſdam ſubnigricantibus venis diſcurrentibus, pellucido lævore, materia verò adeò imbecilli, ut parum colliſa facilè frangantur. Quandoquidem lapis hic Alabaſtrites ſpecies non eſt, ſed potius gypſi materia. Alabaſtrites enim, quem antiqui ad vaſa unguentaria cavabant, quòd diutius unguenta arancore venderentur, naſcitur (ut Plinius inquit lib. 36. c. 8.) circa Thebas Aegyptias, & Damaſcum Syriæ. Hic cæteris candidi-

Alabaſtritæ cõũ.

Alabastri vires ex Gal.

Nomina.

candidior. Probatissimus verò in Carmania, mox in India, jampridem & Syria, Asiaq;. Vilissimus autem, & sine ullo nitore in Cappadocia. Probantur quam maximè mellei coloris in vertice maculosi: hac Plinius. Hujus facultates memoriæ prodidit Galenus lib. 9. simplicium medicamentorum, sic inquiens: Et alabastrites vocatus unguis in medicinæ usum ingreditur combustus. Quidam eum bibendum dant stomachicis. Is Græcè λίθος ἀλαβαστρίτης, Latinè, Lapis alabastrites dicitur: Italicè, Alabastro.

λίθος θυίτης. LAPIS THYITES. CAP. CXI.

LApis nomine Thyites, in Aethiopia gignitur, subviridi colore jaspidem imitatus: cùm diluitur tamen lacteum succum reddit. Vehementer mordet: tenebras, quæ pupillis obversantur, expurgat.

Fuchsio male Turcicus lapis Thyites creditur.

THyiten lapidem neq; ipse hactenus inveni, neq; ab alio compertum scio. Qui fortasse ex Aethiopia tantùm petendus est, ubi eum gigni prodidit Dioscorides. Veruntamen Fuchsius medicus singularis doctrinæ, libro illo de compositione medicamentorum, quem copiosissimum secundò edidit, lapidem Dioscoridi Thyiten dictum, nihil aliud esse censet, quàm lapidem illum cæruleum, qui Italis vulgò Turchina, aliis verò Turcicus lapis appellatur, ut ejus verba, quæ subjiciam, aperte declarant. Jaspis, inquit, Galeno duplex est. Una subviridis, quæ Dioscoridi Thyites, ut alibi diffusè monstravimus, dicitur. Thyites autem non est nisi ea Jaspidis species, quæ quòd aeri & cœlo matutino autumnali simili sit, hoc est, cærulea lacteq; suffusa ἀερίζουσα Græcis, Junioribus Turcica, Germanis Türckes nominatur. Quam certè appellationem verisimile est ex Thyitis depravata voce promanasse, originemq; suam duxisse. Altera viridis, quæ sic dicta est quia viret. Ejus duodecim sunt genera, quæ alibi à nobis sunt ordine explicata. Quintum autem genus est Turcica vocata Jaspis, de qua jam diximus. Hactenus de Thyite lapide Fuchsii sententia. Quæ sanè mihi nonnullis rationibus refellenda videtur. Primum namq; non invenio, quòd Galeno Jaspis in duo genera digeratur, in viridem scilicet, & subviridem, ut illi Fuchsius adscribit. Sed ipsum viridis tantùm meminisse constat, lib. 9. simplicium medicamentorum, ubi de ejus facultatibus disserit. Nec obstat, quòd Galenus eodem libro in commemoratione Thyitis lapidis ex Dioscoride, hunc coloris esse scribat subviridis quodammodo ut Jaspis: siquidem Galenus eo in loco Dioscoridis verba refert, ut ex capitis illius titulo quisq; certior fieri potest: id enim ita inscriptum legitur, περὶ τῆς ἀνηνεχθείσης θυίτου: De Dioscoridis Thyite. Præterea equidem nescio, quo pacto lapis ille Turcicus possit esse Thyites, quoniam hic tum Dioscoridi, tum Galeno coloris est subviridis, non autem saturati cærulei, ut ille. Ad hæc si lapis, qui ἀερίζων Græcis vocatur, & qui verè Turcicus est, Jaspidis generibus assignatur (quod ipse quoq; Fuchsius asserit) non video, quo modo fieri possit, ut idem sit Dioscoridi Thyites: qui a nemine, quod sciam, inter jaspidum genera recensetur. Postremò mihi quidem non videtur verisimile, quòd Turcicus lapis à Thyitis depravata voce nomen acceperit: quam enim, quæso, illæ voces habent inter se similitudinem? certè nullam. Quare potius adducor, ut credam eam appellationem fluxisse ab Italica nostra lingua: nam quemadmodum in Italia cæruleus color, quem propriè cœli colorem esse volunt, vulgò turchino vocitatur: ita etiam imibi lapis is, de quo sermo est à colore, quem cæruleum

Nomina. habet, Turchina nominatur. Ex qua nomenclatura postea facilè factum esse arbitror, ut eundem lapidem juniores Turcicum appellaverint: atq; adeò simili imitatione fortasse ducti Germani ipsum Türckes dixerunt. Lapis qui Græcis λίθος θυίτης, Latinis item Lapis Thyites appellatur.

λίθος ἰουδαϊκὸς. LAPIS JUDAICUS. CAP. CXII.

JUdaicus lapis in Judæa nascitur, glandis effigie, candidus, scita admodum configuratione, lineis æqualiter inter se distantibus, quasi industria detornatis. Solutus nullam qualitatem manifestam gustui repræsentat. Potest ciceris magnitudine tritus ad cotem, ut collyrium, cum calidæ aquæ cyathis tribus, potu difficultati urinæ auxiliari, & calculos in vesica comminuere.

Lapidis Judaici vires ex Gal.

LApis è Judæa allatus, unde & illi nomen, passim in officinis habetur. Utuntur eo medici non modò ad vesicæ calculos, sed etiam ad eos, qui in renibus fiunt, Galenum secuti, qui lib. 9. de simpl. medicamentorum facultatibus, ejus faciem ac vires descripsit, his verbis. Est & alius lapis viribus valentioribus in Palæstina Syria proveniens, colore candido, specie concinna, lineas habens ceu torno ductas. Appellitant eum à loco, in quo nasci consuevit, Judaicum, utunturq; ad vesicæ lapides in cote solventes, & ex aquæ calidæ tribus cyathis potui præbentes. Sanè in quibus nos experti sumus, profecit nihil, quod ad lapides vesicæ pertinet: verùm ad eos, qui in renibus hærent, efficax est. Λίθος ἰουδαϊκὸς ita Græcis, Latinis

Nomina. verò, Lapis nuncupatur: Arabibus, Hager alyeudi, seu Agiar alihcud: Italis, Pietra Giudaica: Germanis, Judenstein.

λίθος ἀμίαντος. LAPIS AMIANTUS. CAP. CXIII.

AMiantus lapis in Cypro nascitur, sciisso alumini similis: quo, utpote flexili, telas, & vela tantùm spectaculi gratia texunt, quæ ignibus injecta ardent quidem, sed flammis invicta splendidiora exeunt.

Amianti lapidis consid.

LApis Amiantus ita appellari cœpit, quòd in ignem conjectus non modò non comburatur, nihilq; splendoris amittat, sed si sordidus fuerit, nihil deperdens, nitidus, & splendescens extrahatur. Idem vocatur Asbestos, quod in lucernis pro ellychnio impositus, non solùm non extinguatur dum aliquid olei supererit, sed nunquàm comburatur. Idem lavatur, tingitur, netur, texitur. Quare (ut Hierocles literis commendavit) Brachmanes Indorum Philosophi, ex eo sibi vestes paravant ut divinitatis specimen posteritati de se relinquerent. Ex eodem quondam etiam funebres Regum tunicæ fiebant,

Vestes ex Amiāto.

quibus induti in rogum imponebantur, ut corporum cinis, à lignorum cinere secretus seclusuq;, sepulchro condi posset.

Plinii error.

Hinc Plinius, vel author quisquis ille fuerit, à quo transcripsit, manifestò deceptus est, quòd putarit ex lino quodam Indico has parari telas. Nam is libro decimonono, capite primo, de eo ita scriptum reliquit. Inventum est etiam linum, quod ignibus non absumeretur. Vivum id vocant, ardentesq; in focis conviviorum ex eo vidimus mappas, sordibus excussis, splendescentes igni magis, quàm possent aquis. Regum inde funebres tunicæ corporis favillam ab reliquo separant. Nascitur in desertis, aduslisq; Solis Indiæ, ubi non cadunt imbres, inter diras serpentes, assuescitq; vivere ardendo.

Rarum

Rarum inventu, difficile textu propter brevitatem. Rufus de catero colos splendescit igni. Cùm inventum est, æquat pretia excellentium margaritarum: vocatur autem à Græcis Asbestinum, ex argumento naturæ. Anaxilaus author est, ex eo circumdatam arborem, surdis illibus, & qui non exaudiantur, cædi. Ergo huic lino principatus in toto orbe: Hæc ille. Quæ tamen partim fabulosa, partim vera apud me sunt. Obtusi nimirum ingenii esset, credere linum aliquod igni impositum non ardere: sed transeant hæc unà cum Salamandræ fabulosa historia. Ego autem id erroris evenisse censeo ab Amianti lapidis effectu. Cùm enim vidissent antiqui ex eo stamina duci, & telas, & mappas inde parari, linum vivum lapidem hunc ab opere eos appellasse credendum est: officinæ ac medici Alumen plumeum vocant, id esse existimantes, quod Græcis scribile dicitur. Sed meo quidem judicio, falluntur, cùm plumeum alumen ius vocatum nulla adstringenti vi polleat, sed acri, nec in ignem conjectum comburatur, quod Amianti est proprium. In hac vulgari opinione ego quoq; unà cum plerisq; rei metallicæ studiosis jampridem versatus sum, donec clarissimus medicus Lucas Ghinus legitimum alumen scissile Pisis ad me misit, facie adeò Amianto simile, ut nisi adstrictoria vis, qua pollet, ipsum ab Amianto plurimùm differre gustu indicasset, alterum sanè ab altero discernere nescivissem. Nihilominus & ex eo discrimen cognoscitur, quòd hoc in ignem projectum statim exuritur, ille verò nequaquam. Hinc itaq; fit, ut haud dubiè credendum sit Alumen plumeum vocatum legitimum esse Amiantum. Cæterùm non desunt impostores (ut auctor est Brasavolus Ferrariensis) qui lapidem amiantum simplicibus mulierculis ostendant, vendantq; sæpenumero pro ligno Crucis Servatoris nostri. Id quod facilè credunt, cùm igne non comburatur, quodq; ligni modo plurimis constet lineis intercursantibus. Meminit Amianti Plinius lib. 36. cap. 19. ubi sic inquit: Amiantus alumini similis nihil ligni deperdit. Hic veneficiis resistit omnibus, privatim magorum. Ejus nomen Græcum λίθος ἀμίαντος: Latinum Lapis Amiantus: Italicum, Pietra Amianto.

Linum vivum.

Alumen plumeū.

Alumen scissile & Amiantum differunt.

Fraus impostorū.

Nomina.

λίθος σάπφιρος. LAPIS SAPPHIRUS. CAP. CXIV.

SApphirus lapis percussis à scorpione, potu prodesse existimatur. Contra intestinas exulcerationes bibitur. Excrescentia in oculis uvasque, & pustulas inhibet, & ruptas membranas cogit.

Sapphiri confūd.

SApphirus gemma colore constat cyaneo, perquàm translucido. Lapis est omnibus notus, quod annulis, & torquibus, quæ collo gestantur, frequenter inseratur. Plinius Sapphiros aureis punctis collucere scribit libro 37. cap. 6. Verùntamen hac ætate nullum hactenus vidi Sapphirum, qui aureis colluceret scintillis, sed colore tantùm cyaneo, adamantis modo translucido. Quo fit, ut putandum sit aut nostri usus sapphiros esse cyanos gemmas, sapphiri æmulas: aut hac in re errasse Plinium fatendum, quòd fortasse cæruleum lapidem peculiariter vocatum, quem Mauritani azulum vel lazulum dicunt, pro Sapphiro acceperit. Nam nullus præter hunc inter gemmas aureis emicat scintillis. Sapphiri vires perquam breviter perstrinxit Galenus, cùm tantùm ad scorpionum ictus haustum prodesse scripserit. Cæterùm adduntur hoc tempore in medicamenta ad cor facientia, & in antidota, quæ adversus venena, & pestiferos affectus parantur, non modò sapphiri, sed smaragdi, carbunculi, granati, sardonii, hyacinthiq;, tametsi præter medicorum spem, potantes plerunq; fallant: quòd raræ admodum sint seplasiæ, quæ hujusmodi gemmas agnoscant, & legitimas habeant. Caveant itaq; medici, ne decipiantur. Id enim fiet, si ubi iis opus fuerit, peritissimos probatæq; fidei consuluerint gemmarios: quippe gemmarum ramenta, quæ in seplasiis habentur, adulteriis, & impostoris non vacant. Adde, quòd plerunq; alterum alterius vice supponunt. Putant enim chrysopatios aureo colore nitentes hyacinthos esse, qui tamen amethystum colore referunt. Præterea observandum est, ut gemmarum ramenta, si qua legitima, præclaraq; inveniuntur, quin & margaritæ, & coralli super lapide porphyrite tamdiu atterantur, usquedum redigantur in pulverem tenuissimi pollinis instar. Et sanè advertant medici, quibus curæ est, ut plus honoris, quàm auri lucrentur, ne corallia in æneis mortariis conterantur. Nam si id inconsulte fiat, derasis delimatisq; æneis mortariis, ferreisq; pistillis, æris & ferri scobs coralliis admista, noxium & venenosum reddet medicamentum, magna ægrotantium jactura. Quandoquidem vidi ego sæpius mulierculas, quæ corallia & margaritas in æneis mortariis contriverunt, & subinde suis ægrotantibus propinarunt, qui iis degustatis in maximum deducti sunt discrimen. Qui lapis λίθος σάπφειος Græcis, Lapis sapphirus item Latinis dicitur: Italis, Saphiro.

Gemmarum ramenta in offic. adulterata.

Corallia ut conterenda.

Nomina.

λίθος μεμφίτης. LAPIS MEMPHITES. CAP. CXV.

MEmphites in Ægypto juxta Memphin invenitur calculorum magnitudine, pinguis, versicolor. Tradunt trito, & illito, quæ urenda, aut secanda sunt, sine periculo obstupescere, ita ut non sentiant cruciatum.

λίθος σελενίτης. LAPIS SELENITES. CAP. CXVI.

SElenites lapis, quem aliqui aphroselenon appellarunt, quoniam noctu invenitur lunæ imaginem reddere, quæ cum ea quidem augetur, & decrescit. Nascitur in Arabia, candidus, translucens, levis. Hujus ramenta comitialibus in potu dari jubent. Eo ceu gestamine ad amuleta mulieres utuntur. Arbores adalligato eodem frugiferæ redduntur.

Mēphitæ & Seleniticæ cōūd.

MEmphites lapis hodie, quod sciam, ad nos ex Ægypto non adfertur, tametsi vulnerariis medicis sæpissimè desideretur, ubi integra partium sectione sit opus. Seleniten verò etsi antea non videram, emi tamen hoc anno a peregrino quodam, qui è Galitia Hispaniæ, ubi divi Jacobi templum inviserat in patriam revertebatur. Hic lapis vitri modo translucet, & facilè in tenues finditur laminas: quo fit, ut is in locis, ubi frequentissimus habetur, vitri vices expleat, ad concludendas ædificiorum fenestras. Quidam quòd speculi imaginem reddat, Specularem lapidem vocant. Cæterùm quoniam hic translucidus lapis Crystallum nobis in mentem redigit, cùm expetatur id sæpius in medicum usum, silentio involuendum non duximus. CRYSTALLUM itaq; (ut Plinius inquit l. 37. c. 2.) gelu vehementiore concrescit, nec alibi certè reperitur, quam ubi maximè hybernæ nives rigent, glaciemq; esse certum est unde & nomen Graeci dedere. Hæc Plinii de crystallo sententia. Nos verò contrà rationibus non obscuris innixi (quod etiam peritissimus Agricola sentit) Crystallum censemus nec glacie, nec nive fieri unquam: sed eo ipso humore, quo in terræ visceribus gignitur beryllus, adamas, & alii id genus lapides. Gigni autem cry-

Crystallhitt.

Plinii sententia explosa.

tem cryſtallum ex humore omnium puriſſimo ſanè conſtat, quòd omnium gemmarum clariſſimum, translucidiſſimumq; ſit. Probatur ſic gigni, non autem (ut Plinius inquit) ex glacie, vel nive: quoniam unaquæq; glacies quantumvis longo tempore concreta in algidiſſimis montibus, à quibus nec hyeme, nec æſtate nix unquam recedit, etiamſi è profundis partibus eruatur, liqueſcit tamen in calidis locis repoſita, non modò igni, ſed ſolis etiam calore. Namq; id ipſum Cryſtallo eveniret, igni vel ſolibus admoto, ſi è nive aut glacie concreſceret: reperiturq; tantùm in montibus perpetuò nivoſis. Verùm enimvero cùm reperiatur etiam in marmorum, aliorumq; lapidum, & metallorum fodinis in Hiſpania, Germania, Scythia, Cypro, Carmania, & in Nerone, & Chii rubri maris inſulis, quin & in agris, ubi ſeges ſeritur, ubi aratro ſæpius magnas cryſtalli glebas fodere bubulci, liquidò ſanè conſtabit, ex alia materia gigni cryſtallum, quàm glacie. Siquidem id, quod in præruptis montium ſcopulis invenitur, ſuperficietenus cohærens, ex puriſſimo lapideſcente humore in viſceribus terræ concreſcere non dubitaverim: quo tamen tractu temporis pluviarum impetu, quæ in præruptis montium univerſam deradunt terram denudari crediderim. Quapropter non temerè dixit Plinius, liquidò ſe affirmare poſſe in cautibus alpium naſci adeò inviis, ut plerunq; funependentes id extrahant homines. Huic alia accedit ratio, quòd glacies per aquas innatet, cryſtallum verò illico ſubſidat. Porrò Plinianæ ſententiæ, prater hæc refragatur apertiſſimè Julius Solinus ca. 20. Polyhiſtor: his verbis. Ille & cryſtallus, quam licet pars major Europæ, & particula Aſiæ ſubminiſtrent, preciоſiſſimum tamen Scythia edit. Deſtinatur ad pocula: nam fert calorem præcipuè quamlibet nihil aliud quàm frigidum pati poſſit, ſexangulus invenitur. Qui eligunt puriſſimum captant, ne quid rufum nève nubilum, vel ſpumis obſitum arceat perſpicuitatem. Tunc ne duritia juſto propenſior obnoxium fragilitati magis faciat. Putant glaciem coire, & in cryſtallum corporari ſed fruſtra. Nam ſi ita foret nec Alabanda Aſiæ, nec Cyprus Inſula, hanc materiam procrearet. Quibus regionibus incitatiſſimus calor eſt. Livia Auguſti ad magnitudinem centum quinquaginta librarum inter capitolina donaria cryſtallum dedicavit. Præſtantiſſimum illud exiſtimant, quod album & aquæ clariſſimæ modo pellucidum viſitur. Vis cryſtallo adſtrictoria: proinde datur in pulverem tenuiſſimum tritum utiliter dyſentericis ex vino auſtero. Albauteri profluvia ſiſtit, lac verò nutricibus auget, quod à Tridentinis mulieribus didicimus. Fiebat quondam antiquis è Cryſtallo pila, qua adverſus ſolis radiis expoſita medici corpora urebant, igne inde concitato. Sed iis tantùm id cauterii genus admovebant, qui candente ferro perterriti curari reformidabant. Sed & nos hujuſce cauterii periculum fecimus, non ſine ægrotantium & aſtantium admiratione. Lapis, qui Græcis λίθος μεμφίτης, Latinis lapis Memphites, Italis Pietra Memphite vocatur. Qui verò λίθος σελενίτης Græcè, lapis ſelenites Latinè, Pietra ſelenite, Italicè appellatur.

Cryſtal. hiſt ex Solino.

Cryſtalli vis et ex Gal.

Cauterium ex Cryſtallo.

Nomina.

λίθος ἰασπις. LAPIS JASPIS. CAP. CXVII.

JAſpidum quædam ſmaragdum imitatur: alia cryſtallum, colore ſimilis pituitæ: alia non diſſimilis aeri, ob id vocatur aerizuſa: alia veluti fumo infecta, quæ capnias ex argumento vocatur: quædam lineis albis reſplendentibus præcingitur, Aſſyrios appellata: alia terebinthinæ ſimilis, quæ terebinthizuſa dicitur: alia colore callaida gemmam æmulatur. Omnes amuleta eſſe traduntur, & accelerare partum femoribus appenſæ.

Jaſpidum genera.

JAſpidum genera longè plura recenſentur, quàm quæ à Dioſcoride deſcribuntur. Quandoquidem quædam viſitur cæruleo copioſo, aut glauco pingui ſimilis, id eſt, viridi lacte ſuffuſa. Alia purpurea, qualis naſcitur in Phrygia. Alia roſea, & quaſi florib. tincta, qualis in Ida monte profundiſſimis ſpecubus foditur. Alia ex purpura cærulea, qualis invenitur in Cappadocia. Alia ex rubro nigra. Alia jecoris imitatur colorem, quæ ſi ſaturatiore colore reperiatur, lineis ejuſdem coloris diluti, & nigri cingi ſolet. Quædam nivem imitata rutilis punctis reſpergitur. Quædam onyche pungitur, aut ex altera parte jaſpis eſt, ex altera onyx, proinde jaſponyx vocata. Alia cujus altera parte ſit purpurea, altera viridis, nec utrinq; pellucens, ſed qua parte vireſcit. In ſumma varia eſt Jaſpidum natura. Suſpenſas ad plura valere ajunt, nempe ad omnem ſanguinis fluorem, ad protegendum conceptum, & partum juvandum, veneremq; inhibendam, & febrem, & hydropem fugandam. Nec deſunt ſuperſtitioſi, qui dicant Jaſpidas homines reddere gratos, potentes, ac tutos, ſi quibuſdam magicis verbis admurmurentur, priuſquam ſuſpendantur. Ex tot Jaſpidis generibus viridis tantummodo meminit Gal. l. 9. ſimpl. medicamentorum, ubi de facultatibus ejus ita diſſeruit. Proprietatem nonnulli lapidibus quibuſdam teſtimonio ſuo adſcribunt talem, qualem re vera habet Jaſpis viridis, nempe ſtomachum, ventriſq; os juvans appenſa. Ac nonnulli quoq; ipſam annulis inferunt, ſculpuntq; in ea draconem radios habentem, velut rex Nechepſos ſcripſit in quartodecimo libro. Sanè hujus ego quoq; lapidis abunde periculum feci. Torquem enim ex hujuſmodi lapillis confectum à collo ſuſpendi, ita ut lapides os ventris contingerent. Apparebant autem nihilominus prodeſſe, etiam ſi ſculpturam non haberent, quam deſcripſit Nechepſos: hactenus Galenus. Qui lapis Latinis Jaſpis, Græcu λίθος ἰασπις dicitur: Italis, Diaſpro.

Jaſpidũ natura.

Jaſpidis vires ex Gal.

Nomina.

λίθος ἀετίτης. LAPIS ÆTITES. CAP. CXVIII.

AEtites lapis eſt veluti prægnans, cùm quatitur, alio in utero ſonante. Gravidis continet partus, cùm lubricæ ſunt vulvæ, & parum tenaces, ſiniſtro brachio adalligatus: ſed parturientibus è brachio amoveatur, & feminibus alligetur, ut ſine doloribus pariant. Furem deprehendit, ſi quis in pane conditum offerat: fur enim manſum devorare non poterit. Quinetiam concoctus furem coarguit: quippe decocta cum eo devorare non poterit. Tritus, & cerato exceptus, cyprino, aut gleucino, aut alio excalfaciente, comitiales magnificè juvat.

Aetitę lapidis hiſt. & vires.

AEtiten Græci, Latini Aquilæ lapidem dicunt, quòd aliquando in earum reperiatur nidis. Variat lapis hic tum colore tum magnitudine, & vulgaris eſt notitiæ. Meminit hujus Plin. l. 39. c. 21. his verbis. Aetitæ lapides ex argumento nomini magnam famam habent. Reperiuntur in nidis aquilarum, ſicuti in decimo volumine diximus. Ajunt binos inveniri, marem, & fœminam: nec ſine iis parere, quas diximus aquilas, & ideo binos tantùm. Genera eorum quatuor. In Aphrica naſcentem puſillum & mollem, intraſe, ac velut in alvo habentem argillam ſuavem, candidam: ipſum friabilem, quem fœminei ſexus putant. Marem autem, qui in Arabia naſcitur, durum, gallæ ſimilem, aut ſubrutilum, in alvo habentem durum lapidem: tertius in Cypro invenitur, colore illis in Aphrica naſcentibus ſimilis, ampliortamen, atq; dilatatus, cæteris enim globoſa facies. Habet in alvo arenam jucundam, & lapillos: ipſe tamen mollis, ut etiam digitis frietur. Quarti generis Taphiuſius appellatur, naſcens juxta Leucadem in Taphiuſa, qui locus eſt dextra navigantibus ex hac ad Leucadem.

Inveni-

Invenitur in fluminibus candidus, & rotundus. Huic eſt in alvo lapis, qui vocatur callimus, nec quicquam tenerius. Hactenus de aquilinis lapidibus Plinius. Λίθος ἀετίτης *Græcis dictus, lapis Aetites Latinis vocatur: Arabibus, Hager achtamach: Italis, pietra d' Aquila.* Nomina.

Λίθος ὀφίτης. LAPIS OPHITES. CAP. CXIX.

OPhitæ genera multa: quidam ponderoſus, & niger: alter cinereo colore ſpectatur, punctis diſtinctus: tertius lineis quibuſdam candidis intercinctus eſt. Omnes alligati contra capitis dolores & ſerpentium ictus proſunt. Feruntur, qui lineas habent, lethargo, & capitis doloribus auxiliari.

10

Ophitæ lapidis meminit Plinius lib. 36. c. 7. ſic inquiens. Ex ophite columnæ, ſed parvæ admodum inveniuntur. Duo ejus genera, molle candidum, nigricans durum. Dicuntur ambo capitis dolores ſedare adalligati & ſerpentium ictus. Quidam phreneticis, ac lethargicis adalligari jubent candicantem. Contra ſerpentes autem à quibuſdam laudatur, præcipuè ex his quem tephriam appellant à colore cineris: hæc Plinius. Verùm Ophites marmor, quod vulgò vocamus Serpentino, porphyritæ ferè lapidis inſtar duriſſimus eſt, colore minimè nigricante, nec candido, nec cinereo, ut in ſuo requirunt Dioſcorides, & Plinius, ſed viridi ſaturato, dilutis ejuſdem coloris maculis reſperſo. Ex quo ſanè conſtat antiquorum Ophiten à noſtrate maximè fuiſſe diverſum. Ophitæ lapidis virestradidit Galenus lib. 9. ſimplicium medicamentorum, ubi ſic inquit. Ophites quem vocant lapis uſtus extergendi confringendiq; vim poſſidet, ceu etiam vitrum. Admodum enim & ipſum ex vino albo ac tenui epotum lapides veſicæ comminuit. Verum ipſum in lapidibus quiſpiam fortè non numeret. Et
20 *infra in Jaſpidis viridis mentione de Ophite ita ſcribit. Porrò lapidem ophiten (depravati ſunt Græci codices, qui habent ὀφαντίτην) vir fide dignus re vera juvare morſus à vipera ſuſpenſam retulit. Sed ejuſmodi facultates extra uſum ſunt methodo conſtantem: velut etiam Hieracitis, & Indici, cùm profluentem ex hæmorrhoidibus ſiſtunt ſanguinem. Lapis Græcis* Λίθος ὀφίτης, *Latinis, Lapis ophites: Italis, pietra Serpentina vocatur.* Ophitæ lapidis hiſt. Ophites marmor. Ophitis vires ex Gal. Nomina.

Λίθοι ἐν τοῖς σπόγγοις. LAPIDES IN SPONGIIS. CAP. CXX.

LAPIDES in ſpongiis inveniuntur, qui veſicæ calculos rumpunt, in vino poti.

LApides in ſpongiis reperti, omnibus notiſſimi ſunt: quippe quòd rariſſimæ ſint ſpongiæ, quæ hiſce lapidibus vacent. Horum vires retulit Galenus lib. 9. ſimplicium medic. his verbis. Lapides, qui reperiuntur in ſpongiis, frangendi vim obti-
30 *nent, non tamen ita validam, ut lapidem in veſica comminuant, unde qui id ſcriptum reliquerunt, mentiti ſunt: verùm qui in renibus conſiſtunt rumpunt, velut qui ex Cappadocia convehuntur, quos in Argeo naſci ajunt. Solvuntur autem hi in ſuccum colore lacteum: ex quo liquet, quod extenuandi vim obtinent, abſq; ut inſigniter excalfaciant.* Λίθοι ἐν τοῖς σπόγγοις *Græcè, Lapides in ſpongiis reperti dicuntur: Arabicè, Hagiar alſeſengi: Italicè, Pietre delle ſpugne.* Lapidũ ſpongiarum vires ex Gal. Nomina.

Λιθόκολλα. LITHOCOLLA. CAP. CXXI.

LIthocolla glutinum, quo lapides conjunguntur: conflatur autem ex marmore, lapide Pario, & tauri-
no glutine. Poteſt candente ſpecillo admotum, incommodos oculis pilos replicare.

40

Λίθος ὀστρακίτης. LAPIS OSTRACITES. CAP. CXXII.

OStracites teſtæ ſimilitudinem habet, cruſtoſus, & in laminas fiſſilis, quo mulieres ad detrahendos pilos, pro pumice utuntur. Menſes drachmæ pondere potus ex vino ſiſtit. Si quatuor diebus à purgatione bibatur ſicilici pondere, fœminis præſtat ne concipiant. Cum melle autem impoſitus, mammarum inflammationes lenit, & nomas cohibet.

OStraciten lapidem, quo pumicis vice uſa eſt antiquitas, hactenus mihi videre non licuit: quanquam reperiri hunc in Hildesheimio circa antrum à nanis appellatum, colore ſubrubeo, & oſtracorum teſtis ſimilem, libro quinto de natura
50 *foſſilium ſcribit Agricola. Ejus vires tradidit Galenus lib. 9. ſimplicium medicamentorum, ſic inquiens: Porrò oſtraciten vocatum lapidem prædicare quoſdam audio, quaſi deſiccandi valenter facultatem obtineat, temperatam ex adſtrictione & acrimonia, velut & Geoden nomine, pupillas expurgare, & uberum teſtium q; phlegmonas ſanare, ex aqua videlicet inunctum. Lapis Latinis oſtracites Græcis* λίθος ὀστρακίτης *dicitur: Italis, Pietra oſtracite.* Oſtracitę lapidis conſid. & vires. Nomina.

Σμύρις λίθος. SMYRIS LAPIS. CAP. CXXIII.

SMyris lapis eſt quo annularii ſculptores lapides expurgant, ad erodendum, & urendum utilis: gingivis, quas humor vexat, prodeſt: dentifricio commendatur.

Ἄμμος αἰγιαλίτις. ARENA LITORALIS. CAP. CXXIV.

60 ARena è litoribus ſole fervefacta, hydropicorum tumores exugit, ſi capite tenus in ea obruantur. Torreri ſolet ad aridos fotus, pro milio aut ſale.

SMyris vulgò nobis Smeriglio, notiſſimus eſt lapis, præſertim quòd ejus pulvere expoliantur gemmæ, & armorum omne genus. Vitrum quoq; Smyride lapide finditur, quemadmodum & adamante tanta ineſt ei durities. Hujus vires Gale-
no lib. 9. ſimplicium medicamentorum, his verbis deſcribuntur. Sed & Smyris vocata, quòd multum abſtergentem habeat facultatem, clarum eſt vel ex eo quòd dactylioglyphi, hoc eſt, qui anulos exculpunt, eum in uſum illo utantur. Quinetiam quod dentes puros efficiat, experti ſumus. Lapis, qui Græcis λίθος σμύρις. *Latinis lapis Smyris appellatur: Italis, Smeriglio. Qua verò Latinis Arena litoralis, Græcis* ἄμμος αἰγιαλίτις: *Italis, Arena marina dicitur.* Smyridis conſid. & vires ex Gal. Nomina.

Νάξιος λίθος. LAPIS NAXIUS. CAP. CXXV.

ECote Naxia, quod exacuendo ferro deteritur, illitum alopecias ad pilum reducit: virginum mammas cohibet, nec increscere patitur. Potum ex aceto lienem absumit, & comitialibus prodest.

Λίθος γεώδης. LAPIS GEODES. CAP. CXXVI.

GEodes lapis adstringit, siccat, caligines oculorum discutit. Illitus autem ex aqua, testium mammarumque inflammationes sedat.

Naxos est Cote appellatum. Naxii vires ex Gal. Nomina.

NAxium lapidem nullis prorsus notis descripsit Dioscorides, sed illum legitimum esse censeo, quo passim utimur ad cultellos acuendos, & fanarias falces, nobis vulgò Cote appellatum. Geodem autem, cùm ita a terra denominatum esse putem, me sapius vidisse crediderim, cùm in Bohemia, Misnia & Saxonia lapis quidam subrotundus, colore ferrugineo reperiatur, qui flavam terram non modicam intra se concludit. Naxius autem, Galeni testimonio, non solùm virginibus mammarum incrementum prohibet: sed & pueris testes crescere non patitur, tanquam videlicet particeps facultatis refrigeratoriæ. Lapis, qui ἀκόνη vocatur, Græcis, Latinis lapis Naxius, ut etiam Italis pietra Naxia nominatur. Qui verò λίθος γεώδης Græcè, Lapis Geodes Latinè, pietra Geode Italicè dicitur.

Γῆ πᾶσα. TERRA OMNIS. CAP. CXXVII.

OMnis terra, ad medendi usum recepta, summam & primam vim habet refrigerandi, meatusque obducendi, occludendique: sed specie distat, cùm alia adjunctis quibusdam ad alia sit utilis.

Γῆ ἐρετρία. TERRA ERETRIA. CAP. CXXVIII.

ERetriades duę sunt, una vehementer alba est, altera cinericia. Optima habetur ad cinereum colorem vergens, perquàm mollis: quæ si per æramenta tractim ducatur, lineam violaceam refert. Lavatur, ut cerussa, aut hunc in modum. Teritur seorsum, cum aqua, & ubi pessum ierit, humor leviter excolatur: siccata solibus, iterum teritur interdiu, adjecta aqua, ut vespere considat: antelucanis colo excernitur, & demum in sole trita, si fieri potest, digeritur in pastillos. Quod si tosta desideretur, pastilli magnitudine ciceris in fictile perforatum conjiciuntur, oreque vasis diligenter obturato, supra carbones candentes continenter follibus perflantur: ubi verò cinis in favillas se convertit, aut æreum colorem contraxit, exempti reconduntur. Vim habet adstringentem, & refrigeratoriam, leviter mollientem: cava explet, & sanguinolenta conglutinat.

Γῆ σαμία. TERRA SAMIA. CAP. CXXIX.

SAmia præfertur candida, levis, tangenti linguæ glutinis modo adhærescens, mollis, succosa, friabilis: cujusmodi est, quam aliqui collyrion vocant. Duæ enim species ejus: unam antè diximus: altera aster appellatur, crustacea, & cotis modo prædensa. Uritur, ac lavatur, ut eretria, vimq; consimilem habet. Sanguinis rejectiones sistit: fœminis fluxione vulvæ laborantibus, cum flore sylvestris punicæ datur. Testium, & mammarum inflammationes, illita ex rosaceo, & aqua, refrigerat: sudores arcet: contra serpentium morsus, & venena pota ex aqua auxiliatur.

Λίθος σάμιος. LAPIS SAMIUS. CAP. CXXX.

SAmius lapis in Samia terra invenitur, quo aurifices utuntur poliendo auro, ut resplendeat. Probatur candore, & duritia. Vis ei adstrictoria, & refrigerans: prodest stomachicis potus: sensus hebetat: verùm ad fluxiones oculorum, & ulcera, cum lacte efficax est. Partus, ut tradunt, adligatus accelerat, & conceptus fœminarum custodit.

Terręsamiæ cõsideratio, Aster. Talcum non esse Samium. Petra S. Pauli.

TErra, quam Samiam vocant, an ex Samo deferatur in Italiam, non equidem affirmarem, nisi legitimam vidissem. Hanc primùm mihi misit eruditissimus medicus, & simplicium indagator non postremus Alphonsus Pantius Ferrariensis. Hæc enim cùm frangitur radiantes quasi stellas ostendit, unde illi Asteris nomen. Præstitit Samia terra maximum in medicina usum Galeni tempore, qui ea, quæ aster appellatur, tanquam præstantiore semper usus est: hic tamen Dioscoridi præfertur illa, quam aliqui collyrion vocant. Sunt qui putent Samium astera illum esse lapidem, quem seplasiæ Talcum nominant. Sed ij, meo quidem judicio, hallucinantur: quandoquidem Talcus linguæ contactu nunquam glutinis modo adhæret, attritu contumax est, nec cotis instar prædurus visitur. Adde quòd Talcus non sit crustosus, sed squamosus, translucidus, ut vitrum, ac lævis: & quòd non nisi magno labore, & diutino igne comburi possit: nec id quidem per se fieri potest, nisi quibusdam admistis, quod tamen Samio asteri non evenit, utpote qui facile teste Dioscoride, Eretriæ terræ modo comburatur. Ad hæc sciant Medici Talcum ebibitum strangulare, non secus ac gypsum: cùm tamen Samius aster perinde atq; Lemnia terra, contra venena, & venenosorum serpentium ictus maximè auxilietur, & ut illa labiis & linguæ inhæreat. Id quod aliquando animum traxit ad credendum, eam terram vel Samiam, vel Samiæ similem esse, quam magnifaciunt circulatores, qui serpentes circumferunt, à Melita insula allatam: quamq; vulgò vocant Pietra di san Paolo. Siquidem hæc colore candida spectatur, linguæ tangenti pertinaciter adhæret, mollis est, & succosa facilèq; friabilis: & adversus venena, & serpentium ictus Lemniæ vicem explet. Caterùm neq; illud ausim asserere, quòd lapidem Samium vocatum ad nos convehant mercatores, quo aurifices aurum, & argentum antiquitus poliebant: etsi hunc quoq; in Germania reperiri scribat Agricola. Terra Samia sic Latinis, atq; Italis, ut γῆ σαμία Græcis appellatur. Lapis verò λίθος σάμιος Græcè, Lapis Samius Latinè, & Pietra Samia Italicè nominatur.

τῆ χία. TERRA CHIA. CAP. CXXXI.

CHia eligi debet candida, vergens ad cinereum, Samiæ similis. Est autem crustosa, †albaque, sed fictiis formis differens. Vis eadem, quæ & Samię: extendit faciem, & erugat, atque splendidam reddit: colorem in facie, & corpore toto commendat: in balneis pro nitro deterget. † Orib. ex λειπτὴ. i. tenuiq;

TErram Chiam notis omnibus legitimam, misit ad me superiori anno Alphonsus Pantius medicus Ferrariensis.

τῆ σελινουσία. TERRA SELINUSIA. CAP. CXXXII.

EAdem præstat Selinusia; maximè laudatur, quæ vehementer resplendet, candida, friabilis, & humore dilui celerrima.

HAnc à me antea non visam, albam, splendentem, atq; friabilem, misit ad me idem Alphonsus Pantius.

τῆ κιμωλία. TERRA CIMOLIA. CAP. CXXXIII.

CImoliæ duo genera, candida, & ad purpureum inclinans. Optima existimatur, quæ innatam habet pinguitudinem, tactuq; frigida sentitur. Utraque aceto diluta, parotidas, & alia tubercula discutit. Ambusta igni, si statim cimolia oblinantur, pustulas non sentient: testium duritias, & totius corporis collectiones cohibet: igni sacro imponitur. In summa, utraq; multùm in medicina commendatur, si incorruptæ originis, nec spuria assumatur.

τῆ πνιγίτιδι. TERRA PNIGITIS. CAP. CXXXIV.

QUæ pnigitis dicitur, colore ferè eretriæ similis est, grandioribus tantùm glebis: manum si quis admoveat, refrigerabit: tactu linguæ usque adeò glutinosa, ut pensilis hæreat. Cui effectus idem, qui cimoliæ, paulò tamen infirmior. Hanc aliqui pro eretriade vendunt.

ὀστρακα τῶν ἰπνῶν. TESTÆ FORNACEÆ. CAP. CXXXV.

FOrnaceæ testæ vehementer tostæ, crustas ulceribus obducunt: quare prurigini, & papularum eruptionibus medentur. Podagricis prosunt: strumas discutiunt, cerato exemptæ.

τῆ ἐκ τῶν καμίνων. TERRA FORNACUM. CAP. CXXXVI.

FOrnacum terra, quæ retorrida fulvescit, ejusdem cum testa effectus.

τῆ μηλία. TERRA MELIA. CAP. CXXXVII.

MElia colore cinereum eritream imitatur, aspera tactu: ea digitis friata, derasi pumicis modo crepitat. Vim habet aluminosam, sed remissiusculam, id quod gustu deprehenditur: modicè linguam siccat: purum corpus reddit, & colorem commendat: pilos extenuat: vitiligines, & lepras abstergit. Pictoribus usum præbet, ut colores diutius perennent. Emplastris viridibus, quæ chloræ dicuntur, efficaciter inseritur. Ex omni melia terra, & omni alia in universum, eligi debet recens, mollis, non lapidosa, friabilis, quæ cùm humorem attigerit, facilè resolvatur.

QUamvis terra Erethria, Chia, Selinusia, Cimolia, Pnigitis, & Melia antiquis notissima fuerint, & in usu medico frequentissima, ut author est Galenus, non tamen ab his, qui nos præcesserunt, adeò neglectas fuisse constat, ut pauci admodum sint hac ætate, qui eas agnoscant. Ego autem & Pnigitem, & Erethriam sum consecutus, Alphonsi Pantij medici Ferrariensis, liberalitate. Verùm cùm terras has non habeant in Myropoliis, operæ pretium non duxi, ut in singulis moram traheremus, ac de earum historia & viribus latius dissereremus. Quæ terra γῆ χία, σελινουσία, κιμωλία, πνιγῖτις, μηλία Nomina. *Græcis, Latinis, terra Chia, Selinusia, Cimolia, Pnigitis, Melia: Italis, terra Chia, Selinusia, Cimolia, Pnigite, Melia vocantur: Arabibus verò terra Cimolia, Teri chimolea, seu Thin chimulia: Pnigitis, Terri hanem.*

τῆ ἀμπελῖτιδι. TERRA AMPELITIS. CAP. CXXXVIII.

EX ampelitide terra, quæ pharmacitis nomine in Seleucia Syriæ nascitur, laudatur in primis nigra, piceæ longos carbones referens, modicè assulosa, æquabili splendore, quæ detrita, accepto oleo, statim eliquescit. Vitiosa censetur candida, & cinerea, quæ in liquorem non resolvitur. Vim dissipandi, & refrigerandi habet: ad calliblephara additur, tingendis capillis idonea. Usus ejus ad illinendas vites, sub germinationis tempus, utpote cùm innascentes vermiculos enecet.

AMpelitis, ut author est Galenus libro nono simplicium medicamentorum, hoc sibi nomen jure vendicavit, quòd antiquis in frequenti haberetur usu, ad præservandas ab erucis vitium gemmas prima earum germinatione, quemadmodum nos visco circumlito nostras tuemur in Hetruria. Pharmacitis verò dicitur, quòd medicamentosa maximè sit. Siquidem non modò vermiculos ad vites ascendere inhibet sed etiam eos interficit. Hæc usq; adeo bitumine referta est, ut Plinius, & Posidonius, bitumini similem ipsam fecerint. Cujus experimentum est, si facilè in oleo imposita, liquescat. Quamobrem credidere nonnulli Ampelitim terram crustosum illum fuisse lapidem, quem scribit Galenus se invenisse in Lycia Ampelitidis terræ consideratio.

Universitäts- und Landesbibliothek Düsseldorf urn:nbn:de:hbz:061:2-170979-p1099-1 DFG

in Lyciæ litoribus, & in cœle Syria, qui in ignem conjectus leviusculam edebat flammam. Hoc argumento nixi, quòd idem scripserit se reperisse lapidem illum in quodam colle omni ferè ex parte circumdato ab Asphaltite lacu, quem Sodoneum vocant, ex quo bitumen in ipsum labitur lacum. Quapropter non desunt, qui dicant, Galenum haudquaquam noviſſe eos lapides nil aliud quàm terram ampelitidem: quæ cùm piceum referat carbonem, ut Dioscorides ipse testatur, non mirum, si potius lapidu quàm terræ speciem præse ferat. Non abre itaq; credendum fuerit, Ampelitim terram non admodum à Gagate lapide differre, quippe quòd utraq; ex terra & bitumine suam traxerint originem. Ampelitis nuperrimè è Carniola, ubi foditur, ad me allata est, nullis reclamantibus notis. Hæc quæ γῆ ἀμπελῖτις Græcis, Latinis Terra Ampelitis appellatur: Arabibus, Thin Alcharin: Italis, Terra Ampelite.

Ampelitis à Gagate parum differt.

Nomina.

Ἄσβόλη ζωγραφική. FULIGO PICTORIA. CAP. CXXXIX.

FUligo, qua pictores utuntur, ex vitrariis officinis colligi solet: siquidem ei palma tribuitur. Vis ei ad adstringendum, & erodendum efficax: fracta, cum rosaceo cerato ad cicatricem perducit.

Μέλαν γραφικὸν. ATRAMENTUM LIBRARIUM. CAP. CXL.

ATramentum quo scribimus, fuligine è tedis coacta colligitur. In singulas libras gummi, ternæ fuliginis unciæ adjiciuntur. Fit etiam è resinarum, & pictoria fuligine, de qua paulò ante diximus. Assumitur autem fuliginis mina, gummi sesquilibra, glutinis taurini, atramenti sutorii, singulorum sescuncia. Additur convenienter erodentibus medicamentis: ambustis, ex aqua commodè crassius illinitur, sed non antè solvatur, quàm cicatricem induxerit: sanatis siquidem ulceribus, sua sponte decidit. Cæterùm habes, amicissime Aree, ferè, quæ tradenda duximus pro operis modo, quem destinaveramus, & materiæ, auxiliorumque medicinalium copia.

DE fuligine pictoria, atq; etiam de Atramento librario latius & apertius à Dioscoride scriptum est, quàm ut de his plura nobis supersint dicenda, vel declaranda. Quare jam unà cum authore nostro, huic quinto libro finem imponamus, atq; insuper DEO, cui omnia, quæ à nobis fiunt, aut dicuntur, accepta ferre par est, immensas agamus gratias. Ea fuligo, quæ ἄσβολη ζωγραφικὴ Græcè, Latinè Fuligo pictoria dicitur, quemadmodum Italis Fuligine de pittori. Quod verò μέλαν γραφικὸν Græci, Latini Atramentum librarium, Itali Atramento librario, aut Inchiostro nominant.

Nomina.

LIBRI QVINTI FINIS.

PETRI